

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Bakalářská práce

Michal Hokeš

**Bruderzwist im Hause Luxemburg: Politika Zikmunda
Lucemburského v Českém království před rokem 1419**

Bruderzwist im Hause Luxemburg: Sigismund of Luxembourg's
Policy towards the Kingdom of Bohemia before 1419

Praha 2023

Vedoucí práce: Mgr. Jaroslav Svátek PhD.

Poděkování

Rád bych tímto poděkoval Mgr. Jaroslavu Svátkovi, Ph.D. za cenné rady, ochotu a trpělivost při vedení mé práce. Za cenné rady dlužím dík také Mgr. Robertu Novotnému, Ph.D. Svým blízkým děkuji za trpělivost a podporu.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně a že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu.

V Praze, dne 14. srpna 2023

Michal Hokeš

Abstrakt

Předkládaná bakalářská práce se věnuje konfliktu uherského krále Zikmunda Lucemburského a jeho bratra, českého krále Václava IV. Popisuje Zikmundovy snahy o převzetí vlády v Českém království, které probíhaly na pozadí střetu českého krále s vyšší šlechtou shromážděnou v tzv. panské jednotě. Z toho vyplývá časové vymezení na léta 1394–1405 a geografické vymezení na Čechy. V práci jsou stručně shrnuty zásahy Zikmunda Lucemburského do Českého království v souvislosti s průběhem boje panské jednoty proti panovníkovi do roku 1401. Nejvíce pozornosti se soustřeďuje na období druhého zajetí Václava IV. (1402–1403), kdy Zikmund Lucemburský provizorně vládl Českému království jako správce (*gubernator regni Bohemiae*). Východiskem jsou zde otázky, jak se Zikmund království snažil ovládnout a jak mu poté vládl. Dotčena je i následná konsolidace Václavovy moci a Zikmundův ústup z Českého království. Poté přichází nástin k jednomu z předpokladů pro úspěšné převzetí vlády, tedy vytvoření vlastní „strany“ mezi elitami v království. Připojeny jsou medailonky šesti předních Zikmundových „straníků“.

Klíčová slova:

Zikmund Lucemburský, Václav IV., šlechta, druhé zajetí Václava IV., Zikmundova strana v předhusitských Čechách

Abstract

This bachelor's thesis deals with the conflict between the Hungarian king Sigismund of Luxembourg and his brother Wenceslas IV, the king of Bohemia. It follows Sigismund's attempts at seizing power in the Kingdom of Bohemia as they unfolded during Wenceslas IV's struggle with the greater nobility united as the "league of lords". It follows, that the period and region concerned are 1394–1405 and Bohemia. The thesis offers a summary of Sigismund's intrusions into the Kingdom of Bohemia and the events of the League of Lord's struggle until 1401. The main focus lies on the second instance of Wenceslas IV's captivity (1402–1403) – the period of Sigismund's improvised rule over the Kingdom of Bohemia as administrator (*gubernator regni Bohemiae*). A basis for dealing with this topic are the questions of how Sigismund tried to take control of the kingdom and how he then ruled it. Wencelas' subsequent consolidation of power and Sigismund's withdrawal from Bohemia are also touched upon. The last part of the thesis outlines one of the prerequisites for a successful seizing of a kingdom, the creation of one's own "party" among the local elites. Short biographies of six Sigismund's leading "party-members" are attached.

Keywords:

Sigismund of Luxembourg, Wenceslas IV, nobility, the second captivity of Wenceslas IV, Sigismund's party in pre-hussite Bohemia

OBSAH

1	ÚVOD	9
1.1	PRAMENY	11
1.1.1	<i>Narativní prameny</i>	12
1.1.2	<i>Diplomatické prameny</i>	16
1.2	LITERATURA	18
1.2.1	<i>Shrnutí</i>	29
1.2.2	<i>Otázky</i>	31
2	ZIKMUND LUCEMBURSKÝ NA POZADÍ STŘETU VÁCLAVA IV. S PANSTVEM (1394–1401)	33
3	ZIKMUND LUCEMBURSKÝ „SPRÁVCEM“ ČESKÉHO KRÁLOVSTVÍ (1402–1405)	40
3.1	VÁCLAV IV. PODRUHÉ ZAJAT	51
3.2	KRÁLOVSTVÍ BEZ KRÁLE I SPRÁVCE	69
3.3	ZIKMUNDOVO NESLAVNÉ TAŽENÍ	81
3.4	PŘÍMĚŘÍ A TROJÍ VLÁDA	90
3.5	ÚSTUP SPRÁVCE A NIČENÍ JEHO POZIC	94
3.6	DOHRA	105
3.7	BILANCE	110
4	ZIKMUNDOVA STRANA V ČECHÁCH PŘED ROKEM 1419 114	
4.1	PROBLÉMY	115
4.2	ZIKMUNDOVA STRANA V HISTORIOGRAFII	117
4.3	HYPOTÉZY	121
4.4	MEDAILONKY ŠESTI ZIKMUNDOVÝCH MÍSTODRŽÍCÍCH	125
4.4.1	<i>Břeněk Švihovský z Rýzmburka a ze Skály († po 1408)</i>	126
4.4.2	<i>Jindřich z Hradce († 1420)</i>	131
4.4.3	<i>Ota III. (st.) z Bergova a Bíliny († 1414)</i>	134
4.4.4	<i>Oldřich V. Vavák z Hradce († 1412/1415)</i>	138
4.4.5	<i>Jindřich III. z Rožmberka († 1412)</i>	142
4.4.6	<i>Jan IV. Železný († 1430)</i>	146

5	ZÁVĚR.....	150
6	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY:.....	- 155 -
6.1	PRAMENY.....	- 155 -
6.2	LITERATURA.....	- 157 -

Seznam zkratek

AČ	Archiv český
AJ	Acta Judiciaria
AKČ	Archiv Koruny české
CDM	Codex Diplomaticus et Epistolaris Moraviae
CDSR	Codex Diplomaticus Saxoniae Regiae
CIB	Codex Iuris Bohemici
CIM	Codex Iuris Municipalis
CP	Codex Přemyslaeus
DRTA	Deutsche Reichtagsachten
FRB	Fontes Rerum Bohemiarum
MHB	Mediaevalia Historica Bohemica
MVGDB	Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen
RBMV	Regesta Bohemiae et Moraviae aetatis Venceslai
Rel. Tab.	Pozůstatky desk zemských království českého
SLČ	Staré letopisy české
SMB	Studia Mediaevalia Bohemica
UF	Ueber Formelbücher
ZsO	Zsikmondkóri oklevéltár

1 Úvod

Přelom 14. a 15. století byl ve velké části Evropy poznamenán „neklidem“ a České království nebylo v tomto trendu v výjimkou. Po úspěšné vládě Karla IV. na český trůn a pozice hlavy rodu nastoupil Václav IV., kterému se nedařilo uspokojivě vypořádat s potížemi, jejichž počet neustále narůstal. Jednou z nich byl hluboký rozkol mezi Lucemburky. Není snad příliš odvážné tvrdit, že Karel IV. toužil své rozsáhlé panství odkázat jednotnému rodu – a je naprosto jisté, že by tragické vztahy představitelů lucemburského rodu sledoval se zděšením. Ani tak těžká újma na cti a prestiži každého Lucemburka, jakou bylo sesazení Václava IV. z postu římského krále roku 1400, nedokázala sjednotit Václava IV., jeho mladšího bratra Zikmunda Lucemburského a jejich moravské bratrance Jošta a Prokopa.

O dva roky později Zikmund zašel tak daleko, že zajal svého bratra a pokusil se ho připravit o vládu nad Českým královstvím, kterou si od něj už předtím jaksi smluvně získal. V tuto chvíli začal jednoznačně Českému království a zásahům do jeho politiky věnovat nejvíce pozornosti a úsilí za celé období před rokem 1419. Zikmundovy velkolepé ambice naznačuje skutečnost, že přestože bratra právě zajal a pokoušel se ho připravit o království, podnikal zároveň vážné kroky k tomu, aby ho vypravil do Říma za císařskou korunovaci. Českému království v tomto období jaksi improvizovaně vládl z pozice správce. Kvůli souhře zásadních pochybení a nešťastných náhod nakonec po dvou letech (1402–1403) oba ambiciózní podniky selhaly a zanechaly po sobě jen zpustošenou zemi a prázdné pokladnice. Díky svému dramatickému průběhu a jakési „bezprecedentnosti“ situace si toto krátké období zaslouží důkladné studium. Právě rokům 1402 a 1403 je tedy věnováno nejvíce pozornosti.

Během druhého zajetí Václava IV. navíc vyvrcholilo dlouhodobé úsilí českých vyšších šlechticů, kteří kladli českému králi požadavky na propůjčení a institucionalizaci předního postavení ve vládních strukturách Českého království. Od roku 1394 se za tyto požadavky stavěli se zbraní v ruce. Jako platformu pro jejich prosazování si vytvořili tzv. panskou jednotu. Tento souboj panovníka a šlechty byl neoddelitelně spjatý se Zikmundovým úsilím o posílení vlastního vlivu v zemi, která byla jeho *otcovským dědictvím*. Není náhodou, že úsilí panské jednoty skončilo, alespoň ve své ozbrojené podobě, v roce 1405, kdy se Zikmund

definitivně stáhl z Českého království. Dva letopočty uvedené v tomto odstavci tak přirozeně určují časové vymezení této práce na roky 1394–1405, jejím těžištěm se však stanou dramatické roky 1402–1403. Centrem pozornosti se stává oblast Čech, protože právě zde se rozhodovalo o vládci celého království a sem Zikmund během druhého zajetí Václava IV. soustředil své zásahy.

V první kapitole jsou shromážděny a komentovány prameny a literatura k vybranému tématu. Krátká druhá kapitola práce předkládá chronologicky pojaté shrnutí událostí boje panské jednoty proti králi, naznačuje roli Zikmunda v tomto konfliktu a sleduje, jakým způsobem navazoval kontakty se svými budoucími stoupenci. Třetí kapitola se stala těžištěm práce. Představuje podrobnou rekonstrukci událostí, které se v letech 1402–1403 a ve spojitosti se Zikmundovou osobou odvíjely v Čechách. Zde už přijdou ke slovu vedle sekundární literatury také edičně zpřístupněné prameny. Postup je opět chronologický, logické předěly ve vývoji situace oddělují jednotlivé podkapitoly. Ve sledovaném období v Českém království Zikmund Lucemburský vládl podle dohody ze 4. 2. 1402 jako správce (*gubernator regni Bohemiae, vorweser kunigreichs zu Behem*). Výhodná dohoda však zdaleka neznamenal opravdové uchopení vlády. Ve výkladu tedy hledám odpověď na to, jak se Zikmund království snažil ovládnout a jakým způsobem mu vládl. Chronologický postup zde proto doplní krátké tematické odbočky k charakteru jeho vlády. Tyto odbočky se zabývají otázkami, do jaké míry království skutečně ovládl a nakolik zde uplatňoval královské pravomoci. Týkají se také nezanedbatelného podílu zajatého Václava IV. na vládě nebo postojů různých jednotlivců a skupin k nastalé situaci apod. Výklad je pak už méně podrobně doveden až do roku 1405, který uzavírá první fázi zásahů Zikmunda do českých poměrů. Hlavní témata zde tvoří konsolidace Václavovy moci a Zikmundův definitivní ústup z Českého království.

Za klíčový prvek Zikmundovy snahy o převzetí a udržení vlády v Českém království vnímám vytváření vlastní „strany“, souboru či skupin osob, které Zikmunda v tomto snažení podpořily. Tento prvek je proto obsažen v samostatné kapitole, která opouští chronologický postup. Pro vážnější pokus o rekonstrukci Zikmundovy strany by bylo nutné podniknout poměrně rozsáhlou prosopografickou studii, na kterou už zde nezbývá prostor. Poslední kapitola tedy spíše nastiňuje problematiku a předkládá několik hypotéz. Připojeny jsou

biografické medailonky šesti hlavních představitelů Zikmundovy strany během druhého zajetí Václava IV.

Název práce implikuje, že by měl následovat popis událostí až do roku 1419. Účelnější je však zastavit výklad ve zvoleném roce 1405. Zatímco Zikmundovy kroky ve vztahu k Českému království před tímto rokem vedly namnoze k tvrdé konfrontaci s ostatními Lucemburky a po celou dobu patrně směřovaly k převzetí moci v Českém království, následující období už charakterizuje spíše příprava pozic na méně násilné převzetí moci uplatněním dědického práva po smrti stárnoucího a bezdětného Václava IV.

Po roce 1411 začal Zikmund opět zasahovat do českých záležitostí, změnil se ale výrazně kontext, v němž tyto zásahy probíhaly. Zikmund se stal římským králem a z této pozice se snažil zabránit šíření českého reformního hnutí. Pokud se snažil opětovně získat přízeň českých elit, potřeboval je získat pro boj proti tomuto hnutí, a ne nutně proti českému králi, jako dříve – i když je třeba uznat, že se tyto dva politické postoje mohly často prolínat. A zatímco se Zikmund méně věnoval budování své strany v Čechách, na jeho nyní už říšský dvůr stále častěji pronikali také Češi.

1.1 Prameny

O Zikmundově aktivitě ve vztahu k Českému království toho ještě během vlády Václava IV. v dílech kronikářů a analistů příliš nenajdeme. Stejně jako se níže dozvíme, že většina informací o jeho vztazích s tímto královstvím pochází z historiografických prací o daném království, lze zde konstatovat, že většina soudobých zmínek o této aktivitě pochází z děl spojených s Českým královstvím. Václav IV. ale na rozdíl od svého otce produkci narativních pramenů nepodporoval, takže (nejspíš) během období jeho vlády vzniklo jen několik drobných analistických spisků spojených s pražským univerzitním prostředím.

1.1.1 Narativní prameny

Jako první uvedu tzv. *Chronicon Viennense*, tedy Vídeňskou kroniku.¹ Do FRB VII pronikla z tohoto kodexu věnovaného českým dějinám jen krátká část – dvě „kapitolky“ o sjednocení pražských měst roku 1367 a o dvou zajetích Václava IV.² Je příznačné, že jediné zmínky o vládě Václava IV. v celém kodexu se týkají právě období jeho dvou zajetí a vejdou se na pouhé dvě stránky textu. Podobný případ je *Chronicon Bohemiae Lipsiense* (Kronika česká lipská).³ Tato kronika je o něco sdílnější a stala se opět součástí mnohem rozsáhlejšího díla. Napsal ji nejspíš univerzitní mistr jiného než českého národa. Poslední dílko, které je zde třeba uvést, je *Chronicon Universitatis Pragensis* (Kronika Univerzity pražské). Najdeme ho také v Österreichische Nationalbibliothek pod signaturou cod. 7650 spolu se spisem *Sententiae variae ex operibus excerptae* od Ulricha Zwingliho⁴ a dočítáme se v ní o některých jině nevedených informacích. Tyto tři spisky jsou v ohledu na vybrané téma nejčastěji zohledňovány v moderní historiografii, protože vznikaly krátce po popisovaných událostech a vhodně doplňují informace z diplomatických pramenů. Pro účely této práce mají význam hlavně pro jednu skutečnost. Naznačují na rozdíl od diplomatického materiálu, jak mohlo jakési „veřejné mínění“ vnímat

¹ Uložena v Österreichische Nationalbibliothek pod signaturou cod. 3280 na fol. 6) zpracovanou v edici *Fontes Rerum Bohemicarum* FRB VII, s. 3n. Pro encyklopedický příspěvek o tomto rukopisu viz DUNPHY, Graeme, „*Chronicon Viennense*“, in: *Encyclopedia of the Medieval Chronicle*, Ed. DUNPHY, Graeme; BRATU, Cristian. Leiden: Brill, 2010.

² Viz záznam v katalogu vídeňských rukopisů: *Tabulae codicum manu scriptorum: praeter graecos et orientales in Bibliotheca Palatina Vindobonensi asservatorum. Edidit Academia Caesarea Vindobonensis. Vol. II: Cod. 2001-3500.* Wien 1868. Dostupné také zde: <https://manuscripta.at/?ID=5096>.

³ Uložený v Universitätsbibliothek Leipzig pod signaturou ms. 176 (fol. 67–69). FRB VII, s. 5–8; Pro encyklopedický příspěvek o tomto rukopisu viz BLÁHOVÁ, Marie, „*Chronicon Bohemiae Lipsiense*“, in: *Encyclopedia of the Medieval Chronicle*, Ed. DUNPHY, Graeme; BRATU, Cristian. Leiden: Brill, 2010.

⁴ FRB V, s. 569. Kronika si svým významem pro studium pražské univerzity a husitského kronikářství vysloužila hned několik studií, poslední z nich sepsal ČORNEJ, Petr. Tzv. Kronika Univerzity pražské a její místo v husitské historiografii. *Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis*. 1983, roč. 23, č. 1. Objevuje se také v uvedené encyklopedii: BLÁHOVÁ, Marie, „*Chronicon universitatis Pragensis*“, in: *Encyclopedia of the Medieval Chronicle*, Ed. DUNPHY, Graeme; BRATU, Cristian. Leiden: Brill, 2010.

Zikmundův zásah do českých zemí po zajištění Václava IV. Jde však opravdu pouze o náznak – nelze určit, za jak širokou skupinu mohli univerzitní vzdělanci mluvit.

Neměli bychom také opomenout různé manifesty, výzvy a stížné listy jednotlivých Lucemburků, kterými se pokoušeli veřejné mínění cíleně formovat. Ty jsou sice řazeny mezi prameny diplomatického charakteru, ale obsahově je lze zařadit i mezi narativní. Celou touto prací nás provede jeden takový manifest vydaný Václavem IV. z vídeňského zajetí koncem srpna či počátkem září⁵ roku 1403. Václav IV. v něm podává dlouhý výčet křivd, kterých se na něm Zikmund po několik let dopouštěl. Lze z něj vycítit vcelku pochopitelná, osobní a lidská frustrace nad nestálostí a bezohledností mladšího bratra, manifest má však jasný „propagandistický“ charakter, a nejspíš byl rozeslán mnoha adresátům ve snaze zajistit co největší dopad. Dochovanou verzi manifestu zaznamenala krakovská městská rada, kterou lze těžko považovat za jejího hlavního adresáta. Výčet křivd je opravdu detailní a poskytuje vedle vhledu do myšlenek⁶ zajatého Václava IV. také některé unikátní informace o průběhu Zikmundových zásahů do Českého království od roku 1394. Nezbyvá než z těchto informací vycházet, je ale samozřejmě třeba brát je s rezervou.⁷

Naši pozornost si pak jistě zaslouží také jeden z rukopisů tzv. *Starých letopisů českých* (dále SLČ), rukopis vratislavský, označený písmenem R.⁸ Ten je

⁵ Přepis v CDM XIII, č. 278, s. 289–292 manifest datuje k 10. 9. 1403. Regest ZsO II, č. 2608, s. 303 upozorňuje, že dokument není datován a 10. 9. ho pouze evidovala krakovská rada. Ve spojitosti s druhým zajetím Václava IV. obsah manifestu do velké míry vytěžil SCHMIDT, Ondřej. *Druhé zajetí Václava IV.*, s. 175. Upozornil také na časté nekritické přijímání informací, které manifest poskytuje.

⁶ Na rozdíl od většiny ostatních písemností vydaných Václavem IV., tuto král písaři patrně diktoval sám v improvizovaných podmínkách vídeňského „vězení“. K písemnostem z vídeňského zajetí viz HLAVÁČEK, Ivan. *Die Wiener Haft Wenzels IV. der Jahre 1402-1403 aus diplomatischer und verfassungsgeschichtlicher Sicht.* In: *Husitství - reformace - renesance : sborník k 60. narozeninám Františka Šmahela, sv. 1.* 1994.

⁷ Ivana Hlaváčka manifest zaujal i z hlediska diplomatiky, protože postrádá běžné kancelářské formy. „Der ... Beschwerdebrief Wenzels braucht noch eine genauere Analyse, da er ganz formlos ist.“ HLAVÁČEK, Ivan. *Das Urkunden- und Kanzleiwesen Des Böhmisches und Römischen Königs Wenzel IV, 1376-1419; Ein Beitrag Zur Spätmittelalterlichen Diplomatie.* Stuttgart, 1970, s. 165.

⁸ Ed. ŠIMEK, František. *Staré letopisy české z vratislavského rukopisu novočeským pravopisem.* Praha, 1937.

sice podstatně mladší než dosud uvedená dílka, jeho nejstarší část však vychází opět z období vlády Václava IV. Jejím základem je tzv. *Cronica Bohemorum*, která se dochovala v několika rukopisech v různě rozvinuté podobě (mezi ně patří i výše uvedená dílka). Snad díky ní jsou ve vratislavském rukopise uvedeny některé unikátní informace a obecně zde vytvořen nejdetailnější a nejucelenější obraz Zikmundových vztahů s Václavem IV. a např. Zikmundova vpádu do českých zemí – jakkoliv tento obraz nemusí být spolehlivý.

Druhé zajetí Václava IV. bylo nejnověji datováno podle drobné kroniky z prostředí Ostrovského kláštera, *Chronicon breve Bohemiae*, která zaujímá také zmínkou o zapojení Lichtenštejnů do útěku Václava z Vídně a přidává zde do jeho podzimního/zimního itineráře zastávku v Brně.⁹

K poznání zejména vídeňské části Václavova zajetí a následného dobývání Znojma přispívají i tzv. Vídeňské anály k letem 1348–1404 sepsané nejspíše roku 1409 dobře informovaným pozorovatelem, který si opravdu nebral servítky s postavami Václava IV. a markraběte Prokopa. Podle něj Zikmunda do českých zemí povolali čeští páni pro nečinnost krále Václava ve válce proti Ruprechtovi. Popisuje pak cestu Zikmunda, Václava a Prokopa do Vídně, detailně Václavův pobyt ve městě a po jeho skončení také Zikmundem zosnované tažení na Znojmo. To dává do souvislosti i s vpády Hynka „Suchého Čerta“ do Rakous.¹⁰

Některé drobnosti se dozvídáme i z dalších mladších kronik. Velkou část z nich inspiroval Enea Silvio Piccolomini, budoucí papež Pius II. svou kronikou *Historia Bohemica* z roku 1458.¹¹ Tento popularizátor a zároveň úhlavní odpůrce husitství však bohužel o politice v době vlády Václava IV. nebyl příliš sdílný. Tomuto panovníkovi se sice poprvé v rámci celé kroniky věnoval více prostoru, zajímal se ale téměř výhradně o šíření „proradné sekty husitů“. Co se týče hodnocení vlády Václava IV., stal se velkým šířitelem jeho neblahé pověsti, chápal

⁹ HORČÍČKA, Adalbert. Eine Handschrift des Klosters Ostrow aus dem Jahre 1403. *MVGDB*. 1899, roč. 37.

¹⁰ LHOTSKY, Alphons. Die oberösterreichische Fassung der sogenannten Wiener Annalen. In: *Mitteulugnen des Oberösterreichischen Landesarchivs*, sv. 2. Linz, 1952.

¹¹ PICCOLOMINI, Enea Silvio. *Historia bohemica*. Dana MARTÍNKOVÁ, Alena HADRAVOVÁ a Jiří MATL, eds. Praha, 1998.

ho jako líného a hýřivého panovníka, který nedokázal zastavit kacíře.¹² Právě v souvislosti s bojem proti nim si mnohem lepší obraz získal Zikmund. Průběh Václavovy vlády z Eneova pohledu lze shrnout zhruba takto: podvodnou volbou dosáhl římského trůnu; krátce poté udeřil mor; zemřela jeho manželka; nechal volný průběh pogromu (1389); pro svou nečinnost byl pro dobro království dvakrát zajat a byl sesazen z římského trůnu.¹³ Jan Długosz, významný polský dějepisec působící v druhé polovině 15. století, ve své kronice místy zmiňuje i dění v českých zemích, nebo činy obou znesvářených korunovaných Lucemburků. Podává například zprávu o vpádu vojsk Viléma Míšeňského do Čech v roce 1391, která se v jiné podobě nezachovala,¹⁴ zajímavě také vykládá (inspirován Piccolominim) obě Václavova zajetí, která schvaluje a připisuje jinak v rámci kroniky nepřilíš oblíbenému Zikmundovi.¹⁵ I Zikmundův dějepisec a životopisec Eberhard Windecke si mezi slavnými činy svého panovníka rozpomenul na dvojí zajetí Václava IV., o kterých podává zmatenou zprávu. Přichází s unikátní informací o počtu Zikmundových vojáků (12 000) intervenujících v českých zemích.¹⁶

Sledování dalších a mladších kronikářských prací by nejspíš nebylo příliš účelné, stále častěji bychom se setkali s opakováním stejných narativů a případně unikátní informace by byly čím dál méně spolehlivé – už u kronikářů poloviny 15. století se ocitáme na dosti tenkém ledě. Uvedený přehled měl hlavně poukázat na žalostné pokrytí Václavovy vlády narativními prameny a podobně žalostný obraz jeho osoby v obsáhlejších a o něco mladších kronikách. Tyto prameny poskytují i některé unikátní informace, které zpravidla nelze ověřit a lépe než diplomatické prameny naznačují, jaké události se mohly zachovat v historické paměti středověkých vzdělaných elit (zajetí Václava IV. je jedinou událostí jeho vlády, kterou neopomíná ani jeden z uvedených) a co si o nich tito vzdělanci mohli

¹² Jeden příklad opisování uvedeného narativu: převyprávění právě tohoto Eneova výkladu nechal otisknout Sebastian Müsnter v *Cosmographii* – na stranách 808n její latinské verze z roku 1550.

¹³ PICCOLOMINI, Enea Silvio. *Historia bohemica.*, s. 88.

¹⁴ DŁUGOSZ, Jan. *Roczniki czyli kroniki sławnego królestwa polskiego. Kniha 10 (1370–1405)*. Warszawa, 2009., s. 252. Použito bylo druhé polské vydání, první vzniklo roku 1981. Latinská edice desáté knihy není dostupná.

¹⁵ *Ibid.*, s. 270.

¹⁶ WINDECKE, Eberhard. *Eberhart Windeckes Denkwürdigkeiten zur Geschichte des Zeitalters Kaiser Sigmunds*. Wilhelm ALTMANN, ed. Berlin, 1893, s. 17–18..

myslet (Ti spojení s českým prostředím se shodují na tom, že Zikmundovo tažení byl výjimečně nepříjemný zážitek – v době, kdy na ně musel doléhat strach z rozšířených lapkovských skupin a neustálých drobných válek šlechticů).

1.1.2 Diplomatické prameny

Těžiště pramenné základny pro bádání o politických/událostních dějinách ve středověku představují diplomatické prameny. Zde budou využity listy a listiny a záznamy v úředních knihách shromážděné v mnohých edicích, zahraniční edice využiji vzhledem k rozsahu tématu jen v omezené míře. Nejvíce se v práci prameny zaměřím na období druhého zajetí Václava IV.

Pro studium středověkých dějin se často musíme spolehnout na velice staré a často bohužel zastarávající pramenné edice. Václavovské období z tohoto nepsaného pravidla nijak nevybočuje, základem pro poznání politických „velkých“ dějin zůstává diplomatář *Codex diplomaticus Moraviae*.¹⁷ Postupně ho nahrazuje moderní řada *Regesta Bohemiae et Moraviae aetatis Venceslai*, ta však bohužel nepřístupňuje plné znění listů a listin.¹⁸ Nepostupuje již také čistě chronologicky, nýbrž zpracovává materiál postupně podle okruhů archivů. České edice však nezachycují všechny prameny, které se bezprostředně týkají Zikmundových intervencí v českých zemích. Je proto nutné přihlédnout i k edicím vydaným maďarskými badateli.¹⁹ Odhalují například prostředky, jimiž si Zikmund zajišťoval

¹⁷ Pro tuto práci jsou stěžejní svazky vydané Vinzenzem Brandlem, jehož postup byl považován za zastaralý už v době vydání (viz KRMÍČKOVÁ, Helena. *Edice středověkého diplomatického materiálu*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, s. 18–20.). BRANDL, Vinzenz, ed. *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae XII (1391–1399)*. Brno, 1890.; BRANDL, Vinzenz, ed. *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae XIII (1400–1407)*. Brno, 1897.

¹⁸ BERÁNEK, Karel et al., eds. *Regesta Bohemiae et Moraviae aetatis Venceslai I–IX*. 1967.

¹⁹ MÁLYUSZ, Elemér. *Zsikmondkori oklevéltár I (1387–1399)*. Budapešť, 1951.; MÁLYUSZ, Elemér. *Zsikmondkori oklevéltár II (1400–1410)*. Budapešť, 1956. U několika listin pak upřednostním nové anglické vydání edice k maďarské právní historii, zde jsou totiž k dispozici přepisy celých listin. BAK, János M., ed. *Online Decreta Regni Mediaevalis Hungariae. The Laws of the Medieval Kingdom of Hungary* [online]. Logan, 2019. Dostupné z: https://digitalcommons.usu.edu/lib_mono/4

vojenskou podporu během svých tažení. Nahlédnu také do edice tzv. *Deutsche Reichstagsakten*, která je základním zdrojem pro říšskou politiku Lucemburků.²⁰

Velmi významný zdroj informací je také *Archiv český*, u jehož zrodu stál František Palacký.²¹ Obsahově je velmi různorodý, pro předkládanou práci však mají největší význam edice pramenů k zemským soudům, edice panovnických register,²² a části dvorských desek. Panovník a šlechtici si nejdůležitější listiny ukládali do korunního archivu, který v původním rozsahu zpřístupnila ediční řada *Archivum coronae regni Bohemiae*.²³ Všechny tyto prameny umožňují hlouběji postihnout dění v rámci českých zemí a výkon panovnické vlády – a výkon této vlády Zikmundem a jeho zástupci v pohnutém období druhého zajetí. Nejpodstatnější jsou pro nás asi ojedinělé případy, v nichž Zikmund jakožto správce Českého království rozdává hmotné dary, lze tímto sledovat jeho snahu o získání příznivců z řad české šlechty. Něco málo k průběhu Václavova zajetí napoví edice zaměřené na dějiny práva rozdělené na řady *Codex iuris municipalis* a *Codex iuris Bohemici*.²⁴

O části diplomatického materiálu se dozvídáme pouze z různých kancelářských register a formulářových knih, je tedy nutné nahlédnout i do jejich edic.²⁵ Jedná se pouze o neúplné kopie původních pramenů, je tedy třeba s nimi zacházet s určitou opatrností.

²⁰ Zde zejména WEISZÄCKER, Julius. *Deutsche Reichstagsakten V*. 1885.

²¹ *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské*. Praha, 1840–2018.

²² Samostatnou zmínku si zaslouží 39. díl od Ivana Hlaváčka. Ten formou registů velmi pečlivě zpřístupňuje tzv. *Codex Přemyslaeus* (výpisy z dvorských register Václava IV. dochované v polském Přemyšlu, napříště CP), důležitý pramen k hodnocení politiky Václava IV. doplňující běžně dochované listy a listiny. HLAVÁČEK, Ivan. *Archiv český 39. Codex Přemyslaeus. Registry z výpisů z dvorských register Václava IV. z doby kolem a po roku 1400*. Praha, 2013.

²³ Václavskému období odpovídá její pátý díl. HAAS, Antonín. *Archiv Koruny české V*. Praha, 1947.

²⁴ KROFTA, Kamil. *Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustranta V*. Praha, 1903.; ČELAKOVSKÝ, Jaromír. *Codex iuris municipalis regni Bohemiae II*. Praha, 1895.; JIREČEK, Hermengild. *Codex iuris Bohemici II/3*. Praha, 1889.

²⁵ PALACKÝ, František. *Ueber Formelbücher zunächst in Bezug auf böhmische Geschichte. Nebst Beilagen. Ein Quellenbeitrag zur Geschichte Böhmens und der Nachbarländer im XIII, XIV und XV Jahrhunderte II*. Praha, 1847.; SEDLÁČEK, August. *Zbytky register králův Římských a Českých 1361–1480*. Praha, 1914. Nejnovějším příspěvkem je zmiňovaná edice CP v AČ 39, která zčásti antikvovala Sedláčkovu dílo.

Majetkovou základnu jednotlivých šlechticů významně pomáhají rozkrýt církevní prameny, zejména *Libri confirmationum*, *Libri erectionum* a *Acta judiciaria*.²⁶ Práci s nimi však přenechám dosavadnímu bádání ke šlechtickým rodům. Opomenu také prameny ke komunikaci mezi papežskou kurií a českými zeměmi zpřístupněné v edici *Monumenta Vaticana*.

Pokud jsem tvrdil, že se zaměřím spíše na české prameny, pak toto pravidlo poruším také zmínkou o nové edici italských diplomatických pramenů od Ondřeje Schmidta, vrhá totiž úplně nové světlo (nejen) na průběh druhého zajetí Václava IV. Ty italské prameny, které zde budou relevantní, však Ondřej Schmidt zároveň výtěžil ve své studii.²⁷ Dílčí edice relevantních pramenů se objevují i v rámci některých článků a studií.²⁸

1.2 Literatura

V práci o zásazích Zikmunda Lucemburského do událostí v království, kterému vládl jeho starší bratr, musí být zohledněna nejprve díla věnovaná právě tomuto prostoru. Osudy Českého království a České koruny za vlády Václava IV. vyložilo v rozsáhlých obecných monografiích už mnoho historiků. První vědeckou

²⁶ Vymezení práce nejlépe odpovídají 6. díl první ediční řady a 5. díl řady druhé. EMLER, Josef. *Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica pragensem per archidioecesim VI*. Praha, 1883.; CLEMENS, Borový, ed. *Libri erectionum Archidioecesis Pragensis V*. Praha, 1889. A např. TADRA, Ferdinand. *Acta judiciaria consistorii pragensis IV (1401–1404)*. Praha, 1898.

²⁷ SCHMIDT, Ondřej. *Briefe vom Kaiserhof: die letzten Luxemburger in der diplomatischen Korrespondenz aus dem Archiv der Gonzaga von Mantua (1380-1436)*. Brno, 2022.; SCHMIDT, Ondřej. *Druhé zajetí Václava IV*.

²⁸ O dvojici zajímavých listů se dozvídáme v dílčí edici chebské městské knihy. GRADL, Heinrich. Aus dem Egerer Archive. Beiträge zur Geschichte Böhmens und des Reiches unter Karl, Wenzel und Sigmund. *Mittheilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen*. 1890, roč. 28, č. 2. Tzv. odpovědi (někdy také opovědi, oznámení šlechticů o mimosoudním vyřízení sporu) českých šlechticů pražským městům komentuje ZILYNSKYJ, Bohdan. Zápisy o činnosti nižší šlechty v době druhého zajetí Václava IV. z novoměstské knihy útrpných vyznání. *Documenta Pragensia*. 1980, č. 1. O listinách vydaných Václavem z vídeňského zajetí pojednává HLAVÁČEK, Ivan. *Wiener Haft*.

práci představil koncem 18. století osvícenský historik František Martin Pelzel²⁹ a připojil k ní také rozsáhlou a stále přínosnou edici diplomatického materiálu. V druhé polovině následujícího století navázal František Palacký ve dvou svazcích svých *Dějiny národu českého*.³⁰ Následoval ho Václav Vladivoj Tomek, který ve třetím svazku *Dějiny města Prahy* také shrnul události zejména v Českém království a zaměřil se na roli pražského souměstí.³¹ Od mnohých interpretací a soudů v těchto průkopnických dílech se soudobá historiografie již odklání, jen stěží však lze překonat míru detailu, s níž jejich autoři vyčerpávali tehdy dostupné prameny.

Dalšího souhrnného zpracování se václavské období dočkalo až po dvou světových válkách a několika změnách politického systému. Práce z pera Františka Michálka Bartoše ke zde sledované problematice příliš nepřinesla, jejím hlavním zájmem byly kořeny a rozvoj reformního hnutí, ne situace uvnitř lucemburského rodu – jak ostatně naznačuje i rok, kterým je výklad zakončen.³² V mnohém se vůči Bartošovi ohradil Jiří Spěváček v monografii věnované osobě a vládě Václava IV., která vznikla v osmdesátých letech minulého století.³³ Téměř po dvou stech letech tak přinesl nový celistvý pohled na vládu tohoto opomíjeného panovníka. Jiří Spěváček se pokusil Václavovu vládu pečlivěji zasadit do evropského kontextu, opravil mnoho chyb a předložil opravdu vyčerpávající práci. Podnítl také vznik dalšího důležitého příspěvku k poznání václavské doby, monografie o Joštovi Lucemburském, kterou zpracoval Václav Štěpán.³⁴ Tato práce se přirozeně soustředí právě na postavu moravského markraběte, ale zevrubně vykládá také změny vztahů mezi Lucemburky v široce pojatém evropském kontextu. Zde hraje hlavní roli papežské schizma a vleklý spor Řádu německých rytířů a Polsko-litevského soustátím, který stavěl jednotlivé Lucemburky na opačné strany

²⁹ PELCL, František Martin. *Lebensgeschichte des Römischen und Böhmischen Königs Wenzeslaus. Erster Theil*. Praha, 1788.; PELCL, František Martin. *Lebensgeschichte des Römischen und Böhmischen Königs Wenzeslaus. Zweyter Theil*. Praha, 1790.

³⁰ PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého III*. Praha, 1853.; PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého II/2*. Praha, 1877.

³¹ TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy, sv. 3.*, Praha, 1875.

³² BARTOŠ, František Michálek. *České dějiny II, část 6., Čechy v době Husově (1378-1415)*. Praha, 1947.

³³ SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV. (1361-1419), k předpokladům husitské revoluce*. Praha, 1986.

³⁴ ŠTĚPÁN, Václav. *Moravský markrabě Jošt, 1354-1411*. Brno, 2002.

pomyslné barikády. Cenné je detailní pojetí Joštovy vlády ve vedlejších zemích Koruny české – zejména protože se zde moravský markrabě střetával s králem Zikmundem. Zikmundova politika vůči moravským markrabatům je zásadní pro pochopení jeho zásahů v Čechách, přesto bude v předkládané práci s přihlédnutím k omezenému prostoru spíše opomenuta.

Všechny zmíněné práce poskytují velice podrobný výklad politických, událostních dějin. S postupujícím časem u nich lze pozorovat jakási stoupající míra, do níž zahrnují i děje ve vedlejších zemích Koruny české a širší evropský kontext. Jejich autoři měří vladařské schopnosti Lucemburků, hledají příčiny a důsledky jednotlivých událostí, snaží se přiřadit všechny postavy příběhu do některého z neustále se měnících politických uskupení (snaha ve sledovaném období dosti náročná) a v souvislosti s tím někdy také hledají záporné a kladné postavy. To je nejvíce patrné u postav markrabat Jošta a Prokopa. Z Prokopa se stává buď věrný stoupenec českého krále, který je nespravedlivě utiskován starším bratrem (a také bratrancem Zikmundem), nebo válečný štváč, který vráží klín mezi ostatní Lucemburky – Jošt je jeho protipólem. Obraz Václava IV. bývá o něco vyváženější. Zikmund je zpravidla uznáván jako obratný a ambiciózní politik, který je však příliš pragmatický a má sklony k násilnictví. Svým pokusem o převzetí moci v Českém království si nezískal sympatie, tolik potřebné pro ovládnutí království po smrti Václava IV. Do střetů panovníka s panskou jednotou kladou počátky stavovství, vyčerpání země z vleklé krize umocněné slabou vládou Václava IV. se stává předpokladem pro rozvoj náboženského reformního hnutí. Druhé zjetí Václava IV. vnímají jako Zikmundovu snahu o převzetí moci v Českém království skrývanou za opakovaná prohlášení o uspořádání římské jízdy, jež měla vyústit v císařskou korunovaci Václava IV. Kvůli krizi v Zikmundově Uherském království se pak celá snaha proměnila v kořistnickou akci a byla narychlo ukončena. Tyto práce pochopitelně neposkytují ucelenou představu o Zikmundově tzv. vládní praxi³⁵, natož jeho politice vůči Českému království a její koncepci (pokud nějakou měla),

³⁵ Vycházím z německého termínu *Herrschaftspraxis*, za kterým se skrývá snaha pochopit způsob výkonu vlády a prostředky k němu využívané. V Zikmundově případě je to atraktivní přístup, vzhledem k množství a různorodosti ovládaných území, problémům, které se musel pokoušet inovativně řešit. Viz HRUZA, Karel a Alexandra KAAR. *Kaiser Sigismund (1368-1437): zur Herrschaftspraxis eines europäischen Monarchen*. Wien, 2012.

přesto nabízejí nejvíce informací o jeho zapojení do politiky v rámci lucemburského rodu. Pro předkládanou práci jsou vedle níže uvedených studií tato díla nejpodstatnější.

Zásadní pro pochopení „fungování“ Českého království za Václava IV. je rozsáhlé dílo Ivana Hlaváčka.³⁶ Z jeho četných studií k václavské diplomacii je zde třeba zmínit jednu věnovanou královské radě a relátorům, která pomáhá hodnotit vliv Václavovi nepřátelského panstva na královském dvoře.³⁷

Už František Palacký považoval druhé zjetí za jakýsi přelom ve vládě Václava IV., po němž měl český král částečně zmoudřet, zmírnit svou impulzivnost a stabilizovat vládu v Českém království.³⁸ Možná i proto mezi roky 1402 a 1403 vložil předěl mezi dva svazky svého díla. Stejně postupovali i autoři dalšího díla, o kterém je nutné pohovořit. Jedná se o monumentální *Velké dějiny zemí Koruny české*, konkrétně jejich čtvrtý a pátý svazek.³⁹ Toto dělení naneštěstí v obou případech narušuje souvislost výkladu v bodě, který je pro tuto práci nejzajímavější.⁴⁰ Ve *Velkých dějinách* už Zikmund Lucemburský nedostává tolik prostoru, protože je nutné celý výklad zjednodušit, za to se výrazně posouvají interpretace některých událostí a procesů⁴¹. Jak už název napovídá, poměrně více je zohledněna problematika vedlejších zemí. Jakési shrnutí významných poznatků nejnovější historiografie pak poskytla rozsáhlá kolektivní monografie *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy* sjednocená editorskou dvojicí Lenky Bobkové a Františka Šmahela.⁴² Pro zvolené téma stojí za pozornost zejména příspěvky Petra Elbela, Ivana Hlaváčka a Roberta Novotného. Uplynulo

³⁶ HLAVÁČEK, Ivan. *Urkunden- und Kanzleiwesen*.

³⁷ HLAVÁČEK, Ivan. Studie k diplomacii Václava IV. 6, relátoři listin Václava IV. a královská rada. *Československý časopis historický*. 1963, roč. 11, č. 2.

³⁸ PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého III*, s. 43–44.

³⁹ BOBKOVÁ, Lenka. *Velké dějiny zemí koruny české, sv. IVb*. Praha; Litomyšl: Paseka, 2003; PETR ČORNEJ. *Velké dějiny zemí koruny české, sv. V*. Praha; Litomyšl: Paseka, 2000.

⁴⁰ Z toho také vyplývá, že jako opravdovější přelom byla vnímána jiná událost, počátek kázání Jana Husa v Betlémské kapli roku 1402.

⁴¹ Např. hledání počátků pozdější stavovské monarchie v českých zemích mezi výsledky uklidnění situace po druhém zjetí Václava IV. zde odmítá ČORNEJ, Petr. *Velké dějiny V*, s. 78.

⁴² ŠMAHEL, František a Lenka BOBKOVÁ. *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*. Praha, 2012.

však již téměř 40 let a období Václava IV. by si zajisté zasloužilo další monografické zpracování.

Dosud jsem se věnoval zejména souhrnným dílům české historiografie, je ale nutno zmínit také díla zahraniční, ač jsou díky vymezení tématu na český prostor využity okrajově. Tato díla už odhlízejí od Václavova působení v českých zemích a zaměřují se panování Lucemburků v Říši, případně v Uhrách. Základ německého bádání o Václavovi IV. (co do rozsahu stále nepřekonaný) položil Theodor Lindner v objemné dvousvazkové *Geschichte des deutschen Reiches*, která poskytuje velmi detailní vhlad do dění ve Svaté říši římské, avšak jen do roku 1400, kdy byl Václav IV. z jejího trůnu sesazen.⁴³ O dva roky dál ve svém výkladu zašla dizertační práce Karla Weisse z roku 1905. Často ji zohledňuje i české bádání, pro mne však nebyla dostupná, jediný její rukopis je uložen v Halle.⁴⁴ O období Václavovy vlády se vedle Lindnerovy práce dozvídáme zejména ze syntézy o lucemburské dynastii, kterou završil své dílo Jörg K. Hoensch. Vyšla na přelomu tisíciletí a brzy se dočkala českého překladu.⁴⁵

Další významná díla se zabývají blíže osobou Zikmunda Lucemburského – jelikož byl úspěšnějším vládcem Svaté říše římské než jeho starší bratr, stal se v nedávné době pro německé bádání o mnoho zajímavějším tématem.⁴⁶ Už v první polovině 19. století vydal Joseph Aschbach monumentální *Geschichte Kaiser Sigmunds*, dva jeho svazky věnoval době předhusitské.⁴⁷ Pak tento panovník na velmi dlouhou dobu upadl v zapomnění. Jakousi renesancí v německé a české historiografii postava Zikmunda Lucemburského prožila až v devadesátých letech

⁴³ LINDNER, Theodor. *Geschichte des deutschen Reiches unter König Wenzel sv. 1.* Braunschweig, 1875; LINDNER, Theodor. *Geschichte des deutschen Reiches unter König Wenzel sv. 2.* Braunschweig, 1880.

⁴⁴ WEISS, Karl. *König Ruprecht und die Luxemburger bis zu seiner Rückkehr aus Italien (dizertační práce).* Halle, 1905.

⁴⁵ HOENSCH, Jörg K. *Die Luxemburger: eine spätmittelalterliche Dynastie gesamteuropäischer Bedeutung 1308-1437.* Stuttgart: Kohlhammer, 2000.; HOENSCH, Jörg K. *Lucemburkové: pozdně středověká dynastie celoevropského významu, 1308-1437.* Praha, 2003.

⁴⁶ Např. Wilhelm Baum vnímá Zikmunda Lucemburského jako nejvýznamnějšího pozdně středověkého panovníka Svaté říše římské. BAUM, Wilhelm. *Císař Zikmund: Kostnice, Hus a války proti Turkům.* Praha, 1996, s. 10.

⁴⁷ ASCHBACH, Joseph. *Geschichte Kaiser Sigmunds, sv. 1.* Hamburg, 1838.; ASCHBACH, Joseph. *Geschichte Kaiser Sigmunds, sv. 2.* Hamburg, 1839.

minulého století (situace v Maďarsku byla odlišná, neměla však dlouho na českoněmecké bádání valný vliv). Už na konci let osmdesátých „renesanci“ odstartovala mezinárodní konference právě v Maďarsku. Konala se roku 1987 u příležitosti oslav 600. výročí nástupu Zikmunda na uherský trůn. Sborníku se pak badatelé dočkali až roku 1994.⁴⁸ S první větší prací navázala Sabine Wefers, která ve své dizertaci metodologicky podnětně vyložila politický systém Svaté říše římské a způsoby, jimiž ho Zikmund a krize jeho doby formovaly.⁴⁹ Její výklad však přirozeně začíná až rokem 1410, kdy se Zikmund stal římským králem a neposkytuje tak téměř žádný vhled do předhusitské české politiky tohoto panovníka.

Hned na počátku devadesátých let však začíná série několika dalších významných monografií. První přišlo posmrtně vydané dílo Eleméra Mályusz *Kaiser Sigismund in Ungarn*.⁵⁰ Touto prací a rozhodnutím nechat ji přeložit do němčiny dosáhl jednoho velmi významného úspěchu – zpřístupnil nejnovější poznatky z perspektivy maďarského bádání (včetně vlastního o něco staršího příspěvku⁵¹) pro historiky celé střední Evropy. Za toto zpřístupnění taky zřejmě vděčíme i „vhodně načasovanému“ pádu železné opony. Rozpad východního bloku přinejmenším usnadnil mezinárodní komunikaci nových poznatků,⁵² která je pro pochopení vlády tak mezinárodního panovníka, jakým byl Zikmund Lucemburský, naprosto nezbytná. Pro předkládanou práci je Mályuszova monografie stěžejní, jako jediná jazykově dostupná monografie pojímá detailně Zikmundovu vládu v Uhrách, a vytváří tak hlavní rámec, do něhož musíme zasadit jeho politiku vůči Václavovi IV. – alespoň do roku 1410, kdy byl Zikmund zvolen římským králem. Zikmund byl předmětem Mályuszova zájmu po velmi dlouhou dobu, už v padesátých letech začal vydávat první svazky jeho dosud nepřekonaného registáře (viz výše), na

⁴⁸ MACEK, Josef, Ernő MAROSI a Ferdinand SEIBT, eds. *Sigismund von Luxemburg: Kaiser und König in Mitteleuropa 1387-1437: Beiträge zur Herrschaft Kaiser Sigismunds und der europäischen Geschichte um 1400: Vorträge der internationalen Tagung in Budapest vom 8.-11 Juli 1987 anlässlich der 600. Wiederkehr seiner Thronbesteigung in Ungarn und seines 550. Todestages*. Warendorf: Fahlbusch, 1994. Tuto publikaci se mi nepodařilo získat.

⁴⁹ WEFERS, Sabine. *Das politische System Kaiser Sigmunds*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 1989.

⁵⁰ MÁLYUSZ, Elemér. *Kaiser Sigismund in Ungarn, 1387-1437*. Budapest, 1990.

⁵¹ MÁLYUSZ, Elemér. *Zsigmond király uralma Magyarországon, 1387-1437*. Budapest, 1984.

⁵² Že však nebyla komunikace vyloučená ani před rokem 1989 dokazuje výše uvedená konference.

němž je alespoň po rok 1423 postaven také Zikmundův itinerář, jež doplnil a z rukopisu Pála Engela vydal (až) roku 2005 Norbert Tóth.⁵³

Vraťme se ale do devadesátých let. Následovala práce Wilhelma Bauma, jejíž podtitul prozrazuje, že autorův zájem směřuje spíše k pozdější části Zikmundovy vlády.⁵⁴ Jde o čtivou shrnující syntézu, a brzy tak vyšla i v českém překladu. V pojetí vztahů mezi Lucemburky v období zde probíraném se zčásti spoléhá na Mályuszovu monografii. Jeho práce jaksí bezděky naznačuje, že Zikmund snahám o zvýšení vlastního podílu na otcovském dědictví věnoval značné úsilí – v kapitole o „*Upevnování pozic*“ spadající (zhruba mezi roky 1387–1404) věnuje zhruba polovinu textu právě těmto snahám, které s upevnováním pozic příliš nepomohly. Vlastním zpracováním Zikmundovy vlády se následně Jörg K. Hoensch připravil na vydání zmíněné syntézy k lucemburské dynastii.⁵⁵ Je nutno ocenit, že také postřehl Zikmundovy ambice získat vliv v Českém království (už krátce po své královské korunovaci roku 1387 měl Zikmund začít usilovat i o českou korunu a neúspěch si přiznat až v roce 1405).⁵⁶ Těmto ambicím věnoval trefně pojmenovanou kapitolu „*Gescheiterte Interventionen in Böhmen*“. Nové podání vlády Zikmunda Lucemburského v Uhrách poskytla Daniela Dvořáková v monografii, která popisuje nejen osudy jednoho z nejvýznamnějších cizinců v úzkém kruhu Zikmundových stoupenců.⁵⁷

I v našich končinách se nad Zikmundem v devadesátých letech historiografie „smilovala“. Dlouhou dobu byl kvůli válkám proti husitům

⁵³ ENGEL, Pál a Norbert TÓTH. *Itineraria regum et reginarum (1382-1438)*. Budapest, 2005. Itinerář je nejspolehlivější právě po rok 1423, jímž v době vydání končil registář ZO. Žádná z monografií ho tak nemohla využít.

⁵⁴ BAUM, Wilhelm. *Kaiser Sigismund: Hus, Konstanz und Türkenkriege*. Graz, 1993.; BAUM, Wilhelm. *Císař Zikmund: Kostnice, Hus a války proti Turkům*. Praha, 1996. Použit byl český překlad, na němž se podílel František Kavka, autor české syntézy k Zikmundovi. Do překladového textu Baum začlenil některé nové informace.

⁵⁵ HOENSCH, Jörg K. *Kaiser Sigismund: Herrscher an der Schwelle zur Neuzeit, 1368-1437*. München: Beck, 1996.

⁵⁶ Ibid., s. 93.

⁵⁷ DVOŘÁKOVÁ, Daniela. *Rytier a jeho král: Stibor zo Stiboric a Žigmund Luxemburský: sonda do života stredovekého šľachtica s osobitným na územie Slovenska*. Budmerice, 2003.

považován za nepřítele českého národa, o něco později se stal nepřítelem lidu a pokrokové sociální revoluce. Nevysloužil si tak ani jednu českou syntézu.

To se změnilo až v roce 1996. Na necelých sto stránkách shrnul Václav Drška čerstvě vydané zahraniční příspěvky (viz výše) a přispěl tak k popularizaci podstatně střízlivějšího pohledu na Zikmunda Lucemburského, než bylo doposud zvykem.⁵⁸ Přesto např. (celkem oprávněně) Zikmundovi vyčítá bezohlednost vůči rodinným příslušníkům.⁵⁹ Zároveň však Zikmunda ve shodě se všemi dosud uvedenými tituly vidí jako velmi schopného a inteligentního panovníka. Do krátkého díla se Drškovi daří vměstnat i několik zajímavých interpretací vztahů Václava IV. a jeho bratra Zikmunda.

Druhým větším českým příspěvkem k bádání o Zikmundovi Lucemburském se stala monografie Františka Kavky z roku 1998.⁶⁰ Jedná se o důkladné a obsáhlé zpracování Zikmundovy české politiky po vypuknutí husitské revoluce. Vychází z autorovy dizertační práce, v níž se pokusil o rekonstrukci Zikmundovy strany v husitských Čechách.⁶¹ Vůbec se, bohužel, nedotýká jeho prvních (a o více než 15 let starších pokusů) o získání otcovského dědictví. Monografie přesto obsahuje velice podnětný úvod shrnující stav českých zemí před rokem 1419, nabourává zejména představu o všemocnosti české šlechty, potažmo tedy příznivěji hodnotí úspěchy a neúspěchy Václava IV. v konfliktu se šlechtou.⁶² Podobně jako Drška shledává v Zikmundově plundrování Čech a Moravy během druhého zajetí problém pro navázání vztahů se šlechtou v roce 1419, poukazuje ale také na to, že většina aktérů z přelomu století už byla tou dobou po smrti.⁶³

Tímto je výčet monografií k postavě uherského a římského krále zakončen. Tím se však přehled bádání zdaleka nevyčerpává, na rozdíl od postavy Václava IV. se totiž stala tématem několika mezinárodních akcí. První z roku 1987 už je výše

⁵⁸ Nestihl však zohlednit Hoenschovu monografii z roku 1996. DRŠKA, Václav. *Zikmund Lucemburský: liška na trůně*. Praha, 1996.

⁵⁹ Ibid., s. 14.

⁶⁰ KAVKA, František. *Poslední Lucemburk na českém trůně: králem uprostřed revoluce*. Praha: Mladá fronta, 1998.

⁶¹ KAVKA, František. *Strana Zikmundova v husitských Čechách (dizertační práce)*. Praha, 1947. Strojopis dizertační práce je uložen v Historickém kabinetu FF UK.

⁶² KAVKA, František. *Poslední Lucemburk na českém trůně*, s. 15–21.

⁶³ Ibid., s. 24.

uvedena. Další se konala roku 2005 v Lucemburku a hned následujícího rok přinesla i sborník. V roce 2006 následovala v Budapešti a Lucemburku také výstava, ze které v témž roce vzešel katalog.⁶⁴ Tato dvě díla uvádím hlavně jako důkaz trvajících zájmu o Zikmunda Lucemburského. Roku 2012 následoval sborník zaměřený na výkon (nejen) Zikmundovy panovnické moci.⁶⁵ Významným příspěvkem se stal také sborník k životnímu jubileu Karla Hruzy z roku 2021.⁶⁶

Pro pochopení Zikmundovy politiky vůči Českému království je nezbytné zjistit, jestli a jak se pokoušel vytvořit si zde svou „stranu“, která by prosazovala jeho zájmy i na území, nad nímž neměl přímý vliv. Zpracovat takové téma vyžaduje velké úsilí, a tak není divu, že se mu věnoval celý tým historiků v rámci projektu *Zikmundova strana v husitských Čechách* řešeném na Masarykově univerzitě.⁶⁷ Velká část výstupů projektu se soustředila do přednášek a příspěvků na konferencích, vzniklo ale také několik studií, které zde lze využít. Přestože je období po roce 1419 samozřejmě těžištěm projektu, poskytuje velké množství nových informací o jakémsi „přípravném období“, které lze sledovat i dříve. Projekt navazuje na dílo započaté už ve zmíněné Kavkové dizertační práci, užívá komplexnější metodologii, v geografickém záběru se posouvá za hranice Čech (tentokrát se centrum zájmu přesunulo na Moravu) a rozšiřuje sledované období

⁶⁴ PAULY, Michel a François REINERT, eds. *Sigismund von Luxemburg: ein Kaiser in Europa: Tagungsband des internationalen historischen und kunsthistorischen Kongresses in Luxemburg*, 8.-10. Juni 2005. Mainz am Rhein: P. von Zabern, 2006. Druhou uvedenou publikaci se mi bohužel nepodařilo získat. TAKÁCS, Imre, ed. *Sigismundus rex et imperator: Kunst und Kultur zur Zeit Sigismunds von Luxemburg 1387-1437: Ausstellungskatalog*. Mainz: P. von Zabern, 2006.

⁶⁵ HRUZA, Karel a Alexandra KAAR. *Kaiser Sigismund (1368-1437)*. Pro tuto práci je přínosná zejména krátká studie ke korespondenci mezi Zikmundem a jeho slezskými podporovateli ČAPSKÝ, Martin. Briefverkehr Sigismunds von Luxemburg mit Schlesischen Fürsten und Städten. In: *Kaiser Sigismund (1368-1437): zur Herrschaftspraxis eines europäischen Monarchen*. Wien, 2012.

⁶⁶ ELBEL, Petr et al., eds. *Historiker zwischen den Zeiten: Festschrift für Karel Hruza zum 60. Geburtstag*. Wien: Böhlau Verlag, 2021. Témata jednotlivých příspěvků jsou tak rozmanitá jako zájmy oslavovaného historika, pozornost si zde ale zaslouží zejména nejnovější studie k druhému zajetí Václava IV. od THEISEN, Maria. König Wenzels Ritt über den Werd. Die Wiener Zeit Wenzels IV. mit Blick auf seine illuminierten Handschriften. In: *Historiker zwischen den Zeiten: Festschrift für Karel Hruza zum 60. Geburtstag*. Vídeň, 2021.

⁶⁷ Hlavní stránka projektu dostupná z: <https://www.phil.muni.cz/vyzkum/resene-projekty/30384>.

i o dobu předhusitskou. Tento projekt je klíčový pro úvahy nad Zikmundovou stranou předložené ve čtvrté kapitole práce. Úvahu nad současným stavem bádání ke složení Zikmundova dvora předložil Petr Elbel, který se dvoru a „spojenecké síti“ Zikmunda věnuje dlouhodobě.⁶⁸ Je také autorem hned několika článků o moravských spojencích a dvořanech Zikmunda Lucemburského.⁶⁹ Události jakési první fáze druhého zajetí Václava IV. velmi důkladně zpracoval Ondřej Schmidt, podařilo se mu odhalit mnohé nedostatky dosavadního bádání k tomuto tématu a s pomocí dosud neznámých italských pramenů z mantovského archivu dokázat, že zajetí Václava IV. nebylo jen násilný pokus o převzetí moci v Českém království, nýbrž také nejvážnější pokus o uskutečnění opakovaně avizované Václavovy římské jízdy.⁷⁰ Mohl také využít některé dílčí studie vznikuvší od Spěváčkova podání druhého zajetí a poskytl na ně cenné odkazy.

⁶⁸ ELBEL, Petr. Personenforschung zum Hof Kaiser Sigismunds am Beispiel der böhmischen Höflinge und Parteigänger Sigismunds. In: REINLE, Christine, ed. *Stand und Perspektiven der Sozial- und Verfassungsgeschichte zum römisch-deutschen Reich: der Forschungseinfluss Peter Moraws auf die deutsche Mediävistik*. Affalterbach, 2014. Elbel se tématu úzce věnoval už před začátkem projektu, mohl tak navázat na svou starší úvahu vydanou v češtině: ELBEL, Petr. Úvaha o stavu bádání o dvoře Zikmunda Lucemburského a prezentace prosopografického výzkumu Zikmundových dvořanů z Českých zemí. In: DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana a Jan ZELENKA, eds. *Dvory a rezidence ve středověku*. Praha, 2008.

⁶⁹ ELBEL, Petr. Ve znamení draka a kříže. Vláda Zikmunda Lucemburského na Moravě (1419–1423). In: *Vládcové Moravy. Kniha statí ze stejnojmenného cyklu přednášek*. Brno, 2007.; ELBEL, Petr. „Scio, quod vos Moravi estis timidi et michi non fideles“ Moravané ve strukturách dvora Zikmunda Lucemburského. *Mediaevalia Historica Bohemica*. 2009, roč. 12, č. 2.; ELBEL, Petr. Olomoucký biskup Jan Železný a Zikmund Lucemburský: Příspěvek k poznání Zikmundovy spojenecké sítě v českých zemích a jeho dvorských struktur. *Studia Mediaevalia Bohemica*. 2014, roč. 6, č. 1.; ELBEL, Petr. An der Seite König Sigismunds und Herzog Albrechts V. von Österreich : die Herren von Liechtenstein und Nikolsburg im Hussitenkrieg (1419–1436) und die Bedeutung dieser Zeit in der Hausgeschichte. *Studia historica Brunensia*. 2018, č. 1. V tisku bohužel stále zůstává studie o kariérách českých dvořanů Zikmunda Lucemburského. ELBEL, Petr a János INCZE. *Foreigners in the Services of a “Foreign” King. Czech Courtiers and Officeholders in Hungary during the Reign of King Sigismund of Luxemburg* (v tisku).

⁷⁰ SCHMIDT, Ondřej. *Druhé zajetí Václava IV.* Další Schmidtovy práce poskytují dílčí poznatky k dynamice vztahů poslední generace Lucemburků a intenzitu jejich komunikace s říšskou částí Apeninského poloostrova, viz SCHMIDT, Ondřej. Václav IV., Jošt a Prokop očima italského vyslance: K situaci v lucemburském rodě roku 1390. *Časopis Matice moravské*. 2018, roč. 137, č. 1.,

Projekt *Zikmundova strana v husitských Čechách* přinesl zejména stejnojmennou monografii, na níž se podíleli Stanislav Bárta, Petr Elbel, David Kalhous, Robert Novotný, Lukáš Reitinger, Ondřej Schmidt a Ondřej Vodička.⁷¹ Autoři v několika kapitolách charakterizovali vývoj poměru sil husitské a Zikmundovy strany v jednotlivých historických krajích Čech a v připojeném katalogu pak vytvořili každému šlechtici medailonek. Kniha podrobně mapuje všechny šlechtice, kteří se prokazatelně alespoň nakrátko ocitli ve službách krále Zikmunda během husitské revoluce. Někteří tito šlechtici si do Zikmundova tábora hledali cestu už před rokem 1419 a mohli tak být zapojeni i do jeho snah o vytvoření vlastní strany v českých zemích a jeho politiky vůči českému králi. Pro pokus o rekonstrukci Zikmundovy strany je tak uvedena monografie velmi cenná. U šlechticů, kteří byli se Zikmundem v kontaktu před rokem 1419, ale už se nedožili husitské doby, jsme však odkázáni zpravidla na dosavadní literaturu o šlechtických rodech⁷², často pak pouze na velkolepé Sedláčkovovo dílo.⁷³

a také zmíněné SCHMIDT, Ondřej. *Briefe vom Kaiserhof*. S pokusy o rekonstrukci Zikmundovy strany pomáhá také studie o jeho českých zástupcích v Itálii. SCHMIDT, Ondřej. Vikáři a hejtmani krále Zikmunda na severu Benátska (1411/12-1420). *Studia mediaevalia Bohemica*. 2015, roč. 7, č. 1.

⁷¹ ELBEL, Petr a kol. *Zikmundova strana v husitských Čechách*. V tisku. Za její zpřístupnění pro potřeby této práce patří velký dík Robertu Novotnému.

⁷² Zde několik příspěvků dvou autorů, kteří se zřejmě inspirovali Kavkovou dizertační prací a hledají mimo jiné kontakty pojednávaných šlechticů se Zikmundem Lucemburským. Ty bohužel často nacházejí až pro období přesahující záběr této práce. Představují prostředek, kterým lze hlouběji proniknout i k období probíranému zde a pomáhají s vytvořením hypotéz k Zikmundově straně a jejímu vývoji. ŠANDERA, Martin. *Zikmundovi věrní na českém severovýchodě: opočenská strana v husitské revoluci*. České Budějovice, 2005.; ŠANDERA, Martin. *Páni z Dobrušky a Opočna: kolonizátoři, dvořané, válečníci*. České Budějovice, 2007. ČAPSKÝ, Martin. *Briefverkehr*.; ČAPSKÝ, Martin. *Vévoda Přemek Opavský (1366-1433): ve službách posledních Lucemburků*. Brno, Opava, 2005.; ČAPSKÝ, Martin. Cesta vévody Přemka opavského mezi familianty budínského dvora; Příspěvek k vytváření uherské strany v předvečer husitské revoluce. In: *Evropa a Čechy na konci středověku: sborník příspěvků věnovaných Františku Šmahelovi*. Praha, 2004. Využity jsou i další práce k šlechtickým rodům, např.: URBAN, Jan. *Lichtenburkové: vzestupy a pády jednoho panského rodu*. Praha, 2003.; JÁNSKÝ, Jiří. *Páni z Rýzmběrka, Skály a Švihova*. Domažlice, 2020.; VOHRYZEK, Stanislav. *Šlechta na jihozápadní Moravě do husitských válek. Dizertační práce*. FF MUNI, 2017.

⁷³ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého I-XV*. Praha, 1882-1927.

Nakonec uvedu také několik drobných příspěvků, které vedle zmíněné Schmidtové studie pomáhají lépe pochopit průběh a „fungování“ druhého zajetí Václava IV. Studie Ivana Hlaváčka skicuje, jakým způsobem vykonával Václav IV. vládu i během zajetí pomocí listů a listin vydaných jeho improvizovanou kanceláří ve Vídni.⁷⁴ V návaznosti publikoval také článek, který na poměrně malém prostoru shrnuje události obou zajetí Václava IV. a nově je interpretuje se zaměřením zejména na jejich průběh v českých zemích. K zásadnímu přehodnocení výsledků střetu Václava IV. s panskou jednotou a potažmo i obou zajetí přispívá zejména přiložená úvaha spočívající v kritice významného souboru pramenů, jmenovacích listů pro 20 popravců z 5. 1. 1405.⁷⁵

Bohdan Zilynskyj přibližuje důsledky rozpadu vlády za nepřítomnosti panovníka zpřístupněním záznamů z novoměstské městské knihy.⁷⁶ V posledním příspěvku k této tématice Maria Theisen pomocí dosud nevyužitých narativních a uměleckých pramenů přiblížila podobu Václavova vídeňského pobytu a doplnila některé informace k politickým jednáním, která ho obklopovala.⁷⁷

1.2.1 Shrnutí

Obecně je nutno zopakovat, že snaha postihnout Zikmundovu politiku vůči Václavovi IV. a jeho království(m) přináší mnoho potíží, tou první je jakási rozpolcenost mezi výkladem o dění v českých zemích a vládě „seniora“ lucemburského rodu a výkladem o vládě Zikmunda Lucemburského. Úkolem se stává co možná nejorganičtěji spojit poznatky české historiografie soustředěné zejména na území České republiky a Václava IV. na jedné straně a maďarské, německé, slovenské a další bádání o jeho mladším bratrovi na straně druhé. Tomu zdaleka nenapomáhá skutečnost, že bádání o obou panovnicích není v ideálním stavu. Tato práce nevzniká s ambicí naznačený stav napravit a vymezení na České království podmiňuje zohlednění zejména české historiografie.

⁷⁴ HLAVÁČEK, Ivan. *Wiener Haft*.

⁷⁵ HLAVÁČEK, Ivan. König Wenzel (IV.) und seine zwei Gefangennahmen (Spiegel seines Kampfes mit dem Hochadel sowie mit Wenzels Verwandten um die Vorherrschaft in Böhmen und Reich). *Quaestiones Medii Aevi Novae*. 2013, roč. 18.

⁷⁶ ZILYNSKYJ, Bohdan. *Zápisky o činnosti nižší šlechty*.

⁷⁷ THEISEN, Maria. *König Wenzels Ritt über den Werd*.

Vydání *Regest Imperii* pro Václavovo období je v nedohlednu, což komplikuje snahy o rekonstrukci jeho říšské vlády. Na rozdíl od svého mladšího bratra už dlouho čeká na moderní monografii, která by mohla recipovat mj. i posun v chápání Zikmundovy vlády ve Václavově království a množství studií publikovaných k samotnému Václavovi a zohlednit například Ivanem Hlaváčkem nově vydaný CP (viz výše), nebo postupně vznikající řadu *Regest Bohemie et Moraviae aetatis Venceslai*. Také je otázkou, jestli se dočkáme sborníku z konference v Erfurtu, na níž v roce 2017 hledali přední odborníci „*Neue Wege zu einem verschütteten Herrscher*“.

Zikmund Lucemburský je na tom o mnoho lépe. Studiu jeho vlády se věnuje větší množství historiků z několika zemí, jak se však opakovaně v jejich pracích dozvídáme, nikomu se stále nepodařilo opravdu sjednotit relevantní literaturu a prameny ze všech zemí, které ovládal, a obecněji, vůči kterým někdy vedl rozeznatelnou politickou agendu, tedy z většiny střední, západní a jižní Evropy. Je otázka, jestli je takový úkol vůbec možné splnit. Většina nemaďarského bádání navíc zpravidla pojednává až o období po letech 1410/1411. Každopádně však zájem o Zikmunda neskončil „renesancí“ v devadesátých letech – odehrálo se několik konferencí, vycházejí mnohé nové studie (např. ve sborníku věnovaném Karlu Hruzovi). Velmi nadějně je současné snažení moravských (a dalších) historiků a archivářů, kteří dlouhodobě zpracovávají z českých a moravských archivů novou verzi Zikmundových Regest imperii. Důležitou vzpruhou byl také projekt Zikmundova strana v husitských Čechách, který v desítkách příspěvků výrazně prohlubuje výzkum započatý ve stejnojmenné Kavkové dizertaci. Vzhledem k tomu, že se většinou výklad neomezuje pouze na dění po roce 1419, jsou studie vzešlé z tohoto projektu pro předkládanou práci velmi přínosné, z katalogu šlechticů v kolektivní monografii *Zikmundova strana v husitských Čechách* lze do velké míry vycházet při úvahách nad vytvářením Zikmundovy strany. V souvislosti s vytvářením Zikmundovy strany je k politování, že nepokračuje slibný projekt *Mapping Medieval Conflict* z ÖAW, nabízel totiž

digitální platformu pro rekonstrukci a analýzu sociálních sítí a zpracování prosopografických studií.⁷⁸

Málokdo se pokusil podat ucelený obraz Zikmundovy politiky vůči Václavovi IV., nejvíce se přiblížil Hoensch v uvedené kapitole nazvané *Gescheiterte Interventionen*. O mnoho detailnější přehled činů Zikmunda Lucemburského ve vztahu k českým zemím pak podávají čeští historikové, především Václav Štěpán, u interpretace událostí a hodnocení jednotlivých aktérů se ale zdá předpojatý (např. do očí bije vykreslení Prokopa jako jednoznačně záporné postavy příběhu lucemburského sváření).⁷⁹ Nejspolehlivější pojetí václavské doby je proto třeba hledat ve shrnujících Velkých dějinách, nemůžeme ale zavrhnout ani podrobného Jiřího Spěváčka.

1.2.2 Otázky

O něco lépe probádané je díky několika nedávným studiím téma druhého zajetí Václava IV., které se i zde stalo hlavním tématem. Do velké míry se již podařilo zasadit jeho události do širší říšské a řísko-italské politiky a popsat jejich průběh. Stále je však snad možné, pokud to pramenná základna dovolí, hledat kontinuitu Zikmundových zásahů do české politiky, a to přinejmenším od doby prvního Václavova zajetí roku 1394 do konsolidace jeho moci po útěku z druhého zajetí zakončené roku 1405 a následně nejpozději od Zikmundova nástupu na říšský trůn roku 1411. Politická situace se v těchto obdobích často rychle měnila, a pohled na delší časový úsek tak může pomoci lépe zodpovědět otázku, zda se Zikmund opravdu snažil převzít vládu nad Českým královstvím. Pokud ano, ptáme se, jestli šlo o dlouhodobější cíl jeho politiky a jestli si pro něj dokonce systematicky nepřipravoval půdu.

⁷⁸ Rozptyl témat, s jejichž studiem měl tento projekt pomoci byl značný, např. v jedné z pěti avizovaných „case studies“ se měl Günther Katzler věnovat koalicím ve válce Zikmunda Lucemburského proti Fridrichu IV. Tyrolskému, výslednou práci se mi však nepodařilo dohledat. Viz https://www.academia.edu/8468925/Mapping_Medieval_Conflicts_the_areas_of_the_case_studies.

⁷⁹ Je však třeba ocenit zejména odkazy na starší zahraniční pramenné edice a snaha dát co nejvíce do souvislosti aktivity všech čtyř posledních Lucemburků.

V kontrastu s rychlými změnami vysoké politiky je na zemské úrovni zřetelná trvající snaha vysoké šlechty získat větší podíl na „státní“ moci, která proti sobě v České zemi postavila krále proti šlechticům shromážděným v panské jednotě. Je nutné tento spor v úvahách zohlednit. Stále je také prostor na otázky po „fungování“ jakési dvojí správy českých zemí (a dokonce trojí v Říši) nastalé těsně před zajetím jejího krále a během zajetí včetně pobytu ve Vídni. Inspirativní zde je náhled skrze optiku vládní praxe – je třeba se nejprve ptát, zda se vůbec Zikmundovi podařilo vlády opravdu chopit a následně jak ji vykonával, či alespoň jak ji chtěl vykonávat. Co mělo obhájit Zikmundovu vládu, z jaké pozice vystupoval v různých kontextech? Problémem je zde hlavně nedostatečná doba trvání tohoto zvláštního stavu. Vzhledem k vyostřené situaci během druhého zajetí Václava se zdá, že Zikmundova vláda zůstala jen „na papíře“, přesto věřím, že je zajímavé sledovat, jak probíhala a jak probíhat měla.

Vládu v pozdněstředověkém království nebylo možné vykonávat bez určité míry spolupráce místních elit. Pokud toto platí, měl by se претенdent usilující o trůn takového království (nebo dokonce vykonávající jeho správu) pokoušet získat přízeň šlechticů, kteří by následně mohli prosazovat ve dané zemi jeho vliv – tedy vytvořit si něco, co bychom snad mohli nazvat „stranou“. Pokoušel se Zikmund takovou stranu systematicky vytvářet? V zodpovídání této otázky se naštěstí můžeme opřít o moravský projekt. Opět je však třeba poukázat na značné mezery v dochování pramenné základny, které velmi dobře ilustruje např. nezanedbatelný počet straníků Zikmunda Lucemburského v husitském období, jejichž stranicví lze rozhodnout pouze díky jediné panovnické donační listině. V případech některých nižších šlechticů může takový pramen být dokonce jediným důkazem existence řečených šlechticů.⁸⁰ O poznání složitější je pak přesvědčivě postihnout politické orientace šlechticů v předhusitském období, kdy s více Lucemburky vzniká více důležitých stran, které se navíc mohou snáze prolínat, a které jednotlivci mohou snáze střídat, protože nejsou tak pevné a jejich opuštění neohrožuje dosažení spásy v posmrtném životě.

⁸⁰ ELBEL, Petr a kol. *Zikmundova strana v husitských čechách*. V tisku.

2 Zikmund Lucemburský na pozadí střetu Václava IV. s panstvem (1394–1401)

Zatímco zmíněné druhé zjetí Václava IV. byl zajisté největší zásah do záležitostí Českého království, který Zikmund ještě během vlády svého bratra podnikl, nebyl to zásah první, ani poslední. Jakmile se Zikmundovi podařilo jakž takž konsolidovat vládu v Uhrách, a přestože se kvůli tomu prodejem Braniborska připravil o mocenskou základnu pro zásahy ve Svaté říši římské, měl velkolepé ambice. Mnohé předznamenal už roku 1390 když uzavřel spojeneckou smlouvu s hlavními nepřáteli Václava IV. za hranicemi Čech: markrabětem Joštem, vévodou Vilémem Míšeňským a rakouským vévodou Albrechtem III. Habsburským.⁸¹

Jednou ze zmíněných ambicí nebylo nic menšího než ovládnutí Českého království, vnímaného jako dědictví po otci. Aby se něco takového mohlo povést, musel si v království získat podporu, a tu hledal zejména mezi nespokojenými vyššími šlechtici. Není zde prostor popisovat dynamický a nepřehledný průběh velké politiky středoevropských zeměpánů, který tyto Zikmundovy snahy přirozeně podmiňoval. Je ale nutné alespoň krátce nastínit střet vyšší české šlechty s Václavem IV. a roli Zikmunda v něm, aby bylo možné pochopit, jak měl bratrovo království ovládnout. Zikmund se s protikrálovskou opozicí spojil, aby si zajistil lepší pozici při pokusu království převzít – ten přišel roku 1402.⁸² Nutno také alespoň bokem poznamenat, že se se šlechtici z Českého království dostával do kontaktu už dříve a mohl na ně vytvářet určitý dojem, jednalo se však prozatím hlavně o šlechtice moravské.⁸³

⁸¹ K tomu nejlépe kapitola *Gescheiterte Interventionen in Böhmen* in: HOENSCH, Jörg K. *Kaiser Sigismund*, s. 93–118.

⁸² Vycházím z BOBKOVÁ, Lenka. *Velké dějiny IVb*, s. 348–410.; NOVOTNÝ, Robert. Spor Václava IV s panstvem. In: ŠMAHEL, František a Lenka BOBKOVÁ, eds. *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*. Praha, 2012.

⁸³ Např. během tažení proti Turkům v roce 1392, do kterého se tito šlechtici zapojili. VOHRYZEK, Stanislav. *Šlechta na jihozápadní Moravě*, s. 265. Už např. v roce 1393 se také setkali se Zikmundovou armádou vyslanou proti držávám markraběte Prokopa. Tato „návštěva“ souvisela s konfliktem Jošta a Prokopa, který měl podle Václava Štěpána Zikmund na přelomu roku 1393 a 1394 dokonce v Praze pomáhat rozuzlit – možná se už tehdy setkal s nespokojenci z řad českého panstva. ŠTĚPÁN, Václav. *Moravský markrabě Jošt*, s. 350–354.

V Čechách se proti Václavovi IV. dne 5. 5. 1394 formálně ustavila koalice vyšší šlechty, pro kterou se vžilo označení „panská jednota“. V textu smlouvy páni nedávali hned najevo protikrálovské zaměření, cílem smlouvy bylo *wšecker zemske dobré*, kterého se mělo dosáhnout ochranou práva a řádu, a to i vojensky.⁸⁴ Zakládajícími členy se stali markrabě Jošt, Jindřich III. z Rožmberka, Jindřich III. st. z Hradce, Břeňek ze Skály, Ota III. z Bergova a Bíliny, [Jindřich] Berka z Hohenštejna, Vilém z Landštejna, Jan z Michalovic, Boreš IX. ml. z Bečova a Rýzmburka (Oseku) a Boček z Kunštátu a Poděbrad.

S pomocí zemské hotovosti, kterou nejvyšší purkrabí Ota z Bergova svolal proti jednomu z členů jednoty, páni už 8. 5. zajali Václava IV. Vynutili si pro Jošta jmenování zemským hejtmanem, ten se možná také zmocnil královské pečeti a jmenoval např. Břeňka ze Skály na post nejvyššího komorníka. Zanedlouho řady jednoty rozšířili další povstalci: Purkart Strnad z Janovic, Ondřej z Dubé, Hynek z Lipé, Petr z Vartenberka a Kostí, Hynek z Vízmburka, Hynek Berka z Dubé a Hohenštejna, Albrecht ze Šternberka, Půta (II) ml. z Častolovic. Připojena byla také pražská města.⁸⁵ Proti nim se postavil Jan Zhořelecký a markrabě Prokop, Praha přestala být proti jejich vojsku bezpečná, a tak se páni s králem vydali přes rožmberské državy až do Rakous.

V říši se za svého krále postavili Wittelsbachové a vyslali vojsko, které panskou jednotu definitivně přimělo k jednání o příměří, a nakonec k propuštění Václava IV. Výměnou za propuštění Václava IV. slíbil panské jednotě určité mocenské ústupky – nyní se tedy ukázalo, co je třeba k dosažení „zemského dobrého“ – zvýšení podílu vyšší šlechty na královské moci. Král se ale nenechal násilím donutit k okleštění vlastní moci a už na přelomu let 1394 a 1395, kdy se jednota spojila s Albrechtem III., se znovu rozhořela válka. Dne 10. 1. 1395 se také jednota znovu zapsala, i s několika novými členy.⁸⁶ Situace byla bouřlivá i na západě Čech, kde Švamberkové přepadli a zajali posly říšských měst směřující za svým králem pod ochranou glejtů. Kdokoliv byl patřičně urozený a stál v opozici

⁸⁴ AČ 1, č. 1, s. 52–53.

⁸⁵ První jmenovaný a zejména pražská města však na vzdoru proti králi příliš netrvali, města se také při první příležitosti bez boje vzdala. Purkart Strnad si přes své členství nadále získával od panovníka tolik přízně, že ho čtyři členové jednoty neváhali o tři roky později zavraždit.

⁸⁶ AČ 1, č. 3, s. 54–55.

proti českému králi pro sebe mohl najít místo v panské jednotě – a tak se Švamberkové spolu s dalšími pány připojili v nové vlně „náboru“ 30. 4. 1395.⁸⁷

Tlak rozšířené jednoty na krále byl tentokrát úspěšný, 30. 5. 1395 na Žebráku pánům potvrdil dosti rozsáhlé požadavky, které pak páni v různých obměnách vymáhají několik dalších let. Páni se odkazují na dobu Karla IV. jako na vzor, ale v ostrém kontrastu s tímto odkazem požadují kodifikovanou a závaznou „institucionalizaci svého podílu na vládě v zemi“.⁸⁸ Vyšší šlechta má mít vždy přednostní právo panovníkovi radit,⁸⁹ a panovník má povinnost rady vyslechnout. Nejurozenějším pánům by měly patřit nejvýznamnější úřady, mají úplně ovládnout zemský soud. Mají být jmenováni krajští popravci, kteří se zasadí o mír v zemi. Páni se vymezují proti královskému právu na odúmrť a proti jeho praxi při dosazování poručníků osiřelým šlechticům. Zakomponován je také požadavek na oddělování světského a církevního práva, dozvuk střetu panovníka s arcibiskupem Janem z Jenštejna, ekonomické požadavky, zejména proti znehodnocování mince.⁹⁰

Král ale s uvedením požadavků do praxe nespěchal, a situace se znova vyhrotila, když Jošta spolu s několika pány v červnu 1395 zajal na Karlštejně. V červenci se od Václava odklonil dosud nejstálější spojenec Jan Zhořelecký a do války se zapojili také rakouští vévodové. Na začátku roku 1396 opět přišla na řadu jednání, ta měl tentokrát zprostředkovat Zikmund Lucemburský, který přes probíhající přípravy na křížovou výpravu neváhal a příležitosti využil. Během roku 1395 se věnoval jiným záležitostem, a tak se nejspíš zatím v konfliktu zdál nestranný, přesto si ale od Jošta získal přednostní dědické právo. Až ke konci roku 1395 se v dopise Václavovi IV. se vykreslil jakožto věrný bratr a pobídl Václava k římské jízdě. Na počátku března 1396 pak přijal bratrovo pozvání, aby se stal soudcem v jeho konfliktu s panstvem.⁹¹

⁸⁷ AČ 1, č. 4, s. 55–56; JÁNSKÝ, Jiří. *Páni z Rýzemberka, Skály a Švihova*, s. 132. Problémem do budoucna se stalo vyplacení žoldu svolané armády Jana Zhořeleckého, ke kterému se Václav zavázal. Jednotliví šlechtici pak žold v následujících letech opakovaně požadovali. Jeho nevyplacením také právě Švamberkové obhajovali svou akci.

⁸⁸ BOBKOVÁ, Lenka. *Velké dějiny IVb*, s. 410.

⁸⁹ NOVOTNÝ, Robert. *Spor Václava IV s panstvem*, s. 671.

⁹⁰ BOBKOVÁ, Lenka. *Velké dějiny IVb*, s. 357–359.

⁹¹ HOENSCH, Jörg K. *Kaiser Sigismund*, s. 95–98.

Nejdřív s Joštem vydal glejty pro předáky panské jednoty, aby mohla proběhnout před rozsudkem jednání.⁹² Spolu s Joštem pak 2. 4. 1396 zlistinil rozhodčí výrok. Přiklonil se jednoznačně na stranu panstva a Jošta. Ve většině požadavků z minulého roku dal panstvu za pravdu, a navíc zařídil, aby nezůstaly jen na papíře – podle listiny měli konkrétní páni získat konkrétní úřady, kterých se následně doopravdy chopili. Tímto krokem si zajistil trvalou podporu mnoha důležitých českých šlechticů, kteří měli najednou také lepší pozici při prosazování jeho nároků. Nejvyšším purkrabím se stal Jindřich z Rožmberka, nejvyšším komorníkem Vilém III. z Landštejna, nejvyšším sudím Hynek Berka z Hohenštejna, nejvyšším dvorským sudím Břeněk ze Skály, hofmistrem Beneš z Dubé, nejvyšším písařem Smil Flaška z Rychmburka. Představitelé panské jednoty také ve velkém počtu dosadil do královské rady⁹³ a pro sebe získal říšský vikariát, který však několik dalších let nevykonával.

Zikmundovi se však nepodařilo na tento nesporný úspěch navázat další aktivitou, po tragické porážce v bitvě u Nikopole v létě 1396 se musel po nějaký čas stáhnout. Potýkal se také s Joštem a nakrátko se sblížil s Prokopem, který mu dokonce poskytl vysokou půjčku, za jejíž splacení ručili někteří odbojní pánové.⁹⁴ Významnou proměnu mocenských poměrů způsobila podezřelá smrt mladého Jana Zhořeleckého.

Václav IV. se sice nepokusil odstranit své protivníky z nově nabytých úřadů, ale spoléhal se nadále především na své věrné. To byl pravděpodobně hlavní důvod, proč se pánové rozhodli v roce 1397 během jednání královské rady na Karlštejně čtyři Václavovy stoupence, vykreslené jako zrádce a špatné rádce, chladnokrevně zavraždit.

Následně Václav IV. odjel na neúspěšnou cestu do Říše a Francie a nechal se zastupovat markrabětem Prokopem. Proti jeho vládě se zvedla vlna odporu, která roku 1398 vyústila v obměnu v třech významných zemských úřadech. Václav IV. byl se správou svého bratra spokojen, ale Prokop během ní podnikl útoky na severu

⁹² SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV*, s. 256–257.

⁹³ Ivan Hlaváček dokázal, že zde však nově jmenovaní páni neměli příliš velký vliv. HLAVÁČEK, Ivan. *Studie k diplomacie 6*.

⁹⁴ CDM XII, č. 450, s. 404; ŠTĚPÁN, Václav. *Moravský markrabě Jošt*, s. 443.

Uher a také na Moravě, za což byl dokonce exkomunikován, a roku 1399 začala další válka, která vyústila i ve válku panské jednoty a Václava IV.

V září roku 1398 začal Zikmund opět vážně pomýšlet na zásahy do Českého království. V reakci na výzvu od papeže Bonifáce IX. zaslal svému bratrovi dopis, kterým ho chtěl přimět ke korunovaci na římského císaře.⁹⁵ Tlak na podniknutí římské jízdy se ze strany Zikmunda opakoval a ukazuje, že nejspíš bral jistý zřetel i na zájmy dynastie jako celku. Že bral snahy o císařskou korunovaci svého bratra velmi vážně dokazuje pro pozdější období Ondřej Schmidt.⁹⁶ Bratrova římská jízda však měla dopomoci zejména jeho čistě sobeckým zájmům, svou nabízenou podporu si hodlal nechat dobře zaplatit. V této věci taky nejspíše přijel v únoru za bratrem do Prahy, ale bezúspěšně.⁹⁷ Nic tedy nestálo v cestě obnovení spojení s Joštem. Václav IV. tak opět hledal s panskou jednotou příměří, které se podařilo dojednat 15. 6. 1399. Na královské i protikrálovské straně byli vybráni čtyři *ubrmani*, kteří měli vyjednat podmínky míru. Ti, kteří byli zvoleni jako zástupci panské strany, ukazují, kdo stál v čele po smrti dvou Vítkovců, Jindřicha st. z Hradce a Viléma z Landštejena.⁹⁸ Jednání se ujali litomyšlský biskup Jan Železný, Jindřich z Rožmberka, Ota z Bergova a Hynek Berka z Dubé a Hohenštejna.⁹⁹

Tomu, že Zikmund udržoval s českými pány pravděpodobně poměrně pravidelné kontakty, nasvědčuje cesta Jana Železného, Jindřicha z Rožmberka a Oty z Bergova na Zikmundův dvůr do Budína. Zde se obě strany dohodly na společném postupu proti Prokopovi. Zikmund vyslal pražskému arcibiskupovi Olbramovi ze Škvorce obsáhlý list, v němž obhajoval své zapojení do boje proti markraběti a požadoval arcibiskupovu podporu. Tímto listem naznačil, jak mají být jeho kroky vůči Českému království vnímány – uveďme alespoň klíčovou část v překladu Václava Štěpána: *neodmítáme vyhledávat břemene, které s hojnou pílí*

⁹⁵ SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV*, s. 290.

⁹⁶ SCHMIDT, Ondřej. *Druhé zajetí Václava IV*.

⁹⁷ SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV*, s. 292.; ŠTĚPÁN, Václav. *Moravský markrabě Jošt*, s. 462.

⁹⁸ K významnému podílu Vítkovců v jednotě BOUBÍN, Jaroslav. Vznik panských jednot. *Mediaevalia Historica Bohemica*. 1991, roč. 1, č. 1.

⁹⁹ AČ 1, č. 8, s. 61–63.

*chceme podstoupit pro zlepšení stavu našeho otcovského dědictví, totiž království českého.*¹⁰⁰

Následně se vydal do Jihlavy, kde 18. 1. 1401 uzavřel spolek s Joštem a panskou jednotou namířený proti Prokopovi, ze kterého se podle znění dohody stal hlavní důvod nepokojů v zemi.¹⁰¹ Zikmund bral „zlepšování stavu otcovského dědictví“ vážně a více než rok se kvůli němu nacházel mimo vlastní království. Svou nepřítomností posílil pozici ligy baronů a připravil pro sebe další dramatické období vlády nad Uherským královstvím. Když se v roce 1401 vrátil z tažení zpět do Uher, povstalci v čele s Janem z Kaniszy ho zajali a snažili se ho přinutit k významným ústupkům. Podobně jako čeští vyšší šlechtici požadovali větší podíl na královské vládě, a také se snažili odstranit osoby, které král dosud využíval jako rádce a významné úředníky – hlavním argumentem proti nim se zde nestala nedostatečná urozenost, nýbrž cizí původ.¹⁰²

V Čechách se však prozatím podařilo usmířit Václava IV. a pány, z nichž se mnoho účastnilo 15. 3. 1400 korunovace královy Žofie. Jiří Jánský upozornil, že už 18. 3. zasedal dvorský soud obsazený nejvýznamnějšími příslušníky panstva a panské jednoty, kteří chtěli prosadit své nároky ovládnutím jedné z institucí v zemi a oslabit mj. panovníkovo kritizované nakládání s odúmrťi.¹⁰³ V Praze v té době také několik týdnů pobýval Zikmund.

V srpnu přišla pro Václava IV. a celou dynastii velká rána. Porýnští kurfiřti iniciovali jeho sesazení, a jako vzdorokrále si zvolili Ruprechta III. Falckého. Nakrátko se zdálo, že se Lucemburkové dokáží sjednotit a bránit se této urážce na cti a prestiži každého z nich. Václavovi příbuzní si však za svou pomoc začali klást vcelku nereálné požadavky. Až v říjnu přijal Zikmund pozvání do Sedlce a přijal na jednání s Joštem a Václavem a konečně odhalil pravý rozměr svých ambicí. Za pomoc proti Ruprechtovi III. požadoval odstoupení Moravy, obou Lužic, Slezska, finance na tažení a záruku nástupnictví v Čechách.¹⁰⁴ Za Václavem IV. tedy nadále

¹⁰⁰ CDM XII, č. 565, s. 501; ŠTĚPÁN, Václav. *Moravský markrabě Jošt*, s. 480–481.

¹⁰¹ AČ 1, č. 10, s. 65–66; RBMV III, č. 429, s. 177.; CDM XIII, č. 5, s. 5–6.

¹⁰² DVOŘÁKOVÁ, Daniela. *Rytier a jeho král*, s. 79.

¹⁰³ JÁNSKÝ, Jiří. *Páni z Rýzemberka, Skály a Švihova*, s. 138.

¹⁰⁴ SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV.*, s. 324.

stál jen markrabě Prokop, který se roku 1401 vydal v čele armády bránit zbytky královských držav v Říši, ale nakonec se přidal na stranu vzdorokrále.

Do konfliktu se zapojil také vypočítavý Vilém Míšeňský a své požadavky znovu začala prosazovat panská jednota.¹⁰⁵ Vojska vévody a panské jednoty se spojila před Prahou a Prahu oblehla. Václav byl v srpnu 1401 donucen vyjednávat. Panstvu v podstatě potvrdil zisky z roku 1396, dohoda s jednotou nyní byla zejména ve znamení zemského míru. Pro jeho zachování byla stanovena čtyřčlenná vláda, se kterou měl Václav IV. konzultovat každý svůj krok. Do této vlády pronikli Olbram ze Škvorce, Jindřich z Rožmberka, Jan Krušina z Lichtenburka a Ota z Bergova.

V září roku 1401 byl Zikmund propuštěn ze zajetí v Uhrách a rychle zkonsolidoval svou moc. Další kolo jeho snahy o převzetí *otcovského dědictví* mohlo započít.

¹⁰⁵ BOBKOVÁ, Lenka. Česko-míšeňská hranice na přelomu 14. a 15. stol. aneb Donínská válka. In: *Historik zapomenutých dějin : sborník příspěvků věnovaných prof. dr. Eduardu Maurovi*. Praha, 2003.

3 Zikmund Lucemburský „správcem“ Českého království (1402–1405)

Když se k Václavovi IV. dostala zpráva o katastrofálním neúspěchu vojska Ruprechta III. u Brescie dne 21. 10. 1401, muselo mu být hned jasné, že tak velká příležitost pro obnovu jeho říšské vlády už se zřejmě nebude opakovat. Lucemburkové navíc poprvé od sesazení Václava IV. z říšského trůnu odložili zbraně ve vzájemných konfliktech. Už v prosinci začal český král po období pasivity v říšských otázkách se svým bratrem rozvíjet diplomatickou hru, jejímž cílem byla císařská korunovace v Římě a s ní obnova moci lucemburského rodu. Na dlouho odkládanou římskou jízdu ho ostatně po bitvě lákal také vítěz od Brescie, milánský vévoda Giangaleazzo Visconti, jehož Ondřej Schmidt nazývá „nejmocnějším mužem na Apeninském poloostrově“.¹⁰⁶ Zikmund mohl ve svých listech adresovaných potenciálním italským spojencům stále vystupovat jako říšský vikář. Je otázkou, do jaké míry se na české straně do této aktivity zapojili čtyři správci, se kterými se měl Václav IV. dělit o svou královskou moc, ale i díky listiny, ve které českým pánům předává „konání řádu zemského“ naznačuje, že v politice přesahující hranice České země neměli žádné slovo.¹⁰⁷ Nepodařilo se mi navíc nalézt jediný list, který by čtveřice správců z této pozice vydala, jejich vláda se tedy nejspíš omezila jen na snazší přístup k panovníkovi a možnost vytvářet nátlak při rozhodování o zemských záležitostech.

Václav IV. se už po nějakou dobu snažil důležité kroky koordinovat se svým bratrem, a toho tak v září, tedy krátce po jeho propuštění ze zajetí, pozval na setkání ohledně říšských záležitostí.¹⁰⁸ Zikmund sice stále konsolidoval svou vládu, ale jako o několik let dříve při přípravách na křížovou výpravu proti Turkům příliš neváhal a za bratrem se vydal. Už 1. 1. 1402 společně oba Lucemburkové (Zikmund zde vystupuje mj. jako *heiligen reichs ... gemeiner vicarius*) zplnomocňují věrného Zikmundova stoupence Heřmana Celjského, aby vyjednal volný průchod skrze alpské průsmyky. Zikmund se však ještě v druhé polovině ledna následujícího roku

¹⁰⁶ SCHMIDT, Ondřej. *Václav IV., Jošt a Prokop očima italského vyslance: K situaci v lucemburském rodě roku 1390*, s. 9.

¹⁰⁷ K shrnutí situace před rokem 1419 viz např. KAVKA, František. *Poslední Lucemburk na českém trůně*, s. 15–21.

¹⁰⁸ DRTA V, č. 142, s. 171.

zdržoval v Uhrách¹⁰⁹, předpokládá se proto, že Heřmana Celjského do Kutné Hory, kde Václav IV. bratra tradičně očekával, vyslal s vlastní plnou mocí, aby mohla jednání začít co nejdříve.¹¹⁰

Hranice království překročil Zikmund 25. 1., na Moravě dále vyřizoval agendu uherského panovníka, a snad se také sešel s Joštem v Olomouci.¹¹¹ Jednání se přesunulo do Hradce Králové, kde už na Zikmunda čekal Václav IV. a markrabě Prokop. Uherský král se dostavil 2. 2. Nevíme, s jakými požadavky za svou podporu přišel Prokop, zato Zikmund opravdu nehodlal odejít s prázdnou. Zikmundovi se po necelých třech dnech jednání podařilo svého bratra přesvědčit, aby se podruhé za půl roku vzdal vlády nad svým královstvím, tentokrát navíc v daleko větším rozsahu.¹¹²

Podle dohody má Václav IV. nominálně zůstat českým a římským králem, v obou královstvích má však jeho kroky řídit Zikmund, z něhož se stává správce království (*Vorweser ... unsers kunigreichs zu Behem*) a jemuž je obnoven říšský vikariát. Pro zachování cti obou bratří proti nepřítelům má získat všechna města a hrady včetně říšských (purkrabí všech královských měst a hradů mu pak mají složit přísahu a potvrdit ji listem). Zemský řád je načrtnut podobně jako v dohodě s panskou jednotou¹¹³ po loňském obležení Prahy, tedy v intencích Zikmundova rozhodčího výroku z roku 1396 – nový správce království tak mj. slibuje dát na

¹⁰⁹ ENGEL, Pál a Norbert TÓTH. *Itineraria*, s. 79.; HOENSCH, Jörg K., ed. *Itinerar König und Kaiser Sigismunds von Luxemburg 1368-1437*. Warendorf, 1995, s. 69.

¹¹⁰ DRTA V, č. 148, s. 188. Jiří Spěváček pracoval s krátkým úvodním setkáním už ke konci roku 1401. To se nejspíš neuskutečnilo, ale oba korunovaní bratři už vysílali listy do Itálie, aby pro římskou jízdu připravili půdu. SCHMIDT, Ondřej. *Druhé zajetí Václava IV.*, s. 169.

¹¹¹ Jošt se v Olomouci zdržel a jednání Lucemburků se neúčastnil, itineráře Zikmunda i Jošta se však krátké setkání v Olomouci přímo nevylučují. ENGEL, Pál a Norbert TÓTH. *Itineraria*, s. 79. Václav Štěpán jeho nepřítomnost vysvětluje přípravou pohřbu sestry moravských markrabat Anny a finanční tísni, viz ŠTĚPÁN, Václav. *Moravský markrabě Jošt*, s. 521–523.

¹¹² Právem Jiří Spěváček hovořil o tom, že tato dohoda „znamenala prakticky politickou rezignaci“. SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV.*, s. 334.

¹¹³ Označení panská jednota používám ve shodě s popisem „1. panské jednoty“ ve studii Jaroslava Boubína. Tedy jako označení velmi elitářského uskupení vyšších šlechticů, které se spojuje s členy panovnické dynastie a prosazuje a prosazuje svoje nároky. Její snahy souvisí se „zachováním zemského řádu“ a odstraňováním špatných rádců z okruhu panovníka. BOUBÍN, Jaroslav. *Vznik panských jednot.*

radu pánů (*Lantherren Rat*). Jediná správní pravomoc, kterou si Václav konkrétně vytyčil, je dosazování zachovalých pánů do úřadů (*frome wolenthalden Lantlewte*¹¹⁴), Zikmund může jeho výběr pouze vetovat. Zikmund a panská rada mají také ovládat finance království. Vše se má odehrávat v atmosféře bratské lásky a důvěry (*brüderliche libe und trewe*). Odkazuje se také na autoritu Karla IV, konkrétně na práva z doby jeho vlády a jeho dědictví, které spolu bratři nyní jaksí harmonicky spravují. Tato ustanovení mají sloužit k zachování míru a práva v království – i díky Zikmundovu budoucímu přičinění se z této obligatorní formule stává velmi reálný a bolestný požadavek.¹¹⁵ Požadavek, který také zanedlouho vynesla česká zemská obec.

Václavova snaha zajistit, aby jen on sám mohl dosazovat šlechtice do významných úřadů se může ze Zikmundovy perspektivy zdát jako drobný ústupek ve srovnání s pravomocemi, které bratrovi právě odevzdal, patrně mu ale právě na něm opravdu výjimečně záleželo. Také šlo o jeden z hlavních bodů sváru mezi jím a panskou jednotou. Český král si velmi živě vzpomínal na rok 1396, kdy ho Zikmund po vyřknutí rozhodčího výroku mezi Václavem a panskou jednotou poškodil na cti a královské důstojnosti (*uns gegriffen hat an unsir wirdekeit und ere*), a to ještě proti právu (*wedir recht*), tím, že do předních úřadů dosadil jeho největší protivníky z panské jednoty. Čerpám zde z cenného Václavova manifestu daného z vídeňského zajetí někdy před 10. 9. 1403, který je přiblížen v úvodní kapitole.¹¹⁶ Václav, poučený událostmi roku 1396, se podle znění manifestu v únoru 1402 s bratrem dohodl, že Zikmund bude respektovat Václavova práva a nebude nikoho jmenovat do duchovních ani světských úřadů (*in keine unsere recht nicht greifen, mit namen in alle unsere ampte, geistlich adir wertlich*) a obecně nebude podporovat Václavovy odpůrce.¹¹⁷ Zikmund opravdu žádného

¹¹⁴ Při překladu zde vycházím z česky psaných písemností panské jednoty. AČ 1, s. 52–68.

¹¹⁵ Listinu z 4. 2. 1402 otiskl PELZEL, František Martin. *Diplomatische Beweise, daß der Römische König Wenzel nicht dreymal, sondern nur zweymal gefangen worden*. In: *Abhandlungen einer Privatgesellschaft in Böhmen, zur Aufnahme der Mathematik, der vaterländischen Geschichte, und der Naturgeschichte*. Praha, 1779, s. 63–67.

¹¹⁶ CDM XIII, č. 278, s. 289–292.

¹¹⁷ Zmínka o duchovních úřadech je velice zajímavá, prozrazuje, že také postavení církve bylo přinejmenším předmětem debaty. Spolu se zákazem podpory Václavových odpůrců jde o bod, který mohl být předmětem ústní dohody, ale do sepsané úmluvy nepronikl.

významného držitele úřadu nevyměnil, alespoň dokud byl Václav na svobodě. Můžeme si ale snadno představit, že se jeho odpůrce snažil všemožně podporovat. Z toho ho Václav také obviňuje, a své odpůrce zde už nazývá nepřáteli, kteří škodí jemu a jeho zemi (*sundir her alle wege unsere vinde gefurdirt ... von tage zu tage vordirt, die uns und unserim lande untoglich sein*).

Není úplně jasné, zda má podle úmluv Zikmund ovládat celý svazek českých zemí, nebo jen samotné Čechy, respektive zdali získává vládu nad celou Korunou, s čímž nejspíš souvisí i odvolávání se na odkaz Karla IV. Podrobnější ustanovení úmluv se patrně týkají konkrétně Čech a zdejší politické elity (obsazování úřadů, správa financí). Tato ustanovení vychází z rozhodčího výroku z roku 1396, který si vyžádala česká šlechta a který upravoval poměry právě v Čechách. Pravomoc obsazovat úřady si vymohl Václav, na něm tedy záviseli noví případní hejtmané a fojti vedlejších zemí Koruny české, situaci ale samozřejmě značně znehledňují překrývající se nároky Lucemburků na tyto země. Že se se zástupnou vládou Zikmunda ze strany vedlejších zemí počítalo, dokazuje záznam v registrech zhořelecké městské rady. Rada patrně získala znění hradeckých úmluv a zaznamenala si, že 4. 2. 1402 se Zikmund stal správcem České koruny a *přidružených zemí* (*verweser der cron Behem vnd zugehörigen lande*).¹¹⁸ Je třeba podotknout, že zatímco v jiných kontextech se Zikmund objevuje jako *gubernator regni Bohemiae* či *vorweser kunigreichs zu Behem*, tedy správce Českého království, Zhořelečtí ho označili *verweser der cron Behem*, správce Koruny české. S Českou korunou, ani s jejími vedlejšími (*přidruženými*) zeměmi, se v hradeckých úmluvách výslovně nepočítá. Brzy uvidíme, jak nový správce nabytou moc využíval v praxi.

Podle Jiřího Spěváčka měla dohoda platit pouze do úspěšného završení římské jízdy, při pohledu na její znění tomu však nic nenasvědčuje. Schmidt postřehl, že až zpětně, když se Zikmund dostal v září roku 1402 do defenzivy, „tvrdil, že říšský vikariát a úřad správce Českého království přijal pouze „na žádost“ Václava IV., aby mu dopomohl k císařské koruně.“¹¹⁹

¹¹⁸ ANTON, Christian Gotthelf. *Verzeichniss Oberlausizischer Urkunden, erstes Heft*. Görlitz, 1799, č. 768, s. 154.

¹¹⁹ SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV*, s. 334.; SCHMIDT, Ondřej. *Druhé zajetí Václava IV*, s. 170–171.

Trojice Lucemburků několik dní v Hradci Králové domlouvala další postup. První kroky nového vládce směřovaly do zahraničí. Dne 7. 2. zplnomocnil Jana z Vartenberka na Děčíně k jednání s míšeňským markrabětem Vilémem I. Není stanoveno, co bylo předmětem tohoto jednání. Václav Štěpán po vzoru poznámky v edici CDSR tvrdí, že šlo o dlouhodobý konflikt míšeňských vévodů a pánů z Donína.¹²⁰ Nelze ani vyloučit, že se Zikmund ve změněné situaci snažil Viléma odradit od další podpory Ruprechta III. Stojí pak za povšimnutí, že Zikmund v listu vystupuje ve své nové funkci říšského správce (*heiligen Romischen reichs gemeiner vorweser*), zatímco v kontaktu s italskou oblastí nepřestává užívat tradičního úřadu říšského vikáře. Přestože vikářem byl Zikmund stanoven pro celou Říši, mimo Itálii dosud nikdy nezačal svou funkci reálně vykonávat a za vikáře se ani neoznačoval.

Zastavit bychom se měli i u osoby, která byla za míšeňským vévodou vyslána. Jan z Vartenberka na Děčíně byl bezesporu velkou oporou Zikmunda Lucemburského. Už v devadesátých letech vstoupil do jeho služeb, stal se fojtem v Nové marce a za své služby si u uherského krále získal vysoké pohledávky. Spolu se Zikmundem se připojil roku 1400 k panské jednotě a vstoupil do války s Prokopem. Byl také ideálním kandidátem na vyslance do Míšeňského vévodství, s nímž byl přirozeně v kontaktu kvůli poloze vlastních držav a jako hejtman Pirny. Zikmund mu opakovaně svěřoval diplomatická jednání s Řádem německých rytířů, mj. jednání o prodeji Nové marky.¹²¹

Dne 8. 2. Zikmund zaslal radostný list milánskému vévodovi, kterým přijal pozvání na římskou jízdu a kterým objasnil novou situaci vycházející z dohody ze 4. 2. Titul říšského správce zde odložil a označil se opět termínem *sacri Romani imperii vicarius generalis*.¹²²

¹²⁰ Na příslušný list v těchto souvislostech zatím upozornil jen ŠTĚPÁN, Václav. *Moravský markrabě Jošt*, s. 523. Edičně zpřístupněno v CDSR I B 2, č. 405, s. 272.

¹²¹ Doklady o této aktivitě uvádí na mnoha místech ŠTĚPÁN, Václav. *Moravský markrabě Jošt*. Edičně jsou zpřístupněny zde: KLETKE, Carl. *Regesta Historiae Neomarchicae I*. Berlin, 1867, s. 399–401.

¹²² DRTA V, č. 149, s. 188–189.

Patrně proto, aby byla se změnou poměrů srozuměna co nejširší politická veřejnost, byl svolán zemský sněm a soud.¹²³ Nedatovaný mandát svolávající účastníky vydal Václav IV., z logiky věci je ale třeba za uskutečněním obou událostí hledat postavu nového správce země.¹²⁴ To nijak neodporuje únorové dohodě, která dává Zikmundovi jednak plnou moc k samostatné vládě, jednak možnost jaksi diktovat, jaké kroky český král podnikne. Druhá možnost byla zřejmě lákavější, umožnila předstírat konsensus, spoluvládu opravdu založenou na *bratrské lásce a důvěře*, a dodávala tak potřebnou legitimitu novému vládci v době, kdy málokdo věděl, že jeho vláda vůbec započala. Soudu ale příznačně místo bratra předsedal sám Zikmund.

Zemského soudu 18. 2. 1402 se po dvouleté pauze zúčastnili přední čeští páni (překvapuje však zejména nepřítomnost Jindřicha z Rožmberka). Šlechtickým požadavkům na větší podíl na královské moci snad bylo prozatím učiněno zadost už v listině z 4. 2. 1402, a tak se po dlouhé době vnitřních svárů, nekonečných soukromých a pohraničních válek a řádní lapkovských družin jednalo za Zikmundova předsednictví především o míru v zemi a potlačování „zemských škůdců“. Panský nález se týkal výhradně potírání zločinné činnosti. Všichni ti, kteří *hubili a stavěli se proti této zemi a koruně* se měli dostavit *o Svátosti přede pány*.¹²⁵ Zemský škůdce byl definován poměrně širokým výčtem možných prohřešků, ty se většinou týkaly násilí a mimosoudního vyřizování sporů. Měl přijít o všechn majetek (o své zboží nejen v *České zemi* ale v celé *České koruně*), který případně královské komoře a dle rady pánů bude přidělen na *zemské dobré*. Stanoven je také

¹²³ Problematiku zemského sněmu a soudu kriticky uchopil MEZNÍK, Jaroslav. Český sněm za Václava IV. In: *Husitství - reformace - renesance : sborník k 60. narozeninám Františka Šmahela, I. svazek*. Praha, 2004. Z této studie v dalším výkladu vycházím. Mezník usoudil, že se doopravdy sešel nejen pravidelný zemský soud, nýbrž také zemský sněm, kterého se měly účastnit širší vrstvy než pouze vyšší šlechta zasedající na zemském soudě, v tomto případě i nižší šlechtici a zástupci měst. Sněmovní usnesení pak vydal paralelně zasedající zemský soud. Podle Václava Štěpána navíc tak výraznou změnu poměrů musel potvrdit právě sněm. ŠTĚPÁN, Václav. *Moravský markrabě Jošt*, s. 524.

¹²⁴ CIB II/3, s. 10–11.

¹²⁵ Jiří Spěváček tento údaj určuje jako příští zemský sněm naplánovaný na 7. 4. SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV*, s. 335.

mechanismus pro dopadení a souzení škůdců, který předpokládá spolupráci měst a krajských popravců.¹²⁶

Znění nálezu hrálo Zikmundovi do karet. Mohl se prezentovat jako silný vladař¹²⁷ usilující o mír, a lépe tak obhájit svou zvláštní správcovskou pozici. Jak upozorňuje dosavadní literatura,¹²⁸ získal také prostředky k poměrně legitimní perzekuci svých odpůrců, ti se totiž stavěli proti představiteli *Koruny* a automaticky se tak mohli stát zemskými škůdci. Navíc případné konfiskáty by mohl rozdělit mezi své stoupence a pojistit si tak jejich trvalou podporu.

Na zemském soudě se Zikmund ukázal jako správce, kterému záleží na spravedlnosti a účastnil se i výkonu běžné soudní agendy. Můžeme doložit jeho přítomnost u nálezu práva ve sporu paní Elišky a Anny z *Citolib*, v zemských deskách byl zvěčněn jako *gubernator regni Bohemiae*. Relátory se stali dva jeho spojenci a záhy také správci Českého království, Břeněk Švihovský z Rýzmburka a Skály (také přední člen panské jednoty a dlouhodobý protikrálovský bouřlivák¹²⁹) a Oldřich z Hradce. Vyslechl si také půhon Hereše z Březové proti Albrechtovi z Březové. Spor byl rozsouzen až na dalším soudě roku 1404, proto tentokrát Zikmunda v deskách nalézáme jako „někdejšího hejtmana království“ (*pro tunc capitaneus regni Bohemiae*).¹³⁰ U soudu se Zikmund možná také zastal Jaroslava z Opočna ve sporu s Janem z Michalovic.¹³¹

Mnohé informace o únorovém dění v Čechách a sněmovním jednání se dozvídáme až z dalšího Zikmundova listu milánskému vévodovi z 28. 2., ve kterém, opět z pozice říšského vikáře, shrnuje předchozí list z 8. 2., oznamuje slibný vývoj poměrů v Českém království a vysvětluje další kroky, které podnikne

¹²⁶ AČ 2, č. 102, s. 359–360.

¹²⁷ Souhlasím s pojetím Šandery: „Zdalo se, že konečně přichází vláda pevné ruky, zosobněné novým vladařem...“ ŠANDERA, Martin. *Páni z Dobrušky a Opočna*, s. 59.

¹²⁸ ŠTĚPÁN, Václav. *Moravský markrabě Jošt*, s. 525.; SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV*, s. 336.; SCHMIDT, Ondřej. *Druhé zajetí Václava IV*, s. 172.

¹²⁹ Už roku 1399 dobýval Václav IV. hrad Skálu, o který se Břeněk dělil se svým bratrem Půtou. Hrad byl základnou lapkovské družiny. SOUKUP, Pavel. Dobývání hradu Skály v roce 1413 a husitská teorie války. Ke spisku Jakoubka ze Stříbra o duchovním boji. *Mediaevalia historica Bohemica*. 2003, roč. 9, č. 9, s. 177.

¹³⁰ AČ 4, č. 322 a 324, s. 530–531.

¹³¹ AČ 4, č. 315, s. 529. Podrobný rozbor níže.

na cestě za císařskou korunou. Vzhledem k tomu, že zde zmiňuje i ochotu rakouských a míšeňských vévodů ke spolupráci, můžeme se domnívat, že mise Jana z Vartenberka na Děčíně nebyla zcela neúspěšná – nebo o jejím selhání neměl milánský vévoda vědět. Velmi zajímavé je pro nás Zikmundovo tvrzení, že přijal zbývající přísahy od pánů a měst (*juramentaque restantia a baronibus et civitatibus accepimus*), a že se tak konečně pevně chopil správy (*gubernationis*). Je zřejmé, že se proti Zikmundovi přinejmenším nezvedl dostatečný odpor a že jeho správcovství sněm a soud schválil. Stal se tak na dobu neurčitou plnomocným správcem království svého bratra. Proces převzetí správy královských majetků byl ke konci února spíše na svém počátku. V listu Zikmund zmiňuje jako velké pozitivum, že mu byly předány pohraniční hrady, protože bude jednodušší bránit hranice království proti očekávanému útoku Wittelsbachů. Sám tedy nepřímou přiznává, že zdaleka nemá pod kontrolou všechny. Převzetí majetků nejspíš spočívalo v přísaze věrnosti jejich zástupců, tedy purkrabích v případě královských hradů a zástupců městských rad v případě měst.¹³² To je nejspíš hlavní důvod, proč byla na sněm 18. 2. pozvána i města, se nimiž se jinak prozatím nepočítalo jako s mocenskými partnery při rozhodování o poměrech v České zemi. Pokud nějaké slovo města měla, určitě se jako obchodní centra nebránila důslednější kriminalizaci násilí, na níž jim byl přiznán zásadní podíl.¹³³ Podle dohody ze 4. 2. pak měl Zikmund také obdržet listy s přísahami, žádný takový list se však nejspíš nedochoval.

Zarážející je úplná absence církevních institucí ve všech dosud rozebíraných pramenech, a to včetně klášterů, které odváděly berni královské komoře. Přesto v návaznosti na předchozí období lze očekávat alespoň zdrženlivou spolupráci církevních institucí se Zikmundovou vládou. Církevní hierarchie v Českém království byla pro konflikty s českým králem od roku 1394 jakýmsi přirozeným spojencem panské jednoty a Zikmund už roku 1399 chtěl s pomocí pražského

¹³² Můžeme zde hledat paralely se situací po smrti Václava IV., tehdy proběhlo převzetí moci nad královskými hrady tak, že si Zikmund pozval všechny purkrabí, aby složili přísahu, a rovnou vyměnil ty, které nepovažoval za důvěryhodné. ELBEL, Petr a kol. *Zikmundova strana*.

¹³³ Poprávci v potírání zemských škůdců měli spolupracovat s městy, ale do roku 1405 neexistuje žádný náznak, že by byli sami jmenováni. Se škůdci se tedy vypořádával nadále král pomocí nejvyššího purkrabího a měst v krajích, kde bylo třeba zasáhnout. Jediný náznak jmenování popravců k roku 1402 pochází z *Vratislavského rukopisu SLČ*, o tom viz níže.

arcibiskupa připravovat půdu na tažení proti Prokopovi.¹³⁴ Roli církve v Zikmundově české politice by pomohl objasnit desátek na římskou jízdu, který měl být podle Pelzela vybrán k 15. 6. Se Zikmundem by tak v prvních měsících přebírání vlády spolupracoval pražský arcibiskup Olbram ze Škvorce. Dalším historikům se však už nepodařil dohledat příslušný pramen.¹³⁵ V Čechách se v roce 1402 desátek opravdu vybíral, byl ale určen na splacení pallia pro nového arcibiskupa.¹³⁶ K spolupráci přesto opravdu došlo, spolu se Zikmundem a pražskými městy vydal Olbram ze Škvorce glejty na cestu do Prahy pro míšeňské Wettiny.¹³⁷ Zikmund s arcibiskupem spolupracoval už v dřívějším období v souvislosti s tažením proti Prokopovi. Jako prominentní účastníci zemského soudu mezi ostatními pány vystupují také tři duchovní, arcibiskup Olbram ze Škvorce, olomoucký biskup Jan Mráz a litomyšlský biskup Jan Železný. Poslední jmenovaný byl další velký zastávce Zikmunda Lucemburského a přední člen panské jednoty, a nakonec také významný představitel nejtvrďší protihusitské linie. Už roku 1400 ho Zikmund dokonce poctil návštěvou v Litomyšli.¹³⁸

Hlavní pozornost obecných prací k václavské době si v listu z 28. 2. opakovaně získala zmínka o vyrovnání mezi markrabaty Prokopem a Joštem, které Zikmund chápal jako předpoklad pro svorné jednání Lucemburků. Bylo nejspíš také předmětem jednání sněmu a soudu.¹³⁹ Prokop měl ve zkratce prostřednictvím českého krále odevzdat všechny své državy v Čechách a na Moravě, které získá Jošt, a výměnou obdržet do zástavy svídnicko-javorské knížectví, Kladsko a Frankenstein (Ząbkowice Śląskie). Tamní hejtman Beneš

¹³⁴ HLAVÁČEK, Ivan. *König Wenzel (IV.)*, s. 121–122.

¹³⁵ SCHMIDT, Ondřej. *Druhé zajetí Václava IV.*, s. 174.

¹³⁶ ERŠIL, Jaroslav. Zatížení církevními dárkami v Čechách na počátku 15. století. *Československý časopis historický*. 1962, roč. 10.

¹³⁷ DRTA V, č. 150, s. 190–192, pozn. 2.

¹³⁸ ELBEL, Petr. *Olomoucký biskup Jan Železný*, s. 22–23. Přestože Elbel upozorňuje, že Jana Železného nemůžeme na Zikmundově straně hledat nepřetržitě, myslím, že alespoň v období druhého zajetí měl dobré důvody se s ním pevně spojit.

¹³⁹ CP naštěstí poskytuje plné znění pojednané smlouvy mezi Václavem, Zikmundem a Prokopem sepsané někdy mezi 18. 2. a 28. 2. AČ 39, č. 191, s. 117–118. Tentokrát u Zikmunda znovu nacházíme drobně odlišnou titulaturu, mizí označení *vorweser* a uveden je pouze jako *des romischen reiches und des kungireichs zu Beheim gemeiner vicarius*. SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV.*, s. 336.

z Choustníka a další dotčení měli být odškodněni. Pokud by se taková výměna uskutečnila, mohla opravdu odstranit sváry mezi markrabaty a přispět k dosažení trvalejšího míru v zemi. To by zapadalo do obrazu mírotvůrce, který o sobě chtěl Zikmund nejspíš vytvořit. Jednalo se o opravdu významný zásah do stávajících poměrů.¹⁴⁰ To svědčí o velkém sebevědomí Zikmunda, který hodlal cílevědomě využít plného rozsahu přidělených pravomocí. Někteří čeští šlechtici nejspíš takové opatření přijali s výhradami. Čerstvý český správce jim sice na začátku února přislíbil větší podíl na moci, ale vystupoval jako silný vladař, a odevzdáním knížectví se nezdráhal připravit Českou korunu o příslušné příjmy. Zejména představitelé panské jednoty však Zikmunda už delší dobu podporovali a mohlo se jim zamlouvat posílení předního člena jednoty markraběte Jošta, který měl nyní sjednotit celé markrabství a získat řadu hradů a měst.

I přes Zikmundovo sebevědomí smlouvu opět vydala česká královská kancelář. „Obyčejné“ Zikmundovy listy, jimiž udržoval kontakty s okolními zeměmi jakožto český a říšský správce, vydával zástupce jeho vlastní kanceláře, s nímž přicestoval z Uher. Ta měla samozřejmě také na starosti uherské záležitosti. Při jednání uvnitř českých zemí se mnohdy zastřešoval Václavovým jménem a jeho královskou mocí, zatímco pokud komunikace směřuje vně české země, jednal „sám za sebe“. To však neznamená, že by Václav IV. ze zřejmé vlastní iniciativy také nevydával písemnosti do Českého království i mimo něj. Spoluvláda Lucemburků musela být i pro současníky opravdu prazvláštní.

List zasláný Viscontimu je nutno brát s jistou rezervou, protože křehký mír v zemi a Václavova tolerance Zikmundova jednání už měly zřejmě značné trhliny. Zajisté nebylo třeba, aby se o tom Visconti dozvěděl. Uvést panský nález v platnost nebylo snadné, nejdříve bylo přinejmenším potřeba jmenovat krajské popravce (jejich jmenování se nakonec neuskutečnilo do roku 1405) a vyhlásit znění nálezu ve městech. Je ironií osudu, že už 20. 2. 1402 došlo k většímu ozbrojenému střetu, když skupina šlechticů se svými družinami v noci zdolala jihlavské hradby

¹⁴⁰ Jiří Spěváček upozorňuje, že takový zásah jde přímo proti testamentu Karla IV.

a neúspěšně se pokusila město obsadit.¹⁴¹ K míru v Českém království měla vést ještě dlouhá cesta.

Václav Štěpán přepad považuje za Prokopovu reakci na nepříznivé řešení sporů moravských markrabat.¹⁴² Provedli ho také Prokopovi spojenci. Vskutku je těžko představitelné, že by spokojeně odevzdal dědičné markrabství výměnou za knížectví udělené pouze v podobě zástavy. Zikmund na svého bratra a zejména bratrance v Praze musel vyvinout opravdu velký nátlak, aby návrh vyrovnání mezi markrabaty přijali v dané podobě, zvláště když ho Prokop sice přijal, ale obratem se proti němu obrátil se zbraní v ruce. Pádovým argumentem mohl být Zikmundův ozbrojený doprovod, obzvláště pokud by čítal 2500 jezdců, jak předpokládá Štěpán.¹⁴³ Necituje však žádné prameny, a z pozdějších událostí je zřejmé, že Zikmund přijel spíše dohodnout podmínky cesty do Říma a vyzbrojit se na cestu plánoval až následně. Nejspíš je tedy třeba jeho vliv hledat v podpoře ze strany panské jednoty. S tou byl více či méně svázán nejpozději od svého rozhodčího výroku mezi jednotou a českým králem z roku 1396, kterým podpořil její boj za větší podíl na moci. Zřejmě si tímto cíleně získával podporu významného mocenského uskupení, které mu mohlo pomoci chopit se co nejrychleji vlády v Českém království. Nelze si jinak vysvětlit, že byl ochotný oklešťovat pravomoci českého panovníka, jímž se chtěl sám stát.¹⁴⁴

Mnoho členů panské jednoty se sešlo v Praze na zemském soudě (nejvyšší sudí Hynek Berka z Dubé a Hohenštejna, protonotář Smil z Rychmburka, litomyšlský biskup Jan Železný, Boček z Kunštátu a Poděbrad, Ota III. Bergova,

¹⁴¹ Jihlava nebyla jako terč útoku vybrána náhodou, ovládal ji delší dobu Jošt, a spolu se Zikmundem Lucemburským a panskou jednotou zde také počátkem roku 1400 de facto vyhlásil válku Prokopovi (AČ 1, č. 10, s. 65–66; nejnovější regist RBMV III, č. 429, s. 177). PISKOVÁ, Renata a Ivana EBELOVÁ, eds. *Jihlava*. Praha, 2009, s. 122–123.

¹⁴² ŠTĚPÁN, Václav. *Moravský markrabě Jošt*, s. 526.

¹⁴³ *Ibid.*, s. 521.

¹⁴⁴ Z vlastního království byl už přeci jen zvyklý na prakticky dualistickou formu vlády. Musel se zde smířit s podílem ligy baronů a prelátů na rozhodování o osudech Svatoštěpánské koruny, obzvláště během vlastního zajetí a během své časté nepřítomnosti dané touhou po velmocenské politice. Během zajetí roku 1401 místo něj dokonce jeho kancléř Jan z Kaniszy s radou baronů a prelátů vydával listiny zpečetěné majestátem „Svaté koruny Uherského království“. Viz MÁLYUSZ, Elemér. *Kaiser Sigismund*, s. 62–63.; DVOŘÁKOVÁ, Daniela. *Rytier a jeho král*, s. 79.

Jan z Michalovic, Jindřich z Hradce). Dva z těchto mužů, Jan Železný a Ota III. z Bergova, se zanedlouho stanou hlavními vykonavateli Zikmundovy moci v zemi. Pokud však Zikmund při převzetí moci spoléhal zejména na podporu panské jednoty, pak je zarážející nepřítomnost dvou jejích předáků na zemském soudě: zejména markraběte Jošta, který si měl na úmluvách jeho bratranců s Prokopem výrazně přilepšit, a Jindřicha z Rožmberka. Jošt se dlouhodobě zdržoval na Moravě. Jindřich do Prahy snad přeci jen přispěchal už koncem února či počátkem března, aby vykonával svůj úřadu nejvyššího purkrabího.

3.1 Václav IV. podruhé zajat

O vývoji událostí na počátku března můžeme pouze spekulovat. Byl bezpochyby velmi dramatický, Zikmund už např. musel z Prahy organizovat obranu Uher, do nichž vpadli Prokopovi stoupenci.¹⁴⁵ Podle pozdějších kronikářských svědectví byla atmosféra opravdu napjatá. Počátkem roku se na obloze objevila kometa, která údajně nevěstila nic dobrého.¹⁴⁶ Dosavadní literatura předpokládá rostoucí odpor Václava IV., jemuž se stále méně zamlouvalo vystupování jeho mladšího bratra, který zřejmě hradecké úmluvy prosazoval více, než bylo Václavovi po vůli. Ostatně, jak se již na několika místech ukázalo, Václav alespoň na politiku v rámci vlastního království během let 1402 a 1403 úplně nerezignoval. V odporu se nejspíš opřel o své věrné v královské radě¹⁴⁷ a purkrabí některých královských hradů. František Michálek Bartoš zde ztotožňuje vágně

¹⁴⁵ ŠTĚPÁN, Václav. *Moravský markrabě Jošt*, s. 527. Ondřej Schmidt předpokládá, že Prokopův odboj začal až v květnu, protože ještě 14. 3. bratrancovi schválil prodej Nové marky, čímž v podstatě poškozoval vlastní zájmy. Stejně tak ale před 28. 2. schválil plán, který ho měl odsunout z Moravy a mezitím buď plánoval útok na Jihlavu, nebo už počítal ztráty. SCHMIDT, Ondřej. *Druhé zajetí Václava IV.*, s. 180.

¹⁴⁶ Té si povšiml kronikář z prostředí pražské univerzity – viz FRB V, s. 569. A vzpomíná na ni i autor SLČ (podle něj ale zasvítila až na svatého Václava krátce před vpádem Zikmunda do Českých zemí) – viz ŠIMEK, František, ed. *SLČ*, s. 5. Další doklad komety v astrologickém textu uvádí THEISEN, Maria. *König Wenzels Ritt über den Werd*, s. 271. Podobný úkaz připomněl i k roku 1400 pozdější polský kronikář DŁUGOSZ, Jan. *Roczniki czyli kroniki sławnego królestwa polskiego. Kniha 10 (1370–1405)*, s. 316. Tato kometa však byla předzvěstí veskrze pozitivně vnímané porážky tureckého sultána.

¹⁴⁷ Bohužel nevíme, zda došlo v královské radě v únoru 1402 k jakýmkoliv změnám.

určenou panskou radu z hradeckých úmluv s královskou radou, které měl bratrské spory Zikmund „s okázalou ústavností“ předložit,¹⁴⁸ i Jiří Spěváček a Václav Štěpán se pak domnívají, že došlo k rozkolu uvnitř královské rady, která se rozdělila na Václavovy, potažmo Prokopovy, stoupence a stoupence Zikmunda, tedy zpravidla členy panské jednoty.¹⁴⁹

U následující události už jsou prameny sdílnější. Zikmundovi došla trpělivost, usoudil, že jeho pozice v zemi je dostatečně silná a rozhodl se převzetí moci v Českém království urychlit i za cenu zboření iluze o *bratrské lásce a důvěře*. Nechal Václava IV. zatknout v jeho staroměstském paláci na místě dnešního Obecního domu a odvést ho na Pražský hrad, kde na něj nejspíš dohlížel nejvyšší purkrabí Jindřich z Rožmberka. Podle posledního výkladu Ondřeje Schmidta, který dohledal dosud neznámý narativní pramen české provenience, tzv. *Chronicon breve Bohemiae*, zajetí proběhlo 13. 3.¹⁵⁰ Dosud se uvádělo 6. 3. podle tzv. *Pražské univerzitní kroniky*, Schmidtovi se ale zdál příliš velký rozestup mezi zajetím a přerušením činnosti královské kanceláře, která se odmlčela až po vydání listu z 15. 3. 1402.¹⁵¹

Hned u tří písemností, které v únoru prošly královskou kanceláří (hradecké úmluvy, svolání zemského sněmu, smlouva mezi Václavem, Zikmundem a Prokopem), Zikmund mírně řečeno inicioval jejich vydání v české kanceláři jménem českého krále. Zajatý král může jen stěžít klást odpor, takže pokud by Zikmund českou kancelář zachoval, hra na bratrský soulad mohla pokračovat i na českém jevišti. Jenže král zřejmě odpor kladl a kancelář se poměrně rychle rozpadla.

Za většinou listů, které královskou kanceláří prošly v únoru a březnu, se už Zikmundův nátlak hledá oproti třem výše vyjmenovaným podstatně složitěji. Není jednoduché jednoznačně určit, který Lucemburk v království vlastně vládl. Před zajetím stihl ještě král Václav přijmout jednu ze zásadních opor Zikmundovy vlády

¹⁴⁸ BARTOŠ, František Michálek. *Čechy v době Husově*, s. 193.

¹⁴⁹ SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV*, s. 337.; ŠTĚPÁN, Václav. *Moravský markrabě Jošt*, s. 528.

¹⁵⁰ SCHMIDT, Ondřej. *Druhé zajetí Václava IV*, s. 172. Ke kronice HORČIČKA, Adalbert. *Eine Handschrift des Klosters Ostrow aus dem Jahre 1403*.

¹⁵¹ Výčet písemností předložil Ivan Hlaváček. Pracuje s datem ukončení činnosti kanceláře 16. 3., poslední písemnost je datována 15. 3. HLAVÁČEK, Ivan. *Urkunden- und Kanzleiwesen*, s. 163–167.

v Uhrách, čerstvého palatina Mikuláše z Gary¹⁵², symbolicky pod svou ochranu z pozice českého a římského krále. Sám také psal do Itálie k povzbuzení odporu proti králi Ruprechtovi. Zdá se, že přes neshody s bratrem počítal s konáním římské jízdy a že se také nehodlal vzdát určité míry vlastní iniciativy.¹⁵³ Václav prostřednictvím své kanceláře také až do svého zajetí¹⁵⁴ vyřizoval běžné správní záležitosti týkající se např. měst, jak dokazují dvě listiny z 22. 2. a 10. 3. V první listině panovník povoluje kadaňským, aby nově zakoupená vesnice Čachovice patřila k šosu. Z edice se bohužel nedozvídáme, jak se panovník tituluje, nejspíš ale vystupuje běžně z „královské moci“. V druhé městě Klatovy povoluje vybírat clo na opravu hradeb.¹⁵⁵ Zde se objevuje dlouhá formule, která nás ujišťuje, že si král rozhodnutí dobře promyslel a vyslechl své rádce.¹⁵⁶

Několik dalších podobných případů se zachovalo v CP. Podle registů sestavených Ivanem Hlaváčkem je část písemností dána ze (samostatné) královské moci (*regia auctoritate, auctoritate nostra regia*), u další části se tato moc opírá ještě o radu věrných (přeloženo jako: „mit dem/der Rat/Zustimmung der Getreuen“) a místy se formule přiznávající účast rádců na rozhodování dále rozšiřuje (takový případ¹⁵⁷ přeložen: „mit dem Rat der Getreuen sowie der Barone und Räte“).¹⁵⁸ V obratech o souladu s radou pánů atd. bychom snad mohli hledat ojedinělý projev

¹⁵² Jemuž už v roce 1401 daroval velmi štědrý plat jako dík za pomoc s osvobozením Zikmunda.

¹⁵³ ZsO II, č. 1479, s. 176. DRTA V, č. 151, s. 192–193.

¹⁵⁴ Konkrétně až do 15. 3., poté se činnost kanceláře na delší dobu odmlčí. Na příslušné písemnosti upozornil HLAVÁČEK, Ivan. *Urkunden- und Kanzleiwesen*, s. 163–167. Poslední vydaný list před přerušением činnosti údajně pochází z 16. 3. 1402, ve výčtu, který Hlaváček uvádí, se ale objevují pouze listiny do 15. 3.

¹⁵⁵ Je snad možno předpokládat, že obě města si privilegii vážila a přidržela se během následujícího období Václavovy strany. V případě Klatov lze udržování obranyschopnosti města spojit s opakovanými útoky notoricky odbojných západočeských šlechticů, zejména lapkovské skupiny na Skále. V dalším privilegii z roku 1410 Václav městům Klatovy a Plzeň za věrné služby a ztráty v neustálých válkách odpouští na několik let daně. SÝKOROVÁ, Lenka a Vít ASCHENBRENNER, eds. *Klatovy*. Praha, 2010, s. 112–117.

¹⁵⁶ ... *non per errorem ... , sed animo deliberato, sano baronum, nobilium, procerum, et fidelium nostrorum accedente consilio et de certa nostra sciencia, auctoritate regia Boemie ... civibus indulsumus, ...* CIM II, č. 751–752, s. 970–972. K druhé uvedené viz AČ 39, č. 133, s. 81.

¹⁵⁷ K předchozímu *accedente baronum regni et consiliarium nostrorum*.

¹⁵⁸ Pro všechny tři případy viz AČ 39, č. 129–130 a 132, s. 78–80.

situace po obležení Prahy v roce 1401, kdy se měla čtyřčlenná panská rada stát zástupnou vládou a po nástupu Zikmunda, kdy se měla rada pánů zachovat jako významný hráč v zemské politice. Stejně obraty a formule se však objevují i v písemnostech vydaných před specifikovaným obdobím, a také po něm – přeci jen se zdá, že alespoň v nižším procentu případů. Záleží zde pak samozřejmě také na významu a obsahu dané písemnosti.

Jedna z těchto písemností nalezených v CP dle mého názoru prokazuje, že ještě 11. 3. 1402 měl Václav IV. stále v královské (?) radě slušný vliv.¹⁵⁹ Musel sice z královské moci a na „radu svých věrných, pánů království a rádců“ (*accedente baronum regni et consiliarium nostrorum*) svého oblíbence a věrného stoupence, energického podkomořího Zikmunda Hulera připravit o post staroměstského rychtáře zakoupený za 2000 kop grošů, ale vyplatil ho věčným platem podle běžného poměru 1:10 zapsaným na berni z kláštera Zlatá koruna. Pokud by opat nemohl plat splácet, měl Hulerovi klášter připadnout jako zástava. To by jistě nebylo po chuti panské jednotě, která podkomořího „důsledně vymáhajícího královský regál“¹⁶⁰ nenáviděla, a obzvlášť Jindřichovi z Rožmberka, který klášter vnímal jako svou sféru vlivu a nedávno ho od krále obdržel do správy.¹⁶¹ Možná i tento Václavův krok přispěl k vyhocení situace.

Nadále se věnoval i vedlejším zemím České koruny, povolil prodej fojtství v hornolužické Lubáni.¹⁶²

Významné je také to, že Václav IV. těsně před svým zajetím stále ovládal odúmrtí řízení. Počátkem března ještě stihl „přihrát“ dvě odúmrti provolané 3. 3. 1402 svému oblíbenci a nejvyššímu komorníkovi Heřmanovi z Choustníka (*Hermannus pincerna regius*).¹⁶³ Rozdávání odúmrtí by Zikmundovi pomohlo v upevňování jeho vlastní strany, nebylo by tedy překvapivé, kdyby se o tuto

¹⁵⁹ AČ 39, č. 132, s. 80.

¹⁶⁰ NOVOTNÝ, Robert. Milci a nižší šlechta na dvoře Václava IV. In: *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*. Praha, 2012, s. 434.

¹⁶¹ AČ 39, č. 108, s. 66. Na začátku husitského období pak Rožmberkové Zlatou korunu i klášterní panství konečně, i když ne definitivně, získali. REITINGER, Lukáš in: ELBEL, Petr a kol. *Zikmundova strana*, s. 586.

¹⁶² Od 4. 2. do 13. 3. vydal dvě písemnosti, které si zaznamenala zhořelecká městská rada. ANTON, Christian Gotthelf. *Verzeichniss Oberlausizischer Urkunden*, 1799, č. 770–771, s. 155.

¹⁶³ AČ 35, č. 50–51, s. 111. Heřman získal dva lány a dvůr ve vsi *Boztyssycz* a ves *Habrownyk*.

pravomoc se svým bratrem střetl. Podle hradeckých úmluv mu zajisté měla být odevzdána. Zdá se, že Václav správci svého království dokázal odporovat více než se dosud soudilo.

Podle řeči pramenů se tedy zdá, že do svého zajetí vykonával běžnou správu v Českém království stále Václav IV. a úředníci, které v minulosti stanovil (ostatně právě dosazování do úřadů si pro sebe vyhradil i 4. 2. 1402), nanejvýš za zvýšeného vlivu panstva a se zásahy Zikmunda Lucemburského. Panstvo svůj vliv prosazovalo v královské radě, kterou posílily únorové hradecké úmluvy. Zahraniční politiku a přípravy na římskou jízdu ovládal Zikmund a v České zemi se snažil co nejrychleji zabrat královské majetky a vynutit si poslušnost šlechticů a měst, podařilo se mu získat všeobecné uznání své nejasně vymezené vlády a zmobilizovat své podporovatele, s nimiž už se dlouhodoběji dostával do kontaktu skrze akce panské jednoty. Spolupracoval zřejmě i pražský arcibiskup Olbram ze Škvorce. Zikmund chtěl také odsunout Prokopa na vedlejší kolej, i když mu možná nepříliš prozíravě hodlal poskytnout armádu na obranu západní hranice království. Pokusil se naopak zavázat si Jošta, který si prozatím držel od dění v Čechách poněkud záhadný odstup. Velkým tématem se na zasedání zemského sněmu a soudu stal mír v zemi, nic ale nenasvědčuje tomu, že by začal být vymahatelnější a že by byl prioritou kteréhokoliv z Lucemburků.

Zikmund doposud v království vystupoval poměrně opatrně, od 13. 3. 1402 ale nehodlal dále s bratrem sdílet královskou moc na více než formální úrovni. Zariskoval, bratra zajal, a začal více suverénně prosazovat svou vládu. Nestačily mu už ani pravomoci získané v hradeckých úmluvách. Nejvíce informací o krocích, které Zikmund v bezprostřední návaznosti na zajetí bratra podnikl, nám sděluje samotný zajatec, Václav IV., v uvedeném manifestu z podzimu 1403.¹⁶⁴ Údajně Václava na Hradě zavřel do věže, která nepříslušela jeho stavu a donutil ho zde přimět královská města, aby Zikmundovi přísahala. To podporuje předloženou tezi, že Zikmund dosud nepřevzal vládu kompletně, a násilné odstavení Václava (postup už v křiklavém rozporu s úmluvami), bylo krokem k urychlení celého procesu. Následně měl Zikmund vpadnout do domu podkomořího Zikmunda Hulera a tam zabrat královské knihy a listiny (*bucher und brife*).

¹⁶⁴ Tuto část manifestu už rozebírá SCHMIDT, Ondřej. *Druhé zajetí Václava IV.*, s. 175.

Zikmund si zřejmě uvědomoval, že nemůže města plně ovládnout, dokud neovládne také příslušný úřad královského podkomořího. Zikmunda Hulera, který stihl z Prahy utéct do bezpečí, v úřadu nahradil Otou III. z Bergova, významným členem panské jednoty, svým spojencem, a nakonec také zástupcem v Čechách, kterého Václav označuje za svého největšího nepřítele (*unseren grosten vind*). Tím se Zikmundovi podařilo dosadit k několika nejvyšším úředníkům, za jejichž jmenováním stál už roku 1396, dalšího spojence. Využíval ho k shromáždění financí na římskou jízdu – podle Václavovy obžaloby se soudí, že skrze Bergova zvýšil berně a zorganizoval židovský pogrom – a k ovládnutí královských měst.¹⁶⁵ Vyháním Zikmunda Hulera zajisté podpořil oddanost svých podpůrců, na obměnu v dalších úřadech si ale prozatím netroufl. Huler ale jako podkomoří vystupovat nepřestal a pomáhal mezi městy zachovat Václavovu stranu.

Záhy se podle Hlaváčka začala rozpadat královská kancelář, jejíž personál si povětšinou hledal jiné zaměstnání. Bez stále kanceláře nevznikala také registra, do nichž se listiny po Václavovu útěku zajetí musely zapisovat zpětně. Václav IV. sice i ze zajetí vydal přes desítku dochovaných písemností, ale písaři mu sloužili spíše příležitostně, ač mohli pocházet z původní kanceláře. Zikmund se kancelář nepokusil zachovat a zřejmě ani kvůli českým záležitostem neprovedl žádné změny ve své vlastní – ostatně písemnosti, kterými se obracel na spravovanou zem, můžeme spočítat na prstech jedné ruky. Žádný z Lucemburků také neměl k dispozici českou majestátní pečeť, tu uschoval Václavův věrný stoupenec, Václav Králík z Buřenic.¹⁶⁶ Králík zůstal během zajetí kancléřem a držel tak podle tradice také prebendu vyšehradského probošta, na královu přímluvu si kdysi získal také titulární antiochijský patriarchát. Lze tak předpokládat, že alespoň jedna významná církevní instituce, vyšehradská kapitula, stála na straně českého krále, je však třeba ještě zjistit, jestli tato skutečnost měla vysledovatelný dopad.¹⁶⁷ S kanceláří se

¹⁶⁵ SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV*, s. 338.; ŠTĚPÁN, Václav. *Moravský markrabě Jošt*, s. 528.; BARTOŠ, František Michálek. *Čechy v době Husově*, s. 193–194.

¹⁶⁶ HLAVÁČEK, Ivan. *Urkunden- und Kanzleiwesen*, s. 163–167.

¹⁶⁷ Vzhledem k tomu, že kapitula sídlila v Zikmundem obsazené Praze, se proti němu asi významněji postavit nemohla. Nelze také vyloučit, že postoj jejího probošta Václava Králíka z Buřenic mezi lucemburskými bratry nebyl během zajetí jednoznačný, takto uvažoval SCHMIDT, Ondřej. *Druhé zajetí Václava IV*, s. 189–190. Lze naopak počítat s tím, že Jan Železný byl ochoten Zikmunda

patrně do velké míry rozpadla také každodenní správa království. Tu dosud vykonával český král a jeho kancelář. Zikmund Lucemburský se prozatím spíše snažil království ovládnout než mu vládnout, musel se stále na dálku věnovat konsolidaci poměrů v Uhrách a pokračoval ve velké diplomatické akci ve snaze získat pro Lucemburky císařský titul.

Tuto akci probíhající od konce roku 1401 do podzimu roku 1402 skvěle ilustruje studie Ondřeje Schmidta, zde nemá smysl ji naznačit více než v obrysech.¹⁶⁸ Zikmund udržoval těsné kontakty se severoitalskými spojenci z okruhu Giangaleazza Viscontiho, aby zajistil jejich trvalou podporu a otevřel si možnost projít s vojskem a se svým bratrem do Říma. Průchod si však nejdřív musel otevřít přes alpské průsmyky, vydal se tedy začátkem června pomalu směrem na jih a na dlouhá červencová jednání do Schaunburgu. Tam se setkal se znesvářenými Habsburky, bavorskými vévody a salzburským arcibiskupem a pasovským biskupem, získal si podporu vévodů Albrechta IV. a Viléma I., za nimiž v srpnu odjel do Vídně na další jednání, musel jim ale v mnohém ustoupit. Při té příležitosti zde zanechal Václava IV. Koncem srpna pak z Bratislavy začal připravovat armádu na římské tažení. Nepodařilo se získat podporu římského papeže a celá akce ztroskotala po smrti milánského vévody, když se začali svářet jeho dědici a značně destabilizovali situaci na severu Itálie. Zikmundův pobyt za českými hranicemi také značně omezil jeho možnost zemi spravovat.

Přesto i po zajištění Václava lze Zikmundovu vládu v Českém království alespoň v hrubých obrysech rekonstruovat. Už krátce po osudovém 13. březnu, projevil Zikmund vůli ujmout se vlády i nad vedlejšími zeměmi. Důkaz tvoří listina daná v Praze již 16. 3. 1402, v níž potvrdil nedávný bratrův souhlas s prodejem lubáňského fojstství.¹⁶⁹ To vzbuzuje dojem, jako by se Zikmund stal novým panovníkem, který musí potvrdit práva daná tím předchozím, a stal se tímto panovníkem právě až po zajištění Václava. Znovu je označen *vorweser der cron*

podpořit s prostředky Litomyšlské diecéze. Zikmund se na oplátku Jana pokoušel prosadit za pražského arcibiskupa. ELBEL, Petr. *Olomoucký biskup Jan Železný*, s. 23. Církevní problematiku komplikuje také smrt Olbrama ze Škvorce a následná sedisvakance, která nastala v průběhu zajištění.

¹⁶⁸ SCHMIDT, Ondřej. *Druhé zajištění Václava IV*, s. 177–205.

¹⁶⁹ Tou lze poupravit Hoenschův itinerář. HOENSCH, Jörg K., ed. *Itinerar*, s. 69. Ten mezi 2. 3. a 20. 3. pro Zikmundův pobyt v Praze nenachází žádný důkaz. ANTON, Christian Gotthelf. *Verzeichniss Oberlausizischer Urkunden*, 1799, č. 771, s. 155.

Behem. Po březnu ale následuje dlouhé období, pro které se Zikmundem vydané prameny k správě českých zemí nedochovaly.

Alespoň ojedinělá Zikmundova listina nám umožňuje vytvořit o něco lepší představu o tom, kteří straníci českého správce krátce po zajištění Václava IV. aktivně podporovali. Zikmund přiznal dluh 800 kop grošů českých pánům Beneši Silnému z Dubé, biskupovi Janovi Železnému, Otovi st. z Bergova a Dětrichovi z Náchoda a Janovic. Za dluh se správci zaručili Jan z Michalovic, Půta z Častolovic a další.¹⁷⁰ Hned dvě jména jsou zde zajímavá. Pramen ukazuje, že Beneš Silný z Dubé, který se připojil k panské jednotě až v poslední vlně roku 1400, se stal součástí Zikmundovy strany. Zaráží pak přítomnost Dětricha z Náchoda a Janovic mezi předními jednotníky. Za Zikmundův dluh mu má ručit Jan z Michalovic, vrah jeho příbuzného Purkarta Strnada z Janovic – a vzhledem k tomu, že páni dluh vymáhali ještě o 52 let později, dostal Dětrich zajisté šanci se na pánovi z Michalovic hojit. A Dětrich se zde sice pohybuje vedle předních členů panské jednoty, avšak nejspíš záhy po návratu Václava IV. od krále získal odúmrtí,¹⁷¹ jeho stranictví je tedy záhadou.

Příliš nevíme o roli české královny Žofie Bavorské v událostech druhého zajetí. V Hradci Králové, jejím nejvýznamnějším věnném městě, se konala únorová jednání, na něž s ní také už během ledna její manžel a dvůr netrpělivě čekali. Její účast na jednání doložit nelze, ale je známa spíše pro hospodárné rozšiřování svých držav než účast na politických krocích manžela.¹⁷² Během zajetí se zajisté pokusila vyprosit manželovo propuštění, ale se soucitem se u Zikmunda nesetkala. Na odpor proti jeho vládě se nestavěla a přebývala na svých východočeských državách. Mohla se bez velkých překážek věnovat správě svých majetků, jak dokazuje svou listinou potvrzující transakci jejích poddaných danou 23. 4. 1402. Překážkou jí v tomto případě byla pouze sedisvakance na arcibiskupském stolci prodlužovaná

¹⁷⁰ Transakce doložena v záznamu revizní komise z roku 1454. ZsO II původní listinu datuje k 15. 5. 1402. Není bohužel uvedeno, kdo byli zbylí ručitelé. AČ 2, č. 467, s. 207; ZsO II, č. 1643, s. 195.

¹⁷¹ AČ 35, č. 67, s. 38.

¹⁷² Viz shrnující podání KOPIČKOVÁ, Božena. Královny Johana a Žofie. In: *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*. Praha, 2012, s. 760–762.

spory mezi Lucemburky, listinu totiž vyhotovila pro hradeckého faráře a musela čekat na potvrzení od metropolity.¹⁷³

Královna ale rozvíjela určitou politickou aktivitu. Prostřednictvím Jaroslava z Opočna (zde označeného také z Heřmanova Městce) už před zajištěním udržovala velmi úzké kontakty se Zikmundem Lucemburským. Nelze určit, co bylo předmětem jejich jednání. Žofie v březnu zřejmě jaksi realisticky přijala situaci, kdy nový správce zajal jejího manžela, a nebránila se udržovat se Zikmundem spojení. Touto cestou se pak mohla trvale snažit vyjednávat pro Václava lepší podmínky. Netroufám si určit, jaký užitek z kontaktů s královnou mohl plynout pro Zikmunda.¹⁷⁴ Jak královna, tak její švagr přijali Jaroslava do svých služeb (a do služeb celé země – *totius terrae*) a zaneprázdnili ho natolik, že se královna přimlouvala za odročení soudu, před který ho pohнал Jan z Michalovic, protože Jaroslav údajně zabral jeho místo přisedícího u zemského soudu. Jaroslav opakovaně žádal o odročení soudu pro zaneprázdnění službou Zikmundovi, a nakonec se připojila i královna svým česky psaným listem. Jaroslav podle ní činil *králowo pána našeho i naše počestné a dobré*, stejně tak se argumentovalo Jaroslavovou prací pro *commune bonum*. Podle královny byl službou natolik zaneprázdněn, že *on nyní sám sebou newládne*. Přes to všechno u soudu vyhrál Jan z Michalovic, vrah Jaroslavova bratra Štěpána.¹⁷⁵ Relátorem k zemským deskám se stal Ota III. z Bergova.

Soudní spor je zaznamenán v půhonných deskách a není datován, nýbrž pouze přiřazen k záznamům z roku 1402. Šlo by tak snad předpokládat, že měl proběhnout v únoru roku 1402, kdy se Jaroslav z Opočna opět nedostavil, ale není tomu tak. Jaroslav u únorového zemského soudu ve skutečnosti zasedal jako Jaroslav ze Žleb. Na druhou stranu, Zikmund přikázal, aby byl soud odročen, což musel učinit právě na únorovém soudě. Šandera navíc tvrdí, že Zikmund odročoval

¹⁷³ CIM II, č. 753, s. 972–974. O pár let později se královna stala předmětem jednoho ze stupňujících se zásahů Zikmunda Lucemburského do českých poměrů, když jí 10. 9. 1412 „dědic a čekatel koruny české“ potvrdil zápis jejího majetku do desek. RI XI, s. 21, č. 339; CIM II, č. 854, s. 1152–1153.

¹⁷⁴ Snad si kontaktem s královnou mohl udržovat určitý přehled o dění v zemi, ale podobnou službu mu mohlo poskytnout mnoho spojenců. Mohl také královnou a její dvůr využívat jako komunikační uzel pro Václavovu stranu v Čechách.

¹⁷⁵ AČ 4, č. 315, s. 529; Rel. Tab. I, č. 16, s. 80.

z pozice českého správce, ale Zikmund za správce není v záznamu ničím označen, což naopak nasvědčuje začátku sporu před únorem. Zdá se, že datace nemá žádné nesporné řešení. Ať tedy Jaroslav z Opočna Žofii a Zikmundovi sloužil před zajetím Václava, či ne, pravděpodobně sloužil i následně. Šandera v Jaroslavovi vidí královnino spojení s Vídní během zajetí. Kopičková navrhuje, že Jaroslav mohl být dokonce královniným důvěrníkem.¹⁷⁶

Výsledek soudu nás upozorňuje, že i páni, které řadíme mezi Zikmundovy dlouhodobé straníky, si hleděli zejména vlastních zájmů a dokázali si pro ně získat nutnou podporu. Zato aktivita Jaroslava z Opočna ukazuje, že „strany“ nebyly vytesány do kamene, vznikaly a obměňovaly se na základě měnící se politické situace. Kariéra Jaroslava z Opočna byla od počátku poznamenána vraždou jeho staršího bratra Štěpána, kterou Václav IV. pod tlakem zpětně schválil a Štěpána prohlásil za zrádce. Václav tak sice pošpinil čest pánů z Opočna, ale zřejmě k nim také začal cítit jakýsi morální dluh a Jaroslav se dal do služeb krále a Prokopa. Roku 1397 si spolu s bratrem Janem od krále získal potvrzení mezi přisedící zemského soudu. Roku 1400 byl, opět spolu s bratrem, zástavním pánem Žleb. Sňatkem se navíc spojil s Annou, dědičkou po pánech z Choustníka, také Václavových věrných. Účastnil se snad dokonce přepadu Jihlavy. Nic z toho mu ale nezabránilo vstoupit také do služeb Zikmunda, ostatně byl také švagrem nového podkomořího Oty III. z Bergova, který nedávno zanašel do zemských desek rozsudek soudu. A možná proto ani nemusel vystoupit ze služeb Prokopa, jak naznačuje Šandera. Služba Zikmundovi za druhého zajetí projevy Václavovy přízně neukončila – a věřím, že v případě potřeby by královniny přímluvy měly u Václava IV. větší úspěch než u zemského soudu. Už roku 1404 Jaroslav z Opočna znovu zasedl u zemského soudu.¹⁷⁷

Až do 10. 5. 1402 Zikmund s výjimkou záhadného místa (*in Loos*) zřejmě pobýval v Praze.¹⁷⁸ Mimo příprav na římskou jízdu musel řešit znepokojivé

¹⁷⁶ K osobě Jaroslava z Opočna a průběhu soudu viz ŠANDERA, Martin. *Páni z Dobrušky a Opočna*, s. 57–63. K soudu a královnině roli během druhého zajetí se vyjadřuje KOPIČKOVÁ, Božena. *Česká královna Žofie: ve znamení kalicha a kříže*. Praha, 2018, s. 46–52, 118–119.

¹⁷⁷ ŠANDERA, Martin. *Páni z Dobrušky a Opočna*, s. 57–61.; KOPIČKOVÁ, Božena. *Česká královna Žofie*, s. 48.

¹⁷⁸ HOENSCH, Jörg K., ed. *Itinerar*, s. 69.; ENGEL, Pál a Norbert TÓTH. *Itineraria*, s. 79.

informace o stupňující se vojenské aktivitě markraběte Prokopa. V dubnu se Prokop uchýlil do Mostu pod ochranu míšeňských vévodů, snad i ovládal vojsko, které mělo chránit západní hranici proti Bavorům. Královo zajetí nemohlo být na dlouho utajeno, čímž Zikmundova legitimita v pozici správce království jistě dostala velké trhliny.¹⁷⁹ Přestal se řídit dohodami s bratrem a použil proti němu násilí, kterému sliboval ze své pozice učinit přítrž. Jen násilí mu tak zřejmě u některých zbývalo, pokud si chtěl získat jejich poslušnost – to se týkalo zejména stále četných královských purkrabí a městských rad královských měst, kteří se teď proti němu mohli otevřeně postavit po vzoru Prokopa, olem jehož osoby se také nakrátko mohli shromáždit.¹⁸⁰ V Čechách i na Moravě se opět začaly pohybovat ozbrojené družiny, které přepadaly hrady a města zneprátelených šlechticů, zejména v Čechách se mohly pokoušet zaštitit buď věrností správci, či králi a Prokopovi. Do konfliktu se zatím příliš nezapojoval Jošt a jeho klientela a spojenci. Během května pak Jošt přes Jihlavu přijel do Prahy, kde pravděpodobně přijal roli vyjednavče mezi Prokopem a Zikmundem, jak se předpokládá v literatuře. Prokop naproti tomu navázal kontakt s Ruprechtem III.¹⁸¹

K dohodě ale nedošlo a v červnu nakonec Zikmund sebral nashromážděné vojsko, nejspíš složené z uherského doprovodu, oddílů českých spojenců a snad také Pražanů či dokonce zemské hotovosti svolané Jindřichem z Rožmberka, a vytáhl proti Prokopovi opevněnému na Bezdězu. Krátce před tím se do Prahy dostavil saský vévoda, v němž si Zikmund získal dalšího cenného spojence, zejména proti Ruprechtovi III. Pozváni byli také míšeňští vévodové, ale ti mezitím zaútočili opět na panství Donínů a byli zaneprázdněni pohraniční válkou.

¹⁷⁹ K tomu se vyjadřuje např. Drška, zajetím už Zikmund překročil hranici únosného. DRŠKA, Václav. *Zikmund*, s. 43.

¹⁸⁰ Opravdu jen krátkodobě, neboť Prokop padne zanedlouho také do zajetí. Přestože by jeho pozice organizátora opozice nepostrádala logiku, nelze ji ani přeceňovat. Zde se nabízí analogie s lépe probádaným husitským obdobím, kdy také neexistovala jednotná husitská a královská/katolická strana – ani král nedokázal přes veškerou snahu svou stranu sjednotit, a ta se tak se vždy dělila na menší regionální uskupení, jejichž členové se pod tlakem nezdráhali uzavírat s nepřítelem separátní příměří, srov. ELBEL, Petr a kol. *Zikmundova strana*.

¹⁸¹ SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV*, s. 339.; ŠTĚPÁN, Václav. *Moravský markrabě Jošt*, s. 529–532.; SCHMIDT, Ondřej. *Druhé zajetí Václava IV*, s. 178–180.

Z Mantovy dorazilo poselstvo, které mělo v kontextu odražení Ruprechta III. z Itálie usilovat o získání markraběcího titulu pro svého pána.

Mantovský vyslanec Simon da Crema zasílal svému pánovi depeše o aktuálních mocenských poměrech v Čechách, v nichž se sám musel složitě orientovat. Pomohl nám tím z mnohem větší blízkosti nahlédnout do situace na začátku června. V jedné z depeší zmínil, že Zikmund 5. 6. jednal s „kastelány, kteří hlídají poklad římského krále“. Jednání neuspěla a rozzuřený Zikmund se přes pokročilou hodinu a nepřízeň počasí ihned vydal proti Prokopovi.¹⁸² Dozvídáme se tedy, že purkrabí královských hradů opravdu kladli i dva měsíce po zajištění krále stále odpor, že Zikmundovi nešlo jen o držbu hradů, ale také poklady v nich uložené.¹⁸³ Logicky vnímal jako svého největšího nepřítele markraběte Prokopa, který zřejmě měl s odporem purkrabích něco do činění. V žádném případě neměl dostatečně velké vojsko na to, aby mohl začít české hrady jeden po druhém dobývat, a tak se musel smířit s jednáním, které nepřinášelo uspokojující výsledky dostatečně rychlým tempem. Rozhodl se tedy hlavního nepřítele co nejrychleji eliminovat a 5. 6. vytáhl z Prahy ku Bezdězu. Stále není jasné, zda a jak se do této akce zapojil Jošt. Zůstával každopádně na straně Zikmunda, ale vidina sjednocení Moravy mu nestačila jako protislužba za poskytnutí vlastní plné oddanosti. Možná už také sám pokukoval po české koruně, kterou mu nabízel Ruprecht III jako říšské léno.

Podle SLČ vylákal Zikmund Prokopa z pevného hradu k jednání, vydal mu glejt a slíbil volný průchod, načež ho nechal zatknout. Úspěšně, a hlavně efektivně se tak zbavil hlavního a nejnebezpečnějšího odpůrce, ztratil ale další kus důvěryhodnosti. Jeho cyničnost také zřejmě značně vyděsila Jošta, jehož vztahy s bratrancem se definitivně začaly ochlazovat. Spolu s Joštem se dá předpokládat poměrně široká vlna odporu proti vládci, který se nezdráhal sáhnout po úskocích, porušovat dohody a užívat násilí, aby posiloval vlastní pozici, zatímco se viditelně příliš nestaral o dobro země, kterou dostal do správy a kterou jeho podporovatelé i odpůrci reprezentovali. Alespoň své podporovatele mohl patrně udržet mj.

¹⁸² SCHMIDT, Ondřej. *Druhé zajištění Václava IV*, s. 180.

¹⁸³ Za „pokladem římského krále“ by se hypoteticky mohl skrývat také říšský poklad uložený na Karlštejně, který si Zikmund chtěl zajistit pro očekávanou římskou korunovaci. Karlštejn si Zikmund pravděpodobně nejpozději v červenci dokázal získat, tou dobou už pro zdejší poklad posílal Václava Králíka z Buřenic. *Ibid.*, s. 190.

rozdáváním rychle nabytých majetků. Sám Zikmund podle mantovského vyslance začal Jošta považovat za nepřítele už během června. K určité roztržce a vyhocení vztahů mohlo dojít v souvislosti s tím, že bezprostředně po zjetí se Prokop dostal do rukou Jošta, před koncem června si ale Zikmund vynutil jeho předání do vlastních rukou. Když 29. 6. Zikmund z Prahy nastoupil na Václavovu římskou jízdu, Jošt už byl na cestě na Moravu.¹⁸⁴

Z června se dochovala listina, která dokazuje, že Václav měl stále určitou míru svobody, mohl dokonce stále ovlivňovat správu českých záležitostí. Dne 10. 6., během sedisvakance, podává neurčitému arcibiskupovi zprávu o výměně dvou prebend.¹⁸⁵ Možná se v souvislosti s každodenními vladařskými úkony na něj mohli jeho poddaní stále obracet, pokud ho zastihli. Ostatně i mantovskému vyslanci v červnu nebylo zprvu jasné, na kterého Lucemburka se má snažit zapůsobit. Pro tak významný úkon, jako bylo povýšení italské signorie na markrabství, však v dané situaci musel nejdřív za Zikmundem.¹⁸⁶ Zajímavé pak je, že roku 1404 cítil Václav IV. potřebu sdělení novému arcibiskupovi zaslat znovu, protože byla zpochybněna právní platnost původního (*ut amputetur occasio murmurandi*).¹⁸⁷ Je zřejmé, že období zjetí krále bylo vnímáno jako období bezpráví, a následně bylo lepší si přinejmenším pojistit případné zisky. Víme, že se nekonaly zemské soudy a o bezpráví hovoří i *Vratislavský rukopis*.¹⁸⁸ Zajímavé je, že probíhala nadále odúmrtí řízení. Některá se ale vlekla, protože byly uzavřeny zemské desky.¹⁸⁹

Ještě před rozloučením s Prahou se Zikmund 15. 6. nacházel také u Kutné Hory. Snad zde krátce, a neúspěšně, vyjednával její poslušnost. Literatura tuto

¹⁸⁴ SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV*, s. 339.; ŠTĚPÁN, Václav. *Moravský markrabě Jošt*, s. 533–534.; SCHMIDT, Ondřej. *Druhé zjetí Václava IV*, s. 180–181.

¹⁸⁵ Listina se dochovala pouze jako záznam v CP a její datace je dosti sporná. Možná také narušuje tezi o rozpadlé kanceláři, objevují se zde kancelářské poznámky a dochovala se v opisu register. Otázkou tedy je, zda byla do register zapsána až zpětně. AČ 39, č. 136, s. 83; SCHMIDT, Ondřej. *Druhé zjetí Václava IV*, s. 175.

¹⁸⁶ *Ibid.*, s. 177.

¹⁸⁷ AČ 39, č. 287, s. 190.

¹⁸⁸ ... *řádové a práva v Čechách také od té chvíle přestali za mnohá léta*. ŠIMEK, František, ed. *SLČ*, s. 5.

¹⁸⁹ ... *probaturum tabulis terre ... tabule fuerunt clause...* AČ 35, č. 67, s. 38.

informaci nijak nekomentuje, Zikmundova přítomnost je doložena podle jednoho z listů, které z Čech posílal do Uher.¹⁹⁰ Až díky mantovským depeším se dozvídáme detailnější informace o nástupu podivné římské jízdy. Podle depeše z 6. 7. Zikmund několik dní pobyl ve Vlašimi, v jejímž okolí měl dobývat Prokopovy hrady, sídla lapků. Ondřej Schmidt navrhuje, že toto označení lapkové (*robadori*) se odvíjí od Zikmundovy snahy vykreslit své odpůrce jako zemské škůdce odsouzené únorovým panským nálezem.¹⁹¹ Takový zdánlivý detail by mohl být klíčem k pochopení Zikmundovy vlády v Českém království, správce království by tak opravdu začal násilím prosazovat svůj výklad nálezu, čímž mohl zároveň řečené násilí obhájit. Těžko určit, do jaké míry se sám účastnil drobné války posledních několika měsíců, nakolik zapojoval vlastní jednotky a jestli už tehdy stoupence označoval za zemské škůdce. Alespoň poslední bod však můžeme předpokládat. Zajetím Václava IV. ale v očích mnohých musely hradecké úmluvy pozbýt platnosti a s nimi Zikmundovo správcovství přijít o jediný důvod své existence.¹⁹² Záhy tedy záleželo jen na tom, která strana podpoří své argumenty více vojáky.

Do souvislosti s akcemi v okolí Vlašimi Ondřej Schmidt klade ojedinělou zmínku ve SLČ, které přichází s barvitým příběhem Racka Kobyly, nejspíš zdejšího králova či Prokopova purkrabího, jakožto obránce nedalekého hradu Stříbrné Skalice proti Zikmundovi.¹⁹³ Další kronikářský záznam pak pojednává o obsazení hradu Blaník, také poblíž Vlašimi. Rychlé dobývání hradů nejednotných odpůrců tedy nejspíš mělo být způsobem, kterým měl podle depeše Zikmund pacifikovat Čechy, až vyšle habsburské vévody a Heřmana Celjského se svým bratrem na cestu do Itálie a vrátí se s uherským vojskem. K římské jízdě se chtěl zřejmě stihnout znovu připojit. Vlašim byla sídlem Jana st. z Vlašimi, Václavova dvořana, který i po zajetí zůstal v jeho přízni. Ondřej Schmidt předpokládá jeho krátkodobý přechod na Zikmundovu stranu. Zikmund neměl v blízkém okolí příliš významných spojenců, zřejmě proto má Zikmundův pobyt ve Vlašimi dokázat příklon Jana

¹⁹⁰ HOENSCH, Jörg K., ed. *Itinerar*, s. 70.; ENGEL, Pál a Norbert TÓTH. *Itineraria*, s. 79.

¹⁹¹ SCHMIDT, Ondřej. *Druhé zajetí Václava IV.*, s. 184–185 a 207.

¹⁹² Stejně uvažuje PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého II/2*, s. 342.

¹⁹³ Nevylučuje, že útok mohl proběhnout během tažení v následujícím roce. Zatím nevyužité prameny ukazují, že se nejspíš opravdu odehrál až v roce 1403, viz kapitolu Zikmundovo neslavné tažení.

k Zikmundově straně. Janův syn Arnošt se v odlišné situaci po roce 1419 stal Zikmundovým stoupencem.¹⁹⁴ Lze spekulovat o tom, že se Zikmund snažil získat z Vlašimi opěrné body proti nepoddajné Kutné Hoře. Ještě koncem roku 1402 pak právě ke Kutné Hoře přitáhne s posíleným vojskem, před touto akcí si však nejdříve získá předmostí v nedalekém Kolíně.

Jan z Vlašimi si zde zaslouží krátký exkurz, jeho případ totiž ukazuje, jak komplikované je rozlišit straníky jednotlivých Lucemburků. Jan z Vlašimi pochází z úspěšného rodu, který svůj vzestup spojil se službou lucemburským králům. Původně zemanskému rodu se podařilo třikrát obsadit arcibiskupský stolec. Rozděлил se na dvě větve. Jenštejnská větev upadla následkem konfliktu Jana z Jenštejna s Václavem IV. Konflikt ale nejspíš neměl žádné následky na větev zakoupenou ve Vlašimi, zmíněný Jan z Vlašimi zřejmě sloužil u dvora Václava IV. a nestal se součástí panské jednoty. Roku 1399 stál u příměří mezi panskou jednotou a králem na královské straně.¹⁹⁵ Mezi pány na zemském soudě se zařadil roku 1402 s příchodem Zikmunda.¹⁹⁶ Interpretace poskytnutá Ondřejem Schmidtem ho pak načas řadí mezi Zikmundovy straníky, což navíc potvrzuje skutečnost, že 9. 3. 1403 doručil jeho zprávu ke dvorskému soudu (viz níže). Nic však nenasvědčuje tomu, že by na něj Václav IV. pro služby Zikmundovi zanevřel. Patrně někdy mezi lety 1406–1416 pojal Jan za manželku nelegitimní dceru Václava IV., Markétu Lucemburskou.¹⁹⁷ Zde ale přízeň Václava IV. neskončila, Jan odprodal rodovou Vlašim a panovník mu roku 1416 povolil koupit zástavu bohatého komorního Úsovského panství.¹⁹⁸ Shodou okolností se jednalo o panství, které právě držel v zástavě Ota z Krhovic, nižší šlechtic a někdejší Joštův straník, jemuž v minulém roce zastavené panství v očividném rozporu s právem a proti zájmům českého krále udělil v léno Zikmund Lucemburský. Zachraňoval tak touto transakcí

¹⁹⁴ SCHMIDT, Ondřej. *Druhé zajetí Václava IV.*, s. 184.

¹⁹⁵ AČ 1, č. 8–9, s. 61–65.

¹⁹⁶ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého XV.* Praha, 1927, s. 183.

¹⁹⁷ K časovému vymezení: roku 1406 nejpozději zemřela první manželka Jana z Vlašimi, roku 1416 získal panství, které podle Petra Elbela mohlo být součástí věnného zaopatření Markéty Lucemburské.

¹⁹⁸ ELBEL, Petr. Vlašimský epilog dynastie: Markéta z Lucemburku na Úsově. In: ŠMAHEL, František a Lenka BOBKOVÁ, eds. *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy.* Praha, 2012.

Jan z Vlašimi komorní majetky Václava IV.¹⁹⁹ Janův syn Arnošt vytrvá jako mnoho dalších Václavových straníků v královských službách i po roce 1419 a stane se jedním z mála českých účastníků Zikmundovy římské jízdy.²⁰⁰

Po krátké výpravě proti svým odpůrcům zřejmě Zikmunda začal tlačit čas a vydal se proto už přímější cestou do habsburských držav. Dny 8.–13. 7. strávil v Českém Krumlově, na cestě ho tedy nejspíš doprovázel Jindřich z Rožmberka, zde asi nejpozději stanovil po dobu své nepřítomnosti v zemi pětici místodržících, přičemž jedním z nich se s určitou samozřejmostí stal i Jindřich. Podle další z řady depeší zde měla začít rozsáhlá jednání ve snaze otevřít alpské průsmyky. Zde je významná zmínka o tom, že se z pasovského biskupa Jiřího z Hohenlohe (jednoho z plánovaných účastníků jednání) měl stát nový kancléř českého království a hradecké úmluvy tak měly dostat další zásah. Zikmund se v obměně významných úředníků nezastavil jen u Zikmunda Hulera, chtěl pokračovat v odstraňování Václavových spojenců. Odstranit podkomořího nejspíš nebylo příliš složité, vymáháním královských práv proti sobě popuzoval patrně i královy straníky a v úřadu ho tak držel sám panovník. Odvolání důležitého církevního hodnostáře Václava Králíka z Buřenic už mohlo vyvolat určitý odpor. Záhy z něj však sešlo, Jiří z Hohenlohe totiž nebyl nakloněn Zikmundově politice i přes nabízený úřad.²⁰¹ Ještě během července si navíc Zikmund uvědomil, že Václava Králíka z Buřenic potřebuje na své straně.

Zikmund a Václav podlehli naléhání mantovského vyslance a rozhodli se pro něj společně vydat listinu. Ukázalo se však, že Václav nemá po ruce ani kancléře, ani královskou pečeť, bylo proto posláno pro Václava Králíka, aby přivezl mj. říšskou korunu a další insignie. Mantovský vyslanec by se spokojil jen se Zikmundovou pečetí, ale ten odmítl vykonávat veškerou vládu sám a trval v tomto případě na tom, že bude s Václavem vystupovat jednotně. Nezbyvá než souhlasit s tím, že spoluvláda lucemburských bratrů byla „skutečně bizarní“. V souvislosti s tímto konceptem „spoluvlády“ (a velmi objevně) Ondřej Schmidt naznačuje, že

¹⁹⁹ K Zikmundovu zásahu ELBEL, Petr. *Moravané*, s. 57. Později vedle Oty z Krhovic uvádí jako zástavního držitele také Albrechta z Krhovic. ELBEL, Petr. *Vlašimský epilog*, s. 775.

²⁰⁰ ELBEL, Petr. *Vlašimský epilog*, s. 773.

²⁰¹ Nakonec se přece o 15 let později Zikmundovým kancléřem stal, tentokrát však říšským. DRŠKA, Václav. *Zikmund*, s. 35.

„nelze klást zcela jasnou a neprostupnou hranici mezi straníky Václava IV. a Zikmunda.“ Příkladem zde jsou Jan z Schönfeldu, Jan st. z Vlašimi a Václav Králík z Buřenic. Všichni už byli před zajištěním ve službách Václava IV. První se pak stal součástí společného poselstva obou bratrů do Mantovy. Druhý měl poskytnout svůj hrad Zikmundovi jako základnu pro potírání odpůrců. Třetí měl přivést nesmírně důležitý říšský poklad.²⁰² Lze mezi ně zařadit také Jaroslava z Opočna, který opět ze dvora Václava IV. vstoupil do služeb královny Žofie a Zikmunda (viz výše).

Drobnou změnu charakteru Zikmundovy vlády v Čechách naznačuje listina, kterou z Českého Krumlova 13. 7. vydal pro klášter Zlatá Koruna. V té klášter opět z titulu *regni Bohemiae gubernator* na pět let osvobozuje od berní za způsobené škody. Pověřuje Jindřicha z Rožmberka jako ochránce kláštera (*protector*), aby se postaral o bezpečí kláštera a jeho poddaných. Svému podkomořímu zakazuje berně vybírat. Zastřešuje se autoritou svého správcovského úřadu (*auctoritate nostra gubernatoria*) a souhlasem (*de speciali consensu ac voluntate*) krále. Konečně zde tedy Zikmund u správy Čech vystupuje jako správce. Listinu vydal zástupce uherské kanceláře na Zikmundově cestě Jan, představený Pětikostelí. Přestože Zikmund několikrát pošlapal hradecké úmluvy, v souladu s nimi stále předstírá spolupráci s bratrem. Nijak se ale nezmiňuje o radě pánů, s níž by teoreticky svá rozhodnutí měl projednávat. Může zde také poprvé použít nový typář, který si nechal podle Lindnera vyhotovit už počátkem roku 1402. V okruží okolo čtvrceného erbu s českým a uherským znakem stojí ve zkratkách *Sigillum Sigismundi Hungarie etc. sacri Romani imperii vicarii, regni Boemie gubernatoris*. Postavit Jindřicha z Rožmberka do pozice ochránce kláštera byl zřejmě způsob, jak se levně odvděčit za jeho služby posílením jeho vlivu nad věčným sporným bodem mezi českými králi a Rožmberky. Jindřich klášter určitě mohl chránit také před výše zmíněnými nároky Zikmunda Hulera.²⁰³

²⁰² SCHMIDT, Ondřej. *Druhé zajištění Václava IV.*, s. 189–190.

²⁰³ Regest listiny v RBMV V-I 2, č. 766, s. 71; Edici vytvořil PANGERL, Mathias. *Urkundenbuch des ehemaligen Cistercienserstiftes Goldenkron*, Wien, 1872, č. 139, s. 332–334. Informace k pečeti podal LINDNER, Theodor. *Das Urkundenwesen Karls IV. und seiner Nachfolger (1346-1437)*. Stuttgart, 1882, s. 66.

Na další kolo jednání se celý průvod přesunul z Českého Krumlova na rakouský Schaunburg, kam Zikmund přibyl 20. 7. 1402. Zde se podařilo dohodnout spojení s bavorským vévodou Vilémem. Padl zde optimální plán cesty přes bavorské a salzburské državy, bylo tedy potřeba se přesunout do Vídně a pojistit si podporu Habsburků. Mezitím se Zikmundovi např. po letech snažení podařilo prodat Novou marku Řádu německých rytířů a získat si tak peníze, které mohl následně investovat mj. do armády určené k pacifikaci Českého království. Jednání o prodeji se dlouhodobě účastnil i Jan z Vartenberka na Děčíně, který si nyní mohl uhradit některé pohledávky k Zikmundovi.²⁰⁴

Do Vídně průvod dorazil nejspíš 9. 8. Habsburkové si dobře uvědomili výhodnou pozici, ve které se právě ocitli, takže Zikmund své odhodlání dopravit bratra do Říma zaplatil velkými ústupky. Nejvýznamnější bylo předání nástupnického práva v Uhrách Albrechtovi IV. v případě, že Zikmund zemře bez mužského potomka. Po předchozím kupčení s nástupnictvím se tohoto nového řešení už Zikmund přidržel do konce života (jen se zanedlouho přesunulo z Albrechta IV. na jeho syna Albrechta V.), a význam tohoto rozhodnutí tak dalece přesahuje téma druhého zajetí Václava IV.²⁰⁵ Koncem srpna pak Zikmund s Albrechtem a Prokopem zamířil do Bratislavy potvrdit nástupnictví. Mezitím pod dohledem Viléma Bavorského Václav ve Vídni čekal na začátek římské jízdy. Ta ale mezitím zkrachovala dříve, než začala – 3. 9. 1402 zemřel Giangaleazzo Visconti, jehož synové se pustili do tahanic o bohaté dědictví, a Lucemburkové tak přišli o nezbytného spojence na cestě do Říma. Ondřej Schmidt prokázal, že smrt milánského panovníka, o které se Lucemburkové nejspíš dověděli uprostřed září,

²⁰⁴ ŠTĚPÁN, Václav. *Moravský markrabě Jošt*, s. 535.

²⁰⁵ Hodně pozornosti mu věnují i MÁLYUSZ, Elemér. *Kaiser Sigismund*, s. 63–66.; HOENSCH, Jörg K. *Kaiser Sigismund*, s. 109–110. Vysvětlují, že Zikmund bral spojení s Habsburky vážně. Albrechta rovnou stanovil zástupcem v Uhrách po dobu své nepřítomnosti a odjel s ním do Bratislavy, aby ho nechal sněmem potvrdit za svého nástupce (tomu se v případě Jošta vyhnul) a vymohl si více než stovku přísah. Kvůli změně nástupnictví mělo také dojít ke konfliktu s uherským palatinem, což se příliš nehodilo. Mályusz míru detailu, do kterého se nástupnictví plánuje, přirovnává k jednání starce nad hrobem. Podle Dršky Zikmunda k obrovským ústupkům přiměla politická izolace, v níž se ocitl. Uvažuje také, že přenesení nástupnictví v Uhrách mimo lucemburský rod mohlo popudit českou zemskou obec. Ostatně slíbil po smrti odevzdat i hrady, které drží v Českém království. DRŠKA, Václav. *Zikmund*, s. 43, 66.

byla hlavním důvodem pro neúspěch římské jízdy, a uzavřel zde svou studii. Není jasné, kdy byl plán nadobro opuštěn, ale armáda svolávaná na podzim v Uhrách Zikmundem už měla bez nejmenších pochybností završit alespoň to, co z původního velkolepého plánu zbylo, tedy převzetí vlády v Českém království. Zikmunda neodradil ani probouzející se odpor proti jeho vládě na jihu Uherského království a v Dalmácii. Musel se do budoucna vyrovnat s nepříjemným pozůstatkem pokusu o římskou jízdu, svého zajatého bratra zanechal v moci habsburských spojenců.²⁰⁶

Na začátku prosince zahájil Zikmund po horečnatých přípravách tažení, aby potlačil povstání v Českých zemích, které tou dobou už patrně bylo výrazně dramatičtější než povstání v jeho vlastním království. Dne 4. 12. 1402 se s vojskem zastavil již na půdě Českých zemí před Valticemi.²⁰⁷

3.2 Království bez krále i správce

Jak ale vypadala situace v Českém království po odjezdu jejího správce a odvezení zajatého krále? Zikmund za sebou zanechal šestici místodržících z řad svých stoupenců, zpravidla členů panské jednoty. V čele stál bezpochyby držitel nejvýznamnějšího zemského úřadu, nejvyšší purkrabí Jindřich III. z Rožmberka. Dále mezi místodržící patřil litomyšlský biskup Jan Železný, nedávno dosazený hofmistr Břeněk Švihovský z Rýzmburka a Skály, nový podkomoří Ota III. z Bergova. Jistým překvapením byli možná dva páni z Hradce, kteří nebyli součástí jednoty a dosud se proti králi otevřeně nepostavili – Jindřich z Hradce, velkopřevor jonahitského řádu a komtur strakonické komendy, a Oldřich (V.) Vavák z Hradce, který podle Václava Štěpána patřil až doposud mezi stoupence markraběte Prokopa a účastnil se rozbrojů na česko-moravsko-rakouské hranici.²⁰⁸ Oldřich si však od Zikmunda získal úřad mincmistra a následně dokonce hrad Žleby – strany tedy změnil velmi pozdě, o to však úspěšněji. Ona hradečtí páni tak svou politickou

²⁰⁶ SCHMIDT, Ondřej. *Druhé zajetí Václava IV*, s. 192–205. S koncem římské jízdy už Václavův pobyt ve Vídni ztratil zdůvodnění, možná sloužil jako jakási zástava, další ústupek Habsburkům, kteří mohli svého rukojmí využít k dalšímu prosazování vlastních zájmů.

²⁰⁷ HOENSCH, Jörg K., ed. *Itinerar*, s. 70.

²⁰⁸ ŠTĚPÁN, Václav. *Moravský markrabě Jošt*, s. 534.

orientací navázali na zesnulého předáka panské jednoty, Jindřicha st. z Hradce († přelom 1398–1399).²⁰⁹ Podobně jako u čtveřice správců z roku 1401 nám scházejí prameny, které by dokládaly samostatnou vládu této skupiny předních pánů. Lze předpokládat, že byla v jistém smyslu akceschopnější než předchozí „panská vláda“, protože už se skládala výhradně ze Zikmundových straníků.²¹⁰ Šestice pánů také vládla v situaci, kdy v zemi nepobýval žádný panovník, se kterým by se musela dělit o moc. Bylo však zároveň velmi jednoduché zpochybnit legitimitu této moci.²¹¹ Zástupnou vládu dokládá až Zikmundův list z 9. 8. následujícího roku, nevíme tedy, jestli se Zikmundovi nepodařilo posílit její pozici například vynucením souhlasu Václava IV. Ale při pohledu na její složení ji lze opravdu považovat spíše za výsledek Zikmundova samostatného kroku. Otázkou je také, jestli se nemohlo složení změnit, např. když se Zikmund v zimě roku 1402 vrátil do království.²¹²

Sám Zikmund, který měl podle mantovských depeší před vlastní účastní na římské jízdě dát Čechy do pořádku, očividně tušil, že zemi zdaleka nemá plně pod kontrolou. Uklidňoval se tím, že se zmocnil markraběte Prokopa a zbavil se tím jediného muže, který proti němu mohl sjednotit opozici. Situaci ale špatně odhadl.

²⁰⁹ K Jindřichovi z Hradce REITINGER, Lukáš. Heslo: z HRADCE, Jan (III.) in: ELBEL, Petr a kol. *Zikmundova strana*, s. 261–279. Každý z místodržících bude pojednán v medailoncích na konci práce.

²¹⁰ Ve vládě z roku 1401 nacházíme arcibiskupa Olbrama ze Škvorce a Jana Krušinu z Lichtenburka. Arcibiskup nebyl exponentem politiky panské jednoty či Zikmunda a Jan Krušina z Lichtenburka byl s největší pravděpodobností do vlády Václavem dosazen, zejména v období konsolidace po druhém zajetí se vyprofiloval jako nejvýznamnější zastávce českého krále. Ke Krušinovi viz URBAN, Jan. *Lichtenburkové*, s. 224–240.

²¹¹ Už Tomek velmi trefně poznamenává, že straníci Václava IV. neměli důvod se podřídit vládě „... nezakládající se již na smlauwě s králem, nýbrž na pauhém násilí.“ TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy*, sv. 3, s. 412.

²¹² Nejnovější regest v RBMV III, č. 490, s. 197–198. Z německého opisu původní listiny vychází AČ 3, č. 68, s. 474 a PELZEL, František Martin. *Urkundenbuch zur Lebensgeschichte des Römischen und Böhmisches Königs Wenzeslaus. Zweyter Theil*. Praha, 1790, s. 92–94. Z latinského opisu vychází regest v ZsO II, č. 2568, s. 298. Právě edice ZsO a z literatury pak nově monografie *Zikmundova strana* upozorňují na šestého místodržícího Jindřicha z Hradce, který patrně chybí v německém opisu listiny. REITINGER, Lukáš. Heslo: z HRADCE, Jan (III.) in: ELBEL, Petr a kol. *Zikmundova strana*, s. 263.

Svým neopatrným, zbrklým a násilným vystupováním vehnal do opozice velké množství šlechticů, purkrabích královských hradů a rad královských měst, a nakonec i posledního velkého hráče v politice Českého království, markraběte Jošta. Prokopovi stoupenci už se nejspíš krátce seznámili se surovostí Zikmundových vojáků. Jakmile opustil i se svým vojenským doprovodem zemi, rychle se ukázalo, že dal dostatku lidí dobrý důvod postavit se mu v otevřeném povstání. Začátek tohoto povstání můžeme hledat už na konci července, tedy téměř okamžitě potom, co Zikmund překročil hranice Čech. Zikmundovi odpůrci bojovali nejspíš jednotlivě nebo v malých skupinkách primárně proti zástupné vládě a škodili na statcích jejích členů, nastalý chaos dal průchod soukromým konfliktům šlechticů, s nimiž se překrýval, rozmnožily se také lapkovské skupiny, proti kterým mohl těžko někdo zasáhnout. Neexistuje příliš pramenů, které by více přiblížily průběh celého střetu a jeho aktivní účastníky, ale žádné straně se zajisté nepodařilo dát dohromady jakkoliv dominantní vojenskou sílu. V takové situaci se šestice pánů stěží mohla spoléhat na více než vlastní rodové državy, a neměla tak šanci nastolit pořádek. Není velkým překvapením, že se od posledního zemského soudu 18. 2. 1402 další dva roky žádný nekonal.

Do jisté míry se přeskupily strany Václava IV. a Zikmunda. Více z těch, kteří se doposud snažili držet mimo konflikt a tiše Zikmundovu vládu tolerovali, se nyní otevřeně přidalo k Václavovi, došlo zřejmě i k určitému odlivu z řad dosavadních podporovatelů Zikmunda, zde je asi nejvýznamnější Boček z Kunštátu a Poděbrad. Letopisec z prostředí pražské univerzity také naznačuje, že od Zikmunda někdy po březnovém zajetí Václava odpadla královská rada (*consilium regis Wenceslai, contra ut dicebatur suum promissum, a rege Sigismundo recessit*). SLČ na Zikmundově straně vyjmenovávají rody Rožmberků, Švamberků, Švihovských, Michaloviců, Bergovů a Šternberků – tito měli se Zikmundem na konci roku 1402 nadělat v zemi mnoho škod. Zajímavé je, že se mezi tyto pány nejsou zahrnuti všichni místodržící, zatímco odhalují další Zikmundovy straníky, o nichž nemáme k dispozici tolik jiných zpráv.²¹³ U Rožmberků, Švihovských,²¹⁴

²¹³ ŠIMEK, František, ed. *SLČ*, s. 5.

²¹⁴ Švihovské identifikuje Jiří Jánský takto: „Pány Švihovskými míní nepochybně kronikář pány ze Skály, užívajícími ovšem v této době predikát ze Švihova jen zřídka, tj. Břeňka [Švihovského ze

Michaloviců a Bergovů si můžeme domyslet už uvedené přední jednotníky Jindřicha z Rožmberka, Břeňka Švihovského z Rýzmburka a Skály, Jana z Michalovic a Otu III. z Bergova se synem Otou IV.

Ještě během Zikmundova pobytu v Čechách, konkrétně 1. 5. 1402, zemřel pražský arcibiskup. Eršil předpokládá, že po zajetí Václava IV. využila metropolitní kapitula oslabení královské moci, aby dosadila na arcibiskupský stolec vlastního kandidáta proti mladému Zbyňku Zajícovi z Házmburka, jehož nominaci Václav IV. snad už předběžně vyjednával s kurií. Kapitula zvolila Mikuláše Puchníka, účastníka konfliktu mezi Václavem a arcibiskupem Janem z Jenštejna.²¹⁵ Mohl zde hrát jistou roli i Zikmund, který běžně využíval nepřátel svého bratra k vylepšení vlastních pozic.

Největším opěrným bodem šestice pánů-místodržitelů během nepřítomnosti panovníků se stalo pražské trojměstí. Zikmund Prahu jako přirozené centrum království a nejvýznamnější město obsadil hned v únoru, kdy sem přijel se svým bratrem, a zřejmě ji měl na rozdíl od ostatních královských majetků plně pod kontrolou až do roku 1403. Nejvyšší pražský purkrabí byl navíc také (nyní už) nejdůležitější Zikmundův stoupenec Jindřich z Rožmberka. Podle Tomka bylo převzetí kontroly završeno i výměnou městských rad jednotlivých měst, tento akt měli provést Zikmundovi místodržící. Konkrétní datum, 29. 6. 1402, se dochovalo jen pro Nové Město.²¹⁶ Mezi měšťany mělo dojít k určitému odporu, část se s novým řádem nesmířila a odešla z města, aby následně plenila jeho venkovské statky.²¹⁷ Zatímco Tomek se snaží měšťany svým způsobem vyvinut ze spojení se Zikmundem, Petr Čornej se domnívá, že Zikmund mohl měšťům jednoduše nabídnout více než dosavadní král. Praha totiž těžce nesla ztrátu postavení prvního

Skály a Rýzmburka] a jeho syny [Půtu ml. a Jana].“ JÁNSKÝ, Jiří. *Páni z Rýzmburka, Skály a Švihova*, s. 140.

²¹⁵ ERŠIL, Jaroslav. *Zatížení církevními dárkami*, s. 537.

²¹⁶ Pokud opravdu výměnu provedli Zikmundovi místodržící, můžeme prokázat, že ji Zikmund stanovil už před odjezdem z Prahy a že svůj první krok v novém úřadě provedli ještě pod dohledem panovníka. Rešerše v městských knihách, která by potvrdila Tomkovy závěry, je mimo záběr této práce.

²¹⁷ TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy*, sv. 3, s. 412–414.

města ve Svaté říši římské.²¹⁸ Podle pozdějších událostí se zdá, že páni ovládali přinejmenším vojenské oddíly, které mohla Praha poskytnout, a pro Zikmunda určitě čerpali také peníze z dávek.

Protiváhou se Praze stala Kutná Hora. Tomek s Palackým ji považují za opravdové centrum odboje, které kolem sebe mohlo shromáždit i šlechtickou opozici a vlastně tak nahradit Prokopa. Jakousi přitažlivost Kutné Hory by pak mohli dosvědčit i páni Boček z Kunštátu a Poděbrad a Jan Krušina z Lichtenburka, jejichž majetky ležely poblíž (zejména tedy v případě Bočka). Odpor z Kutné Hory řídil mincmistr Konrád z Vechty, jemuž se Václav později bohatě odvděčí.²¹⁹ Pokud chtěl Zikmund království opravdu ovládnout, získat Václavovo oblíbené město bylo pro jeho finanční potenciál naprostou nutností – přes dosavadní snahu se však dále nepodařilo. Právě Kutnou Horu tak stanovil za cíl plánovaného tažení.

Nejvíce o vojenských akcích po Zikmundově odchodu z Čech se dozvídáme ze záznamů v novoměstských útrpných knihách, které evidují hromadné odpovědi českých šlechticů předané pražským městům (jen některé listy odpovídají explicitně všem městům), zpřístupněné v článku Bohdana Zilynského. Pražským městům jakožto centru Zikmundovy moci v několika etapách a v několika skupinách vypověděly válku desítky českých a moravských šlechticů. Literatura povětšinou předpokládá, že se zaměřili zejména na poničení venkovských majetků pražských měšťanů, což odpovídá záznamům v městských knihách.²²⁰ Zilynskyj upozorňuje, že motivací jim nemusel být až tolik odpor proti Zikmundovi jako vidina rychlého zisku. Přesto představovali určitou sílu. Hromadné odpovědi

²¹⁸ ČORNEJ, Petr. *Velké dějiny V*, s. 74. V podobném smyslu se vyjadřuje i Robert Novotný o západočeské šlechtě, pro kterou je z důvodu geografického postavení velmi důležitý kontakt s říšskými oblastmi. Ten dokáže lépe zprostředkovat ambiciózní Zikmund. NOVOTNÝ, Robert in: ELBEL, Petr a kol. *Zikmundova strana*, s. 24.

²¹⁹ PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého II/2*, s. 432.; TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy*, sv. 3, s. 414.

²²⁰ ZILYNSKYJ, Bohdan. *Zápisky o činnosti nižší šlechty*, s. 126–144.; TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy*, sv. 3, s. 412.; BARTOŠ, František Michálek. *Čechy v době Husově*, s. 196.; SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV*, s. 341.; ŠTĚPÁN, Václav. *Moravský markrabě Jošt*, s. 536–537.; SCHMIDT, Ondřej. *Druhé zajetí Václava IV*, s. 175–176.

hlavně ukazují na to, jakým způsobem se mohla jakási občanská válka organizovat.²²¹

První dvojice šlechticů válku vyhlásila ještě během posledních dní Zikmundova pobytu v Praze a to 25. 6.²²² na Rabštejně, který se tak dá potvrdit jako jedno z center odboje. Jde o Bohunka z Hořovic. Bohunek spolu s bratrem Benešem držel Rabštejn v zástavě.²²³ V druhé vlně z 29. 6. se setkáváme už i s Bohuňkovým bratrem, rabštejnským purkrabím Benešem z Hořovic. Beneš z Hořovic jako držitel Rabštejna byl jeden ze několika šlechticů, kteří v roce 1396 panovníkovi slíbili odstoupit na požádání propůjčené majetky.²²⁴ Velké množství zúčastněných odpovědníků patří k nižší šlechtě, a těžko se tak jinde dohledávají²²⁵, lze u nich předpokládat klientský vztah vůči těm výše postaveným. Dále se setkáváme s Vaňkem z Dubé, Milotou z Tvorkova z rodu Kravařů, také např. s purkrabím Žebráku a lesníkem v Dobříši atd. Zajímavý je také Jindřich z Zedlitz (*Czedlycz*), příslušník slezského rodu Zedlitzů. Ukazuje se, že se do války mohli zapojit i šlechtici poměrně vzdálení od centra válečného dění. Zanedlouho se ve Slezsku na Václavovu stranu pod vedením piastovských knížat připojí relativně stavovsky různorodý spolek. Nepodařilo se dohledat jiné vazby Zedlitze k Čechám. Zapojili

²²¹ Nabízí se zde paralela s hromadnou odpovědí husitským pražským městům ze strany katolíků v roce 1419, potažmo se stížnými listy směřovanými do Kostnice po upálení Jana Husa. Novotný zde upozorňuje, že prameny tohoto typu neposkytují dokonalou základnu pro rekonstrukci stran v příslušných konfliktech – spíše poukazují na aktuální logistické možnosti. Viz NOVOTNÝ, Robert. Organizace protestní akce proti Husovu upálení. In: SMRČKA, Jakub a Zdeněk VYBÍRAL, eds. *Jan Hus 1415 a 600 let poté*. Tábor, 2015, s. 153–164.; NOVOTNÝ, Robert in: ELBEL, Petr a kol. *Zikmundova strana*, s. 25.

²²² Dosavadní literatura uváděla první odpověď nejdříve k 29. 6., patrně protože zápisy nejsou v městských knihách řazeny chronologicky. Zilynskýj ve své edici uvedl i záznam k 25. 6. ZILYNSKYJ, Bohdan. *Zápisky o činnosti nižší šlechty*, s. 138.

²²³ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého XIII*. Praha, 1905, s. 139.

²²⁴ AKČ V, č. 107, s. 68; SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV*, s. 264. Václavovi zůstal věrný až do roku 1419 a postupně od něj získával další majetky. Zůstal v královských službách, a tak v novém kontextu plynule přešel na Zikmundovu stranu, už jen aby si zachoval zástavu na Rabštejně. NOVOTNÝ, Robert. Heslo: Z HOŘOVIC, Beneš in: ELBEL, Petr a kol. *Zikmundova strana*, s. 256–257.

²²⁵ Pražané si poznamenávají např. i prohršky kušníka Medka a podkoního Jakubka ve službách pánů z Dubé, kteří přepadli Jičínské měšťany.

se podle dosavadních očekávání purkrabí Zikmundovi neodevzdaných královských hradů. Václav Štěpán pak poukázal na napojení protizikmundovského odboje vedle Prokopa také na Viléma I. Míšeňského.²²⁶

V červenci se připojil významný bojovník Jan Sokol z Lamberka, propuštěný nyní z jihlavského zajetí.²²⁷ Ten už je ve své odpovědi sdílnější než předchozí a vysvětluje, že nemůže tolerovat, když Pražané drží v zajetí krále. Stěžuje si také na útisk od Prahy, které dosud věrně sloužil. Další listy byly vydány na Kutné Hoře v první půli září, ve spojitosti s výraznou změnou v poměru sil. Tehdy už se totiž proti Zikmundovi vyslovil v nedochovaném manifestu i markrabě Jošt a dodal odvahy dalším a tentokrát o poznání významnějším hráčům na poli české politiky.²²⁸ Podle Štěpánova výkladu se mu podařilo připoutat k sobě množství Václavových dvořanů a přetáhnout na svou stranu téměř celou královskou radu, což by souhlasilo i s podáním univerzitní kroniky. Jošt se v té době také pohyboval v okolí Kutné Hory.²²⁹ Dne 8. 9. odpověděli Praze jednotlivě Jan Krušina z Lichtenburka, Boček z Kunštátu a Poděbrad (jeho změna stran předznamenává rozpad panské jednoty), verdenský biskup a mincmistr Konrád z Vechty, s nimi pak mnoho dalších nižších šlechticů.²³⁰ Kutná Hora tedy byla pro Zikmundovy nepřátele klíčová i po vystoupení Jošta jako dalšího „jednotícího“ prvku. Nejvíce se musela potýkat s nejvyšším písařem Smilem Flaškou z Pardubic

²²⁶ ŠTĚPÁN, Václav. *Moravský markrabě Jošt*, s. 536. Už Sedláček spojení pánů z Hořovic s Wettiny neurčitě zmiňuje právě k roku 1402. SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého VI*. Praha, 1889, s. 183.

²²⁷ ŠTĚPÁN, Václav. *Moravský markrabě Jošt*, s. 536.

²²⁸ Není jednoduché zodpovědět otázku, co vlastně svým „veletočem“ sledoval. Těžko říct, zda byl opravdu v politické izolaci, jak naznačuje Jiří Spěváček – respektive pomohl-li by Zikmundovi s dobytím Českého království, což se mohlo podařit, získal by zajisté bohatou odměnu. Nejlepší je snad nehledat v jeho motivaci víc, než „osobní ctižádost a bezmeznou touhu po moci“. ČORNEJ, Petr. *Velké dějiny V*, s. 76.

²²⁹ K Joštově politice nejdetailněji ŠTĚPÁN, Václav. *Moravský markrabě Jošt*, s. 539, 813. Důležitý bod je prodej Lucemburska, pro který by za méně chaotické situace nebylo možné uskutečnit, musel by svůj souhlas vydat český král.

²³⁰ V poslední vlně 1. 10. 1402 přibyl ještě Václav *Tyewak* ze Švamberka, patřil tedy do té části rodu Švamberků, která se hlásila k českému králi.

a Rychmburka, kterého Zikmund dosadil za svého hejtmana v Čáslavském kraji.²³¹ Pokud vezmeme za slovo letopisce, který nám tuto informaci poskytuje, Zikmund nebo jeho místodržící se pokoušeli vytvořit rozsáhlejší „správní aparát“, než se zdálo. Lze také spekulovat o tom, že měl Smil jako poprávce v kraji potírat zemské škůdce podle znění soudního nálezu z počátku roku. Smil Flaška se své funkce chopil a vedl své oddíly do drobné války proti Kutné Hoře, čímž připravoval půdu pro tažení Zikmunda. To mělo pochopitelně směřovat právě k tomuto městu. Nejspíš neměl dostatek sil na to, aby mohl významné město oblehnout. Na to by potřeboval pražské oddíly, které jsou doložitelné až na konci prosince v jiných souvislostech. A tak se zde průběh bojů pravděpodobně příliš nelišil od toho pražského. Dle údaje letopisce Smil Flaška padl při šarvátce s kutnohorskými 13. 8. a Čáslavský kraj se nejspíš postupně dostával do rukou vzbouřenců, obzvláště s kutnohorskou odpovědí tří významných pánů. Jako václavský můžeme potvrdit také blízký Kolín.

Tím se zprávy o bojích v Čáslavském kraji zcela nevyčerpaly. Pravděpodobně se bojovalo také o hrad Žleby. Sedláček dává do souvislosti se Zikmundovy zásahy v Čechách výměnu držitelů hradu v roce 1402. V listopadu 1401 se hrad ze zástavy dostal zpět do rukou Václava IV., který pak předal

²³¹ Jediným důkazem je zmínka v SLČ týkající se násilné smrti Smila Flašky, který *byl hejtmanem na Čáslavi*. ŠIMEK, František, ed. *SLČ*, s. 5. Podle letopisů byl Zikmundem stanoven čáslavským hejtmanem, a protože kutnohorští horníci byli na straně krále Václava, Smila 13. 8. 1403 poblíž Kutné Hory ubili. Nezbyvá nám, než vzít tento pramen vážně a ptát se, jakou funkci přesně hejtman označuje. Nabízí se buď velitel městských oddílů, anebo hejtman (ve smyslu správce, místodržící, potažmo také poprávce) celého Čáslavského kraje. Zde vycházím z: *Elektronický slovník staré češtiny*. Praha, oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., 2006–, přístupné online: <http://vokabular.ujc.cas.cz> (verze dat 1.1.23, citován stav ze dne 18. 7. 2023). Vzhledem k postavení Smila Flašky lze první možnost vyloučit. František Michálek Bartoš se o funkci nezmiňuje a předpokládá, že už v létě 1402 vedl zemskou hotovost k obležení Kutné Hory a v boji zemřel. BARTOŠ, František Michálek. *Čechy v době Husově*, s. 196. Také se přikláním k dataci k roku 1402, v srpnu následujícího roku Zikmund již dobytou Kutnou Horu nechával za zády a spěchal do Uher. Muselo by se tak jednat o jakési povstání nebo náhodný střet v době, kdy se situace v zemi pomalu uklidňovala.

Jindřichovi Lucembokovi z Chlumu.²³² V roce 1402 ale Žleby předal Zikmund Lucemburský do zástavy Oldřichovi z Hradce, kterému tak zaplatil přechod na svou stranu. Zikmund se nerozpakoval obohatit sám sebe zástavami majetků českého krále. Buď tedy Jindřich Lucembok Zikmundovi přísahal věrnost, ale o zástavu přišel, nebo Zikmund či jeho straníci hrad během roku 1402 dobyli. Druhá možnost se jeví pravděpodobnější a předpokládá ji také Sedláček. Nelze pak určit, kdy byl hrad přesně dobyt, ale s největší pravděpodobností se tak stalo na začátku roku 1403, kdy Zikmund soustředil velké vojsko u nedaleké Kutné Hory.²³³

Válka se neomezila jen na Časlavský kraj. V obležení se ocitlo sídlo západočeského rodu Rýzmbeků ze Skály a Švihova, kteří se nebáli vstoupit opakovaně do otevřeného povstání proti Václavovi IV., což také dva zaplatili životem (1399, 1409). Postoj vůči českému králi jim trvale zajišťoval přední místo ve straně Zikmunda Lucemburského.²³⁴ Obranou rodového sídla byl jistě zaneprázdněn jeden z místodržících, Břeněk ze Skály. Skála byla ve dvou dekadách obležena hned několikrát, tentokrát, nejspíš někdy v létě roku 1402, přitáhl Petr Zmrzlík ze Svojšína. Hrad se dobyt nepodařilo. Petr Zmrzlík byl úspěšný dvořan Václava IV., který si za věrné služby získal do zástavy Kašperk, později vykoupil také Žleby a další majetky držel svobodně. Král se mu také po útěku ze zajetí za pomoc odvděčil postem mincmistra (1404–1419).²³⁵

V tažení proti Skále Petra Zmrzlíka podpořilo město Stříbro, mohli bychom ho tedy po vzoru Klatov zařadit jako další západočeské královské město na Václavovu stranu. Takové zařazení ale problematizuje informace k roku 1403 o tom, že město vyslalo své oddíly k obléhání hradu Prostiboř, majetku Kladrubského kláštera. Velitelem městských oddílů se stal jakýsi Boreš, podle Tomáše Velímského Boreš z Rýzmburka, nejspíš jeden ze synů Zikmundova straníka Boreše ml. (IX.) z Rýzmburka († 1404). Jiří Jánský usuzuje, že onen Boreš

²³² Zde se však objevuje jistý rozpor, v únoru roku 1402 se předchozí majitel Jaroslav z Opočna na zemském soudě poprvé píše podle Žleb. Pokud hrad i v roce 1402 držel Zikmundův posel královně, lze předání Oldřichovi z Hradce těžko vysvětlit.

²³³ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého XII*. Praha, 1900, s. 78–79.

²³⁴ NOVOTNÝ, Robert in: ELBEL, Petr a kol. *Zikmundova strana*, s. 22–26, 526–530.

²³⁵ SOUKUP, Pavel. *Dobývání hradu Skály*, s. 175–178.; SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého IX*. Praha, 1893, s. 174. K majetkům Petra Zmrzlíka SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého XI*. Praha, 1897, s. 60, 167.

opravdu patřil mezi Rýzmburky, a také mezi Zikmundovy stoupence, a táhl tedy proti purkrabímu, který vypověděl Zikmundovi poslušnost. Obránce hradu navíc od Václava IV. později získal odměnu. Vojsko ale vyslalo město a zdá se nepravděpodobné, že by se město Stříbro během Václavova zajetí dokázalo vojensky postavit nejdřív na jednu a následně na druhou stranu. Tento rozpor už Jánský nereflektuje a postavení Stříbra zůstává nejisté.²³⁶

Podle Václava Štěpána existují vedle obléhání Skály také nepřímé důkazy útoku na sídelní hrad dalšího ze Zikmundových místodržících. Dne 15. 9. požádali ve jménu Jošta vyslanci Konrád z Vechty, Jan Krušina z Lichtenburka a Hynek Berka z Dubé a Hohenštejna podporu Viléma Míšeňského z hradu Bílina, která patřila Otovi III. z Bergova, hrad byl tedy nejspíš dobyt. Zajímavá je pak informace o tom, že Bočka jako ručitele sumy vyplácené za podporu podle listiny nahradil Hynek Berka z Dubé a Hohenštejna. Podařilo se ho také vytrhnout ze Zikmundovy strany? Pokud ano, tak se v Zikmundově straně v Čechách začaly objevovat značné trhliny. Není divu, že se zástupná vláda prakticky nikdy neujala své role, její členové měli dost práce s obranou vlastních majetků a čelili rostoucímu počtu nepřátel. Jošt nyní za peníze z prodeje Lucemburského vévodství mohl do pole postavit armádu, proti které neměla skupina Zikmundových stoupenců, už tak v defenzivě, žádnou šanci.²³⁷

Jako pravděpodobnější, i když méně dramatická, hypotéza k roli Bíliny na jednání se jeví následující. Vzbouřencům hrad jednoduše otevřel Boček z Kunštátu. Ten byl u jednání navíc přítomen, a hrad od Oty z Bergova koupil. Obě verze jsou

²³⁶ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze IX*, s. 184.; VELÍMSKÝ, Tomáš. *Hrabišici: páni z Rýzmburka*. Praha, 2002, s. 219.; JÁNSKÝ, Jiří. *Páni z Rýzmburka, Skály a Švihova*, s. 144. August Sedláček hovoří o „nějakém nepokojném pánovi“, kterému byl hrad zastaven. Proti němu pak mělo být vysláno královské vojsko.

²³⁷ CDSR I B 2, č. 453; ŠTĚPÁN, Václav. *Moravský markrabě Jošt*, s. 540–541. Prodej Lucemburského vévodství je dokladem rozpadu královské moci a potažmo moci rodové během zajetí krále a povstání proti jeho zástupci. Běžně by si Jošt musel získat Václavův souhlas a Václav by požadoval nějakou formu kompenzace pro ostatní členy rodu, kvůli nárokům na rodové dědictví.

ale pouze hypotézy – zmíněná koupě sice někdy okolo roku 1400 proběhla, ale není zcela jasné, jestli před touto událostí, či po ní.²³⁸

Ještě dříve, než na svou stranu mohl Jošt strhnout české a moravské šlechtice, utřil Zikmund Lucemburský velkou ránu i ze Slezska. Mnohá zdejší knížata v čele s vratislavským biskupem a těšínským knížetem Přemyslem slíbila 17. 7. 1402 vymáhat mír v zemi (někteří historici mluví v tomto případě dokonce o uzavření landfrýdu²³⁹) a slíbila podporu pro Václava IV.²⁴⁰ Mírovým snažením Slezané do velké míry napodobili české šlechtice. Je zvláštní, že zde chybí svídnicko-javorský hejtman Beneš z Choustníka. Podle Čapského se i ve Slezsku Zikmund pokoušel vytvořit vlastní stranu, tato snaha se ale projevila až o něco později, a nyní se tedy Slezsko postavilo rozhodně proti němu.²⁴¹ Zikmund se podle všeho nepokusil nahradit Beneše z Choustníka v hejtmanském úřadě a patrně se prozatím nesnažil do slezských záležitostí příliš zasahovat, prioritou bylo jednoznačně převzetí moci v Čechách. Do Čech se také na počátku soustředil odpor proti Zikmundovi, vedle Prokopovy části Moravy. S obratem Jošta už Zikmund našel nepřítel v každém koutě Českých zemí.

Další nepřítel se objevil i v Chebu. O dalším podryvání pozic Zikmunda, svědčí list, který tomuto město zaslal Zikmund Huler, nejspíš krátce po obratu Jošta. Z pozice podkomořího Cheb žádá, aby se spolu s Joštem postavil proti Zikmundovi, a ujišťuje, že i Poláci a Míšeňští přijdou na pomoc.²⁴² Výzva jednoho

²³⁸ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého XIV*. Praha, 1923, s. 214.; ŘÍCHOVÁ, Blanka. *Rod pánů z Bergova v Čechách v letech 1310-1415. Diplomová práce*. FF UK, 1982, s. 186.; JIRSÍK, Tobiáš. *Páni z Koldic a páni z Bergova na českém královském dvoře v 15. století. Diplomová práce*. FF UK, 2018, s. 26.

²³⁹ ŠTĚPÁN, Václav. *Moravský markrabě Jošt*, s. 540.; KAVKA, František. *Poslední Lucemburk na českém trůně*, s. 21.; ČORNEJ, Petr. *Velké dějiny V*, s. 76.

²⁴⁰ NĚMEC, Emerich. *Listinář Těšínska I/2, 1400-1526*. Český Těšín, 1958, s. 5–7.

²⁴¹ Zikmundova strana zde vznikala spíše až po smrti Beneše z Choustníka a s nástupem Zikmunda na římský trůn, souvisela také s působením šlechtického spolku Rudenband, který spolu se Zikmundem stranil Řádu německých rytířů ve sporu s Polským královstvím a byl roku 1419 více než připraven Zikmunda přijmout za svého panovníka. ČAPSKÝ, Martin. *Briefverkehr*, s. 258.; ČAPSKÝ, Martin. *Vévoda Přemek Opavský*, s. 173–176. Následující článek pak shrnuje konkrétní cestu vévody z moravsko-slezského pomezí, která prošla právě v období druhého zajetí peripetií na jinak poměrně stabilní cestě k Zikmundovi a jeho dvoru. ČAPSKÝ, Martin. *Cesta vévody Přemka*.

²⁴² Znění listu viz GRADL, Heinrich. *Aus dem Egerer Archive*, s. 187–188.

z podkomořích byla vyslyšena, Václav v příštím listu z prosince dalšího roku už sám děkuje Chebu za to, že stál při něm. Také ho osvobozuje z berně za škody utrpené zejména kvůli tomu, že vytrvali při králi a Koruně.²⁴³ Ukazuje se tak, že autorita místodržících byla opravdu mizivá. Jeden z Václavových úředníků mohl jednoduše ignorovat Zikmundovy násilím vynucené změny a úspěšně přimět městskou radu k poslušnosti původnímu pánovi. Zikmund Huler také Zikmunda Lucemburského neuvádí jako správce království a odkazuje na předchozí věrné služby města králi Václavovi. Sám kvůli sporu mezi Lucemburky (*...sunder es in disen Zeiten zwischen dem egenanten unnserm herren dem kunig und dem kunig zu Ungern, seinem bruder, gar unornlichen stet.*) neposkytl Zikmundovi věrnost. Zikmundovu vládu tedy úplně popírá.

Dá se předpokládat, že Huler směřoval podobné listy i na další města, k tomu však nejsou doklady. Je pozoruhodné, že pro Cheb se zachovala jak Hulerova výzva, tak projev Václavovy vděčnosti. List lze zařadit mezi jakési propagandistické manifesty, výzvy a stížnosti, které Lucemburkové ve vzájemných střetech využívali. Zejména pro moderní badatele je významný už zmíněný Václavův vídeňský stížný list ze září roku 1403, v němž Václav postupně vyjmenovává všechny křivdy, kterých se na něm a jeho zemi (včetně říše, která strádá bez císaře) za dlouhá léta Zikmund dopustil. A tyto badatele přisuzují velký dopad také zářijovému manifestu markraběte Jošta, kterým de facto vstoupil do války proti Zikmundovi na podzim roku 1402. Ten se bohužel nedochoval, ale do velké míry lze zrekonstruovat ze Zikmundova „protimanifestu“ z 29. 9. 1402, kterým Zikmund navíc obhajoval zbavení Jošta nástupnického práva v Uhrách. Jošt v manifestu odhalil Václavovo zajetí, obhájil své prvotní kroky na Zikmundově straně v létě 1402, představil vyhlášovanou římskou jízdu jako úskok a vyzval k osvobození krále. Podobně úspěšný měl být také manifest Jana Zhořeleckého z doby prvního zajetí Václava IV.²⁴⁴ Není dost dobře možné určit, nakolik

²⁴³ CIM II, č. 757, s. 979–980.

²⁴⁴ Manifest otiskl Weiss ve své dizertační práci, práce je pro mne nedostupná, spoléhám zde na zprostředkování literatury. SCHMIDT, Ondřej. *Druhé zajetí Václava IV.*; ŠTĚPÁN, Václav. *Moravský markrabě Jošt*, s. 539.; BARTOŠ, František Michálek. *Čechy v době Husově*, s. 197–198.; SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV.*, s. 343. Podle Františka Michálka Bartoše byl manifest cílen na „veřejnost“, podle Spěváčka na „českou stavovskou obec“. Schmidt používá termín „politická veřejnost“.

zaúčinkovaly argumenty, které Jošt použil, a nakolik šlo pouze o reakci na jasné vychýlení mocenských poměrů, určitě ale neškodilo rozeslat o něm rychle zprávu. Každopádně krátce po obratu Jošta získávalo povstání další stoupence.

Zikmund pobýval mezi 29. 10. a 20. 11. opět ve Vídni, kterou podle Václava Štěpána také určil za shromaždiště své armády. Stále jednal s Habsburky a získal si za své ústupky velkou podporu od Albrechta IV. Dne 20. 11. se mu podařilo svého bratra donutit, aby do Vídně povolal purkrabí královských hradů. Václav v listině dokonce prohlašuje, že vedle Zikmunda dostávají neurčitou plnou moc starat se o jeho osobu (*ganczen gewalt vnd macht sullen haben unser leib, ere, gut, Land, leut ze versorgen nach Irn trewen*) i Albrecht IV., Vilém I. a Arnošt Habsburští. Pozvání purkrabí tak mají zřejmě potvrdit jakousi novou vládu, která nemá nijak specifikované pravomoci. Je otázka, co si od tohoto pokusu Zikmund sliboval, ale historici se jednohlasně shodují, že takto bizarní požadavek neměl ve vzbouřené zemi žádnou odezvu. Pozvání purkrabí snad měl být chabý pokus o mírové řešení situace.²⁴⁵ Ukazuje na zvýšený vliv Habsburků a určitou dávku zoufalství ze strany Zikmunda a zvláštní odevzdanost Václava IV., který se jinak během zajetí vyburcoval k určité aktivitě a k odporu.²⁴⁶

3.3 Zikmundovo neslavné tažení

Na přelomu listopadu a prosince už Zikmund od Vídně a Korneuburgu vytáhl přes Valtice do Českých zemí a neznámo kudy směrem na Kutnou Horu. Jediný údaj k síle shromážděné armády poskytuje Windecke, jehož výklad přebírají všichni další historici, jediný Jiří Spěváček se nad věrohodností tohoto čísla pozastavil.²⁴⁷ Číslo je nejspíš nadsazené, Windecke při jeho výběru patrně sáhl po oblíbené dvanáctce spojené s křesťanskou symbolikou a dále se příliš

²⁴⁵ PELZEL, František Martin. *Urkundenbuch II*, s. 88–89.; PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého II/2*, s. 432.; TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy*, sv. 3, s. 414.; BARTOŠ, František Michálek. *Čechy v době Husově*, s. 198.; SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV*, s. 345.; ŠTĚPÁN, Václav. *Moravský markrabě Jošt*, s. 546.

²⁴⁶ Václavovu aktivitu dokazuje HLAVÁČEK, Ivan. *Wiener Haft*.

²⁴⁷ SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV*, s. 345.

nerozmýšlel.²⁴⁸ Pozornost jednoho pozorovatele z českého prostředí si získává „exotické“ etnické složení armády, to vedle Maďarů zahrnovalo podle *Kroniky české vídeňské* také Kumány a Jasy, tedy turkické kmeny, které se ve středověku usadily na území Uherského království. Jejich lehké jezdecktvo se pak stalo běžnou součástí armád uherských králů, Češi se s ním setkali třeba už v bitvě u Kressenbrunnu.²⁴⁹

Narativní prameny dále odhalují, že Zikmund se k poddaným ve své dědičné zemi choval bez nejmenších skrupulí, nejspíše velmi ošklivě poplenil široký pás území od Valtic přes Jihlavu až po Poděbrady či dál. Plundrování Českých zemí nejbarvitěji popisuje *Vratislavský rukopis*, podle nějž Uhři a Zikmundovi spojenci nešetřili v krutostech ani ženy a děti. Nemůžeme přesně určit jaká oblast byla plněním zasažena, z narativních pramenů víme jen o dobytí Kolína a poškození statků Bočka z Kunštátu a Poděbrad, vojsko tedy dotáhlo až za Kutnou Horu, a právě v jejím okolí bylo plnění zajisté nejdůkladnější ve snaze silné město připravit o zázemí a přimět k větší ochotě vzdát se bez boje.²⁵⁰ Není jistě náhodou, že se v narativních pramenech jako jediný jmenovaný poškozený pán objevuje Boček z Kunštátu a Poděbrad, pro Zikmunda by dávalo smysl exemplárně potrestat přeběhlíka, jehož statky se nacházejí poblíž hlavního cíle tažení, tedy Kutné Hory.

²⁴⁸ WINDECKE, Eberhard. *Denkwürdigkeiten*, s. 17–18. Pokud zůstaneme u Zikmunda, další významný kronikář vyčíslil jeho armádu na 12 000 vojáků už při tažení v Polsku roku 1383. DŁUGOSZ, Jan. *Roczniki czyli kroniki sławnego królestwa polskiego. Kniha 10 (1370–1405)*, s. 169. Oblibu dvanáctky a spolu s ní také trojky a čtyřky v kontextu vojenství dokazuje na mnoha místech např. popis dvora a armády Kublaje Chána od Marca Pola, viz POLO, Marco. *Milion*. Quido HODURA a Bohuslav HORÁK, eds. Praha, 1950.

²⁴⁹ FRB VII, s. 3. K bitvě u Kressenbrunnu a vnímání cizích kmenů v dobové historiografii KOFRÁNKOVÁ, Václava. *26. 8. 1278: Moravské pole. Poslední boj zlatého krále*. Praha, 2006, s. 20–23. Zatímco žádný ze soudobých českých letopisců explicitně nespojil s krutostmi Kumány, Jiří Spěváček je označil za „obávané divoké hrdlořezy“. SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV*, s. 345. Podobně i František Michálek Bartoš mluví o „hrůzách, které v širém kraji rozpoutali Kumáni“. BARTOŠ, František Michálek. *Čechy v době Husově*, s. 199. A stejný pohled na věc převzal i ŠTĚPÁN, Václav. *Moravský markrabě Jošt*, s. 546. Nejdřívější popis krutostí však přináší *Vratislavský rukopis* a přiřkává je obecně *Uhrům*.

²⁵⁰ ŠIMEK, František, ed. *SLČ*, s. 5–6. Zmínka o Bočkových statcích FRB VII, s. 3. K zimním válečným akcím se nejpodrobněji vyjádřil ŠTĚPÁN, Václav. *Moravský markrabě Jošt*, s. 545–550.

Postup od Valtic ke Kolínu (tam je Zikmund doložen od 6. 1. 1403)²⁵¹ trval zhruba měsíc. Po dnešních stezkách by vojáci urazili necelých 300 km, vychází tedy tempo cca 10 km za den, které pro plundrování opravdu ponechává dostatek času a s pomocí rychlých (patrně často kumánských) jezdců mohlo pokrýt úctyhodný prostor.²⁵² Nemáme doklady o tom, že by Zikmund po cestě dobýval hrady ostatních odpůrců, snad vyjma výše zmíněných Žlebů. S opravdovým dobýváním se asi soustředil na Časlavský kraj a připravil Kutnou Horu rychle o její opěrné body. Nejspíš dobyl Poděbrady, ze kterých by ho mohl ohrozit Boček z Kunštátu, a rychle získal i Kolín, z něž se prozatím stala základna pro jeho další akce.

Na obležení Kutné Hory se chtěl připravit opravdu pečlivě, kromě aktivit v jejím okolí také dalším manifestem daným z tábora u Kolína svolával všechny,²⁵³ aby se dostavili co nejdříve s vojskem, řemeslníky a obléhací technikou ke Kutné Hoře.²⁵⁴ V latinském manifestu Zikmund vystupuje jako říšský vikář a český správce. Při svém požadavku argumentuje přísahami, které mu všichni složili, a hrozí, že s těmi, kdo rozkazu neuposlechnou, bude nakládat jako se zemskými škůdci. V poetické naraci vysvětluje, že byl nucen kvůli rušitelům míru (označuje je za syny Beliala) přerušit bratrovu římskou jízdu, aby mohl v Českém království zjednat věčný mír, a proto přijel s armádou ke Kolínu. Stále se tedy držel svého obrazu mírotvůrce, a konečně dle původních předpokladů použil označení zemský škůdce jako hrozbu pro případ neposlušnosti. Ve skutečnosti království přivedl do takového chaosu, že vzývání míru v porovnání s únorovými počátky správcovské

²⁵¹ HOENSCH, Jörg K., ed. *Itinerar*, s. 70.

²⁵² Pokud se však budeme řídit daty uvedenými v narativních pramenech, pak Zikmund stihl ke Kolínu přitáhnout už po polovině prosince a rychlost se zdvojnásobuje. Viz níže.

²⁵³ PALACKÝ, František. *UF II*, s. 77. Historici se zajímavě rozdělují v označení adresátů listu. Podle Palackého je svolán celý národ. PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého II/2*, s. 432. Podle Františka Michálka Bartoše a Spěváčka jde o zemskou hotovost měst a šlechty. BARTOŠ, František Michálek. *Čechy v době Husově*, s. 199.; SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV*, s. 345. Václav Štěpán nakonec mluví o stavech. ŠTĚPÁN, Václav. *Moravský markrabě Jošt*, s. 546. Nejjistější je všechny vyjmenovat, se zněním listu se měli seznámit páni, jejich manové a rytíři, a města.

²⁵⁴ Události druhého Václavova zajetí mj. posloužily k otestování palných zbraní, 3 roky od doby, ke které se vztahuje první zpráva o jejich užití v Českých zemích. Zikmund v manifestu požaduje, aby se všichni dostavili *cum machinis bombardis et universis bellicis apparatusibus ad expugnandum necessariis*.

vlády velký vliv asi nemělo. Velikost Zikmundova vojska ale patrně hrozbě trestání škůdcům dodala jistou váhu.

Se Zikmundovou výzvou můžeme spojit účast pražských oddílů. Další účastníky obléhání si můžeme jen domýšlet, na nějakou podporu ze strany svých největších zastánců se zajisté spolehnout mohl, jeho místodržící také nejspíš vyjednali zaslání pražských oddílů. Ty měly podle *Kroniky české lipské* 24. 12. dobývat pevnost v Suchdole u Kutné Hory. Zde byl 27. 12. 1402 střelou zabit hejtman Pražanů Markvart z Úlic. Pokud kronika tuto událost správně datuje a pražské vojsko přišlo opravdu na Zikmundovu výzvu, proboujel se Zikmund ke Kolínu už v polovině prosince a nějaký čas ho dobýval.²⁵⁵ Podle nejisté zprávy v *Kronice pražské univerzity* zřejmě Zikmund pobýval během obléhání Kutné Hory v Kolíně, tam s Kutnohorskými dojednal mír. Měšťany zde důkladně pokořil – donutil je kleknout před ním v bahně, prosit o odpuštění a svou záchranu draze vykoupit. Podmanil si tedy nejvýznamnější centrum odporu, a především získal dostatek financí na další pokračování svého mírového snažení. Právě v zisku ve vyplnění Václavova pokladu a financí na pokračování tažení historici spatřují největší význam.²⁵⁶

Další průběh zdárně započatého tažení už je matnější. Tomek upozornil na záznam v konzistorních aktech z května roku 1403 se stížností na Zikmunda a dva pány, kteří sesadili Václava IV. Údajně ničili církevní statky u Nymburku a na dalších místech. Zúčastnit se vedle Zikmunda měl Beneš z Vartenberka a Vinařic a „pan Michal“, snad Jan z Michalovic. Podle záznamu Tomek usuzuje, že se mohlo plenění dotknout i Mladé Boleslavi. Je možné, že Zikmund při vybírání svých cílů příliš nerozlišoval nebo jednoduše neměl velké vojsko plně pod kontrolou.²⁵⁷ V dobyté Kutné Hoře Zikmund pobyl až do 16. 2. 1403, celkem tedy v Čáslavském kraji strávil dva měsíce. Během ledna a února zde vydal řadu listin, kterými odměňoval uherské šlechtice účastníci se výpravy za říšskou a královskou čest (*in nostra exercituali expeditione in regno Bohemie pro sacri Romani imperii*

²⁵⁵ FRB VII, s. 8.

²⁵⁶ FRB V, s. 569. Odkazy na literaturu viz poznámka výše. Rabování vyzdvihuje také Drška jako něco, přes co se později šlechtici nemohli přenést. DRŠKA, Václav. *Zikmund*, s. 43, 66.

²⁵⁷ TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy*, sv. 3, s. 415. Tomek neměl k dispozici edici konzistorních akt, ale odkazuje na pag. 241 – AJ IV, č. 137, s. 221–223.

nostrique patronatus honore prosequendo mota). Mnohým z nich také omluvil neúčast na uherských soudech.²⁵⁸

Další fázi tažení popsal Václav Štěpán. Zikmund zamířil do severních Čech proti míšeňskému markraběti a chtěl pomoci pánům z Donína, kteří se snažili do boje proti markraběti zapojit říšské zeměpány. Pokud by uspěl, odstavil by dalšího důležitého protivníka, který mohl organizovat intervenci z Říše, navíc by se stal obráncem majetků České koruny. Podle údajů z itineráře táhl poněkud zvláštní trasou přes Most (*Brewks*) a Louny (v obou městech zaslal do Uher listy) na Litoměřice, které zřejmě počátkem března dobyl.²⁵⁹ Hlavním cílem výpravy bylo dobytí Vilémova hradu Osek (Riesenburg), které se nezdařilo. Po cestě nejspíš Zikmund znovudobyl Bílinu Oty z Bergova.²⁶⁰

I Zikmund se obrátil s žádostí o pomoc do Říše, konkrétně na Albrechta z Anhaltu v listu daném ještě v Kutné Hoře 24. 1. 1403. Žádal ho, aby Viléma I. nepodporoval v útocích na many České koruny. Naznačil, že takové útoky poškozují i jeho samotného. V listu se představil běžně jako *vicarius* a *vorweser*. Doplnil však, že Vilém útočí na království, jehož je sám dědicem (*crone und das kunigrich czu Beheim, des wir erbe un yczund vorweser sein*). Upozornování na vlastní dědická práva ke království se časem stane důležitým prostředkem pro prosazování jeho vlivu a pro přípravu na hladké převzetí vlády, zejména pak po roce 1411, kdy může do dění v království vstupovat jako jeho dědic s autoritou propůjčenou hodností římského krále.²⁶¹

²⁵⁸ ZsO II, č. 2182, 2194, 2211–2212, 2219, 2253, 2268, 2274, s. 261–271. Dozvídáme se mj., že jedním z velitelů celého vojska (*unus ex generalibus capitaneis totius exercitus Hungarorum nostrorum*) byl Jiří ze Zerdahelu (Streda nad Bodrogom). Baroni ze Zerdahelu jsou mezi recipienty Zikmundovy přízně obzvlášť silně zastoupeni. Na tomto místě se nabízí srovnání s tažením proti Prokopovi na počátku roku 1400, množství podobných písemností je srovnatelné. ZsO I, č. 6118–6134, s. 681; ZsO II, č. 66, 69, 72, s. 10–11.

²⁵⁹ HOENSCH, Jörg K., ed. *Itinerar*, s. 71. Nelze se zde spolehnout na dataci poskytnutou Václavem Štěpánem, jenž jako první zastávku tažení uvádí Litoměřice, což dokládá listem ze 4. 3. 1403, ale zároveň podle něj Zikmund neuspěl před Osekem už před koncem února. ŠTĚPÁN, Václav. *Moravský markrabě Jošt*, s. 548. Severního tažení si krátce všímá už BARTOŠ, František Michálek. *Čechy v době Husově*, s. 199.

²⁶⁰ ŠTĚPÁN, Václav. *Moravský markrabě Jošt*, s. 548.

²⁶¹ CDSR I B 2, č. 479, s. 322.

Po neúspěchu u Oseka se snad Zikmund chvilkově věnoval správě království – z 9. 3. pochází jeden z mála dokladů o takových pokusech. Události Zikmundova správcovství nezastavily chod dvorského soudu a ten se od února 1402 do začátku roku 1404 zabýval hned několika případy odúmrtí.²⁶² Ovládnout dvorský soud by byl další krok Zikmunda k ovládnutí království a rozdělování odúmrtí nabízelo cenný prostředek k rozšiřování vlastní strany. Když byla dne 9. 3. 1403 v Praze svolána odúmrt' po Vavřincovi z Vidochovic, už zde čekal Jan z Vlašimi se zprávou od Zikmunda (*Relacio Johannis de Wlassym, ex parte regis Vngarie referente* – nad touto informací se editor pozastavuje), že má odúmrt' obdržet jakýsi Petr *de Pyetichow* (editor opravuje na *Pyetichwost*). Do řízení se ale zapojilo několik dalších osob, a tak se protáhlo do roku 1404, patrně už bez Zikmundova vlivu.²⁶³ Nevím, jak si vysvětlit, že Zikmund nedokázal prosadit svého kandidáta na řízení, které se muselo konat v Praze a které měl vést jeho stoupenec, dvorský sudí Břeněk Švihovský z Rýzemberka a Skály.²⁶⁴

Roli straníků jednotlivých Lucemburků ve válce o České království podhaluje odpověď Beneše z Popovce, Mikuláše Bryla, Jana z Doubravice a Klementa z Újezda Smilovi a Janovi Bítovským z Lichtenburka²⁶⁵ zpečetěná 24. 2. 1403 na Vildštejně. Páni vyčetli bítovským Lichtenburkům, že napadli jejich hrad a že se postavili na stranu Zikmunda a působí proti králi Václavovi. Až do konce války Lucemburků mají tedy páni počítat s jejich nepřátelstvím. Nelze určit,

²⁶² AČ 35, č. 46, 49–54, s. 106–112.

²⁶³ AČ 35, č. 54, s. 112; ZsO II, č. 2304. Zikmundovým relátorem se stal Jan z Vlašimi, to snad potvrzuje Schmidtovu hypotézu o jeho příklonu k Zikmundově straně (viz výše).

²⁶⁴ Zikmund se objevil ještě u jednoho odúmrtního řízení, tentokrát už po svém ústupu z Čech nechal vydat Půtovi ze Skály druhou proklamaci, kterou Půta předložil 27. 11. 1403. AČ 35, č. 20, s. 239; ZsO II, 2627. Ani v jednom z případů nebyl zaznamenán jako správce Českého království.

²⁶⁵ U obou bratrů z moravské větve rodu Lichtenburků můžeme kontakty se Zikmundem doložit už před druhým zajetím Václava IV. Smil se už roku 1392 připojil k tažení Moravanů na pomoc Zikmundovi proti Turkům a v letech 1402–1412 působil jako bratislavský župan. Původně patrně sloužil markraběti Prokopovi, kterého následně v Bratislavě věznil. Jeho bratr Jan (st.) Bítovský z Lichtenburka zprvu podporoval Václava IV. a pomáhal ho vysvobodit z prvního zajetí, k roku 1400 ale měl přestoupit do Zikmundova tábora. URBAN, Jan. *Lichtenburkové*, s. 169–172.; ŠTĚPÁN, Václav. *Moravský markrabě Jošt*, s. 544, 566. Stanislav Vohryzek spojuje útok Bítovských se Zikmundovým tažením na přelomu let 1402 a 1403 a předpokládá, že oblehli Popovec a Vildštejn. VOHRYZEK, Stanislav. *Šlechta na jihozápadní Moravě*, s. 265.

jestli šlo více o soukromou válku, či skutečnou snahu pomoci Václavovi v konfliktu se Zikmundovou stranou. Jisté je tedy alespoň to, že válka mezi Lucemburky rozdmýchala další paralelní konflikty a zároveň jim poskytla jakési zastřešení. S konfliktem byl spojený i držitel Vildštejna Ješek z Popovce, který se nakonec pustil do sporu s Oldřichem z Hradce. Tyto spory ustaly ještě před koncem války mezi Lucemburky za prostřednictví Bočka z Kunštátu a Stanislav Vohryzek je dává do souvislosti se snahou Oldřicha z Hradce vyjednat pro sebe mír s panovníkem.²⁶⁶

Během března se Zikmund pohyboval nejspíš v Praze a okolí, zde vyjednával příměří. Snad ve snaze vystupovat z pozice síly upevňoval své pozice v blízkosti Prahy. Jako jediný doklad pro tuto hypotézu musí posloužit zpráva z 23. 3. 1403 o jeho táboře ve Skalici (*in descensu nostro campestri in Bohemia iuxta castrum Skalych*),²⁶⁷ kterou zřejmě dobýval na královském purkrabí, načež po dvou dnech se objevuje Praze (to vylučuje některé ze Skalic, které v Českých zemích najdeme). Téměř s jistotou se jedná o [Stříbrnou] Skalici z *Vratislavského rukopisu*. Dokonce i příběh o nočním útěku purkrabího Racka Kobyly je uvěřitelný²⁶⁸ – dne 23. 3. Zikmund hrad oblehl a vyslal ze svého tábora listy, 24. 3. ráno hrad našel vyprázdněný, pobořil ho a vydal se na cestu zpět do Prahy, kam dorazil 25. 3. Poté se tažení chýlilo ke konci a Zikmund začal odměňovat své české podporovatele.

²⁶⁶ RBMV VII, č. 410, s. 205.; ŠTĚPÁN, Václav. *Moravský markrabě Jošt*, s. 566. Václav Štěpán vyjmenovává tento případ jako jednu z běžných soukromých záští mezi šlechtici v roce 1404 a vidí obžalobu recipientů odpovědi ze stranic Zikmundovi spíše jako zástěrku. Podle datace poskytnuté v RBMV ([ante 1404], 24. 2.) musela být odpověď dána během Zikmundova tažení roku 1403 (s válkou tak patrně měla užší souvislost), jinak by neodpovídal odkaz na stále trvající válku. Nevím, podle jakého postupu k dataci došel editor. Pokud však odpověď datoval podle konce války, měla by být posunuta k letům ante 1406. Za správný určuje rok 1403 VOHRYZEK, Stanislav. *Šlechta na jihozápadní Moravě*, s. 265.

²⁶⁷ Ze svého tábora odeslal Zikmund sérii 8 písemností, ve kterých obdarovával uherské šlechtice za jejich služby ve vojsku. Podle registáře z nich už mizí zmínka o Svaté říši římské, zbývá *in proxima exercituali expeditione nostra in regno Boemie*. ZsO II, č. 2324–2331, s. 276–277.

²⁶⁸ ...král Zigmund uherský přijel do Čech z Uher a dobýval hradu Skalice blíž od sv. Prokopa, a dobyl a rozmetal. Racek Kobyla byl se na něm zavřel a když srozuměl, že chce k němu šturmovati, že by se neobránil, skradl se v noci doluov s svými se všemi na hrad Rataje, takže na něm nižádného nenalezli, jedínú bábu a svini. ŠIMEK, František, ed. *SLČ*, s. 4.

Zikmund ale nebyl jediný, kdo dokázal na konci roku 1402 a v první polovině následujícího roku v českých zemích shromáždit značnou vojenskou sílu. Také Jošt dokázal na podzim postavit vojsko budící respekt (předpokládá se jen o málo menší než Zikmundovo), část však nejspíš musel nasadit v ohroženém Braniborsku a po přímé konfrontaci se Zikmundem podle všeho netoužil – o ozbrojených srážkách mezi dvěma Lucemburky se nedochovaly žádné zprávy. Spíše tedy ustupoval a posiloval posádky hradů. Nic nenasvědčuje tomu, že by např. využil příležitosti a Zikmunda ohrožoval při obléhání Kutné Hory, sám se po celou dobu Zikmundova tažení zdržoval na Moravě.²⁶⁹ Aktivnější byl na poli politiky, snažil se domluvit s říšskou opozicí proti českému vládci, která se nejdřív vytvořila proti Václavovi a nyní se střetla se Zikmundem. Václav Štěpán se domnívá, že Zikmund tažením do severních Čech jaksi vrazil klín mezi Viléma a Jošta, a znemožnil jim spojení.

Jošt se tak obrátil druhým směrem, do Uher, kde už značně sílilo loňské povstání magnátů a významných prelátů, kteří s podporou papeže Bonifáce IX. chtěli svého krále nahradit neapolským Anjouovcem Ladislavem. Jošt situace využil a již 19. 2. 1403 uzavřel s vůdci protizikmundovské opozice v Uhrách dohodu o vojenské podpoře pro případ napadení Zikmundem a o snaze vysvobodit Prokopa. Je příznačné, že o vysvobození Václava se listina nezmiňuje. To, že dříve Zikmund porušil pravidla a jednoduše se zbavil Prokopa, se mu nyní vracelo v propagandě povstalců. V dohodě se pozoruhodně píše o Zikmundem spáchaných *iniuria in partibus regni Bohemiae*, nezazní ale jméno českého krále.²⁷⁰ Svými ústupky vůči Habsburkům pak pomohl rozdmýchat odpor v Uhrách. Samotná idea jakési prazvláštní personální unie s Českým královstvím by asi zdejšími šlechticům nevadila, nejspíš by ani krále neposílila dostatečně na to, aby omezil jejich práva, ale mnohým se nezamlouvalo kupčení s osudem jimi reprezentované země po Zikmundově smrti. To s nimi Zikmund tentokrát sice konzultoval, ale postavil je před hotovou věc. Můžeme si odvodit, že Zikmund opravdu vnímal získání

²⁶⁹ Václav Štěpán nachází v českobudějovickém archivu alespoň jeden důkaz vojenské aktivity spojenců Jošta. Hynek Bítovský z Lichtenburka se neúspěšně pokusil zmocnit Českých Budějovic. Snad tedy získáváme doklad alespoň jednoho města kromě Prahy, které stálo na Zikmundově straně. ŠTĚPÁN, Václav. *Moravský markrabě Jošt*, s. 551.

²⁷⁰ RBMV VII, č. 390, s. 198; CDM XIII, č. 244, s. 253–254; ZsO II, č. 2278, s. 273.

Českého království jako prioritu své politiky počátku 15. století, které obětoval korektní vztahy se zemskou reprezentací ve vlastní zemi a vztahy s dosavadními spojenci, jako byl Jošt a Vilém I. Zřejmě navíc značně přecenil své síly.²⁷¹ Povstání v Uhrách bylo tentokrát podstatně silnější než před dvěma lety, Daniela Dvořáková hovoří o občanské válce, která zaplavila od jihu celé království. Zikmund se jím ale nenechal příliš vzrušovat, musel za ním přijet nový palatin království Mikuláš z Gary se skupinou věrných, aby se nechal přimět k návratu.²⁷²

Jak uherští povstalci, tak Jošt také začali jednat s Polskem, Zikmund tedy neměl plně pod kontrolou ani jedno ze svých království a vznikal proti němu velmi silný blok. Mohl buď dále potlačovat opozici v Čechách a čekat na reakci svých protivníků za hranicemi této země, nebo se pokusit vyjednat příměří. Zvolil pětítýdenní příměří, které zpečetil 14. 4. 1403 v Olomouci. Jošt zde vystupoval jménem svých klientů a také jménem purkrabích a služebníků Václava IV. Zikmund neopomněl své spojence Viléma I. a Albrechta IV. Habsburského a další. Dne 28. 4. pak navázal delším příměřím s míšeňskými a durynskými vévody, na které mělo navázat jednání v Mostě. Místo jednání ale následoval velký střet Donínů a míšeňských, do kterého se nakonec znovu zapojil i Zikmund.²⁷³

Není jasné, co Zikmund podnikl během příměří. Doložen je v květnu v Nové Bystřici, Plzni²⁷⁴ a naposledy 31. 5. v Praze.²⁷⁵ Podle Františka Michálka Bartoše se v mezidobí snažil v království ukořistit, co mu přišlo pod ruku, a už měl také rozpustit část vojska. I podle Jiřího Spěváčka si zanedlouho vezl domů „obrovskou kořist“. Po skončení příměří měl už jen nakrátko obnovit plenění.²⁷⁶ Nejspíš se ale připravoval na další konflikt s Míšni a země tak musela snášet pohyby jeho vojska další dva měsíce. Proti Vilémovi I. vystoupil snad samým počátkem července, 3. a 4. 7. 1403 markraběti odpovídá z několika míst na

²⁷¹ ŠTĚPÁN, Václav. *Moravský markrabě Jošt*, s. 547–550, 816–817.; HOENSCH, Jörg K. *Kaiser Sigismund*, s. 109–113.; MÁLYUSZ, Elemér. *Kaiser Sigismund*, s. 63–66.

²⁷² DVOŘÁKOVÁ, Daniela. *Rytier a jeho král*, s. 84.

²⁷³ ŠTĚPÁN, Václav. *Moravský markrabě Jošt*, s. 550–551.

²⁷⁴ HOENSCH, Jörg K., ed. *Itinerar*, s. 71.

²⁷⁵ TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy*, sv. 3, s. 416. Tomek cituje *Liber sententiae*, aur, G 3.

²⁷⁶ BARTOŠ, František Michálek. *Čechy v době Husově*, s. 200.; SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV*, s. 346.

podporu Zikmundovy války velká skupina šlechticů ze všech koutů zemí Koruny české.²⁷⁷ Zikmundovi se tedy stále dařilo zmobilizovat slušné množství svých stoupců, armádu teď navíc směřoval do zahraničí, a protože v konfliktu pomáhal pánům usazeným v České zemi, mohl se prezentovat jako *Českého králowstwie obránce*.²⁷⁸ Další české listy pak Zikmunda označují za *poručníka a vladaře* a vždy za obecného říšského vikáře. Mezi českými a moravskými účastníky se objevují např. Ješek ml. Puška z Kunštátu, Oldřich Zajíc z Valdeka, Jan z Talmberka, Ondřej ml. z Ustí, Čech z Vlašimi, Jan z Vartenberka na Děčíně. Přímo do Zikmundovy služby se probojoval Jindřich z Trhlav řečený Rohlík, který se označuje za *harnušmistra krále uherského*.²⁷⁹

Zikmunda ale zřejmě naléhavá zpráva o postupu Ladislava Neapolského přinutila tažení přerušit v počátcích a obrátit se.

3.4 Příměří a trojí vláda

Během Zikmundova tažení království nikdo nevládl. Vláda šesti správců dostala během povstání v létě a na podzim roku 1402 velký zásah a nemáme žádné zprávy k tomu, jak se s ním v příznivější situaci v zimě a na jaře 1403 vypořádala. Podobně ani Zikmund se zřejmě ani příliš nepokoušel spravovat ani majetky, které měl pod kontrolou. Z jeho správcovské vlády víme o zmíněné důrazné výzvě, aby všichni, kteří přísahali a nechtějí se stát zemskými škůdci, přispěchali na pomoc u obléhání Kutné Hory. Zřejmě tedy v Zikmundových očích k přísahám opravdu došlo, a ty se teď měly materializovat vojenskou službou při potlačování doslova demonizovaných „zemských škůdců“ (synů Beliala) na Čáslavsku. Zikmund mohl počítat s pražskými městy, zřejmě také s Českými Budějovicemi a stále s většinou

²⁷⁷ České odpovědi viz AČ 6, č. 2, s. 6–7 (vypisuje pod jedním číslem několik odpovědí najednou). V listu H se skupinka šlechticů překvapivě dává do boje proti Vilémovi na straně Václav IV. místo Zikmunda; Regesty ZsO II, č. 2526–7, s. 294. Dalece se převyšuje počet odpovědníků Praze z minulého roku, těžko z toho ale usuzovat, že nyní Zikmund ovládal větší sílu než v minulém roce Václavovi straníci. ŠTĚPÁN, Václav. *Moravský markrabě Jošt*, s. 552–554.

²⁷⁸ Tak byl označen v jednom z českých odpovědních listů.

²⁷⁹ Osoba pečující o rytířské odění svého pána. Viz *Elektronický slovník staré češtiny*. Praha, oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., 2006–, přístupné online: <http://vokabular.ujc.cas.cz> (verze dat 1.1.23, citován stav ze dne 22. 7. 2023).

panské jednoty. Nedokázal se ale nijak vypořádat s novou podobou dvoj-, respektive trojvládí, kdy se někteří úředníci a velká část královské rady přidala na stranu Jošta a na této straně zastupovala také krále Václava. Některé úřady zřejmě byly obsazeny dvakrát a ovládní si tak zřejmě mohli jednoduše vybrat, kterého z úředníků poslouchat. Důkazem toho je Zikmund Huler, který byl jako podkomoří odstaven Otou z Bergova, avšak stejně spěšně apeloval na Cheb. Zdá se, že už nefungovala ani Zikmundova taktika donutit Václava vydávat listy proti jeho vlastním zájmům – není žádná zpráva o purkrabích, kteří by v listopadu 1402 na Václavovu výzvu přijeli přísahat Zikmundovi a novým formálním držitelům plné královské moci, Habsburkům. Na rozdíl od měst, u kterých si sám Václav vyčítá ve svém manifestu, že pro Zikmunda o jejich věrnost požádal, o purkrabích se v tomto kontextu nezmiňuje.

Dne 3. 4. pak dosáhla situace vrcholu absurdnosti, když Václav IV. zaslal do Chebu list, ve kterém požadoval, aby Chebští věrně pomáhali Joštovi a jeho úředníkům.²⁸⁰ Když pak 14. 4. uzavírali příměří Zikmund a Jošt, usmířovali se de facto dva správci Českého království, kteří do různé míry ovládli různé instituce království, případně je duplikovali (některé úřady na straně Jošta) anebo si vytvořili nové (Zikmundova šestičlenná vláda pánů). Jak se záhy ukáže, v Čechách z přiděleného měšťanského domu ve Vídni stále nejvíce ze všech vládl český král.²⁸¹

Ivan Hlaváček věnoval studii písemnostem týkajících se správy vydaným Václavem během jeho zajetí za velmi improvizovaných podmínek (chybějící kancléř a majestátní pečeť, král netradičně nevyužívá služeb relátorů).²⁸² Václav samozřejmě nemohl vládnout království tak aktivně jako za standardních podmínek, přesto po sobě zanechal srovnatelný počet pramenů jako Zikmund. Je důležité poznamenat, že nějakou dobu trvalo, než mohl písemnosti ze zajetí začít vydávat. Většina z nich vznikla až po 25. 7. 1403 (včetně), tedy po druhém ústupu Zikmunda z Českého království, kdy jediným konkurentem ve správě království

²⁸⁰ ZsO II, č. 2350, s. 279; GRADL, Heinrich. *Aus dem Egerer Archive*, s. 186–187. Václav Štěpán uvažuje, že list byl tajný. ŠTĚPÁN, Václav. *Moravský markrabě Jošt*, s. 551.

²⁸¹ Václavův pobyt v zajetí a útěk z něj zasazuje do prostoru THEISEN, Maria. *König Wenzels Ritt über den Werd*.

²⁸² HLAVÁČEK, Ivan. *Wiener Haft*. Některé písemnosti už byly citovány.

zůstali Zikmundovi místodržící a, čistě teoreticky, Václavovi věrní na Joštově dvoře. Některé písemnosti ukazují velký vliv vězňů, respektive jsou očividně proti zájmům Václava IV. (např. list z 20. 11. 1402 požadující přísahy purkrabích). Jiné naopak přímo podřívají Zikmundovu vládu (např. uvedený list z 3. 4. 1403 žádající poslušnost Chebu vůči Joštovi, podle Václava Štěpána musel být dán tajně). Právě list do Chebu ukazuje, že pro Zikmunda byla zásadní chyba nemít Václava ve své vlastní moci – samozřejmě, v Zikmundově moci by také bylo pro Václava méně snadné ze zajetí utéct.

Velmi zajímavá je písemnost z 6. 8. 1403. Václav oznamuje všem ve vratislavském knížectví, že mají být jako hejtmanovi poslušni vratislavské městské radě, nikoli dosavadnímu hejtmanovi Beneši z Choustníka. Zdůrazňuje, že nikdo nemá věřit zvěstem o jeho zajetí a že vládne jako svobodný král. Sesazení Beneše z Choustníka bylo rozhodně v zájmu Zikmunda, který tak dostal příležitost dosadit si na důležitý post hejtmana ve vedlejší zemi svého příznivce. Nicméně Zikmund se ve Vídni nenacházel, aby na Václava mohl vyvíjet nátlak a zdá se tedy, že Václav uvěřil tomu, že Beneš přeběhl na Zikmundovu stranu a opravdu ho chtěl odstranit. Beneš z Choustníka po celou dobu zůstal na Václavově straně, do Vídně přijel nedorozumění vysvětlit a zůstal zde pak dokonce jako rukojmí, královi přízeň si tedy nakonec podržel.²⁸³

Je fascinující, že se král Václav ze svého zajetí dokonce pokoušel spravovat Říši a užíval zde pravomocí, které měl jinak pevně pod kontrolou Ruprecht III. (zrušil například říšskou klatbu nad Pasovem). Většina jeho listů ze zajetí pak směřovala do Slezska, což dále podtrhuje význam tamních knížat pro pochopení celého období. Slezská knížata tvořila nezanedbatelnou část Václavova vídeňského dvora, nabídla se jako rukojmí a usnadnila mu útěk a postavila se rázně proti Zikmundovi už v minulém roce.

Ještě během krátkého příměří²⁸⁴ se Zikmundem se Václav přidal k bratrovi v rozdávání svých královských majetků – 13. 6. 1403 odevzdal Albrechtice

²⁸³ Ibid., s. 231, 233.

²⁸⁴ Příměří sice mělo vypršet už 20. 5. ale k dalšímu válčení nemáme žádné prameny. Václav Štěpán předpokládá, že v souvislosti s delším příměřím uzavřeným s míšeňským markrabětem (do 24. 6.) se klid zbraní respektoval i v konfliktu mezi Lucemburky. ŠTĚPÁN, Václav. *Moravský markrabě Jošt*, s. 552.

s příslušenstvím ke svobodnému držení svému nejdůležitějšímu stoupenci už od roku 1401 a nejvyššímu hofmistru Janu Krušinovi z Lichtenburka. Zikmundovi se nepodařilo této transakci nijak zabránit, Albrechtice během tažení ovládal Prokopův purkrabí a někdy v roce 1403 hrad předal.²⁸⁵

Zikmundova vláda se projevila zejména rozdáváním královských majetků za odměnu příznivcům.²⁸⁶ Není velkým překvapením, že takový postup byl pro Zikmunda naprosto běžný v Uherském království, v kontextu druhého zajetí už jsme se setkali s dvěma řadami listin, jimiž odměňoval uherské šlechtice na svém římsko-českém tažení, a to zpravidla z majetků, které na krále spadly odúmrtí. V Českém království si také potřeboval udržovat přízeň svých zastánců. Dochoval se záznam o tom, že v Praze zapsal 25. 3. 1403 Borešovi ml. z Rýzmburka 1000 kop grošů českých na Domažlicích.²⁸⁷ Nezdráhal se tedy svým straníkům rozdávat majetky českého krále, a protože jako takový zanedlouho přestal působit, vytvářel pro svého bratra do budoucna určitý problém. Král Václav pochopitelně nemusel považovat takové transakce za legitimní, v žádném případě také nebyly v jeho zájmu. Přesto je patrně byl nucen přijmout. Boreš ml. z Rýzmburka držel Domažlice i v následujících letech a král je získal zpět jen výměnou za Přimdu.²⁸⁸ Druhým příkladem jsou výše uvedené Žleby, které přešly někdy v letech 1402–1403 do rukou Oldřicha z Hradce.²⁸⁹ Zajímavé je, že obě zástavy Zikmundovi

²⁸⁵ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého I.* Praha, 1882, s. 62.

²⁸⁶ Tím jaksi v malém měřítku kopírovala události z let 1419–1422, kdy Zikmund rozdal velkou část majetků českého krále výměnou za trvalé služby svých straníků proti husitům. Zástavy a jejich využití k vytváření a udržování královské strany podrobně mapuje ELBEL, Petr a kol. *Zikmundova strana.*

²⁸⁷ CIM II, č. 754, s. 974; AČ 2, č. 640, s. 473. Boreš z Rýzmburka z mladší generace nechával tento zápis potvrdit ještě v roce 1454, vedle pohledávek z roku 1418. V záznamu register se zmiňuje, že Boreš ml. zástavu získal v té době, *když ještě nebyl králem král Zikmund.*

²⁸⁸ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze IX*, s. 97. Získat zastavené majetky zpět do rukou krále se v tomto případě dlouho nedařilo, jak si všimá VELÍMSKÝ, Tomáš. *Hrabišici*, s. 324. Vycházejí patrně ze záznamu z roku 1454 AČ 2, č. 640, s. 473. Přimdu navíc původně držel králův straník Oldřich Zajíc z Házmburka jako purkrabí. AKČ V., s. 70, č. 111.

²⁸⁹ Není jistě náhodou, že roku 1394 ziskem všech tří uvedených hradů (Přimda, domažlický hrad, Žleby) podmiňovala panská jednota propuštění rukojmích. Obě strany sporu hrady zřejmě považovaly za strategicky významné – Václav propůjčil vedle Lichnice také Žleby Štěpánovi

straníci drželi jen nejpozději do roku 1406 – jedna pak měla být podle Sedláčka vyměněna za jinou a druhá vykoupěna straníkem Václava IV. Zikmund podle dochovaných pramenů respektoval hranice dvou království, a nedával uherským šlechticům majetky v Českém království a naopak. Není vyloučeno, že alespoň v případě Žleb Zikmund prezentoval zastavený hrad jako konfiskát od zemského škůdce, Jindřicha Lacemboka z Chlumu ale už nenechal jako škůdce popravit. Obecně nemuselo být jednoduché vymáhat závazky vzniklé v pohnuté době, naplnění minimálně čtyř z období druhého zajetí se museli šlechtici dožadovat ještě v roce 1454.²⁹⁰

3.5 Ústup správce a ničení jeho pozic

V červenci už Zikmund usoudil, že je situace v Uhrách dostatečně kritická, aby si vyžádala jeho přítomnost, a odtáhl zpět do Uher. Ladislav Neapolský měl zřejmě na paměti osud svého otce Karla z Durazza, který se roku 1386 pokoušel chopit uherského trůnu, a postupoval dosud jen velice opatrně. Nicméně, počátkem července roku 1403 sebral odvalu a vylodil se v Zadaru, kde se nakonec nechal 5. 8. 1403 korunovat – nepřijel tedy do tradičního korunovačního města Stoličného Bělehradu a neměl k dispozici ani Svatoštěpánskou korunu uloženou na Visegrádu. Jakmile se ukázalo, že Zikmundovy stoupence a následně Zikmunda samotného vůbec nebude snadné porazit, stáhl se zpět do Itálie.²⁹¹

Ač nevíme moc o tom, co v posledních měsících na českém území Zikmund podnikal, hodlal kvůli tomu riskovat uherský trůn. Buďto chyboval, dokázal se

z Opočna, z něhož se stal králův velký podporovatel. Možná i to přidalo vyšším šlechticům odhodlání násilně ho sprovodit ze světa roku 1397. BOBKOVÁ, Lenka. *Velké dějiny IVb*, s. 354–355, 366.; SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV*, s. 239.

²⁹⁰ Nevím, zda se jedná o úplný vzorek. 1) 15. 3. 1402, Václav IV. – AČ 1, č. 91, s. 511; 2) 15. 5. 1402 Zikmund – AČ 2, č. 467, s. 207; ZsO II, č. 1643, s. 195.; 3) 25. 3. 1403, Zikmund – CIM II, č. 754, s. 974; AČ 2, s. 473; 4) 18.7.1403, Zikmund – AČ 1, č. 122, s. 517.

²⁹¹ DVOŘÁKOVÁ, Daniela. *Rytier a jeho král*, s. 85. Pokud není uvedeno jinak, povětšinou v následujících dvou kapitolách kompiluji základní díla. TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy*, sv. 3, s. 416–423.; PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého II/2*, s. 373–375.; PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého III*, s. 52–60.; BARTOŠ, František Michálek. *Čechy v době Husově*, s. 200–215.; SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV*, s. 350–365.; ŠTĚPÁN, Václav. *Moravský markrabě Jošt*, s. 559–569.

správcovstvím dále obohacovat, nebo měl přes stoupající politickou izolaci stále šanci na ovládnutí bratrova království. Pokud přijmeme poslední možnost, pak jistě působily nadějně odpovědní listy z 3. a 4. 7. Zikmundovi stoupenci ve válce proti míšeňskému markraběti se samozřejmě nemuseli dokonale překrývat s těmi, které mohl využít v boji proti Václavovi a jeho straníkům, a stále je sporná výpovědní hodnota odpovědních listů. Dozvídáme se z nich alespoň jedno – Zikmund dokázal zmobilizovat také slušné množství nižších šlechticů. To vzhledem k jeho příklonu k elitářské panské jednotě nebyla samozřejmost.²⁹² Bratra měl navíc ve Vídni stále víceméně pod kontrolou a dlouho nebyla kritická ani uherská situace.²⁹³

V první polovině července ale kritická být začala. Zikmund se rozhodl opustit České království, aby se ujal závazků ve svém vlastním. Naposledy se s ním setkáváme 18. 7. 1403 v Kutné Hoře, kde Ješkovi z Donína slibuje vyplatit 2000 kop grošů českých.²⁹⁴ Nakonec se ukázalo, že se do země dlouho znovu nepodívá – to se ale současníkům nemohlo zdát tak jednoznačné, přestože se o problémech Zikmunda v Uhrách vědělo.

Dne 25. 7. už z Bratislavy organizuje obranu proti Ladislavovi a povstání. Za Zikmundem stáli zejména Heřman Celjský, Mikuláš z Gary a Stibor ze Stibořic. Společně se s povstáním po Zikmundově příjezdu dokázali poměrně rychle vypořádat, povstalci se vzdali nového krále a většina z nich přijela Zikmunda co nejrychleji odprosit. Těm, kteří v odboji nepřestali – a povstání definitivně neskončilo do poloviny roku 1404 – Zikmund konfiskoval majetky. Konfiskáty mohl následně rozdělit mezi své příznivce. Během této akce se mu podařilo definitivně upevnit svou vládu v Uhrách, na nejvyšší posty dosadit své stoupence, a do budoucna už se nemusel potýkat s větším odporem uherských magnátů.²⁹⁵ Tomu pravděpodobně přispělo také uklidnění poměrů v Českém království

²⁹² Nedokážu bohužel určit, kolik z nich se do války přidávalo z pozice klientů mocnějších odpovědníků. Z poznatků Novotného k stížným listům pozdějšího období navíc vyplývá, že to dost dobře nemusí být možné. NOVOTNÝ, Robert. *Organizace protestní akce*.

²⁹³ HOENSCH, Jörg K. *Kaiser Sigismund*, s. 112.

²⁹⁴ Čerpám zde opět ze stručného záznamu o předložení pohledávky revizní komisi v roce 1454, která zmiňuje že pochází z doby, kdy Zikmund *ještě w Čechách králem nebyl*. Obnos tentokrát není zapsán na žádném hradě, je tedy otázkou, jestli ho Donínové následně vymáhali na Václavovi, nebo Zikmundovi. AČ 1, č. 122, s. 517.

²⁹⁵ DVOŘÁKOVÁ, Daniela. *Rytier a jeho král*, s. 86–95.

a lucemburské dynastii, která nedovolila další dlouhodobé intervence mimo Uherské království. Již den po příjezdu Zikmunda do Bratislavy ve Vídni uzavřel Vilémem Habsburský dohodu s Václavem IV. a předznamenal svůj odklon od Zikmunda.

Ambice Ladislava Neapolského na uherský trůn podpořil papež Bonifác IX. Tím pochopitelně Zikmunda značně popudil. Zikmund se rozhodl pro poměrně radikální odplatu, hned čtvrtý den po korunovaci Ladislava zakázal všem prelátům řídit se rozhodnutími papeže, které sám nepotvrdí, a zakázal posílat do Říma jakékoliv desátky a dávky. Tento Zikmundův tah konečně rozhoupal papeže k tomu, aby uznal sesazení Václava IV. z římského trůnu a oslabil pozice Lucemburků v Říši. Protože byl Zikmund stále správcem Českého království, rozhodl se nařízení uplatnit i zde. Dne 9. 8. 1403 poslal z Bratislavy svým správcům stejné nařízení.²⁹⁶ Hrozil ztrátou majetku a svobody při neuposlechnutí, což ale, jak naznačuje Baum, asi příliš recipientů nebralo vážně. Nezdá si, že by měl v Čechách dost pevnou pozici na to, aby mohl takto radikální zásah prosadit.²⁹⁷ Spoléhal navíc opět na své místodržící a rádce (*unser gubernierden und Rätthen*), aby nařízení uvedli v platnost a dali ho všem na vědomí – právě podle tohoto listu historici usuzují, že za sebou stejnou vládu zanechal už po prvním opuštění spravované země. Zikmund se označuje *vicarius generalis* a *gubernator des Konigreichs Böhheim*. Zajímavá je zmínka o tom, že místodržící jsou také rádci.

Není však jasné, jak tuto informaci interpretovat. Místodržící mohli být všichni součástí české královské rady. Zikmund se dlouhodobě snažil posílit svou pozici v království tím, že prosazoval požadavky panské jednoty mj. na přístup do královské rady a bylo by tak logické, kdyby po zajetí bratra tuto radu doplnil svými stoupenci, obzvláště po předpokládaném odlivu jejích členů na Joštovu stranu na podzim roku 1402. V době těsně před zajetím Václava se běžně předpokládá velký vliv královské rady, a také její následné rozdělení na dva tábory. Zikmund jí zřejmě

²⁹⁶ RBMV III, č. 490, s. 197–198; AČ 3, č. 68, s. 474. (z českého opisu z 16. stol. uloženého v Třeboni); PELZEL, František Martin. *Urkundenbuch II*, s. 92–94. (z detailnějšího německého opisu); regest viz ZsO II, č. 2568.

²⁹⁷ MÁLYUSZ, Elemér. *Kaiser Sigismund*, s. 66–69.; HOENSCH, Jörg K. *Kaiser Sigismund*, s. 111–116.; BAUM, Wilhelm. *Císař Zikmund*, s. 56–58.

přikládal jistou váhu a snad také využíval její služby.²⁹⁸ Možná se také snažil dát místodržícím jakousi neurčitou funkci a začlenit je tak do svých dvorských struktur, pro takovou hypotézu jsem ale nenašel další doklady.²⁹⁹

Pro další průběh událostí je významné, že se rozdělili Vilém I. a Albrecht IV. Habsburský. Vilém sám si od Zikmunda nezískal žádné ústupky a nyní se pokrevně spojil s Ladislavem Neapolským. Neměl tedy důvod tak důsledně hlídat svého královského zajatce. Albrecht byl asi důslednější věznitel, ale podle historiků také polevil, a to díky slezským šlechticům, kteří se nabídli jako rukojmí.³⁰⁰ Není náhodou, že z tohoto období pochází většina listů, které Václav ze zajetí vydal. Bylo by asi trochu nadsázkou říci, že využil odjezdu Zikmunda ze země a znovu se chápal vlády, ale přinejmenším narážel na menší odpor.

Mohl si tak dovolit významně očernit svého bratra v uvedeném manifestu rozeslaném před 10. 9. 1403. Dostal k tomu nedávno další dobrý důvod. Krakovská městská rada ve stejný den bezprostředně před manifestem zaznamenala také podmínky příměří, které Václav zřejmě za účasti Habsburků vyjednal se Zikmundem. Nejspíš tedy manifest i podmínky příměří byly zveřejněny v podobnou dobu. Těžko říct, nakolik se na podmínkách sám Václav podílel.

²⁹⁸ Změny v české královské radě lze jen těžko doložit, nejcennějším pramenem v tomto ohledu bývají relátorské poznámky, které s přerušením funkce české kanceláře na čas zmizely. Takové změny pak patrně nepřežily návrat Václava IV., alespoň ne pokud hovoříme o „výkonných“ rádcích s opravdovým vlivem. Mezi ty se Václavovým odpůrcům proniknout nepodařilo. HLAVÁČEK, Ivan. *Studie k diplomacie 6*.

²⁹⁹ Na to, že byl jeden z místodržících označen za rádce upozornil ELBEL, Petr. *Olomoucký biskup Jan Železný*, s. 34. „Přestože Zikmund Jana Železného příležitostně tituloval jako svého rádce již na počátku 15. století v souvislosti s jeho působením v místodržitelství vládě v Čechách, zdá se, že ke jmenování Jana členem Zikmundovy dvorské rady došlo teprve na jaře 1420.“ Zikmundovi se opravdu dařilo připnout k sobě své české straníky oficiálnější cestou spíše až po zisku římského trůnu v letech 1410/1411 a zdaleka nejvíce až po smrti Václava IV., tedy v úplně jiné situaci. Je otázka, do jaké míry rozlišoval uherský a český dvůr.

³⁰⁰ Schmidt hovoří o slezské „delegaci“ a pro její příchod bezpečně stanovuje datum ante quem na 7. 9. 1403 – tehdy se totiž jména jejích členů objevují na svědečně řadě významné listiny (viz níže). SCHMIDT, Ondřej. *Druhé zajetí Václava IV*, s. 189.

Předpokládám, že manifest vydal krátce po jejich zveřejnění a s jejich zněním příliš nesouhlasil. Každopádně pro něj musely být naprosto nepřijatelné.³⁰¹

V podmínkách příměří se znovu patrně uvažovalo o římské jízdě, během níž měl být Zikmund dále správcem.³⁰² Všichni měli opět přísahat Zikmundovi, ten už měl výslovně získat všechny poklady a s nimi hrady, které stále patřily Václavovi. Výslovně také žádal o české (*Bemisch heilgtum*) a říšské svátostiny (*reichis heilgeten*) a královské archivy (*brief*) na Karlštejně (*of Karlsteyn*). Úředníci měli být opět voleni Václavem, ale Zikmund měl výběr nejen potvrzovat, ale také s ním radit. Opět se v podmínkách objevila se úlitba panské jednotě, panstvo mělo spolu s jakousi obecnou radou (*der lantherin und der gemeinde roth*) mít vliv na Václavovo rozhodování a zejména výběr úředníků, a to nejen do návratu z Říma. V čele této rady měl stát Zikmund, po jeho smrti Jošt a případně habsburští vévodové (stále se s jejich vlivem v intencích listu z 20. 11. 1402 počítalo). Zikmund si vynutil také nástupnické právo. Načrtnutý poradní orgán si měl zachovat svůj vliv i po Václavově návratu z Říma.

Ustanovení v podstatě kopírovala požadavky z února minulého roku, ale šla ještě o krok dál a reflektovala některé potíže, se kterými se Zikmund při přebírání moci potýkal (nezískal nejspíš korunovační klenoty, zdaleka nezískal všechny hrady a přísahy). Zikmund nám tak v podstatě shrnul své dosavadní neúspěchy ve snaze ovládnout zemi – zdaleka však neztrácel naději na její ovládnutí. Povstání ve vlastní zemi měl pod kontrolou, a v Českém království a jeho okolí proti němu sice stála silná opozice, ale zřejmě se nezdráhal ji dále přemáhat se zbraní v ruce. A pokud by jeho bratr podmínky takového příměří náhodou přijal, měl by dosavadní boj znovu alespoň zdání legitimacy.

Zhruba v tomto období došlo po dlouhém odmlčení k průlomů v jednání s mantovskými vyslanci o povýšení Gonzagů na markrabata. Dne 7. 9. 1403 vydal římský král Václav IV. z Vídně povyšovací listinu a měl pro ni dokonce k dispozici

³⁰¹ CDM XIII, č. 277, s. 287–288. Edice uvádí archivní fond *Acta consularia civitatis Cracoviensis*, tomus I, pag. 182-183. První obsah mírových podmínek komentoval ŠTĚPÁN, Václav. *Moravský markrabě Jošt*, s. 559. Z formulace podmínek Jiří Spěváček usuzuje, že se na nich podílel Vilém Habsburský. SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV*, s. 347.

³⁰² V podmínkách se u většiny ustanovení předpokládá, že si Zikmund pravomoci podrží do Václavova návratu z Říma. Předpokládám, že v zahraničí se v této fázi již s římskou jízdou nepočítalo, přinejmenším ne v míře, kterou prokázal Ondřej Schmidt pro rok 1402.

majestátní pečeť, listina je navíc opatřena už ne zcela běžnou svědečnou řadou, na které se objevují mnohá slezská knížata. Z pozdější zmínky o této listině jasně vyplývá, že k jejímu vydání došlo na Zikmundův nátlak³⁰³, ten ale po vzoru svých předchozích tvrzení nechtěl v tak důležitém rozhodnutí bratrovi vstupovat do říšské vlády a vydání listiny nechal na něm, a to přesto, že musel nejdříve zajistit příslušnou pečeť drženou Václavem Králíkem z Buřenic. Povyšovací listina ale v chaotické situaci zřejmě nikdy nezískala platnost. Ve stejný den získal Gonzaga také erbovní privilegium.³⁰⁴ Je tedy jasné, že smrt Giangaleazza Viscontiho neukončila Zikmundovy říšské ambice a snad ani snahu o umožnění říšské jízdy. Václav Králík ukazuje, že se lze pohybovat na straně obou Lucemburků i v době, kdy proti sobě jejich ostatní straníci mohou otevřeně válčit. Václav IV. na Králíka později pro jeho služby Zikmundovi patrně nijak nezanevřel.

Můžeme si domýšlet, že na Václavovou propagandistickou přípravu půdy navázalo další otevřené povstání v Čechách. Tomu se tentokrát podařilo prosadit i v zikmundovské Praze.³⁰⁵ Velkou roli na povstání lze přisoudit zástupci církve, nově zvolenému arcibiskupovi Zbyňkovi Zajícovi z Házmburka. Během zajetí a po smrti Olbrama ze Škvorce se Václav se Zikmundem střetli také o obsazení pražské arcidiecéze – v pomyslném prvním kole tohoto klání zvítězil Zikmund, arcibiskupem se totiž stal kandidát kapituly Mikuláš Puchník, účastník Václavova konfliktu s církevní hierarchií za Jana z Jenštejna. Mikuláš Puchník ale zemřel ještě před vysvěcením. V druhém kole se pak proti sobě postavili blízcí spojenci obou panovníků, Zikmund se snažil prosadit Jana Železného a Václav IV. podporoval Zbyňka Zajíce z Házmburka. Mělnický probošt Zbyněk se za Václava postavil už

³⁰³ V listu z roku 1432 týkajícího se druhého a úspěšného pokusu o povýšení na markraběte vyslanec Simone de Crema odkazuje na listinu z roku 1403 a Zikmundův vliv při jejím vzniku. SCHMIDT, Ondřej. *Briefe vom Kaiserhof*, s. 86–91.

³⁰⁴ Opis části nedochované listiny uložen zde Archivio di Stato di Mantova, Archivio Gonzaga, b. 3, č. 152. Uvádím zde poznatky Ondřeje Schmidta, kterých se bohužel zatím jen okrajově dotkl. SCHMIDT, Ondřej. *Druhé zajetí Václava IV.*, s. 189.; SCHMIDT, Ondřej. *Briefe vom Kaiserhof*, s. 87. Povyšovací listina není edičně zpřístupněna, informace a interpretace zde vychází z přednášky přednesené 19. 4. 2023 na FF UK. SCHMIDT, Ondřej. *Středověký diplomat a jeho svět: Simone da Crema na cestách po Evropě*.

³⁰⁵ Pražská města tentokrát sice v riskantní vzpouře proti králi zašla podstatně dál, než během prvního zajetí Václava IV., ale zřejmě příliš velký odpor nekladla.

roku 1401 a pomáhal mu dokonce vojensky.³⁰⁶ Zpočátku však ve snaze obrátit Házmburky na svou stranu Zikmund volbu také podpořil, a v listopadu 1402 už byl Zbyněk potvrzen papežem.³⁰⁷ Zikmundova podpora se minula účinkem a změnila se záhy v mocnou snahu nastalý stav zvrátit, 11. 3. 1403 údajně hrozil nejvyššími tresty těm, kteří by přijali Zbyňka za arcibiskupa. Někdy po ústupu Zikmunda z Čech se Zbyněk Zajíc z Házmburka chopil svého úřadu a svolal do Prahy synod na 16. 11. 1403. V tuto chvíli už bylo jasné, že Jan Železný nemůže získat podporu papeže, s nímž se Zikmund pustil do střetu.

Synod se opravdu sešel a uzavřel Zikmundovy neúspěšné snahy o dosazení Jana Železného. Pokud touto dobou v Praze stále šestice šlechticů vystupovala jako vláda místodržících, neměla pod kontrolou ani sídelní město. Jan Železný se pak pustil do ozbrojeného střetu s novým arcibiskupem, který pokračoval ještě po definitivním opuštění české politiky ze strany Zikmunda Lucemburského.³⁰⁸ Pokud někdy mělo v Českém království vejít v platnost Zikmundovo nařízení z 9. 8. 1403, s nástupem nového arcibiskupa to přestalo být možné.

Václav IV. využil nejednotnosti Habsburků³⁰⁹ a ústup Zikmunda z království a 11. 11. 1403 ze zajetí s pomocí Lichtenštejnů uprchl na Moravu. Přes lichtenštejnský Mikulov a následně Brno pokračoval na Karlštejn, kam přijel někdy v prosinci 1403.³¹⁰ Vlády se chopil v Kutné Hoře, do níž si pozval bratrance Jošta,

³⁰⁶ I jeho starší bratr Oldřich Zajíc, králův truksas, spojil své osudy s dvorem Václava IV., stal se např. přimdeckým purkrabím.

³⁰⁷ Eršil tuto prvotní podporu vidí jako gesto vůči Zajícům z Házmburka. Petr Čornej se domnívá, že takto chtěl Zikmund působit na vyšší šlechtu jako celek, protože jejího zástupce dosadil do čela domácí církevní hierarchie a vyjádřil tak její nadřazenost. Taková interpretace zapadá do Zikmundovy politiky protežování elitní části šlechty a panské jednoty, a také do jeho střetu s Bonifácem IX. ČORNEJ, Petr. *Velké dějiny V*, s. 79.

³⁰⁸ Elbel vysvětluje ve shodě s Eršilem prosazení Zbyňka Zajíce stoupající izolací Zikmundovy strany během roku 1403 a útok na vládu jejímž členem byl i protikandidát Jan Železný. ELBEL, Petr. *Olomoucký biskup Jan Železný*, s. 23.; ERŠIL, Jaroslav. *Zatížení církevními dárkami*, s. 539–543.

³⁰⁹ Spekuluje se dokonce o tom, že Vilém útěk tiše podpořil. Vedle ostatní literatury viz ELBEL, Petr. *An der Seite König Sigismunds*, s. 26.

³¹⁰ Útěk Václava IV. pochopitelně zaujal soudobé pozorovatele, kteří k němu sepsali množství více či méně dobrodružně laděných záznamů. Naposledy ho rozebrala THEISEN, Maria. *König Wenzels Ritt über den Werd*.

zdaleka nejdůležitějšího odpůrce Zikmunda. Jošt se v posledních měsících věnoval svým državám ve vedlejších zemích České koruny a na oslabování pozic Zikmundovy vlády se asi příliš aktivně nepodílel, ale nyní rychle přijal pozvání. V Kutné Hoře si Jošt od svého bratrance vyjednal uznání prodeje Lucemburského vévodství. Jošt se svým výrazným podílem na vyhnání Zikmunda ze země s tímto tradičním spojencem definitivně rozešel, a Prokop už nedostal příležitost Jošta významně ohrozit. Nic tak neohrožovalo ani vztahy mezi Václavem a Joštem, kteří nadále dokázali kooperovat. Když pak přijel na vánoční svátky slavnostně do Prahy, těžko už mohl někdo významně otrástit jeho pozici. Můžeme tak souhlasit s výrokem Bauma, že „Tak vlastně skončilo první Zikmundovo panování nad Čechami.“³¹¹

Dne 14. 12. Václav IV. obdaroval Ješka z Donína za jeho služby, ale ten už tou dobou nejspíš nebyl naživu. Uchýlil se po porážkách v konfliktu s Vilémem Míšeňským do Budína, a tam ho Zikmund údajně nechal popravit.³¹² Václav ho nejspíš neodměnil za změnu stran v konfliktu českého krále se Zikmundem, jinak by Ješek za Zikmundem neutíkal. V listu je navíc zmíněna zástava Königsteinu za 2500 kop grošů českých – je výslovně řečeno, že zástavu provedli oba bratři.³¹³ Jde tedy nejspíš o další případ prolínání stran obou Lucemburků, který lze v tomto případě poměrně jednoduše vysvětlit. I Zikmund si jistě zachoval určitý respekt pro otcův ideál nezcizitelnosti držav České koruny a Donínové právě bojovali za sobě propůjčené korunní majetky, které se zejména na území Míšeňského vévodství snažil Vilém Míšeňský systematicky likvidovat. Tomu Lucemburkové pro neustálé vzájemné spory už nedokázali bránit, a chtěli tak Ješka z Donína alespoň podpořit.³¹⁴

Václav se přirozeně chtěl odvděčit svým spojencům za podporu během zajetí, ještě z Kutné Hory 19. 12. 1403 osvobodil Cheb od daní, poděkoval za jeho

³¹¹ BAUM, Wilhelm. *Císař Zikmund*, s. 58.

³¹² ŠTĚPÁN, Václav. *Moravský markrabě Jošt*, s. 561. Václav Štěpán se domnívá, že Ješek pomohl zorganizovat Václavův útěk (ale přesto se následně uchýlil na Zikmundův dvůr) a drazé za to zaplatil. Pokud je tato hypotéza převzatá z Ermischova díla z roku 1902 pravdivá, stává se pohyb mezi stranami Zikmunda a Václava dosti nebezpečnou kariérou volbou. Její platnost zpochybnila v článku věnovaném donínské při BOBKOVÁ, Lenka. *Česko-míšeňská hranice na přelomu 14. a 15. stol. aneb Donínská válka*, s. 270.

³¹³ CDSR I B 2, č. 542, s. 372.

³¹⁴ BOBKOVÁ, Lenka. *Česko-míšeňská hranice na přelomu 14. a 15. stol. aneb Donínská válka*.

věrnost a dovolil mu vybírat dávky.³¹⁵ Připomněme, že obdobně postupoval později např. u Klatov. Už těsně před svým zajetím podpořil obranyschopnost města v kraji přeplněném svými odpůrci a vzpomněl na něj také v roce 1410, kdy mu spolu s Plzní odpouštěl berně za služby a škody utrpěné ve válkách.³¹⁶

Nějakou dobu trvalo, než Václav IV. po své dlouhé nepřítomnosti, spojené s chaosem a bujícím násilím opět konsolidoval vládu nad královstvím, vládl však po nějaký čas poměrně aktivně. Stále proti němu stáli někteří zarytí odpůrci, zejména Jindřich z Rožmberka a Jan Železný – oba s králem stále otevřeně bojovali.³¹⁷ Jak za chvíli uvidíme, ani Zikmund se ještě zdaleka nevzdal, zatím byl však poután v Uhrách. Václav IV. se především jal odstranit všechny pozůstatky Zikmundovy vlády, čemuž patrně Zikmund nedokázal jakkoliv bránit. Za pobytu v Kutné Hoře obeslal královská města, aby přísahala novému podkomořímu Mikuláši z Prahy a přestala uznávat Zikmunda za správce země. Předepsaná přísaha věnovala nejvíce prostoru právě zavržení Zikmunda: ... *vnd dem kunige von Vngern furbmaser nicht gehorsam czu sein, noch sein gebote czu thun, noch in vor einen hewptman vnd vorweser czu haben in der crone z Beheim* ...³¹⁸ Obzvlášť důsledný byl Václav v pražském souměstí, které tvořilo hlavní oporu pro Zikmunda a jeho místodržitele. Postupně zde dosadil nové městské rady, nechal zbořit dům staroměstského purkmistra (Staré Město se provinilo nejvíce), vyhlásil amnestii pro Zikmundovy odpůrce vyhnané z města, pro nedůvěru vůči Starému Městu nechal probourat přístup ze svého staroměstského paláce do Nového Města a ještě na podzim roku 1405 nechal městskou radu znovu přísahat věrnost a vyprosit si pro ni potvrzení ostatních pražských měst.³¹⁹ Z toho je patrné, že zejména Staré Město bylo pro Zikmundův pokus o převzetí království naprosto zásadní. Ostatní města nejspíš Prahu rychle následovala a podřídila se. Nezdá se také, že by měl Václav

³¹⁵ CIM II, č. 757, s. 979–980.

³¹⁶ SÝKOROVÁ, Lenka a Vít ASCHENBRENNER, eds. *Klatovy*, s. 117.

³¹⁷ Většina bývalých místodržících Zikmunda ale zřejmě raději vyjednávala, to předpokládá F. M. Bartoš v případě Oldřicha z Hradce. BARTOŠ, František Michálek. *Čechy v době Husově*, s. 205.

³¹⁸ CIM II, č. 756, s. 978–979.

³¹⁹ Projevy Zikmundovy vlády v Praze a následnou Václavovu konsolidaci moci v ní popisuje detailně TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy*, sv. 3, s. 417–423.

potíže získat zpět pod kontrolu královské hrady, některé však Zikmund zastavil jeho odpůrcům.

Zikmund vmžiku přišel o všechny spojence v důležitých úřadech, kteří mu připravovali v Českém království pozice už od roku 1396. Nejzásadnější byla výměna nejvyššího purkrabího. Z nejdůležitějšího zemského úřadu se musel už podruhé poroučet Jindřich z Rožmberka. Nahradil ho Jan Krušina z Lichtenburka, který se na několik zbývajících let před svou smrtí stal zdaleka nejvýznamnějším stoupencem krále z řad panstva – Urban dokonce za jeho aktivitou vidí největší vliv na uklidnění situace v zemi a konsolidaci královny moci. Jan z Lichtenburka si získal královu neobyčejnou přízeň, a tak k úřadu hofmistra získanému už během Václavova zajetí spolu s Albrechticemi připojil také úřad nejvyššího purkrabího. Záhy se navíc měl stát trojnásobným popravcem.³²⁰

Během bojů o Kutnou Horu padl nejvyšší písař Smil Flaška z Pardubic a Rychmburka, nevíme, jestli ho nahradil Zikmund během svého tažení – kvůli paralýze zemského soudu by zřejmě stejně nebyl klíčovou postavou. Václav na tento post dosadil Bočka z Kunštátu, a odměnil se tak za jeho příklon k nové vlně povstání proti Zikmundovi zahájené Joštem na podzim 1402. Velmi důležitý byl naopak královský podkomoří. Stejně rychle jako v březnu 1402 Zikmund dosadil Otu z Bergova ho na konci roku 1403 Václav IV. nahradil Mikulášem z Prahy, a ihned ho pověřil přijetím přísah od královských měst.³²¹ Nejspíš během bojů proti Zikmundovi zemřel nejvyšší komorník Heřman z Choustníka a jeho místo vyplnil Václavův věrný Aleš Škopek z Dubé, který tak navázal na působení svého otce v tomto úřadě. Jako nejvyšší zemský sudí se uvádí Hynek Berka z Dubé a Hohenštejna a jako nejvyšší dvorský sudí Břeněk Švihovský ze Skály a Rýzemberka.³²² Nad jejich stranicí v tomto období se pozastavil už Palacký,

³²⁰ URBAN, Jan. *Lichtenburkové*, s. 189, 224–240.

³²¹ Po propuštění z vídeňského vězení se do úřadu nakrátko vrátil Zikmund Huler.

³²² V literatuře napanuje shoda, jestli byl Hynek Berka sudím dvorským, či zemským. Jiří Spěváček a dle jeho vzoru také Václav Štěpán ho uvádějí jako sudí dvorského. Pramenem pro odhalení držitelů většiny úřadů je záznam o zasedání následujícího zemského soudu, který uvádí ne zcela průkazně *supremus iudex*. U soudu byl jen jeden z nejvyšších sudí uveden se svou funkcí, což rozlišení neusnadňuje. AČ 2, č. 106, s. 361; SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV*, s. 353. U zemského soudu roku 1402 je uveden také jako *supremus iudex* a druhý sudí se opět neobjevuje. Předpokládám, že je

předpokládal patrně, že aby mohli úřady získat, museli vyhlásit válku Zikmundovi, podobně jako dříve Boček z Kunštátu a Jan Krušina, neuvedl pro to bohužel žádný doklad.³²³ Oba opravdu ze Zikmundovy strany odpadli. Hynka Berku z Dubé a Hohenštejna jsme už potkali, jak vyjednává z pověření markraběte Jošta s míšeňským vévodou na podzim roku 1402. V případě Břeňka Švihovského předložil důkazy změny politické orientace Jiří Jánský. Argumentoval také tím, že si na rozdíl od Jindřicha z Rožmberka a Oty z Bergova dokázal Břeněk podržet alespoň jeden významný úřad a za projevy Václavovy přízně považoval také svěřením místa mezi čtyřmi místodržiteli po Václavově odjezdu do Vratislavi. Už v první polovině roku 1404 si také od krále úspěšně vyprosil odúmrť a další odměny pak přišly v následujících letech.³²⁴ Královská rada se rozšířila o 19 pánů v čele s arcibiskupem Zbyňkem.³²⁵

Na 23. 2. 1404 byl svolán zemský soud, kterému dokonce předsedal sám panovník, a vyslal tak jasnou zprávu, že nyní se hodlá chopit vlády s novou silou. Poprvé zde také zasedli nově zvolení úředníci. Jiří Spěváček si zde všimá omlazení přítomných pánů, dochází k jakési generační obměně aktérů zemské politiky.³²⁶ Neúčastní se také dosavadní přední odpůrci krále jako Jindřich z Rožmberka, Jan Železný a Ota z Bergova. Václav definitivně potvrdil svůj návrat na trůn a odstavení většiny jednotníků, tedy Zikmundových spojenců, od výkonné moci.

důležitější, aby byl u zemského soudu zmíněn zemský sudí, považují tedy Hynka Berku i v roce 1404 za sudí zemského, nikoli dvorského. Např. ještě v roce 1412 u dvorského soudu je prokazatelně označen za zemského sudí *supremus iudex regni Boemie* a vedle něj vystupuje Albrecht z Koldic jako *iudex curiae regalis per Boemiam*. AČ 36, s. 441. Břeněk ze Skály se objevuje jako *iudex curiae regalis* na květnovém soudě roku 1404. AČ 2, č. 108, s. 362. Předchozí úvahy zpochybňují skutečnost, že u první uvedené únorové soudní pře vynáší panský „potaz“ právě Břeněk ze Skály. AČ 2, č. 107, s. 361–362. Po celou uvažovanou dobu považuje Břeňka ze Skály za dvorského sudí JÁNSKÝ, Jiří. *Páni z Rýzemberka, Skály a Švihova*, s. 129–141.

³²³ PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého III*, s. 54. Předpokládal také, že pokračoval v úřadu nejvyššího zemského sudí, a dvorským byl vedle něj Břeněk ze Skály stejně jako od roku 1396.

³²⁴ JÁNSKÝ, Jiří. *Páni z Rýzemberka, Skály a Švihova*, s. 140–143. Podrobněji v příslušném medailonku.

³²⁵ SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV*, s. 353.; ŠTĚPÁN, Václav. *Moravský markrabě Jošt*, s. 562.

³²⁶ SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV*, s. 353.

3.6 Dohra

V létě roku 1404 se Václav IV. vydal na jednání s polským králem do Vratislavi a zanechal za sebou vládu několika místodržících. Těmi se stali Boček z Kunštátu, markrabě Jošt, Zbyněk Zajíc z Házmburka a Břeněk Švihovský. Břeněk se nejspíš s Václavem nakrátko usmířil. Václavovi IV. se nakonec nepodařilo s Vladislavem Jagiellem dohodnout (na programu byla zejména vojenská podpora proti Zikmundovi), a tak se alespoň potvrdily korektní vztahy obou panovníků. Václav nakonec díky (alespoň z jeho pohledu) šťastné náhodě pomoc ani nepotřeboval.

Zikmunda zajisté nepotěšila zpráva o bratrově útěku ze zajetí a zprávy o porážce vlastní strany v Českém království. V první polovině roku byl stále 1404 vázán v Uhrách a vzhledem k pádu vlády místodržitelů neměl na koho se v české zemi obrátit.³²⁷ Stále se ale nevzdal a začal připravovat další vojenské tažení. Vcelku oprávněně vinil Albrechta IV. z toho, že nechal Václava uniknout z vězení a tím vlastně definitivně pohřbil Zikmundovy nároky na vládu v Českém království – to se po všech ústupcích ze Zikmundovy strany nemělo stát. Zikmund požadoval, aby vše napravil poskytnutím vojenské pomoci. Albrecht tento požadavek uznal a postavil zřejmě podobně jako Zikmund několikatisícové vojsko. Oba postupně koncem června a začátkem července 1404 vytáhli na Moravu, Albrecht nejprve oblehl Znojmo a následně Zikmund z Hodonína nastoupil proti Podivínu a Týnci u Břeclavi a podnikal nájezdy do širšího okolí. Můžeme jen hádat, co přesně bylo konečným cílem tažení. Obléhání Znojma bylo zejména v zájmu Albrechta IV., město totiž sloužilo jako základna pro vojenské vpády Prokopových stoupenců na Habsburky ovládané území. Tito stoupenci také Znojmo bránili, byl mezi nimi Jan Sokol z Lamberka, Hynek Suchý Čert z Jevišovic a Kunštátu ad.³²⁸ Ačkoli se Zikmund ještě několik let po Václavově návratu k moci tituloval

³²⁷ Doznívající boje s povstalci na jihu pokračovaly do května 1404, už od začátku roku se ale Zikmund vedle konsolidace po povstání také chystal na další tažení do dědičného království. DVOŘÁKOVÁ, Daniela. *Rytier a jeho král*, s. 92.

³²⁸ Není tak příliš divu, že pro rakouské pozorovatele byly z celého období zhruba po roce 1400 nejvýznamnější právě zmíněné kořistnické nájezdy (při nichž si Hynek z Jevišovic získal svou děsivou přezdívku *Dürnteufel*) a Albrechtova odvetná akce z roku 1404. Od těchto pozorovatelů také získáváme cenné informace o osudech tažení. LHOTSKY, Alphons. *Die oberösterreichische Fassung*, s. 24–26.

gubernator regni Bohemiae a nepochybně na vládu stále pomýšlel, je překvapivé, že místo toho, aby vytáhl přímo do Čech (jako při předchozím tažení), se zpočátku spokojil jen s jakousi trestnou výpravou proti moravským bratrancům.³²⁹ Pokračování tažení do Čech ale bezpochyby plánoval, a také veřejně rozhlašoval.³³⁰ U tří obležených lokalit celé tažení po necelých dvou měsících také skončilo, před Znojmem se rozšířila úplavice, která postihla také oba vojevůdce. Celé vojsko se velmi rychle rozpadlo, a s ním se prozatím rozplynula také Zikmundova naděje na získání Českého království, klidně i násilnou cestou. Albrecht IV. onemocnění nepřežil a Zikmund v něm ztratil významného spojence, ujal se však jeho syna Albrechta V., ze kterého vychoval příštího českého a uherského krále. Vilémovi Habsburskému se po smrti bratra podařilo více sblížit s Václavem IV. a Zikmund se dokázal usmířit s Joštem.

Zikmund Lucemburský si musel dát až do své korunovace na římského krále roku 1411 v politice vůči Českému království nucenou pauzu. Na jeho území nevstročil dalších 15 let. Své ambice získat „otcovské dědictví“ ale neztratil a dával je okázale najevo – tituloval se *gubernator* či *verweser regni Bohemiae* (neopustily ho ostatně ani říšské ambice, nepřestal se titulovat *sacri Romani imperii vicarius generalis*). Na Moravě stále vlastnil některé državy³³¹, a tak zde jako český správce dokonce vydal privilegium – konkrétně 26. 7. 1404 pro město Hodonín, jemuž za škody utrpěné ve válce odpustil třicátek.³³² Jako správce českého království se ve svých listech objevil ještě několikrát.³³³ Toto pak kombinoval s další taktikou, kdy místo užívání funkce správce upozorňoval na své nástupnictví v Čechách a dokonce v Lucembursku – už roku 1405 se označuje *Bohemiae et Lucemburgensis heres*.³³⁴ S postupem času toto označení převládne, a když se po svém nástupu na římský

³²⁹ K průběhu tažení roku 1404 zejména ŠTĚPÁN, Václav. *Moravský markrabě Jošt*, s. 567–569.

³³⁰ ELBEL, Petr. *An der Seite König Sigismunds*, s. 27.

³³¹ ŠTĚPÁN, Václav. *Moravský markrabě Jošt*, s. 502.

³³² RBMV VIII, č. 255, s. 176; AKČ 5, č. 155, s. 98; CDM XIII, č. 322, s. 333. V RBMV se dosud uváděné datum posouvá o den zpět.

³³³ Poslední případ, který Ivan Hlaváček dohledal, sahá až do počátku roku 1409. VON PETTENEGG, Gaston, ed. *Die Urkunden des Deutsch-Ordens-Centralarchives zu Wien*, 1. sv. Prag; Leipzig, 1887, s. 442.; HLAVÁČEK, Ivan. *Urkunden- und Kanzleiwesen*, s. 165.

³³⁴ Příkladem budiž listina z 15. 4. 1405 upravující pozici měst v Uherském království. ZsO II, č. 3791; BAK, János M., ed. *Online Decreta*, s. 350–374.

trůn začal znovu angažovat v Českém království a bylo stále jasnější, že Václav už nezplodí následníka trůnu, označoval se už jen za dědice království.

Ke spojení významu dědictví a správcovství království došlo v listině z 21. 12. 1404, která reaguje na nedávné povstání uherských magnátů proti králi. Zikmund vystupuje jako *sacri Romani imperii vicarius generalis et regni Bohemie gubernator* a v naraci vysvětluje, že povstání bylo o to trestuhodnější, že se vzedmulo v době, kdy za hranicemi království usiloval bohulibě o zisk císařské koruny (*pro sacri Romani imperii honore*)³³⁵ Svaté říše římské a o vlastní dědičná práva v Českých zemích.³³⁶ Tato formulace ukazuje, že nelze oddělit politiku, kterou Zikmund vedl vůči třem odlišným královstvím – své úsilí o zisk Českého království a pozvednutí rodové moci v Říši prezentoval jako veskrze pozitivní úsilí stát se rozmnožitelem Uherského království. Zajímavé je také to, že v Českém království a Moravském markrabství jako dědic obou zemí během let 1402 a 1403 nevystupoval, patrně však zápas s ostatními Lucemburky vnímal jako zápas o dědictví po slavném otci. Ve chvíli, kdy se dědicem označovat začal, už byl dědictví de facto zbaven.³³⁷ V případě Českého království byla zřejmě důležitým motivem i údajná Václavova nezpůsobilost k vládě, což ilustruje záznam o mírových podmínkách mezi Zikmundem a Václavem z podzimu 1403 – neměla nastat chvíle, kdy by Václav neměl k dispozici způsobilého rádce z řad ostatních Lucemburků, případně Habsburků a vedle nich široký šlechtický poradní orgán.

Zatímco Zikmund obléhal moravská města a Václav jednal ve Vratislavi, vládla v Čechách čtyřčlenná skupina šlechticů. V čele stát markrabě Jošt a s ním arcibiskup Zbyněk Zajíc z Házmburka, Boček z Kunštátu a Břeněk Švihovský. Velkým tématem se opět stala bezpečnost a zemský mír. Obojí se jal vymáhat nový arcibiskup Zbyněk a vedl tažení proti posázavskému škůdci Janu Zůlovi, který byl

³³⁵ Nejspíš ve významu úřad, hodnost – tedy zisk císařské koruny.

³³⁶ ... *memorie commendamus per presentes, quod quemadmodum nobis alias extra regnum nostrum in partibus Bohemie pro sacri Romani imperii honore et iure nostri patrimonii pro posse insudantibus et laborantibus, quidam prelati, magnates proceresque et nobiles regni nostri malo freti consilio, ymmo rebellionis calcaneo ducti et in reprobum sensum dati, ingrati et immemores beneficiorum a celsitudine nostra receptorum in crimine lese nostre maiestatis...* BAK, János M., ed. *Online Decreta*, s. 340–349.

³³⁷ V souvislosti s českobudějovickou dohodou Viléma Habsburského s Václavem IV. Viz SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV*, s. 355.

i s družinou v Praze popraven.³³⁸ Páni tedy začali vymáhat usnesení zemského soudu z roku 1402 bez Václava i Zikmunda. V prosinci 1404 se konal velice důležitý zemský soud, na němž se de facto rozhodlo o výsledcích dlouhého střetu vyšší šlechty s Václavem IV. Historici se shodují na tom, že šlechta v nové situaci neměla šanci prosazovat své požadavky v šíři, kterou uznal Zikmund Lucemburský v letech 1396, 1401 a 1402³³⁹. Hlavním tématem se stal opět zemský mír a potlačování škůdců, tedy body nezbytné pro uklidnění království a jednalo se o podíl šlechty na jejich vymáhání. Výsledkem bylo v podstatě zopakování výsledků sněmu a soudu z roku 1402, které se během rozvratu za zajetí nemohly převést v praxi.

Král opět dostal za úkol stanovit si do všech krajů popravce a na začátku ledna 1405 přišel se seznamem vhodných jmen. Veškerá dosavadní literatura podle registů v AČK uvádí, že 5. 1. 1405 na Žebráce vydal jmenovací listy 18 významným šlechticům a dvěma nejmenovaným purkrabím – tato událost je pak vnímána jako uznání touhy vyšší šlechty po větším podílu na výkonné moci a klíčový krok k uklidnění situace v Čechách. Avšak Hlaváček ve své studii přišel na základě důslednější pramenné kritiky s poměrně revoluční hypotézou, že se zmíněné jmenovací listy nikdy nedostaly do rukou svých adresátů a na popravě se s králem podílela nadále pouze města.³⁴⁰ Pokud tato hypotéza platí, je potřeba do

³³⁸ Literatura se zde neshodne, zda se jedná o pomoc králi v jeho snažení (Jiří Spěvák), či bezohledný krok čtyřčlenné rady, který připraví o život jednoho z králových a Prokopových stoupenců (František Michálek Bartoš). BARTOŠ, František Michálek. *Čechy v době Husově*, s. 209.; SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV*, s. 357.

³³⁹ U roku 1402 mám na mysli podíl panstva na výkonu trestního práva vzešlý z nálezů zemského soudu a posílení jejího nároku ze svých řad rekrutovat pro panovníka poradní orgán.

³⁴⁰ Korunní archiv sloužil k deponování písemností, a už jeho editor tak uvažoval, že si nejspíš šlechtici přišli listy převzít a rovnou si je zde uložili. To ale podle Hlaváčka není pravděpodobné, protože se svými listy potřebovali prokázat městům, která s nimi měla spolupracovat. HLAVÁČEK, Ivan. König Wenzel (IV.) und seine zwei Gefangennahmen (Spiegel seines Kampfes mit dem Hochadel sowie mit Wenzels Verwandten um die Vorherrschaft in Böhmen und Reich). *Quaestiones Mediae Aevi Novae*. 2013, roč. 18, s. 144–148. AKČ V, s. 103–115, č. 164–183. Hlaváček tako poznamenává, že jmenovacích listů mělo být více, pro dva kraje se listy vůbec nedochovaly a pro další nejsou vždy zvoleni tradičně dva popravci. Možná tedy nastala ironická situace, kdy víme pouze o významných šlechticích, ze kterých se popravci nestali. Těžko si ale představit např.

velké míry upravit hodnocení výsledků konfliktu Václava s vyšší šlechtou, který se po druhém zajetí podařilo konečně uklidnit. Panstvu se podařilo potvrdit svůj přednostní přístup k nejdůležitějším úřadům, které nadále drželi někteří nedávní Zikmundovi spojenci. Rozhodně však nelze hovořit o velkém vítězství panstva,³⁴¹ či dokonce počátcích stavovství.³⁴² Už Petr Čornej poukázal na to, že tolik požadovaný přístup do královské rady byl stále omezen libovůlí panovníka a vyjadřoval se k vítězství panstva o poznání rezervovaněji.³⁴³

Václavovi IV. se nakonec patrně i přes své zajetí podařilo bránit a povětšinou zachovávat původní rozsah české královské moci tak dlouho, než se obě strany konfliktu vyčerpaly. Toto vyčerpání zásadně urychlil Zikmund svým nevybíravým zásahem do českých zemí, kterým navíc značně přeskupil spojenecké tábory ve svůj neprospěch. Násilností řečeného zásahu a posvěcením výsledků zemského sněmu 1402 také určil program českého krále a šlechty, kteří se shodli na nutnosti učinit přítrž zemským škůdcům.

Konsolidace Václavovy moci byla dovršena v roce 1405. Uklidnit vztahy mezi Lucemburky pomohla smrt Prokopa, který si propuštění ze zajetí neužíval ani měsíc. Velmi důležitá byla také poprava podkomořího Zikmunda Hulera za zpronevěru nařízená Václavem IV. vykonaná 23. 6. 1405. Král se svým dlouhodobým věrným „milcem“ skoncoval velmi rázně, za jeho akcí tak teoreticky můžeme hledat vliv Jošta či zbytků Zikmundovy strany.³⁴⁴ Ať byl Zikmund Huler vinen či ne a za jeho popravou stál kdokoliv, i jeho smrt pomohla uklidnění situace v království.³⁴⁵ Zadostiučiněním byla přinejmenším pro Jindřicha z Rožmberka – jak si všímá Spěváček, není jistě náhodou, že už 24. 6. 1405 vyjednal s Václavem IV. mír. Pro krále nevýhodné podmínky míru nám ukazují, že Václavovu pozici

Jindřicha z Rožmberka, jak přihlíží tomu, že v Bechyňském kraji vykonává popravu někdo místo něj (což příliš nehrozilo, Václav IV. měl naopak pro tento kraj připravená a v archivu uložená minimálně tři jména).

³⁴¹ PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého III*, s. 59.

³⁴² SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV*, s. 363.

³⁴³ ČORNEJ, Petr. *Velké dějiny V*, s. 78.

³⁴⁴ O to se pokusil už BARTOŠ, František Michálek. *Čechy v době Husově*, s. 212.

³⁴⁵ Působení Zikmunda Hulera a také jeho konec revidoval NOVOTNÝ, Robert. Ráj milců? Nižší šlechta na dvoře Václava IV. In: DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana a Jan ZELENKA, eds. *Dvory a rezidence ve středověku*. Praha, 2008, s. 222.

nelze přeceňovat. Nejmocnějšího Zikmundova straníka Jindřicha se sice podařilo odstavit od výkonné moci, ale zdaleka ne oslabit jeho mocenskou základnu, podobné to bylo i s ostatními, jako byl Jan Železný – právě Jindřich z Rožmberka dopomohl uzavření míru mezi Janem Železným a arcibiskupem Zbyňkem.³⁴⁶ Nicméně Václav byl znovu nezpochybnitelným českým vládcem, proti kterému se už nepostavila žádná jednotná skupina šlechticů. Definitivně však ztratil kontrolu nad Říší. Nakonec se roku 1405 nechal i Zikmund přesvědčit, aby s Václavem podepsal mír a vzdal se tak na dlouhou dobu svých ambicí na ovládnutí jeho království.

3.7 *Bilance*

Historiografie v Zikmundově správcovské vládě poměrně jednotně spatřuje vážný pokus o převzetí moci v Českém království ještě za života Václava IV. S tím nelze než souhlasit. Už rozsah pravomocí propůjčených Zikmundovi v hradeckých úmluvách ze 4. 2. 1402 naznačuje, že Zikmund nepočítal s dočasným správovstvím po dobu římské jízdy – každý další jeho krok v království tuto skutečnost podhaloval.

Historici se vždy museli tázat, zda Zikmund vážně usiloval o uskutečnění rozhlašované římské jízdy, někteří ji považovali téměř za jakousi diverzní akci,³⁴⁷ která měla odvést pozornost od pravého záměru, chopit se moci v Českém království. Tento pohled bezpečně vyvrátil Ondřej Schmidt ve své studii – alespoň do září roku 1402, kdy přestala být římská jízda proveditelná. Idea obnovování říšské moci lucemburského rodu římskou jízdou ale zůstala, a jak Václav IV., tak Zikmund Lucemburský ji nadále využívali v boji vedeném perem. Václav si ve svém manifestu stěžuje, že Zikmund selhal v uskutečnění římské jízdy. Zikmund díky ní může předstírat, že je pouze dočasným správcem z Václavovy vůle a diktovat v těchto intencích mírovou smlouvu na konci roku 1403. Využívá ji také proti uherským povstalcům.

³⁴⁶ SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV.*, s. 361.; BARTOŠ, František Michálek. *Čechy v době Husově*, s. 214.

³⁴⁷ HLAVÁČEK, Ivan. *Wiener Haft*.

Přestože Ondřej Schmidt prokazuje, že římská jízda nebyla pouhá zástěrka, vnímá jako Zikmundovu prioritu ovládnutí bratrova království, jemuž věnoval část své pozornosti do července roku 1402. Zikmund chtěl zřejmě nejdřív úspěšně vyjednat pro bratra římskou jízdu a pak se stáhnout do Čech a zde dokončit s pomocí stoupenců z řad panské jednoty svůj hlavní plán. Ukázalo se, že Václav proti svému podřízenému postavení kladl poměrně velký a zřejmě také překvapivě úspěšný odpor. Proto se Zikmund rozhodl proces převzetí moci urychlit násilím a zajal Václava, a záhy také Prokopa. Václav IV. napříště nenechal svým jménem vydávat písemnosti, které by nějak poškozovaly jeho zájmy, z čehož lze soudit, že přes své nezáviděníhodné nehodlal bratrovi převzetí moci usnadnit. Zikmund násilným řešením nejspíš už v tuto chvíli u mnohých přišel o ochotu ke spolupráci. Jednání o římské jízdě se pak také zkomplikovala a celá akce nakonec dílem náhody na podzim 1402 ztroskotala. Zikmundovi se zatím převzít moc v království zdaleka nepodařilo a do nepovedené římské jízdy investoval vedle ústupků Habsburkům také energii a pozornost, kterou by potřeboval věnovat ovládnutí království.

Na šířící se otevřené povstání zareagoval velmi rázně, podle dostupných pramenů se téměř nepokusil o vyjednávání a záhy vytáhl do země s vojskem. Postupoval velmi nevybíravě a podle českých narativních pramenů vyloženě surově. Tím ztratil jakékoliv zdání legitimacy zbylé po zajištění Václava a toužebně očekávaná vláda silné ruky naprosto selhala v dosahování slíbeného míru v zemi. Zikmund tak proti sobě pomohl vybudovat širokou opozici, která mohla počítat s dosavadním nejcennějším spojencem markrabětem Joštem. Můžeme proto spolu s veškerou literaturou k tématu předpokládat, že si zásadní část české šlechty násilnostmi zneprátelil i do budoucna. Je samozřejmě těžké ve středověku sledovat „veřejné mínění“, pro věčný nedostatek pramenů, a vyvstává také metodologická potíže při rekonstrukci různých jeho skupin v hierarchizované společnosti. Jako jistá indicie musí postačit dobové narativní prameny, které však např. nepocházejí ze šlechtického prostředí a nemusí jeho pohled vůbec reflektovat. Prameny z Čech místy zmiňují násilnost Zikmundovy správy a vnímají ji velice negativně.³⁴⁸ Některé také naznačují, že se zkušenost se Zikmundovou vládou opravdu vryla do paměti – v *Kronice pražské univerzity* stojí: *Jaké a jak početné útrapy Království*

³⁴⁸ FRB V, s. 569; FRB VII, s. 3; ŠIMEK, František, ed. *SLČ*, s. 5.

české tehdy od Uhrů a vlastních obyvatel vytrpělo, budou kroniky vyprávět.³⁴⁹ Na Zikmundovo působení v letech 1402 a 1403 opravdu vzpomínají např. i husité po roce 1419, tentokrát ve značně tendenčním spise.³⁵⁰ Zikmund se tedy na dlouhou dobu jako český vládce diskreditoval.

Zikmund byl také opakovaně nařčen z kořistnictví, kladeným do souvislosti se zvýšením daní pod Otou z Bergova. Taková nařčení patrně vycházejí z Václavova manifestu, který je nutno brát s rezervou. Václav se v něm snaží vzbudit dojem, že celá Zikmundova akce v Čechách se zaměřila právě na kořistnictví, měl rabovat, neúnosně zvyšovat daně, obírat chudé měšťany, snad dokonce podnítit židovský pogrom, obecně zde Zikmund škodí celé zemi (*dem ganzin lande grosin schaden tun und brengin*).³⁵¹ Svého bratra tedy vykresluje v podstatě jako zemského škůdce, často také odkazuje na porušování dohod, zdůrazňuje násilí (*genomin mit gewalt*). Je ale pravděpodobné, že Zikmund chtěl opravdu v zemi pobrat, co mohl, obzvláště, když jeho pozice začínala být nejistá. Roku 1403 v mírových podmínkách žádal o vydání pokladů, své tažení zaměřoval na Kutnou Horu atd.

Historici předpokládají, že násilností celé akce a rabováním si Zikmund značně pošramotil vztahy s českou šlechtou, která se před ním do budoucna měla dosti na pozoru. Snad se tak i jeho čeští spojenci účastí na těchto prohřešcích načas připravili o politický kapitál, což naznačuje také odstavení jeho předních stoupenců od zemských úřadů. Jakékoliv emoce u vnímání celé situace ale před rokem 1419 ukazuje jen tendenční Václavův manifest a dva narativní prameny. Zejména po roce 1411 páni přijímali jeho zásahy z pozice dědice království a vstupovali, i když spíše ojediněle, do jeho služeb.³⁵²

³⁴⁹ FRB V, s. 569. *Que et quanta damna regnum Bohemie ab Hungaris et intraneis est pro tunc perpressum, cronice declarabunt.*

³⁵⁰ Pro husitské období jsem vybral jen namátkou pro ilustraci *Žalobu Koruny české k Bohu na krále uherského a sbor kostnický*. DAŇHELKA, Jiří. *Husitské skladby budyšínského rukopisu*. Praha, 1952, s. 26–27. Autor rukopisu si stěžuje na Zikmundovo zajetí Václava a Prokopa, na plenění země a úklady proti Václavovi.

³⁵¹ CDM XIII, č. 278, s. 290.

³⁵² Poeticky Zikmundovo angažmá v Českých zemích bilancuje Václav Drška: „Zanechal za sebou jen dílo zkázy a pověst proradného a krutého panovníka. Sémě nedůvěry bylo zaseto; zůstalo jen otázkou času, kdy vzejde a vydá své plody.“ DRŠKA, Václav. *Zikmund*, s. 66.

Roku 1404 už sám Zikmund dokázal definitivně konsolidovat vládu ve vlastním království a ve spojení s Albrechtem IV. se opět vojensky pokusil zvrátit velmi nepříznivý vývoj situace. Zde ho znovu zasáhla nešťastná náhoda, když ho epidemie úplavice připravila o armádu a největšího (a draze zaplaceného) spojence.

Svémi neobratnými kroky Zikmund nejen selhal v převzetí království, ale připravil se dlouhodobě o možnost zde výrazněji zasahovat, přestože do této snahy investoval velké množství peněz a úsilí. Václavovi se podařilo najít společnou řeč s nejvyšším panstvem, které proti němu Zikmund dosud štvál a které podporoval v jeho nárocích. Český král si uchoval naprostou většinu svých původních pravomocí. Rozpadla se panská jednota. Zikmund nepřišel o všechny své straníky, ale ti nyní nebyli jednotní a zpravidla nadrželi důležité úřady a s nimi spojenou výkonnou moc.

4 Zikmundova strana v Čechách před rokem 1419

Na vznikání Zikmundovy strany nás upozorňuje sám Václav IV. Zikmund dle jeho stížnosti *každým dnem a všemi způsoby* podporoval a stále podporuje jeho nepřátele.³⁵³ To je pouze jedna z mnoha stížností, které svému bratrovi a dalším vlivným osobám Václav IV. na podzim roku 1403 předložil – myslím však, že právě tato si pro svůj význam zaslouží vlastní kapitolu. Dobře totiž vystihuje vcelku jednoduchou strategii,³⁵⁴ již si Zikmund připravoval půdu pro zásahy v Českém království.

Převzít moc nad Českým královstvím, nebo alespoň posílit své nároky na ně a na ostatní části otcova dědictví bylo cílem Zikmundovy politiky už před rokem 1402.³⁵⁵ Sílu pro prosazení svých nároků se skutečně snažil získat spojováním s nepřáteli Václava IV, vstupováním do neustále se měnících spojeneckých svazků s významnými hráči středoevropské politiky – nejčastěji s Habsburky, Wettiny, a markrabětem Joštem – kteří byli vůči Václavovi v různých dobách více či méně nepřátelští.³⁵⁶

Spoléhal ale také na Václavovy „domácí nepřátele“. Cíleně podrýval královskou vládu tím, že se stavěl na stranu jejích odpůrců. Pokud chtěl Zikmund ovládnout i samotné Čechy, musel si získat podporu mezi samozvanými reprezentanty této země, vyššími šlechtici, a obecněji podporu co nejvíce takových osob, které vládou nějakou nezanedbatelnou mocí, ať už máme na mysli politickou, ekonomickou, vojenskou či jakoukoliv jinou. V případě Čech se tedy

³⁵³ ... *her [Zikmund] alle wege unsere vinde gefurdirt hat wedir uns und noch von tage zu tage vordirt, die uns und unserim lande untoglich sein; ...* CDM XIII, č. 278, s. 290.

³⁵⁴ Na tuto jednoduchost nepřímo poukázal i Václav ve zbytku citovaného výroku: ... *das ein izlicher izunt wol selbir mag irkennen.*

³⁵⁵ Takový názor vyjádřili mnozí, např. Petr Čornej a Petr Elbel s Robertem Novotným jím uvedli své příspěvky viz ČORNEJ, Petr. Zikmundův boj o otcovu korunu. In: ŠMAHEL, František a Lenka BOBKOVÁ, eds. *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*. Praha, 2012, s. 732.; ELBEL, Petr a kol. *Zikmundova strana*, s. 1.

³⁵⁶ Když se v rámci této politické hry podařilo v letech 1399 a 1400 vmanévrovat markraběte Prokopa do politické izolace, Zikmund ukázal, že se nezdráhá do držav ostatních Lucemburků vtáhnout v čele armády, a pustil se po boku Jošta a panské jednoty do boje proti Prokopovi. V rámci tohoto boje si na Moravě získal některé majetky. I tak tedy mohl posilovat svůj vliv za hranicemi Uher. Viz např. ELBEL, Petr. *Ve znamení draka a kříže*, s. 57.

jedná o vyšší a nižší šlechtu, zástupce církve (tyto kategorie se mohou prolínat) a městské rady královských měst.³⁵⁷ Prozatím řekněme, že soubor všech takových osob a skupin osob, které spolupracovaly se Zikmundem, lze označit za „Zikmundovu stranu“. V devadesátých letech 14. století a v období druhého zajetí zde Zikmundovi práci značně usnadňovala panská jednota, která se z vlastní iniciativy elementárně organizovala a jako celek se kvůli svým politickým cílům stavěla do opozice vůči panovníkovi. Pro Zikmunda tak bylo poměrně snadné ji včlenit do své „strany“.³⁵⁸

4.1 Problémy

Zpočátku je třeba zmínit několik problémů při pokusu o popis Zikmundovy strany před rokem 1419 a zohlednit dosavadní literaturu.

Prvním problémem je nedostatek pramenů. Obecně, jak už se ukázalo v hlavní části práce, nemáme ani z období Zikmundovy vlády v Českém království příliš pramenů o přímých kontaktech konkrétních osob se Zikmundem. Velké množství straníků, obzvláště sestoupíme-li na společenském žebříčku od špiček české nobility, není možné doložit. Problematický je pak také rozdíl před rokem 1411 a po něm. Po roce 1411 se značně zvýšil počet osob z českých zemí, které Zikmund prokazatelně nalákal do svých služeb. To souvisí s nově nabytou hodností římského krále, ale také s tím, že až k tomuto období je k dispozici rozšířená moderní edice *Regest Imperii*.

Důležitost roku 1411 nás přivádí k dalšímu problému, který sledování předhusitské strany zásadně komplikuje. Politická situace mezi roky 1394–1419, ty jsou pro nás nejvíce relevantní, prošla dlouhým vývojem a velkým množstvím obrátů v aliancích mezi jednotlivými Lucemburky a okolními vládci, a také prolínáním stran těch, kteří v dané chvíli spolupracovali. Problém představuje už jen postupné „odumírání“ Lucemburků, kolem jejichž osob se různé strany vytvářely, a fakt, že tyto strany prostupovaly i do vedlejších zemí České koruny,

³⁵⁷ V reakci na Kavkovu dizertaci Petr Elbel poukazuje na to, že ve vytváření Zikmundovy strany bychom se neměli soustředit jen na šlechtu. ELBEL, Petr. *Moravané*, s. 46.

³⁵⁸ Význam panské jednoty pro vytváření Zikmundovy strany zhodnotil Ibid., s. 52.

což komplikuje jejich vymezení.³⁵⁹ V husitském období je situace pro bádání přívětivější tím, že „zbýval“ jediný Lucemburk a politiku ovládl jediný boj o to, jestli bude uznán za krále. To sice nezabránilo zejména šlechticům v častých změnách stranictví, na výběr měli ale vždy ze dvou stran. Vedlejší země reformní hnutí neoslovilo, a přidaly se k Zikmundovi, stačí tedy sledovat stranictví jen v Čechách a na Moravě.

Jak tyto problémy řešili historici, kteří rekonstruovali Zikmundovu stranu v husitských Čechách? František Kavka v druhé kapitole své dizertace rezignoval na sledování vývoje, a mohl tak velmi detailně popsat stav k jednomu roku, aby poskytl velmi obstojnou představu o rozložení vojenských a hospodářských sil na začátku konfliktu.³⁶⁰ Tým historiků se v kolektivní monografii rozhodl postihnout podrobně také vývoj strany, míru začlenění do dvora atd.³⁶¹ Tyto ambice si vyžádaly roky práce týmu českých a moravských historiků a stovky stránek textu. Obě práce stranu vymezily hranicemi Čech.³⁶²

Je třeba poznamenat, že zbylý prostor nestačí na zpracování prosopografie ke všem potenciálním straníkům Zikmunda Lucemburského, která by byla nutná k tomu, aby šlo předložit pevnější závěry. Tato kapitola se opět zaměří zejména na významné, avšak krátké období druhého zajetí Václava IV. Pokusím se zde formulovat definici „strany“ a dojít na základě poznatků uvedených v hlavní kapitole práce a v literatuře k několika hypotézám. Připojeny jsou medailonky k šestici hlavních zástupců Zikmundovy strany v Čechách. Tvoří ucelenější skupinu, jelikož se stali místodržiteli Zikmunda během jeho krátké „správcovské“ vlády.³⁶³ Výsledkem tedy budou jak obecněji platné a zároveň zkreslující teze o

³⁵⁹ Na jednotlivé etapy integraci Čechů a Moravanů do Zikmundova dvora rozdělil ELBEL, Petr. *Personenforschung*, s. 193–197. Rozdělení následovně: cca 1390–1410/1411–1415–1419–1422–1436–1437.

³⁶⁰ Vyšel ze soupisu katolických šlechticů v Čechách k roku 1415. KAVKA, František. *Strana Zikmundova*, s. 4.

³⁶¹ Takové pojetí avizoval už dříve ELBEL, Petr. *Úvaha o stavu bádání*, s. 240.

³⁶² KAVKA, František. *Strana Zikmundova.*; ELBEL, Petr a kol. *Zikmundova strana*.

³⁶³ Pramen pro vytvoření této skupiny tvoří uvedený Zikmundův list z 9. 8. 1403, který šestici šlechticů označené za Zikmundovy rádce a místodržitele dává za úkol prosadit radikální opatření proti papeži Bonifáci IX. Viz RBMV III, č. 490, 197–198; ZO II, č. 2568, s. 298; AČ 3, č. 68, s. 474; PELZEL, František Martin. *Urkundenbuch II*, s. 92–94. Po vzoru dosavadní historiografie

straně, tak sondy do kariér šesti jejích jednotlivých členů, s nimiž bude možné hypotézy konfrontovat.

4.2 Zikmundova strana v historiografii

Pro období před rokem 1419 se historici spíše než na Zikmundovy snahy o vytvoření „strany“ zaměřovali na vytváření a skladbu jeho dvora, zejména pak po roce 1411, kdy se zde začalo uplatňovat dosud nevídané množství „cizinců“, tedy osob pocházejících ze zemí mimo Uherské království. Budování širšího dvora a strany spolu může úzce souviset, a zmíněná literatura by zde tak měla být uvedena.

Na výzkumu moravské a české složky Zikmundova dvora v posledních dvou dekadách má zásadní podíl Petr Elbel. Ve dvou článcích z let 2008 a 2014 uvažoval nad stavem bádání a předkládal jeho výsledky z české strany. V první studii³⁶⁴ rozdělil dosavadní bádání o dvoru na 4 kategorie: 1) diplomaticko-právní pohled na různé úřady a instituce a jejich obsazení; 2) bibliografická díla o jednotlivých dvořanech; 3) prosopografické studie k dílčím složkám dvora ohraničeným nejčastěji regionem či typem vztahu s panovníkem; 4) náhled optikou rytířské kultury v souvislosti se Zikmundovým Dračím řádem. Pro úvahy o stranicí je nejvýznamnější přístup uvedený v bodě 3, zejména díky širší záběru regionálně vymezených studií. Rok po první úvaze Petr Elbel přispěl rozsáhlou prosopografickou studií k moravským dvořanům na uherském dvoře.³⁶⁵

Metodologicky se přihlásil k Beinhoffové a její monografii o italské složce Zikmundova dvora, která si klade za cíl zachytit a roztrdit všechny osoby u dvora jakkoliv doložitelné.³⁶⁶ Následuje její vzor a dělí Zikmundovy dvořany podle způsobu, kterým mu sloužili a kterým je doloženo jejich přijetí ke dvoru: 1) jsou

předpokládám, že tuto „vládu“ Zikmund stanovil už v létě roku 1402 kdy z Čech odjížděl na římskou jízdu.

³⁶⁴ ELBEL, Petr. *Úvaha o stavu bádání*, s. 236.

³⁶⁵ ELBEL, Petr. *Moravané*.

³⁶⁶ Ibid., s. 50.; BEINHOFF, Gisela. *Die Italiener am Hof Kaiser Sigismunds, 1410-1437*. Frankfurt am Main ; New York, 1995. Stejná typologie využita také v druhé, německé úvaze o stavu bádání ELBEL, Petr. *Personenforschung*, s. 205. V té už jsou také do různých kategorií roztrdění Zikmundovi čeští dvořané. Stále v tisku je bohužel studie prohlubující znalosti o kariérách Čechů v Zikmundových službách, a proto zde nemohla být zohledněna. ELBEL, Petr a János INCZE. *Foreigners*.

k dispozici jmenovací dekry do dvorských úradů a hodností; 2) víme o konkrétním dvorském titulu, ale jmenovací dekret se nezachoval; 3) lze doložit dlouhodobé služby a jejich povahu (diplomatická činnost, relátorství apod.); 4) lze doložit osobní styk s panovníkem (doprovod panovníka na cestách, hostitelé panovníka, hosté na dvoře panovníka); 5) lze doložit vojenské služby (hejtmani královských hradů, žoldnéři); 6) lze předpokládat blíže nespecifikované služby (držitelé úpisů, zástav, donací apod.); 7) spojení se Zikmundem lze doložit pouze nepřímo, kdy osoby „ovšem prokazatelně patřily k Zikmundově straně“ (jako příklad je zde uveden boj proti husitům a úzký kontakt s ostatními doložitelnými dvořany a straníky). I pro období po roce 1419 si Petr Elbel všímá, že případů z posledních dvou kategorií je zdaleka nejvíce.³⁶⁷ To samé v ještě větší míře platí pro období probírané zde. Volba slov v poslední kategorii je velmi návodná – pomáhá pochopit, jak je vlastně vnímán pojem „strana“. Poměrně často s ním pracuje i historiografie k václavskému období, pokus o jeho definici jsem však našel pouze v Kavkově dizertaci. Kavkova definice „strany“ zní: „politická zájmová skupina“.³⁶⁸ V Elbelově typologii se v poslední kategorii objevují slova „strana“ a „straníky“. Strana je tedy patrně poměrně rozsáhlá skupina osob, která vstoupila s králem do neurčitého, a hlavně neformálního vztahu – jde z dnešního pohledu o jakýsi zbytek osob s (téměř jistými) vazbami na krále, které ale můžeme těžko prohlásit za součást jeho jakkoliv široce pojatého dvora.³⁶⁹ U dvořana

³⁶⁷ ELBEL, Petr. *Personenforschung*, s. 205.

³⁶⁸ Slovo „politická“ zde nestojí náhodou. František Kavka se zejména snaží vyvrátit zjednodušující představu, že se kompletně překrývá skupina osob, která se politicky spojila se Zikmundem, a skupina osob se stejnými (katolickými) náboženskými názory. KAVKA, František. *Strana Zikmundova*, s. 1–3. Konfesně Zikmundovu stranu nevymezuje ani nová kolektivní monografie. ELBEL, Petr a kol. *Zikmundova strana*.

³⁶⁹ Petr Elbel jednotlivé vyjmenované typy následovně začlenil do dvorských struktur: kategorie 1–3 sestávají z pravidelných dvořanů, kategorie 3–6 tvoří méně pravidelní dvořané, u kategorií 6–7 není vždy možné doložit přímý kontakt s panovníkem. V samém závěru studie uvádí pro straníky, kteří se nepohybovali Zikmundovi fyzicky nablízku, pojem „ferne“ Höflinge – ti nakonec pro Zikmundovu politiku v husitských Čechách byli často důležitější než pravidelní dvořané. ELBEL, Petr. *Personenforschung*, s. 206, 208. Negativním vymezením „straníků-nedvořanů“ či „vzdálených dvořanů“ proti běžným dvořanům se snad o kus přiblížíme ke spolehlivějšímu pojetí Zikmundovy strany.

můžeme předpokládat, že bude straníkem, zdaleka však nemusí být každý straník dvořanem – alespoň tedy pravidelným.

Petr Elbel jako příklad straníků Zikmunda uvádí osoby na stejné straně ozbrojeného konfliktu, tedy válčící s husity. Když o straně a stranících mluví Jiří Spěváček, má nejčastěji na mysli smluvní strany v dohodách ukončujících soudní či válečnou při. František Michálek Bartoš zachází o něco dále a stranu používá, když pojednává o jakési trvalejší „dvorské klíce“ a jejich intrikách. Lenka Bobková stranicí často spojuje s uskupeními podporujícími v konkrétních regionech zájmy buď Václava IV., nebo jeho konkurentů a odpůrců.³⁷⁰ V Kavkově dizertaci je strana úzce spojena s válkou proti husitům, autor ale vysvětluje, že vykládá jen jednu z kapitol Zikmundovy strany uprostřed složitého vývoje. Upozorňuje na „starého straníka“ Otu z Bergova³⁷¹ a „čtyři bouřliváky z doby bojů panských jednot proti králi Václavovi“ (Hynek Berka z Dubé a Hohenštejna, Ota z Bergova na Troskách, Jan z Michalovic, Jan z Vartemberka na Ralsku).³⁷² Zatímco František Kavka tedy na stranu nahlíží z pohledu vybraného regionu, Petr Elbel ve svých úvahách vychází spíše směrem od Zikmunda a jeho dvora, a zasazuje tak jeho straníky do širšího kontextu.

Z předchozího odstavce vyplývá možná banální, dle mého názoru však důležitá otázka – můžeme ve straně hledat něco trvalého? Funguje podobně jako královský dvůr, který se neustále obměňuje, ale jako instituce je trvalejší? Takovým způsobem vyznívá Bartošovo pojetí, které předpokládá Zikmundovu stranu jako jakousi kliku u pražského dvora, která prosazuje jeho zájmy. Na tomto místě je cenné varování, že v husitské době drtivá většina straníků Zikmunda nepatřila ke dvorské šlechtě, tím pádem jejím hlavním zájmem nebylo prosazovat zájmy

³⁷⁰ Např. SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV.*, s. 338, 356.; BARTOŠ, František Michálek. *Čechy v době Husově*, s. 189–190, 201, 212.; BOBKOVÁ, Lenka. *Velké dějiny IVb*, s. 363, 384, 385, 389, 394.

³⁷¹ Hledání kontinuity s obdobím panských jednot je lákavé, „starým straníkem“ však byl zřejmě Ota III. st. z Bergova, a z husitského období už je znám jeho syn Ota IV., který se už před rokem 1419 stihl zapojit do bojůvek a následně se postavil na královskou stranu. Byl také v kontaktu s „opočenskou stranou“. ŠANDERA, Martin. *Zikmundovi věrní*, s. 139.

³⁷² KAVKA, František. *Strana Zikmundova*, s. 6, 16–17. Zárodky Zikmundovy strany rozebrali v různé míře detailu i autoři nové kolektivní monografie, v katalogu jednotlivých straníků bohužel vynechali osoby, které se husitského období nedožily. ELBEL, Petr a kol. *Zikmundova strana*.

panovníka.³⁷³ Podobně jako mnoho dalších poznatků o královské straně v husitské době, i tento lze na předchozí období aplikovat, a to ve větší míře.

Možná je tedy bezpečnější hledat stranictví vždy v konkrétním konfliktu či střetu zájmů – v husitské době šlo o snahu Zikmunda získat si český trůn, proti které se stavěla husitská/protizikmundovská strana. Konflikt trval dlouho a byl v porovnání s jinými v dané době jednoznačně nejvíce určující pro politiku v Českém království. Velmi odlišná situace panovala např. před rokem 1405, kdy stále zbývali čtyři Lucemburkové, z nichž každý se snažil získat si co nejvíce příznivců. Vzájemně se pouštěli do mnoha drobnějších konfliktů a často měnili spojení. Přežívaly v takových podmínkách jejich strany? Zdá se, že ano. Pokud se historikům daří shromáždit ke konkrétním osobám dostatečné množství pramenů, často ukazují, že daná osoba setrvala na příslušené straně dlouhodobě.³⁷⁴

V tom však hraje velkou roli torzovitost pramenné základny. Je přirozené, že stejně jako nejvyšší politici z královského rodu, tak i níže postavené osoby strany podle vlastních zájmů strany měnily. Často se však může stát, že se ke změně stran nedochovaly žádné důkazy.³⁷⁵ A s pramennou základnou je spojen i další problém, pro tuto práci bohužel velmi aktuální. Pokud chceme u rekonstruování stran být důslední, zdá se nejlepší zaměřit se pouze na jeden vybraný konflikt a v něm stranu sledovat. Proto tato práce odkládá původní ambici vyložit celé období do roku 1419. Přesahy přes rok 1405 naznačené v této kapitole jsou do velké míry zapříčiněné časovým vymezením relevantní literatury a snahou postihnout obecnější trendy „fungování“ stran.

Tak do jisté míry postupoval František Kavka ve své dizertaci, a také Elbel a kolektiv ve své monografii (zde autoři sledovali vztahy jednotlivců s králem již před husitským obdobím, ale těžištěm bylo jejich působení po roce 1419). Takový

³⁷³ ELBEL, Petr a kol. *Zikmundova strana*, s. 7.

³⁷⁴ Je nutno konstatovat, že přes veškeré snahy postihnout určité tendence, nakonec každý podřídil své politické vystupování osobním potřebám a zájmům. František Kavka se ve své práci ptal, zda byla Zikmundova strana pouze nástrojem královny politiky. Usoudil naopak, že jeho strana dokázala společně prosazovat např. ryze české požadavky, aby král nepodporoval zahraniční tažení do českých zemí, protože poškozovala všechny nehledě na konfesi. Na stejnou skutečnost upozorňují také Petr Elbel a Robert Novotný v úvodu kolektivní monografie. KAVKA, František. *Strana Zikmundova*, s. 52.; ELBEL, Petr a kol. *Zikmundova strana*, s. 5.

³⁷⁵ ELBEL, Petr. *Moravané*, s. 50.

postup ale nepřináší tak přesné výsledky u přechodnějších konfliktů, jakým je druhé zjetí Václava IV.

Historiografie pracuje např. i s pojmem „opočenská strana“. Vymezuje užší uskupení šlechticů, které se mělo za husitských válek zformovat jako součást Zikmundovy strany v husitských Čechách. Opočenská strana tedy splňuje předpoklad, který jsem dosud jen implikoval – vytvářela se buď na podporu jednoho z Lucemburků, či proti němu. Představuje však jen jakousi „podstranu“ široké prokrálovské/Zikmundovy strany. Šlo o nepřiliš organizované uskupení, v jehož jádru stáli pouze dva šlechtici (Jan Městecký z Opočna, Půta III. z Častolovic). Novotný proto tuto stranu hodnotí jako „historiografickou fikci“.³⁷⁶ To samozřejmě neznámá, že se v rámci Zikmundovy strany jistá uskupení nevytvářela – mezi nimi zejména plzeňský landfrýd. Taková dílčí, regionální uskupení známá z husitských válek, která má smysl jednotlivě studovat, byla do různé míry organizovaná (plzeňský landfrýd, rožmberské dominium, karlštejnská manská soustava).³⁷⁷ Zato strana, jak zde byla dosud popsána, je co nejširší soubor osob, který organizaci spíše postrádá.

4.3 Hypotézy

Jak tedy pojmout Zikmundovu stranu v Čechách před rokem 1419? Měli bychom se přidršet toho, že se nejednalo o formálně organizované uskupení, alespoň tedy ne v celé své šíři. Velkou většinu této strany nelze považovat za součást Zikmundova dvora. Šlo o politické uskupení či zájmovou skupinu. Společným zájmem této skupiny a osoby, kolem které se shromáždila, byl boj proti českému králi Václavovi IV. O straně lze nejspíš hovořit pouze v souvislosti s tímto konfliktem, který probíhal zhruba mezi lety 1394 a 1405. Zikmund se ji patrně nesnažil systematicky rozšiřovat. Skládala se zejména z příslušníků vyšší šlechty.

Zikmundova strana mohla být samozřejmě jen těžko organizovaná, pokud pro vstup do ní stačilo postavit se proti českému panovníkovi. Zikmund měl ale

³⁷⁶ ŠANDERA, Martin. *Zikmundovi věrní*. Recenze viz NOVOTNÝ, Robert, *Mediaevalia Historica Bohemica* 11, 2007, s. 257–258.

³⁷⁷ Za podobné, tentokrát nadregionální, uskupení můžeme považovat i panskou jednotu, ta však byla téměř po celou dobu své existence spojena více s Joštem, který byl současně jejím členem, než se Zikmundem.

velké štěstí v tom, že se mohl od roku opřít o panskou jednotu, která měla alespoň zakládací listinu (respektive několik listin se stoupajícím počtem členů) a v ní příslib vzájemné pomoci jednotlivým členům. Členové panské jednoty dokázali v mnoha situacích opravdu vystupovat jednotně a ve velkém počtu. Zikmundovi straníci ale členy jednoty být nemuseli, což dokazují i dva z jeho místodržících, Jindřich a Oldřich z Hradce. Ti však byli s jednotou úzce příbuzensky spjati. Jan z Vartenberka na Děčíně byl dlouhodobě Zikmundovým straníkem a služebníkem, ale do jednoty vstoupil až s útokem na markraběte Prokopa roku 1400.

Nezdá se, že by Zikmund svou stranu v Čechách opravdu systematicky budoval, aby následně mohl roku 1402, již plně připraven, převzít vládu v království. Je také otázka, jakými prostředky by takové budování vlastně probíhalo. Spíše se chopil příležitosti a využil opozičního postavení mnoha šlechticů – těm pomohl prosadit jejich požadavky (v letech 1396 a 1402) a zavazoval si je tak k podpoře svých vlastních nároků. Během let 1394–1403 se dají předpokládat vcelku intenzivní kontakty mezi nejvýznamnějšími českými pány a Zikmundem, dají se ale také jen těžko prokázat. Musely zajisté probíhat přinejmenším během jeho pobytů v Praze. S Janem Železným a Otou z Bergova také zřejmě navázal užší kontakty díky jejich návštěvě Budína v roce 1399, Jana Železného pak sám navštívil v Litomyšli.

Až ve chvíli, kdy se stal českým správcem, začal české straníky, pokud možno z majetků českého krále, odměňovat za poskytnuté služby, ať propůjčením významného úřadu (to mohl provést už roku 1396 z pozice arbitra ve sporu), či hmotně. Hmotné dary si získali Oldřich z Hradce a Boreš z Rýzmburka, i když velký dar obdržel také Ješek z Donína, ale ne za boj proti Václavovi IV. Zikmund vytvořil úřady místodržících a obměnil také obsazení zemských úřadů (do tří byli dosazeni naši místodržící). Patrně se však nepokusil propojit nové úředníky s vlastním uherským dvorem – je otázka jaký význam zde můžeme přičítat tomu, že své místodržící označil také za rádce.

Přestože Zikmund už do svého dvora různými způsoby začlenil několik osob z Českého království, ve snaze ovládnout ho se spoléhal na co možná nejvýznamnější příslušníky místní elity, i když se méně mohl spolehnout na její

loajalitu.³⁷⁸ Místním elitám také s ohledem na reálné mocenské poměry propůjčil nejdůležitější pozice. Zajímavé je, že mezi jeho místodržícími nenacházíme Jana z Vartenberka na Děčíně, který byl významným českým pánem a zároveň už déle patřil k Zikmundovým služebníkům. Patrně se příliš málo angažoval v boji proti Václavovi.³⁷⁹ Zajímavou výjimkou je Smil Bítovský z Lichtenburka, který vstoupil do Zikmundových služeb jako purkrabí a zároveň se zřejmě účastnil jeho tažení do Čech na přelomu let 1402 a 1403.

Měli bychom se ptát i po sociálním složení Zikmundovy strany. To bylo zřejmě značně určováno spojením s panskou jednotou – nejlepší důvod postavit se na stranu Zikmunda proti Václavovi IV. měla vyšší šlechta, kterou Zikmund protežoval v přístupu k úřadům a v požadavcích formulovaných panskou jednotou. Neměli bychom ale úplně vyloučit ani nižší šlechtu, městské rady a zástupce církevní hierarchie. Ostatně mezi šesti našimi místodržícími Jan Železný pocházel z patricijského rodu a Ota z Bergova byl sice významným pánem, ale nepatřil zcela k příslušníkům starých českých rodů. Není snadné odhalit, zda Zikmunda podporovali i nižší šlechtici.³⁸⁰ Jistou indicií jsou odpovědi míšeňskému vévodovi z počátku července roku 1403, které ukazují podporu mnoha nižších šlechticů, ti ale jistě nemohli být všichni využiti i v boji proti Václavovi – naopak můžeme předpokládat spíš jakési prolínání Zikmundovy i Václavovy strany ve společném zájmu zachovat územní rozsah České koruny. Politické postoje královských měst patrně začaly hrát roli, až když Zikmund v království přebíral vládu, a zasloužily by si bližší pohled. Zdá s však, že na Zikmundově straně stála především pražská města s obměněnými městskými radami a následně pokořená Kutná Hora. Do své strany včlenil Zikmund i vysoké církevní hodnostáře, dva jsou doloženi jako Zikmundovi místodržící – litomyšlský biskup Jan Železný byl zároveň předním

³⁷⁸ I mezi šesticí místodržících míra loajality Zikmundovi (či odporu proti Václavovi) lišila. Břeněk ze Skály a Oldřich z Hradce se s navrátilivším králem Václavem rychle usmířili, Jindřich z Rožmberka a Jan Železný pokračovali v odboji až do poloviny roku 1405.

³⁷⁹ ELBEL, Petr. *Personenforschung.*; ELBEL, Petr. *Moravané.*

³⁸⁰ Krátkou zmínku si zaslouží alespoň Jan z Krásného Dvora. Ten patrně vstoupil během druhého zajetí Václava IV. do Zikmundových služeb a odjel za ním do Uher. Kuriózní situace nastala, když byly roku 1405 jeho majetky provolány jako odúmrtí. Řízení se zastavilo v následujícím roce, protože Zikmund z Bratislavy potvrdil, že je stále naživu. JÁNSKÝ, Jiří. *Páni z Rýzemberka, Skály a Švihova*, s. 151.

členem panské jednoty a johanitský velkopřevor Jindřich z Hradce měl k jednotě jistě blízko a pravděpodobně se mohl spolehnout na Zikmundovu podporu ve svém sporu o velkopřevorství. Zikmund se také pokusil obsadit svým exponentem pražský arcibiskupský stolec, v této snaze však nebyl dostatečně rozhodný, a tak právě pražský arcibiskup dopomohl k porážce Zikmundových místodržících.

Hledat kontinuitu mezi Zikmundovou stranou v Čechách před rokem 1405 a po roce 1419 je jistě lákavé. Taková kontinuita by naznačila, že se Zikmund svou stranu snažil systematicky a cílevědomě budovat, to ale zřejmě můžeme vyloučit. Jako důkaz snad postačí osoba Jana Železného – vývoj jeho dlouhého vztahu se Zikmundem Lucemburským analyzoval Petr Elbel a ukázal, že po Zikmundově porážce v boji s Václavem IV. se kontakty přerušily a Zikmund se je překvapivě až do roku 1419 nesnažil obnovit.³⁸¹ Dalším přirozeným problémem je věk jednotlivých aktérů – hlavní představitelé Zikmundovy strany během druhého zajetí Václava IV. se zpravidla nedožili roku počátku husitské revoluce. Z šesti místodržících ustanovených v letech 1402–1403 se dožili dva, oba představitelé církve, celkem přirozeně se tedy na Zikmundovu stranu následně přidali. Obecně ve prospěch kontinuity lze říci, že ti, kteří na Zikmundově straně už někdy stáli, si pak do jeho tábora našli cestu i po roce 1419, případně tak učinili jejich rodinní příslušníci. Pokud opět zůstaneme u místodržících, po roce 1419 se na Zikmundovu stranu dali páni ze Skály, páni z Bergova, Oldřich II. z Rožmberka, zatímco páni z Hradce stáli na obou stranách barikády.³⁸² Přidaly se tedy rodiny všech místodržících, s pochopitelnou výjimkou příbuzných litomyšlského biskupa, který pocházel z patricijské rodiny. Je však nutné mít na paměti, že motivace pro spolupráci se Zikmundem už v té době byly značně odlišné, jako v případě výše uvedeného Beneše z Hořovic, který se v letech 1402 a 1403 postavil jednoznačně na stranu Václava IV., ale jako zástavní držitel královských majetků po roce 1419 pochopitelně zvolil Zikmundovu stranu.

Nakonec nesmíme zapomenout na to, že stranictví jednotlivců nelze vždy dokonale přesvědčivě prokázat. Kromě Jindřicha z Rožmberka není situace vždy úplně jednoznačná ani u místodržících, v případě pánů z Hradce navíc můžeme stranictví poprvé prokázat právě jmenováním do úřadu místodržících. Podivná

³⁸¹ ELBEL, Petr. *Olomoucký biskup Jan Železný*, s. 23–33.

³⁸² Ke všem rodům viz příslušná hesla in: ELBEL, Petr a kol. *Zikmundova strana*.

„dvojvláda“ během druhého zajetí Václava IV. pak vyústila v několik případů, kdy se strany do jisté míry prolínaly. Objevilo se několik osob, které prokazatelně stranily Václavovi IV., ale během zajetí se ocitly ve Zikmundových službách, aniž by to následně mělo nějaký dopad na jejich vztah s českým králem. Neodpovídají tedy definici načrtnuté na začátku této podkapitoly – nepostavily se patrně proti Václavovi IV. – přesto si zajisté zaslouží krátké připomenutí. Jde o kancléře Václava Králíka z Buřenic, Jana ze Schönfeldu, Jana z Vlašimi³⁸³ a Jaroslava z Opočna. Všechny Zikmund pověřil nějakým úkolem, který se zpravidla nutně nevyločoval se zájmy Václava IV. Václav Králík měl zajistit majestátní pečeť, aby bylo možné zpečetit povyšovací listinu pro rod Gonzagů. Jan ze Schönfeldu byl v podobné věci pověřen vyjednáváním. Jaroslav z Opočna zřejmě zprostředkoval kontakt mezi Zikmundem a českou královnou, která pravděpodobně nezasazovala proti zájmům svého manžela. Jan z Vlašimi měl doručit zprávu Zikmunda Lucemburského dvorskému soudu, což už v zájmu Václava IV. spíše nebylo. Jeho případ je nejvíce rozporuplný i pro další skutečnost. Pokud opravdu v roce 1402 zpřístupnil svůj hrad Zikmundovi jako základnu k potlačování povstalých purkrabích královských hradů, postavil se jednoznačně proti Václavovi IV., přesto se nadále těšil jeho přízni.

4.4 Medailonky šesti Zikmundových místodržících

Následují medailonky zaměřené na kariéru a politické směřování jednotlivých Zikmundových místodržících. Toto zaměření pomůže formulovat závěry o vývoji jejich začlenění do Zikmundovy strany a pomůže pochopit jejich motivace. Šestice držitelů stejných úřadů tvoří poměrně homogenní skupinu loajálních Zikmundových straníků – o to je pak zajímavější sledovat rozdíly v rámci této skupiny. Délka a míra detailu je určena množstvím dochovaných pramenů a stavem sekundární literatury k jednotlivým osobám. Celá šestice Zikmundových zástupců je v literatuře zpracována, vyjdu proto z této literatury a omezím řešerše v edicích pramenů.

³⁸³ Na první tři upozornil SCHMIDT, Ondřej. *Druhé zajetí Václava IV.*

4.4.1 Břeněk Švihovský z Rýzemberka a ze Skály († po 1408)³⁸⁴

Přisedící dvorského soudu (od 1380) a zemského soudu (od 1383), zakládající člen panské jednoty (od 1394), nejvyšší komorník (1394), člen královské rady (od 1396), nejvyšší dvorský sudí 1396–1407, nejvyšší hofmistr (1402–1403), Zikmundův rádce a místodržící v Českém království (1402–1403). Syn Viléma II. ze Skály. Manželka Eliška z Velhartic. Synové Půta ml. ze Skály, Jan Krk, Vilém Silný. Dcera Kunka (vdaná za Bohuslava V. ze Švamberka † 1401). Drží Švihov, s bratrem Půtou st. ze Skály († 1399) se dělí o hrad Skála, po smrti bratra získává další majetky, syn Půta ml. získává Rábí. V pramenech se objevuje naposledy roku 1408.

Břeněk Švihovský z Rýzemberka a ze Skály byl jedním z nejbohatších šlechticů v plzeňském kraji a vypracoval se mezi nejvlivnější příslušníky svého rodu. Pomalé začátky své kariéry spojil s panovnickým dvorem Lucemburků, kde se objevuje poprvé už roku 1364. Roku 1380 začal sbírat zkušenosti u dvorského soudu a podařilo se mu od Václava IV. také získat výprosu, podle všeho tedy dlouho nestál proti panovníkovi v opozici. Od roku 1383 zasedal i na zemském soudě. Když se tedy jeho vztah s českým králem změnil, tak už se dlouhodobě pohyboval v nejvyšší zemské politice. Podle Jiřího Jánského se definitivně obrátil proti Václavovi během vyvrcholení králova střetu s arcibiskupem Jenštejnem roku 1393.

Stál u založení panské jednoty roku 1394 a od počátku se počítal mezi její nejdůležitější členy, na listinách jednoty se objevoval zpravidla po markraběti Joštovi, Jindřichovi z Rožmberka a Jindřichovi st. z Hradce jako první zástupce, který nepatřil mezi členy vládnoucí dynastie a Vítkovců. S mnoha zakladateli jednoty se setkal nejpozději roku 1392, jak si všimá Václav Štěpán, když Petr ze Šternberka prodával Bechyni Jindřichovi st. z Hradce a Zdeslavovi ze Šternberka. Jako ručitelé a svědkové vedle dalších vystupovali až na dva pány pozdější členové jednoty (těmi byli také oba kupující): markrabě Jošt, Albert ze Šternberka, Jan z Michalovic, Ota z Bergova, Jindřich z Rožmberka, Vilém z Landštejna. Albert ze

³⁸⁴ Břeňkův rod se nedávno dočkal velmi podrobné monografie Jiřího Jánského, z níž tento medailonek především vychází. JÁNSKÝ, Jiří. *Páni z Rýzemberka, Skály a Švihova*, s. 129–141. Podle Jiřího Jánského se zprávy o Břeňkovi vytrácejí roku 1408, podle zpráv od Balbína ale jeho smrt posouvá až k roku 1417. *Zikmundova strana* pracuje s rokem úmrtí 1407. Ibid., s. 128.; ELBEL, Petr a kol. *Zikmundova strana*, s. 526.

Šternberka jako jediný z této skupiny nestál u založení jednoty.³⁸⁵ Skupinu šlechticů, kteří vstoupili do panské jednoty, pak podle Jánského mohly definovat také příbuzenské svazky – v případě Břeňka lze dohledat svazky s pány z Rožmberka, Kunštátu, Michalovic a Landštejna.³⁸⁶ Nebylo by asi účelné vypisovat sem všechny kroky, které spolu s panskou jednotou podnikl, sluší se alespoň konstatovat, že při nich stál trvale na prvních místech, což ho zřejmě předurčovalo pro pozdější spolupráci se Zikmundem. Byl např. jednou ze dvou osob, kteří roku 1394 vyjednávali o podmínkách propuštění Václava IV. ze zajetí.³⁸⁷ Jeho vliv můžeme hledat za stanovením Přimdy a Domažlic za strategické lokality, které mají připadnout členům jednoty. Jiří Jánský předpokládá, že by se tak zvýšila obranyschopnost proti případné pomoci pro českého krále přicházející z Říše.³⁸⁸ Nejspíš nebyla náhoda, že si výše uvedený zápis na 1000 kop grošů od Zikmunda získal Boreš z Rýzmburka právě na Domažlicích.

Během roku 1394 si Břeňek poprvé získal jeden z významných úřadů, když byl jmenován nejvyšším komorníkem, snad Joštem jakožto vnuceným plnomocníkem zajatého krále. Jeho úřadování s největší pravděpodobností nepřežilo propuštění krále ze zajetí.³⁸⁹ V následujícím roce byl patrně zajat na Karlštejně s dalšími členy jednoty. Následně se v západních Čechách proti králi rozhořela válka podnětená Švamberky a záhy se do ní zapojila celá jednota i s rakouskými vévody. Zde už se Břeňek postavil králi vojensky.

Se Zikmundem přišel do kontaktu v roce 1396. Uherský král přijal bratrovo pozvání, dodal patrně větší důvěryhodnost glejtům vydávaným členům jednoty pro jednání s Václavem IV. Na své budoucí straníky Zikmund na jednáních nejspíš velmi zapůsobil, pomohl jim dosáhnout jejich požadavků. Břeňek byl jako přední člen jednoty a dlouhodobý přísedící obou nejvýznamnějších soudů ideální volba pro obsazení úřadu nejvyššího dvorského sudí. Tento úřad získal podle rozhodčího výroku Zikmunda a Jošta daného 2. 4. 1396 a nahradil v něm Purkarta Strnada z Janovic, získal si také pozici v královské radě. S českým králem se však už

³⁸⁵ RBMV III, č. 267. Citováno podle ŠTĚPÁN, Václav. *Moravský markrabě Jošt*, s. 321.

³⁸⁶ JÁNSKÝ, Jiří. *Páni z Rýzmburka, Skály a Švihova*, s. 130.

³⁸⁷ SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV*, s. 239.

³⁸⁸ JÁNSKÝ, Jiří. *Páni z Rýzmburka, Skály a Švihova*, s. 131.

³⁸⁹ AČ 31, s. 21. Podle Ibid.

v předchozím roce na dlouho rozešel, nelze tedy předpokládat, že by měl v radě větší vliv, stejně jako ostatní nově jmenovaní.³⁹⁰

Není jasné, jaký měl Břeněk ze Skály podíl na karlštejnských vraždách v roce 1397, ale zajisté mohl být spokojen s jejich výsledkem. Jiří Jánský poukazuje mj. na úřad chebského hejtmana, který držel jeden ze zavražděných, Purkart Strnad z Janovic. Výkon tohoto úřadu mohl působit jako jakási výspa panovníka v jinak značně nepřátelském kraji, Purkartovo odstranění tedy posílilo Břenkovu pozici. Podobně uvažuje také u druhé oběti vražd, Markolta z Vrutice, jehož strakonickou komendu lze považovat za další podobnou výspu.³⁹¹

Už v roce 1398 přestal Břeněk působit jako dvorský sudí, je tak jedním z členů jednoty, kteří během správcovské vlády markraběte Prokopa opustili své úřady a byli nahrazeni zpravidla dalšími.³⁹² Tuto obměnu na nejvyšších postech vnímá Jiří Spěváček jako protest proti Prokopově vládě.³⁹³ Konec na postu dvorského sudí u Břeňka ze Skály předznamenal další kolo boje s panovníkem v roce 1399. Tento boj se však tentokrát dotkl zejména Břenkovu bratra Půty st. ze Skály. Ten s největší pravděpodobností padl při obraně rodového hradu proti královskému vojsku.³⁹⁴ Možná i proto nenacházíme pány ze Skály (a také pány ze Švamberka a osecké Rýzemberky) na smlouvě o příměří mezi jednotou a královskou stranou.³⁹⁵

Na jiné frontě se angažoval Břeňkův syn Půta ml. ze Skály. Podle Jánského se s otcovým souhlasem zapojil do bojů v Rakousku a pravděpodobně zde přišel do kontaktu s Oldřichem z Hradce, který se Zikmundem spojil až o něco později. Mezi pány ze Skály a Oldřichem z Hradce Jánský předpokládá dokonce „úzké politické vazby“ spojené s odporem proti expanzi rožmberského dominia, který se měl projevovat vysíláním lapků.³⁹⁶ Hrad Skála byl také jednou z proslulých základen pro podobné útoky. Spojení mezi pánem z Hradce a pány ze Skály proti vůdci

³⁹⁰ CDM XII, č. 309, s. 286–288.

³⁹¹ JÁNSKÝ, Jiří. *Páni z Rýzemberka, Skály a Švihova*, s. 136.

³⁹² Místo Břeňka však byl dosazen Václavův straník Beneš Škopek z Dubé a Liběšic. Ibid., s. 137.

³⁹³ SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV*, s. 288.

³⁹⁴ JÁNSKÝ, Jiří. *Páni z Rýzemberka, Skály a Švihova*, s. 128.; SOUKUP, Pavel. *Dobývání hradu Skály*.

³⁹⁵ AČ 1, č. 8, s. 61–63.

³⁹⁶ JÁNSKÝ, Jiří. *Páni z Rýzemberka, Skály a Švihova*, s. 141.

jednoty Jindřichovi z Rožmberka značně problematizuje pokusy o rekonstrukci „stran“ ve sledovaném období. Do Zikmundovy strany zajisté Břeňka ze Skály vehnal zejména boj s Václavem IV. Určitá spolupráce s Oldřichem může alespoň pomoci vysvětlit Oldřichův pozdější příklon k Zikmundovi. Možná souvislost se pak nabízí také 18. 1. 1400 u vyhlášení války markraběti Prokopovi, něhož Břeňek ze Skály chybí – války se z pozdějších místodržících Zikmunda neúčastnili Břeňek a oba páni z Hradce (ty tou dobou ještě nemůžeme doložit ani jako členy jednoty). Účastnil se naopak Břeňkův syn Půta.

Sjednaný mír jednoty s panovníkem se patrně vztahoval i na pány ze Skály. Břeňek ze Skály se zúčastnil korunovace královny Žofie 15. 3. 1403. Přestože se nestal součástí posledních dvou velkých akcí jednoty a jeho přední místo zde po smrti Jindřicha st. z Hradce zaujímal Boček z Kunštátu a Hynek Berka z Hohenštejna, prokázal zde znova své přední postavení a ujal se spolu s Jindřichem z Rožmberka čestného úkolu donést královně korunu. O tři dny později znovu jako nejvyšší dvorský sudí předsedá dvorskému soudu obsazenému mnoha předáky panské jednoty, k soudu se mu podařilo prosadit i dva své syny.

Není jasné, jakou aktivitu rozvíjel do opětovného příchodu Zikmunda Lucemburského roku 1402 a jestli se nějak účastnil bojů na západní hranici království rozpoutaných římským vzdorokrálem Ruprechtem. Při obléhání Prahy v létě roku 1401 ho opět nenacházíme po boku jednoty, patrně se tedy od jejích akcí už po delší dobu distancoval. Jánský tuto skutečnost vysvětluje zmíněnými špatnými vztahy s Jindřichem z Rožmberka.³⁹⁷ Proti Václavovi IV. ale nepochybně stál nadále v opozici. Také si nenechal ujít významnou událost zemské politiky a přijel v únoru 1402 do Prahy na zemský sněm a soud, které se odehrávaly pod taktovkou Zikmunda Lucemburského, a panský nález pak uvedl do zemských desek.³⁹⁸

Zikmunda zajisté podporoval, a pokud se před zajištěním Václava IV. oba korunovaní Lucemburkové skutečně zvláštním způsobem dělili o královskou radu, mohl zde spolu s dalšími jmenovanými v roce 1396 Zikmundovi poskytnout svůj hlas. Zikmund v něm shledal cennou oporu ve spravovaném království, byl ostatně bohatým a zkušeným pánem, který držel významný úřad a stál zjevně poměrně

³⁹⁷ Ibid., s. 139.

³⁹⁸ AČ 2, č. 102, s. 359.

bezpečně v opozici proti Václavovi. Když království v červenci 1402 Zikmund pouštěl, jmenoval ho jedním z šesti místodržících a patrně ještě předtím také svým hofmistrem.³⁹⁹ O aktivitách správců království nemáme téměř žádné zprávy, ale Břeněk se záhy musel soustředit na obranu své rodové Skály.⁴⁰⁰ Po povstání Jošta se podle Václava Štěpána musel o úřad hofmistra „podělit“ s Janem z Lichtenburka.

Je otázka, jestli Jošt opravdu za Václava IV. jmenoval držitele úřadů, každopádně však Václav IV. Jana Krušinu za hofmistra označoval už ke konci svého pobytu ve Vídni.⁴⁰¹ Zikmundovi zajisté zachovával věrnost alespoň do jeho ústupu z Čech, což ještě 9. 8. 1403 potvrzuje Zikmundova listina. Zdá se, že se záhy od Zikmunda rozhodl odstoupit, a to jednoznačně, aby si tak zajistil lepší vyjednávací pozici při návratu Václava IV. Jinak si nelze vysvětlit, že si dokázal podržet úřad nejvyššího dvorského sudího, v kontrastu zejména s Jindřichem z Rožmberka, který byl opět zbaven celozemské výkonné moci. Krátce nato se také stal jedním ze čtyř místodržitelů během Václavovy cesty do Vratislavi, musel k němu tedy chovat značnou důvěru.

Do roku 1407 pak lze doložit minimálně tři další projevy panovnickovy přízně. Po celou dobu se však velmi lišila politika Břeňkova syna Půty, který už byl prohlášen za zemského škůdce a nepřestával se proti králi bouřit. Břeněk ze Skály snad načas dokázal opět spolupracovat s českým králem, aby si zachoval vliv propůjčený svým úřadem, a Zikmund v něm ztratil velmi cennou oporu.⁴⁰² Jakmile měl Zikmund příležitost znovu vážně pomýšlet na zásahy v Českém království, mohl se už spolehnout na ostatní pány ze Skály stavící se trvale do opozice proti

³⁹⁹ Obojí si musíme zpětně domýšlet podle listiny z 9. 8. 1403. RBMV III, č. 490, 197–198; ZO II, č. 2568, s. 298; AČ 3, č. 68, s. 474; PELZEL, František Martin. *Urkundenbuch II*, s. 92–94.

⁴⁰⁰ SOUKUP, Pavel. *Dobývání hradu Skály*, s. 175–178. K významu této vojenské akce pro budoucí politickou orientaci pánů ze Skály se vyjadřuje NOVOTNÝ, Robert in: ELBEL, Petr a kol. *Zikmundova strana*, s. 23. „Dá se předpokládat, že obležení [Skály] z roku 1402 přímo souviselo se střetem lucemburských bratrů Zikmunda a Václava, a důvodem tudíž mohlo být právě spojení pánů ze Skály s uherským králem. Pevný svazek Zikmunda s rodem Švihovských z Rýzemberka, jakého jsme svědky za husitské revoluce, se zrodil patrně právě v této době.“

⁴⁰¹ ŠTĚPÁN, Václav. *Moravský markrabě Jošt*, s. 539. Václavova listina z Vídne byla dána 13. 6. 1403. PELZEL, František Martin. *Urkundenbuch II*, č. 185.

⁴⁰² JÁNSKÝ, Jiří. *Páni z Rýzemberka, Skály a Švihova*, s. 340–347.

Václavovi IV. Ostatně jejich rodový hrad byl roku 1413 ještě jednou terčem panovníkova útoku.

4.4.2 Jindřich z Hradce († 1420)⁴⁰³

Člen johanitského řádu (od roku 1385), komtur v Zawadnu (1392–1399), komtur ve Strakonících (od 1399), velkopřevor řádu v Čechách, na Moravě, v Polsku a rakouských zemích (od 1401). Třetí syn Oldřicha (IV.) z Hradce († 1384) a Anny z Rožmberka. Bratři Oldřich (V.) Vavák z Hradce a Jan st. z Hradce. Sestry Eliška, Anežka. První zmínka 1385.

K politice Jindřicha z Hradce a jeho vztahu se Zikmundem Lucemburským se nedochovalo příliš pramenů. Jeho jmenování místodržícím je trochu záhadou. Ostatně na samu skutečnost, že se stal jedním z místodržících v literatuře poukázala až dosud nepublikovaná monografie *Zikmundova strana* podle maďarské edice pramenů k vládě Zikmunda Lucemburského. Také není jednoduché rozlišit ho od zbylých dvou Jindřichů z Hradce, kteří umírají do roku 1400.⁴⁰⁴

Náš Jindřich z Hradce je poprvé zmiňován roku 1385, už jako člen johanitského řádu. Další zmínka pochází z roku 1388. Podle Sedláčka už roku 1384

⁴⁰³ V tomto medailonku vycházím zejména z kladně hodnocené studentské práce Miroslava Svobody. Genealogické informace přebírám z přehledové publikace Pavla Juřika. S druhým zjetím Václava IV. se časově překrývá spor o obsazení českého velkopřevorství, kterému se věnoval také Jiří Mitáček. SVOBODA, Miroslav. Jindřich z Hradce, převor johanitů. In: GRULICH, Petr, ed. *Historie 96. Studentská vědecká konference*. Hradec Králové, 1997.; MITÁČEK, Jiří. Konflikt a smíření u voleb českých johanitských převorů. Ke vztahům českých Lucemburků, papežské kurie a řádu johanitů. In: NODL, Martin a Martin WIHODA, eds. *Rituál smíření. Konflikt a jeho řešení ve středověku. Sborník příspěvků z konference konané ve dnech 31. května – 1. července 2007 v Brně*. Brno, 2008, s. 305, 318–320.

⁴⁰⁴ Jiří Spěváček např. pamatuje pouze na dva Jindřichy z Hradce – Jindřich starší má být sice jmenován nejvyšším purkrabím roku 1398, ale odkazy z rejstříku směřují pouze k událostem roku 1394. Jindřich ml. získal nejvyšší purkrabství až pro roky 1398–1400, ale jako jediný Jindřich se objevuje mezi roky 1394–1402. SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV. Vycházím tedy z přehledové publikace JURÍK, Pavel. Dominia pánů z Hradce, Slavatů a Czerninů*. Praha, 2010, s. 75. Zde se také objevují tři Jindřichové, mladší umírá už roku 1392 a výkladu zde se nijak netýká. Starší je vůdcem panské jednoty a umírá krátce po dosažení hodnosti nejvyššího purkrabího roku 1398. A náš Jindřich je synem Oldřicha IV. z Hradce a týkají se ho všechny zmínky po roce 1398. Juříkovo pojetí patrně vychází z rodokmenu pánů z Hradce předloženém v SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého IV*. Praha, 1885, s. 34. A drží se ho také dosud nepublikovaná monografie ELBEL, Petr a kol. *Zikmundova strana*.

dělil se svými bratry o majetky zesnulého otce. Při dělení majetků si získal jen jakýsi „výminek“,⁴⁰⁵ který mu časem pomohl získat sobě a řádu důstojné sídlo ve Strakonících. Roku 1392 se nejspíš stal komturem ve slezském Zawadnu. Pokud v tomto a následujícím období výrazněji vystupoval v české politice, je zastíněn zbylými dvěma Jindřichy z Hradce. Roku 1399 převzal významnou strakonickou komendu. Roku 1401 byl papežem jmenován velkopřevorem v Čechách, na Moravě, v Polsku a rakouských zemích. Volba převora však na papeže přešla teprve v roce 1397 a Jindřich se stal druhým takto voleným představeným. S tímto stavem nesouhlasil Václav IV., který chtěl zachovat významný vliv českého krále na dosazování do této pozice a místo příbuzného jednoho z nejvýznamnějších členů panské jednoty dosadit vlastního kandidáta, maněťínského komtura Bohuše Bílého z Bystřice.⁴⁰⁶ Spor pokračoval až do roku 1403.

Václav IV. zpočátku svému kandidátovi mohl u kurie pomoci, a tak byli papežem záhy jmenováni oba kandidáti. Konečně až v lednu 1402 se papežská volba ustálila na Jindřichovi a spor byl nejspíš ukončen na řádové kapitule konané někdy v roce 1403 na Moravě. Lze předpokládat, že Jindřich z Hradce měl během druhého zajetí většinu převorství pod kontrolou, každopádně už v červnu získal dostatek prostoru na to, aby ze Strakoníc začal provádět sérii transakcí, jimiž pro řád získal druhou polovinu strakonického hradu a přilehlé město. Tento proces se mu podařilo ukončit už roku 1403.

Jak tento spor souvisel s druhým zajetím, si můžeme jen domýšlet. Je pravděpodobné, že zajatý český král nemohl proti Jindřichovi mnoho podniknout. Víme o účasti Jindřicha i Oldřicha z Hradce na zemském soudě v únoru 1402⁴⁰⁷ – Oldřich z Hradce zde patrně na Zikmunda dokázal nějakým způsobem silně zapůsobit (vzhledem k jeho budoucím ziskům), a oba bratři zajisté mohli žádat podporu v Jindřichově konfliktu. Zikmund přijetím papežského kandidáta do budoucna oslabil vliv českého krále na obsazení převorství, důležitější pro něj ale bezpochyby bylo získat si v zemi, respektive hned několika zemích, dalšího

⁴⁰⁵ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze IV*, s. 333–334.

⁴⁰⁶ Bohuše Bílého můžeme ztotožnit s Bohušem, který podle *Vratislavského rukopisu SLČ* pomohl Václavovi IV. při útěku ze zajetí. ŠIMEK, František, ed. *SLČ*, s. 3. Podle kronikáře se událost odehrála v roce 1394 a Bohuš se později stal v Maněťíně farářem.

⁴⁰⁷ AČ 2, č. 101, s. 359.

spojence. Zikmundův vliv snad prozrazuje zmínka na listině z června 1402 (tedy po zjetí krále) o tom, že Václav IV. souhlasí s jednou ze zmíněných Jindřichových transakcí.⁴⁰⁸ O dalších krocích během Václavova zjetí a Jindřichova místodržitelství se nedochovaly žádné zprávy.

Do celkového obrazu Jindřicha z Hradce příliš nezapadá osamocená zmínka o jeho válečných aktivitách, kterou našel Václav Štěpán.⁴⁰⁹ Jindřich z Hradce měl vystřídat svého bratra Oldřicha z Hradce a zapojit se koncem roku 1401 do vpádu stoupců markraběte Prokopa v čele s Hynkem Suchým Čertem z Jevišovic do Rakous.

V dalších letech po králově návratu ze zjetí nic nenasvědčuje sblížení s Václavem IV., je tedy možné, že Zikmund mohl nadále v Jindřichovi získat cennou oporu. Jindřich z Hradce vydal množství listů spojené s každodenním chodem převorství a z politiky se zřejmě stáhl. Je otázkou, nakolik ho mohla spolupráce se Zikmundem diskreditovat. Potýkal se také s nedostatkem financí řádu. Na zemském soudě ho nacházíme ještě jednou roku 1406.⁴¹⁰ V letech 1406 a 1411 ho zastihujeme několikrát spolu s Rožmberky a ostatními pány z Hradce.

Do dalšího kontaktu se Zikmundem se mohl dostat, když koncem roku 1414 přijel na kostnický koncil. Po začátku husitské revoluce se jako řádový rytíř celkem pochopitelně přidal na katolickou královu stranu a jal se získávat rytířskou slávu na bojišti. Snad koncem roku 1420 podlehl zranění, které utrpěl v bitvě u Sutoměře.

⁴⁰⁸ Uvádí z needitovaného pramene SVOBODA, Miroslav. *Jindřich z Hradce*, s. 39. Uloženo v SÚA Praha, AVM, č. 2454.

⁴⁰⁹ ŠTĚPÁN, Václav. *Moravský markrabě Jošt*, s. 507. Václav Štěpán po vzoru Jiřího Spěváčka uvádí pouze dva Jindřichy z Hradce, účastníka vpádu určuje jako Jindřicha ml., jehož naposledy uvádí u únorového soudu 1402.

⁴¹⁰ AČ 2, č. 115, s. 364–365.

4.4.3 Ota III. (st.) z Bergova a Bíliny († 1414)⁴¹¹

Přisedící dvorského soudu (od 1380), přisedící zemského soudu (od 1382), hejtman Vogtlandu (1382), nejvyšší purkrabí (1388–1394), člen panské jednoty (od 1394), člen královské rady (od 1396), člen čtyřčlenné vlády Českého království (1401–1402), Zikmundův rádce a místodržící v Českém království (1402–1403), královský podkomoří (1402–1403). První zmínka 1374. Syn Alberta z Bergova z druhé generace české větve pánů z Bergova. Syn Ota IV. z Bergova. Drží postupně Žeberk, Bílinu, Rychmburk, Chlumeck nad Cidlinou, Trosky a Zbiroh.

Ota III. z Bergova je tím šlechticem, kterého Václav IV. označil za svého největšího nepřítele (*grostin vind*).⁴¹² Poprvé je v pramenech zmíněn roku 1374. Od roku 1380 se pravidelně účastní zasedání dvorského soudu a podílí se na přerozdělování odúmrť. Jako man českého krále drží hrady Bílinu a Žeberk. Po vzoru předchozích dvou generací svého rodu pocházejícího z Durynska a díky své pozici královského leníka své působení zprvu spojil s královským dvorem. Tobiáš Jirsík upozornil, že byl zřejmě také královským hejtmanem ve Vogtlandu, a jeho vztah ke králi tedy musel být korektní.⁴¹³ S Václavem IV. přichází do kontaktu také např. ve finanční záležitosti, svědčí roku 1382 u potvrzení splacení králova dluhu.⁴¹⁴ V roce 1382 prodal panství Žeberk Těmovi z Koldic.

Část získaných financí o pět let později investoval do koupě domu na Hradčanech, což může svědčit o prohlubující se snaze uplatnit se na dvoře – nejsou ale k dispozici doklady přízně Václava IV. či jeho důvěry, která by se mohla projevit relátorstvím. Avšak přestože Ota z Bergova nadržel žádné alodiální panství, účastnil se dvou zemských soudů, a to ještě předtím, než získal významný úřad.⁴¹⁵ Roku 1388 Ota z Bergova u dvora přeci jen uspěl, Václav IV. se jej rozhodl jmenovat nejvyšším purkrabím. Zdá se, že byl Ota jaksi rozkročen mezi dvorskou

⁴¹¹ Informace o majetkových poměrech a počátcích kariéry Oty z Bergova čerpám zejména z diplomové práce Blanky Říchové a zohledňuji také diplomovou práci Tobiáše Jirsíka. ŘÍCHOVÁ, Blanka. *Rod pánů z Bergova.*; JIRSÍK, Tobiáš. *Páni z Koldic a páni z Bergova.*

⁴¹² CDM XIII, č. 278, s. 290.

⁴¹³ Důkaz na konfirmační listině panovníka k prodeji Žeberku. AKČ V, č. 21, s. 16; JIRSÍK, Tobiáš. *Páni z Koldic a páni z Bergova*, s. 25.

⁴¹⁴ AKČ V, č. 24, s. 18–19.

⁴¹⁵ Poprvé roku 1382 (AČ 2, č. 47, s. 342) a podruhé 1386 (AČ 2, č. 60, s. 347–348).

a zemskou šlechtou, a byl tak na oné pozici přijatelný pro krále i zemskou obec, ke které se z nejvyššího dosažitelného úřadu začal více přimykát. Roku 1389 ještě spolupracuje s králem a ručí za jeho slib vyplatit zástavu Potštejna (transakce, která se nakonec stane osudnou pro Zikmunda Hulera).⁴¹⁶ V následujícím roce ještě jednou ručil za královu transakci (spolu s Janem z Michalovic a Borešem z Rýzmburka)⁴¹⁷ a prodal pražský dům blíže neurčenému Berkovi z Hohenštejna (patrně Jindřichovi, či Hynkovi – oba se stali členy panské jednoty). V roce 1392 podnikl významný krok k zařazení do české zemské obce, spolu s Bočkem z Kunštátu a Poděbrad zakoupil za 10000 kop grošů rozsáhlé alodiální panství Rychmburk od Smila Flašky z Rychmburka.⁴¹⁸ S mnoha dalšími budoucími členy panské jednoty (z našich místodržících s Břeňkem ze Skály) se setkal během stejného roku u prodeje Bechyně.⁴¹⁹ Nejspíš u pozice nejvyššího purkrabího roku 1393 svědčil u dohody markrabat Jošta a Prokopa.⁴²⁰

Nevíme, co Otu z Bergova přimělo dát se proti králi do opozice, a riskovat tak svůj významný úřad, nicméně stál u založení panské jednoty. V jejích počátcích je mu také přisuzována klíčová role, právě díky nejvyššímu purkrabství, které mu umožnilo svolanou zemskou hotovost využít proti Václavovi IV. Úřad purkrabího je mu pro jeho zradu pochopitelně už roku 1394 odejmut. Na písemnostech panské jednoty, snad poněkud překvapivě, stojí na předních místech hned za Břeňkem ze Skály. Účastnil se většiny jejích akcí a je vybrán např. jako jeden ze čtyř jednatelů, když se v roce 1399 domlouvají podmínky míru královské strany a panské jednoty. Do jednoty uvedl i svého syna Otu IV. z Bergova. S Joštem a Jindřichem z Rožmberka obléhá v roce 1401 Prahu. Z obléhání vzešla dohoda s Václavem IV., podle níž se Ota z Bergova stal členem čtyřčlenné vlády, která spoluvládla s českým králem.

Se Zikmundem se setkává podobně jako Břeňek ze Skály patrně poprvé na jednání na jaře roku 1396. Těžko určit, podle jakého klíče Zikmund rozhodl

⁴¹⁶ ŠTĚPÁN, Václav. *Moravský markrabě Jošt*, s. 285.

⁴¹⁷ AKČ V, č. 86, s. 55.

⁴¹⁸ AČ 3, č. 32, s. 469.

⁴¹⁹ RBMV III, č. 267. Citováno podle ŠTĚPÁN, Václav. *Moravský markrabě Jošt, 1354-1411*. Brno: Matice moravská, 2002, s. 321.

⁴²⁰ Svědci byli podle Jiřího Spěváčka jmenováni Joštem, který si tak měl snažit na svou stranu získat nižší a méně politicky angažované šlechtice. SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV*, s. 228–229.

o nových držitelích úřadů vyhlášených v rozhodčím výroku, dalo by se ale říct, že Ota z Bergova na žádný z nich jen těsně nedosáhl. Co se týče „jeho“ úřadu nejvyššího purkrabího, Zikmund respektoval reálné rozložení sil a přidělil ho mezi šlechtici dominantnímu Jindřichovi z Rožmberka. Na Otu zbylo alespoň jmenování do královské rady. To v žádném případě neznamenovalo, že by na Zikmunda zanevřel, naopak, zdá se, že se brzy stal jedním z jeho nejpevnějších stoupců. Když se Zikmund Lucemburský vrátil roku 1397 po drtivé porážce v bitvě u Nikopole, nastala na krátký čas shoda mezi ním a oběma moravskými markrabaty. Prokop se rozhodl Zikmunda podpořit tučnou půjčkou 7000 kop grošů. Při tak vysoké částce bylo nutné sehnat dostatek ručitelů, ti se nakonec až v následujícím roce sešli z Čech, Moravského markrabství i Opavského knížectví. Objevil se mezi nimi také Ota z Bergova.⁴²¹ S biskupem Janem Železným a markrabětem Joštem se pak roku 1399 vydal do Budína domlouvat další postup proti markraběti Prokopovi, který si nedávné partnery opět zneprátelil během zástupné vlády místo Václava IV. Krátce po korunovaci královny Žofie usedl spolu s Břeňkěm ze Skály a dalšími pány u dvorského soudu, na který upozorňuje Jiří Jánský, jako na známku snahy panstva ovládnout instituce v království a zamezit zejména svévolnému nakládání s odúmrťi.⁴²²

Během devadesátých let a vedle všech dramatických událostí dokázal Ota z Bergova také rozšířit rodové državy, které navíc postupně přesunul ze severních do východních Čech a z lenní do alodiální držby. Patrně ještě před vznikem panské jednoty si Ota od krále získal Trosky, podle nichž se od roku 1399 psal jeho syn Ota IV. Získal také od Štěpána z Opočna (záhy nato zavražděného) v červnu roku 1397 Chlumeck nad Cidlinou. Do východních Čech pronikl i příbuzenskými svazky, když Kačku z Bergova provdal za Štěpána z Opočna, který jí zapsal věno právě na Chlumci.⁴²³ Určité svazky pánů z Bergova s pány z Opočna pak pokračovaly i do husitských válek, nebyly však tak silné, aby se Ota IV. z Bergova zapojil do tzv. „opočenské strany“.⁴²⁴ Někdy okolo roku 1400 Ota z Bergova prodal poslední své lenní panství Bílinu. Odkoupil ji Boček z Kunštátu, který už se s Otou blíže

⁴²¹ CDM XII, č. 450, s. 404; ŠTĚPÁN, Václav. *Moravský markrabě Jošt*, s. 443.

⁴²² JÁNSKÝ, Jiří. *Páni z Rýzemberka, Skály a Švihova*, s. 138.

⁴²³ JIRSÍK, Tobiáš. *Páni z Koldic a páni z Bergova*, s. 26.

⁴²⁴ ŠANDERA, Martin. *Zikmundovi věrní*.

neurčeným způsobem také dělil o Rychmburk. Další majetky si páni z Bergova úspěšně získávali i v letech po odchodu Zikmunda z Čech, přes politickou prohru roku 1403 tedy nejspíš i s jeho pomocí dokázali rozšiřovat majetkovou základnu rodu.

Po předchozích kontaktech se Zikmundem nás asi nepřekvapí, že se Ota III. z Bergova účastnil únorového soudu roku 1402 a Zikmunda zde podpořil. V následujícím období se podle Jiřího Spěváčka stal nejoddanějším stoupencem Zikmunda. Podle Václava Dršky byl dokonce Zikmund v kontaktu s jednotou právě skrze Otu z Bergova. A co si o něm myslel Václav IV., už víme.⁴²⁵ Záhy po zajetí Václava IV. v březnu 1402 se Ota z Bergova patrně postavil do čela Zikmundových snah převzít kontrolu nad Prahou, hned jako nový podkomoří vyhnal z Prahy Zikmunda Hulera a začal pro svého nového pána shánět peníze. Je otázkou, nakolik nevybíravě při tom postupoval. Je možné, že právě schopnost zajistit pro panovníka finance pomohla Otovi získat nový úřad, několikrát působil jako ručitel a podařilo se mu koupěmi také rozšiřovat svůj majetek. Spolu s dalšími pány mohl Zikmundovi peníze také půjčit, učinil tak ještě před tím, než s Václavem Zikmund opustil Prahu v červnu 1402.⁴²⁶ O jeho dalším působení během druhého zajetí bohužel nemáme žádné zprávy. Můžeme si jen domýšlet, že se dostal s Bočkem z Kunštátu, který po Zikmundově odchodu změnil strany, do střetu o sdílený Rychmburk, či se dokonce podílel na pustošení jeho statků zmíněném v *Kronice české vídeňské*.⁴²⁷

Po návratu Václava ze zajetí se Ota z Bergova stal jedním z těch, kteří byli odstaveni od výkonné moci a museli se stáhnout od dvora na vlastní državy. Na této situaci Ota III. z Bergova nic nezměnil po zbylých deset let svého života. Jeho syn Ota IV. z Bergova navázal na svého otce, po kterém dědil v roce 1414, a proti Václavovi se postavil také do opozice. Ve vyřizování sporů se svými sousedy mu nebylo cizí používání násilí a už roku 1415 např. přepadl spolu s dalšími pány klášter Opatovice. Všechny prohřešky proti pořádku v zemi mu však Václav IV.

⁴²⁵ SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV*, s. 338.; DRŠKA, Václav. *Zikmund*, s. 65.

⁴²⁶ Zikmund 15. 5. 1402 neznámo kde přiznal dluh 800 kop grošů pánům Benešovi Silnému z Dubé, biskupovi Janu Železnému, Otovi III. z Bergova a Dětrichovi z Náchoda a Janovic. Za dluh se zaručili Jan z Michalovic, Půta z Častolovic a další. AČ 2, č. 467, s. 207; ZO II, č. 1643, s. 195.

⁴²⁷ FRB VII, s. 3.

nakonec odpustil. Už roku 1416 se na něj Zikmund obracel listem z Paříže, aby zachoval mír v zemi. Po vypuknutí husitské revoluce se postavil opět po letech na Zikmundovu stranu. Připomeňme si, že už roku 1399 se stal součástí panské jednoty a s otcem nejspíš v prozikmundovské politice během druhého zajetí spolupracoval.⁴²⁸

4.4.4 Oldřich V. Vavák z Hradce († 1412/1415)⁴²⁹

Přisedící dvorského soudu (od 1384), přisedící zemského soudu (od 1388), nejvyšší písař (1398), nejvyšší mincmistr (1402–1403), Zikmundův rádce a místodržící v Českém království (1402–1403), vybraný bechyňský popravce (1405), později také přisedící soudů v Brně a Olomouci. Nejstarší syn Oldřicha (IV.) z Hradce († 1384) a Anny z Rožmberka († 1388). Bratři Jan st. z Hradce († 1417) a (velkopřevor) Jindřich u Hradce († 1420). Sestry Eliška a Anežka. Manželka Markéta ze Šternberka. Dcera Anna (vdaná 1409 za Jana Krka z Rýzemberka a ze Skály na Rabí).

Po smrti otce roku 1384 si s bratrem Janem st. z Hradce rozdělil řečické panství a nejmladšímu bratrovi Jindřichovi oba přislíbili roční plat. S Janem se pak ohledně majetkového vyrovnání dostal do sporů. Pronikal do oblasti jihozápadní Moravy, a spolu s ostatními pány z Hradce patřil mezi nejbohatší šlechtice se zájmy a državami v této oblasti.⁴³⁰ Vyženil polovinu Velhartic. Po sporech s Kravaři a Bítovskými Lichtenburky mohl roku 1404 vykoupit bílkovské a šternberské panství⁴³¹ a našel si i další způsoby, jak rozšířit své državy.

V Čechách působil v zemské obci od roku 1388, několikrát usedl u zemského soudu. Dlouhodobě se účastnil nepřehledných konfliktů na česko-

⁴²⁸ VODIČKA, Ondřej. Heslo: Z BERGOVA, Ota (IV.) mladší na Troskách in: ELBEL, Petr a kol. *Zikmundova strana*, s. 169–171.; ŠANDERA, Martin. *Zikmundovi věrní*, s. 23–26.

⁴²⁹ Údaje o genealogii a majetcích přebírám z díla Augusta Sedláčka a zejména z dizertace Stanislava Vohryzka, která také detailně vykládá Oldřichovy zásahy na Moravě a v jemu věnovanému medailonku shromažďuje patrně drtivou většinu dochovaných pramenů k Oldřichovi. Pokud neuvádím jinak, vycházím z jím poskytnutých informací. SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze IV.*; VOHRYZEK, Stanislav. *Šlechta na jihozápadní Moravě*, s. 135–138, 246–265, 363–365. K manželovi Anny a významu spojení obou rodů JÁNSKÝ, Jiří. *Páni z Rýzemberka, Skály a Švihova*, s. 150.

⁴³⁰ VOHRYZEK, Stanislav. *Šlechta na jihozápadní Moravě*, s. 135, 138.

⁴³¹ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze IV*, s. 333–334.

moravsko-rakouském pomezí. Na rozdíl od většiny budoucích českých straníků Zikmunda se nikdy nestal formálně součástí panské jednoty, lze ale předpokládat jeho spolupráci s předním členem jednoty Jindřichem (III.) st. z Hradce, a potažmo i s markrabětem Joštem.⁴³² Taková spolupráce by pak pomohla osvětlit následující událost. Roku 1398 tři předáci panské jednoty odstoupili ze svých úřadů a Oldřich byl hejtmanem země Prokopem jmenován nejvyšším písařem. Jiří Spěváček se domnívá, že páni odstoupili na protest proti Prokopově vládě, Prokop nechtěl riskovat prohloubení konfliktu, a proto uvolněná místa obsadil dalšími významnými členy jednoty – za takové rozhodně můžeme považovat Bohuslava ze Švamberka a Jindřicha st. z Hradce – a možná také Oldřicha.⁴³³

Roku 1399 Oldřich z Hradce zaměřil svou pozornost na Moravu a Rakousy, spojil se s jevišovickými Kunštáty a vpadl do Rakous, kde dobyl a následně ztratil hrad Weikertschlag a byl dokonce zajat.⁴³⁴ Podle Jiřího Jánského se tohoto dobrodružství účastnil také Půta ml. ze Skály, syn významného člena panské jednoty Břeňka ze Skály.⁴³⁵ Václav Štěpán v půtkách moravských markrabat staví pány z Hradce zpočátku na Joštovu stranu, ale Oldřichovo spojení s jevišovickými Kunštáty vnímá jako znamení příklonu k Prokopovi, které vydrží až do roku 1402. Stanislav Vohryzek střety na Moravě a v Rakousích odděluje a spolupráci Jevišovických a Oldřicha z Hradce vidí jen jako známku uklidnění války mezi markrabaty na Moravě.⁴³⁶

Překvapivě nenacházíme jméno žádného pána z Hradce na vyhlášení války Prokopovi daném 18. 1. 1400 v Jihlavě,⁴³⁷ vzhledem k tomu, že se Oldřich zanedlouho stane důležitým stoupencem Zikmunda, a právě ve válce s Prokopem by byl cenným spojencem.⁴³⁸ Přesto Stanislav Vohryzek předpokládá, že se Oldřich

⁴³² VOHRYZEK, Stanislav. *Šlechta na jihozápadní Moravě*, s. 254.

⁴³³ SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV*, s. 288.

⁴³⁴ ŠTĚPÁN, Václav. *Moravský markrabě Jošt*, s. 472–473.; VOHRYZEK, Stanislav. *Šlechta na jihozápadní Moravě*, s. 254–256.

⁴³⁵ JÁNSKÝ, Jiří. *Páni z Rýzemberka, Skály a Švihova*, s. 143.

⁴³⁶ ŠTĚPÁN, Václav. *Moravský markrabě Jošt*, s. 344, 472–473, 501, 534.; VOHRYZEK, Stanislav. *Šlechta na jihozápadní Moravě*, s. 254–256.

⁴³⁷ Do války se nezapojí např. také bitovští Lichtenburkové.

⁴³⁸ CDM XIII, č. 5, s. 5–6.

proti Prokopovi stavěl, což dokládá útokem Prokopem najaté družiny na Bílkov (držený Eliškou, dcerou Heřmana z Hradce).⁴³⁹

Spolu se svým bratrem Jindřichem si nenechal ujít významný zemský sněm a soud svolaný Zikmundem Lucemburským v únoru 1402. Není zcela jasné, co ho k tomu vedlo, jelikož se dosud nezapojoval do akcí opozice proti Václavovi IV., které alespoň v kontextu druhého zajetí bývaly vstupenkou na Zikmundovu stranu. Václavovi mohl vyčítat, že mu neponechal získaný úřad nejvyššího písaře. Spoluprací se Zikmundem také jednoznačně navazoval na politiku Jindřicha st. z Hradce a spřízněných Rožmberků. Mohl také chtít pomoci bratrovi Jindřichovi v zápasu o hodnost johanitského převora – zde sice nelze doložit podporu Zikmunda, ale nesporně Jindřichovi pomáhalo oslabení moci Václava IV., která byla logicky průvodním jevem Zikmundovy vlády. Služba Zikmundovi v mohla neposlední řadě skýtat lákavou šanci na vlastní obohacení – a v tomto ohledu byl Oldřich patrně nejúspěšnější ze všech straníků Zikmunda v této době.

Nejspíš už roku 1402 byl Oldřich z Hradce Zikmundem jmenován do úřadu nejvyššího mincmistra a před svým odjezdem z Čech také jedním z šesti místodržících. Podobně, jako v ostatních případech, i o působení Oldřicha během zajetí není příliš dokladů. Stanislav Vohryzek do této doby zasazuje jeho útok na Heraltice, za který byl později pohnán, zdá se tedy, že využil nastalé situace a pustil se na Moravě do boje proti Prokopovým straníkům. Ve spojitosti s jeho pří proti Ješkovi z Popovce nelze vyloučit, že se nějakým způsobem zapojil do bojů o východočeský Vildštejn.⁴⁴⁰ Pokud se pak některý ze Zikmundových stoupců účastnil tažení ke Kutné Hoře, byl to právě Oldřich z Hradce, který se jinak těžko mohl chopit úřadu mincmistra. To je samozřejmě jen další hypotéza, nahrává ji ale také zástava Žleb, kterou od Zikmunda získal. Jednalo se o nejhodnotnější z darů pro Zikmundovy straníky dané během zajetí Václava IV. – Petr ze Svojšína později zástavu koupil za 2800 kop grošů. Můžeme se domnívat, že hrad pomohl dobýt.⁴⁴¹ Existuje jistá indicie, že se Oldřich z Hradce úřadu mincmistra po dobytí Kutné Hory opravdu chopil, která je zároveň dalším ojedinělým dokladem kontaktů Zikmunda se svými straníky. V roce 1410 se zemský soud věnoval Oldřichově při

⁴³⁹ VOHRYZEK, Stanislav. *Šlechta na jihozápadní Moravě*, s. 263.

⁴⁴⁰ *Ibid.*, s. 264–265.

⁴⁴¹ AKČ V, č. 198, s. 123.

s Mikšíkem z Chrustenic, a záznam z něj zmiňuje jakýsi list *w němžto Woldřich jest za krále Uherského Sigmunda rukojmě jemu Mikšíkowi*. Oldřich je zde připomínán jako *úředník z Hory-Kutny*.⁴⁴²

Oldřich z Hradce pravděpodobně podporoval Zikmunda až do rozpadu místodržitelství vlády v říjnu 1403. Pak ale realisticky zhodnotil situaci, boj proti českému panovníkovi vzdal a rozhodl se vyjednat příměří. Václav IV. mu 12. 12. 1403 na jeho žádost vydal čtyřtýdenní glejt na návštěvu královského dvora.⁴⁴³ Později za prostřednictví Bočka z Kunštátu došlo ke smíru také mezi Oldřichem a Ješkem z Popovce.⁴⁴⁴ Jiří Spěváček tyto kusé informace interpretuje jako snahu jednotlivých předáků vyšší šlechty zanechat násilných pří ve shodě s úsilím panské jednoty o zemský mír.⁴⁴⁵

Oldřich z Hradce i přes usmíření s panovníkem přišel o svůj úřad. Václav IV. pro něj připravil jmenovací listinu do úřadu bechyňského popravce, ale patrně ji nikdy nevydal.⁴⁴⁶ Zůstal nadále aktivním členem zemské obce a zasedal na zemských soudech v Čechách i na Moravě. Když začalo v politice hrát roli české reformní hnutí, stál na katolické straně stejně jako Jindřich z Rožmberka v letech 1410 a 1411 obdržel dva listy o papeže s výzvou k pomoci proti kacírům.⁴⁴⁷ Husitské revoluce a očekávatelného vstupu zpět na Zikmundovu stranu už se nedožil. V jeho šlépějích však pokračovali další páni z Hradce.⁴⁴⁸

⁴⁴² AČ 2, č. 139, s. 375. Na záznam v zemských deskách upozornil REITINGER, Lukáš in: ELBEL, Petr a kol. *Zikmundova strana*, s. 263.

⁴⁴³ AČ 39, s. 84-85, č. 138.

⁴⁴⁴ VOHRYZEK, Stanislav. *Šlechta na jihozápadní Moravě*, s. 264.

⁴⁴⁵ SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV*, s. 358.

⁴⁴⁶ AKČ V, č. 168, s. 106. HLAVÁČEK, Ivan. *König Wenzel (IV.)*.

⁴⁴⁷ VOHRYZEK, Stanislav. *Šlechta na jihozápadní Moravě*, s. 364.

⁴⁴⁸ REITINGER, Lukáš. Heslo: z HRADCE, Jan (III.) in: ELBEL, Petr a kol. *Zikmundova strana*, s. 261–279.

4.4.5 Jindřich III. z Rožmberka († 1412)⁴⁴⁹

Přisedící zemského soudu (od 1388), přisedící dvorského soudu (od 1394), zakládající člen panské jednoty (od 1394), nejvyšší purkrabí (1396–1398, 1400–1403), člen královské rady (od 1396), člen čtyřčlenné vlády Českého království (1401–1402), Zikmundův rádce a místodržící v Českém království (1402–1403), vybraný popravce pro Bechyňský kraj (1405). Jediný syn Oldřicha I. z Rožmberka († 1390) a Elišky z Vartenberka. Sestry Anna, Anežka. Manželky Barbora z Schauenburgu, Eliška z Kravař a Plumlova. Synové Petr III. († 1406), Oldřich II. († 1462). Dcera Ludmila, Kateřina.

Roku 1390 se Jindřich III. chopil rozsáhlého rožmberského dominia, jehož držbu měl zaručenou smlouvou z roku 1384.⁴⁵⁰ Množství majetků v držení Rožmberků jim v zemské obci dlouhodobě propůjčovalo čelné postavení.⁴⁵¹ Rožmberkové tak od českých králů požadovali jistá privilegia pro sebe a potažmo pro zemskou obec, která by rozmnožila jejich vliv a zaručila jim přednostní přístup k výkonné moci v Čechách. Proti panovníkům se proto často stavěli do opozice. Jindřich III. v tomto ohledu na své předky beze zbytku navázal, a na rozdíl od ostatních šlechticů uvedených v této práci se zdá, že mu směřování mezi Zikmundovy straníky bylo jaksí předurčeno – Zikmund nabízel oslabení moci českého panovníka ve prospěch vyšší šlechty.

Jindřich III. poprvé nabíral zkušenosti na zemském soudě už roku 1388. O dva roky později se v jeho rukách spojily všechny rožmberské statky předchozí generace rodu. Dalším logickým krokem v jeho kariéře bylo získat nějaký významný úřad. Josef Šusta trefně poznamenává, že když tak významné osobě, jako byl Jindřich z Rožmberka, Václav IV. konečně roku 1396 (z donucení) přidělil úřad, bylo už pozdě. Panovník si Rožmberka nejspíš také nezískal svým konfliktem

⁴⁴⁹ Tento medailonek vychází ze studie Josefa Šusty doplněné informacemi z krátkých příspěvků Anny Kubíkové a obecnou prací Jiřího Spěváčka. ŠUSTA, Josef. *Jindřich z Rožmberka*. Praha, 1995.; KUBÍKOVÁ, Anna. Jindřich III. a Oldřich II. z Rožmberka. In: MAŠKOVÁ, Věra a Jiří VESELÝ, eds. *Českokrumlovsko 1400–1460*. Český Krumlov, 1997, s. 9–13.; KUBÍKOVÁ, Anna. *Oldřich II. z Rožmberka*. České Budějovice, 2004, s. 7–24.; KUBÍKOVÁ, Anna. *Rožmberské kroniky: krátký a summovní výtah od Václava Březana*. České Budějovice, 2005, s. 118–121.; SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV.*

⁴⁵⁰ KUBÍKOVÁ, Anna. *Oldřich II. z Rožmberka*, s. 16.

⁴⁵¹ Pro jejich výčet viz KUBÍKOVÁ, Anna. *Jindřich III.*, s. 9.

s církevní hierarchií. Šusta u Jindřicha předpokládá oddanou katolickou víru a přátelský vztah s arcibiskupem Janem z Jenštejna, se kterým si dokonce dopisoval.⁴⁵² Už roku 1392 se sešel s mnoha budoucími členy jednoty u prodeje Bechyně.⁴⁵³

V květnu roku 1394 pravděpodobně spolu s Joštem inicioval vznik panské jednoty a postavil se do jejího čela. V písemnostech jednoty byl vždy jmenován jako první z českých pánů⁴⁵⁴ a účastnil se každé její akce. Byly to právě jeho državy, na které se členové jednoty mohli se zajatým králem uchýlit. On také zprostředkoval kontakty se Starhemburgy, aby mohli krále odvézt až do Rakous. Mnoho jednání mezi jednotou a dalšími stranami probíhalo v Českých Budějovicích obklopených jeho dominiem. V jeho oblíbené Třeboni se panská jednota podruhé smluvně spojila a přivítala do svých řad nové členy.⁴⁵⁵ Po dalším vyhocení situace v roce 1395 vedl Jindřich vojsko, do kterého se připojil např. významný Břeněk ze Skály,⁴⁵⁶ proti královským hradům, dobyl Vodňany a pobořil Kuglvajt.

První kontakt se Zikmundem Lucemburským můžeme doložit na jaře 1396. Dne 11. 3. 1396 Václav IV. a Zikmund udělili čtveřici předních členů panské jednoty glejty na cestu k dalšímu jednání.⁴⁵⁷ Zikmund s Joštem ve svém rozsudku vsadili na jistotu a při rozdělování úřadů zvolili na nejvyšší post nejvýznamnějšího českého pána, Jindřich z Rožmberka se tedy stal nejvyšším purkrabím a získal také místo v královské radě. Zikmund si tímto Jindřicha zajisté zavázal, v určitém kontaktu se Zikmundem a pevně na jeho straně byl Jindřich z Rožmberka patrně až do své smrti. „Dlouhodobé vazby“ Zikmunda s Jindřichem předpokládá zejména v souvislosti s událostmi roku 1402 i Lukáš Reitinger.⁴⁵⁸

⁴⁵² ŠUSTA, Josef. *Jindřich z Rožmberka*, s. 22.

⁴⁵³ RBMV III, č. 267.

⁴⁵⁴ Pozici před ním zaujímal jen litomyšlský biskup a markrabě Jošt. Ten se jako člen vládnoucí dynastie nacházel v podivné pozici – byl sice sám zakládajícím členem jednoty, ale zároveň mohl rozsuzovat spor mezi jednotou a panovníkem.

⁴⁵⁵ AČ 1, č. 3, s. 54–55.

⁴⁵⁶ JÁNSKÝ, Jiří. *Páni z Rýzemberka, Skály a Švihova*, s. 134.

⁴⁵⁷ CDM XII, č. 304, s. 281–282.

⁴⁵⁸ REITINGER, Lukáš in: ELBEL, Petr a kol. *Zikmundova strana*, s. 589.

Roku 1398 Jindřich z Rožmberka opustil svůj úřad během hejtmánství markraběte Prokopa a na krátkou chvíli se zřejmě stáhl z politiky. Musel také vyřídit záležitosti spojené s pohřbem své první manželky.⁴⁵⁹ V následujícím roce už stál v čele panské jednoty v další válce s králem, důsledně také potíral škůdce, kteří byli vysíláni do jeho dominia.⁴⁶⁰ Jindřich Zikmunda podpořil i na začátku roku 1400 a dal se do války s markrabětem Prokopem. Následně dal na odiv své postavení na korunovaci královny Žofie.

Roku 1401 přitáhl Jindřich z Rožmberka s Vilémem Míšeňským a panskou jednotou k Praze a vybojoval si zde vedle ostatních ústupků Václava IV. zemské obci také pro sebe pozici jednoho ze čtyř „rádců“, kteří mají místo krále vládnout v zemi. Václav IV. také posílil jeho vliv nad Zlatou Korunou.⁴⁶¹ Nevíme nic o tom, jak dokázala čtveřice hejtmánů svých nově nabytých pozic využít, ale pokud Jindřichovi propůjčila nějaký vliv, nejspíš ho využil, aby podpořil Zikmunda na počátku roku 1402. Byl navíc opět nejvyšším purkrabím, což bylo v březnu 1402 velmi relevantní. Dá se předpokládat, že z titulu své funkce ovládal Pražský hrad, a právě sem byl 13. 3. 1402 přesunut zajatý král Václav. Jindřich z Rožmberka zajisté pomohl hladkému průběhu celé akce.⁴⁶² Je možné, že podpořil Zikmunda také svoláním zemské hotovosti, kterou mohl využít při dobývání Václavových hradů z Vlašimi v roce 1402 a kterou lze nejspíš ztotožnit s pražskými oddíly u Kutné Hory. Jindřich byl zřejmě panovníkovi během jara a léta roku 1402 denně nablízku a doprovázel ho skrze své jihočeské državy až do Krumlova, kde ho hostil u příprav na římskou jízdu.

V Zikmundově pojetí vlády nad Českým královstvím hrál Jindřich z Rožmberka zajisté významnou roli, a stal se tak jedním z jeho rádců a místodržících. Zikmundovi zachovával věrnost i dlouho po říjnovém rozpadu místodržitelství vlády roku 1403, nejméně do roku 1405 stále vysílal oddíly škodit na královských majetcích. Nepřekvapí tak, že přišel o své úřady, a byl od výkonné

⁴⁵⁹ ŠUSTA, Josef. *Jindřich z Rožmberka*, s. 31.

⁴⁶⁰ K těmto zásahům a k možnému rozkolu Jindřich z Rožmberka s Břeňkem ze Skály. JÁNSKÝ, Jiří. *Páni z Rýzemberka, Skály a Švihova*, s. 126, 139–140. Škůdce v Jindřichových državách neopomíná ŠUSTA, Josef. *Jindřich z Rožmberka*, s. 33.

⁴⁶¹ AČ 39, č. 108, s. 66. Tuto pozici ale Václav IV. zanedlouho opět ohrozil, viz kapitolu Václav IV. podruhé zajat.

⁴⁶² Roli Jindřicha z Rožmberka při zajetí naznačuje SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV*, s. 338.

moci už nadobro odstaven. Václav IV. v letech 1404 a 1405 zřejmě počítal s tím, že pokud bude muset stanovit popravce, v bechyňském kraji musí jeden „mandát“ připadnout Jindřichovi z Hradce, příslušené listy však nakonec nevydal.⁴⁶³ S Jindřichem z Rožmberka se panovník usmířil patrně až během roku 1405, podle Jiřího Spěváčka symbolicky den po popravě Zikmunda Hulera 24. 6. 1405.⁴⁶⁴ V rámci dohody o příměří měl Rožmberk získat mnoho ústupků a získat např. pobořený Kuglvajt. Příslušné listiny se později ukázaly jako padělky Oldřicha II. z Rožmberka.⁴⁶⁵

Jindřich z Rožmberka byl patrně v určitém kontaktu se Zikmundem i nadále, toho Zikmund ale nestihl využít k dalším významným zásahům do Českého království. Od roku 1405 oba muže sblížovaly příbuzenské svazky, Jindřich byl totiž strýc Zikmundovy manželky Barbory Celjské. V posledních dvou letech Jindřichova života Zikmund také pomáhal „vypátrat“ společný původ Rožmberků a italských Orsiniů.⁴⁶⁶ V posledních letech jeho života získávalo na významu reformní hnutí. Jindřich z Rožmberka se i přes sympatie své manželky Elišky z Kravař pro husitství postavil proti němu. K tomu ho vybízely také dvě papežské buly z let 1410 a 1411 a osobně pražský arcibiskup Zbyněk.⁴⁶⁷ Jindřich z Rožmberka položil základy spojenectví mezi Zikmundem a Rožmberky, které plně rozvinul jeho syn Oldřich II.

⁴⁶³ AKČ V, č. 167, s. 105.

⁴⁶⁴ SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV.*, s. 361.

⁴⁶⁵ KUBÍKOVÁ, Anna. *Rožmberské kroniky*, s. 120.

⁴⁶⁶ Na obojí upozornil REITINGER, Lukáš in: ELBEL, Petr a kol. *Zikmundova strana*, s. 72 a 589.

⁴⁶⁷ KUBÍKOVÁ, Anna. *Oldřich II. z Rožmberka*. České Budějovice, 2004, s. 23.

4.4.6 Jan IV. Železný († 1430)⁴⁶⁸

Člen kanceláře Václava IV. (1388), litomyšlský biskup (1388–1418, jako Jan IV., vysvěcen 1389), člen panské jednoty (od 1395), člen královské rady (od 1396), Zikmundův rádce a místodržící v Českém království (1402–1403), olomoucký biskup (od 1416/1418, jako Jan XII.), rádce krále Zikmunda (od 1420), administrátor pražské arcidiecéze (od 1421), administrátor biskupství ve Vácu (1430). Syn pražského patricije Hány Beneschauera a Anežky z rodu Leitmeritzerů. Sestra Markéta (provdaná za Jindřicha z Dubé na Humpolci). Jako litomyšlský biskup ovládal hrad Lanšperk, města Litomyšl, Lanškroun, Česká Třebová, Ústí nad Orlicí a Jablonné nad Orlicí.

Jako jediný z šesti Zikmundových místodržících Jan Železný nepocházel ze starobylého šlechtického rodu, byl „pouhým“ synem pražského patricije Hány z rodu Benešovců. Počátky své kariéry spojil se dvorem Václava IV., na který mu nejspíš pomohlo proniknout otcovo členství v bratrstvu kladiva a obruče. K roku 1388 se poprvé a naposledy objevuje jako člen královské kanceláře, a to už jako zvolený litomyšlský biskup. Ve stejném roce rozhodl spor arcibiskupa Jana z Jenštejna s další osobou výrazně v arcibiskupův neprospěch, můžeme ho tedy v té době počítat mezi Václavovy straníky a předpokládat panovníkovu podporu při získání episkopátu.⁴⁶⁹ V devadesátých letech se velmi aktivně věnoval správě biskupství.

Jako jistý předpoklad jeho pozdějšího odklonu od krále můžeme vnímat údajný přátelský vztah se jeho sousedem Smilem Flaškou z Rychmburka, který se

⁴⁶⁸ Osoba Jana Železného si v historiografii už získala hodně pozornosti a s ní i několik studií, poslední z nich předložil Petr Elbel a zaměřil se v ní na vývoj vztahů Jana Železného a Zikmunda Lucemburského, tedy téma stěžejní i pro tuto práci. Tyto vztahy nabraly na intenzitě zejména počátkem husitské revoluce, předložený medailonek se však omezí na předhusitské období, které se téměř s úplností překrývá s litomyšlským episkopátem Jana Železného. Elbelova studie je tedy hlavním východiskem pro zhodnocení postojů Jana Železného, který doplňují i starší příspěvky Thomase Krzencka a Zdeňky Hledíkové. Při sepisování dějin Litomyšle působení Železného neopomněl Zdeněk Nejedlý. ELBEL, Petr. *Olomoucký biskup Jan Železný.*; KRZENCK, Thomas. Prelát táhne do války. Jan Železný. In: JAN, Libor a Zdeněk DRAHOŠ, eds. *Osobnosti moravských dějin 1.* Brno, 2006.; HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. Litomyšlský biskup Jan IV. a jeho vizitace. *Studie o rukopisech.* 1982, roč. 21.; NEJEDLÝ, Zdeněk. *Dějiny města Litomyšle a okolí.* Litomyšl, 1903, s. 185–248.

⁴⁶⁹ KRZENCK, Thomas. *Prelát*, s. 129–131.

pravidelně objevuje v Litomyšli a účastní se různých akcí Jana Železného. Toho také jmenoval jedním z poručníků svého syna (Smil Flaška umírá na konci roku 1402).⁴⁷⁰ Do Litomyšle měl roku 1392 zavítat také pražský arcibiskup. Lze předpokládat, že střet Václava IV. s Jenštejnem v dalším roce ovlivnil vztah litomyšlského biskupa s králem.⁴⁷¹ Roku 1395 krále definitivně opustil a připojil se k panské jednotě a účastnil se většiny jejích dalších kroků. Roku 1396 Janovi stoupenci přepadli pražské kupce, a vznikl tak krátký spor s králem o odškodnění.⁴⁷² Téhož roku byl Jan Železný vnucen do panovnickovy královské rady a roku 1401 se po obležení Prahy stal jedním ze čtyř spoluvládců Václava IV.

Historici poukázali na to, že jeho vztahy s českým králem ale nebyly zdaleka tak jednoznačné, jak by členství v jednotě jinak mohlo naznačovat.⁴⁷³ Podle Thomase Krzencka „se kyvadlo vzájemných politických vztahů vychylovalo jako seismograf při každém otřesu mocenskopolitické struktury království!“⁴⁷⁴ Roku 1390 král obdaroval Janovo biskupství lesem výměnou za modlitby za něj a královnu Žofii.⁴⁷⁵ Ještě roku 1396 se Jan Železný přel s významným členem jednoty Bočkem z Kunštátu a Poděbrad.⁴⁷⁶ Jeho švagrem se stal Jindřich z Dubé na Humpolci, který stál patrně na Václavově straně, protože Humpolec roku 1404 napadl Jindřich z Rožmberka. Jindřich z Dubé se ještě roku 1413 přel s rožmberským klientem Petrem Malovcem z Pacova a Jan Železný se zasadil o vyřešení konfliktu.⁴⁷⁷ Za důkaz korektního vztahu biskupa a panovníka považuje Thomas Krzenck Janovu návštěvu Prahy během turnajů a slavností pořádaných v roce 1397.⁴⁷⁸ Účastnil se, v tomto případě spolu s ostatními předními členy

⁴⁷⁰ NEJEDLÝ, Zdeněk. *Dějiny města Litomyšle*, s. 192, 200, 217.

⁴⁷¹ Ibid., s. 199. Zdeňce Hledíkové se už nepodařilo dohledat Nejedlým citovaný pramen. HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Litomyšlský biskup Jan IV. a jeho vizitace*, s. 119.

⁴⁷² NEJEDLÝ, Zdeněk. *Dějiny města Litomyšle*, s. 200.; KRZENCK, Thomas. *Prelát*, s. 135.

⁴⁷³ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Litomyšlský biskup Jan IV. a jeho vizitace*, s. 115–116.; ELBEL, Petr. *Olomoucký biskup Jan Železný*, s. 22.

⁴⁷⁴ KRZENCK, Thomas. *Prelát*, s. 135.

⁴⁷⁵ NEJEDLÝ, Zdeněk. *Dějiny města Litomyšle*, s. 199.

⁴⁷⁶ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Litomyšlský biskup Jan IV. a jeho vizitace*, s. 119.

⁴⁷⁷ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze XII*, s. 178.; NEJEDLÝ, Zdeněk. *Dějiny města Litomyšle*, s. 218–219.

⁴⁷⁸ KRZENCK, Thomas. *Prelát*, s. 135.

jednoty, také korunovace královny Žofie v roce 1400. Při korunovaci měl na starost relikvii sv. Václava. Ještě na začátku roku 1401 se mu podařilo od panovníka vyprosit privilegium pro město Litomyšl. Je možné, že se proto příliš neangažoval ve válce s králem, která vyústila červencovým obležením Prahy.⁴⁷⁹

Zatímco Janův postoj vůči českému králi byl trvale ambivalentní, dostával se do kontaktu s dalším hráčem, který se na české politické scéně objevil, Zikmundem Lucemburským. Přes jeho vysoké postavení není jasné, jestli se účastnil jednání se Zikmundem a Václavem v březnu roku 1396, na příslušném glejtu totiž není jmenován. Zikmund si zajisté i u Železného získal jistou přízeň, spor rozsoudil pro panskou jednotu velmi přívětivě a litomyšlský biskup se také objevil mezi novými členy královské rady Václava IV. Na první kontakt pak navázal dříve než většina ostatních, a spolu s markrabětem Joštem a Otou z Bergova se roku 1399 za Zikmundem vydal do Budína dohodnout společný postup proti markraběti Prokopovi. Když pak Zikmund požadoval podporu pražského arcibiskupa Olbrama ze Škvorce v nové válce, mohl se opřít o nejen zástupce vládnoucí dynastie a vyšší šlechty, ale také o Olbrama sufragána. Na začátku následujícího roku Jan Železný spolu se Zikmundem vyhlásil v Jihlavě Prokopovi válku. O několik měsíců později pak Zikmund krátce pobyl v Litomyšli.

Během jednání v Budíně se zrodilo spojenectví, které trvalo – s velmi proměnlivou intenzitou – dalších třicet let. Toto spojenectví je velmi vzácným případem kontinuity Zikmundovy strany v Čechách mezi druhým zajetím Václava IV. a husitskou revolucí.⁴⁸⁰ Pokud se Jan dosud zároveň angažoval na straně jednoty a udržoval korektní vztahy s Václavem IV., po příjezdu Zikmunda do Čech v únoru 1402 vsadil na nového vládce natolik, že si později jen těžko hledal cestu zpět k původnímu. Když v květnu Zikmund sháněl peníze na římskou jízdu, stal se jedním z jeho českých věřitelů.⁴⁸¹

⁴⁷⁹ NEJEDLÝ, Zdeněk. *Dějiny města Litomyšle*, s. 215.; HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Litomyšlský biskup Jan IV. a jeho vizitace*, s. 121.

⁴⁸⁰ Při prohledání katalogu v monografii *Zikmundova strana* lze uvažovat zhruba o dvanácti osobách, které pravděpodobně stály na straně Zikmunda Lucemburského během druhého zajetí a postavily se za něj i po roce 1419. ELBEL, Petr a kol. *Zikmundova strana*.

⁴⁸¹ AČ 2, č. 467, s. 207; ZO II, č. 1643, s. 195.

Stal se také jedním z místodržitelů po dobu Zikmundovy nepřítomnosti. Zanedlouho si však mohl dělat ambice na ještě výhodnější pozici. Když 19. 9. 1402 zemřel Mikuláš Puchník, pražská arcidiecéze přišla podruhé během roku 1402 o svou hlavu. Zikmund nejdříve s Janovou kandidaturou zřejmě nepočítal a dosadil Zbyňka Zajíce z Házmburka. Rychle ale zjistil, že v této volbě se zmýlil, a vynaložil pak velké úsilí, aby ji zvrátil a na arcibiskupský stolec dosadil právě litomyšlského biskupa.⁴⁸² Přestože očividně nešlo o Zikmundův původní plán, ukázalo se, že spojenectví Jana a Zikmunda mohlo být oboustranně prospěšné – Jan by si dopomohl k podstatně výnosnější prebendě a Zikmund by si získal rozhodného stoupence na vrcholku české církevní hierarchie. Zikmundova nerozhodnost a následně jeho odjezd ze země v roce 1403 kandidaturu Jana Železného pohřbily – alespoň na post administrátora arcidiecéze si musel počkat až do roku 1421.⁴⁸³

Jan Železný se s tímto selháním odmítal smířit a až do roku 1405 s novým arcibiskupem válčil. Po dobu konfliktu byl exkomunikován, a pokračoval v něm patrně ještě déle, než Jindřich z Rožmberka v boji proti Václavovi IV. Zikmund ale po porážce u Znojma nemohl v Českém království prosadit svůj vliv a jakkoliv svým straníkům pomoci.⁴⁸⁴

Nové užší kontakty se Zikmundem Lucemburským by bylo možné očekávat až po jeho volbě římským králem, kdy se zároveň Jan Železný začal zasazovat o boj proti reformnímu hnutí v Čechách a navštívil v této věci kostnický koncil. Stal předním zástupcem protireformního snažení – jeho zájmy se tedy do velké míry protnulý se Zikmundovými. Přesto se zdá, že s ním Zikmund své kroky překvapivě nijak nekoordinoval. Nijak ho také nepodpořil v boji o olomoucké biskupství a začal jeho služeb využívat opět až v roce 1420.⁴⁸⁵

⁴⁸² ERŠIL, Jaroslav. *Zatížení církevními dárkami*, s. 539–543.

⁴⁸³ ELBEL, Petr. *Olomoucký biskup Jan Železný*, s. 41.

⁴⁸⁴ *Ibid.*, s. 23.

⁴⁸⁵ *Ibid.*, s. 23–32.

5 Závěr

Zikmund Lucemburský značně přecenil své síly. Po dlouhé době nepřilíši systematických příprav na převzetí vlády Českém království, které vnímal otevřeně jako své *otcovské dědictví*, se chopil příležitosti. Mohl se opřít o svou stranu v zemi, jejíž základy vznikaly letech 1394–1401 v těsné souvislosti s působením panské jednoty proti králi Václavovi. V krátkodobé atmosféře nadějí na záchranu lucemburského panování ve Svaté říši římské dokázal svého bratra Václava IV. přesvědčit, aby mu 4. 2. 1402 zdánlivě téměř beze zbytku předal vládu v Českém království. Ze Zikmunda se tak stal správce Českého království. Měla nastat jakási harmonická spoluvláda dvou lucemburských králů, kteří by společnými silami obnovili prestiž dynastie a dosáhli císařského titulu pro Václava IV. Hlavní roli však Václav předal Zikmundovi.

Zikmund podnikl konkrétní kroky k převzetí moci, a příliš se při nich neohlížel na zájmy svého bratra, který tak začal klást odpor. Zikmund vyžadoval přísahy věrnosti všech purkrabích královských hradů, svolal do Prahy zemský sněm, kterým se nechal potvrdit za správce, hodlal převzít český a říšský korunovační poklad na Karlštejně. Vystupoval zatím s určitou mírou opatrnosti, své vladařské kroky zastřešoval královskou autoritou Václava IV., prosazoval mír a řád v zemi, ponechal zatím významné úředníky v jejich pozicích. Podstatně sebevědoměji působil v zahraniční politice, kde začal připravovat půdu pro římskou jízdu. Dohoda Lucemburků, která předávala Zikmundovi moc, předpokládala účast obou bratrů na vládě a odrazila se i ve skutečném výkonu moci. Zatímco Zikmund se království snažil ovládnout, běžnou správu patrně stále v omezené míře vykonával Václav.

Zikmundovi se však nedařilo vládu v království převzít rychlostí odpovídající představám, a tak sáhl po násilí. Zajal bratra a začal tvrdě potlačovat purkrabí královských hradů, kteří zachovávali věrnost Václavovi. Tím ale znehodnotil svůj mírový program, jímž mohl původně lákat méně rozhodné šlechtice na svou stranu. Když rozbil představu harmonické spoluvlády, už mu nic nebránilo dosadit vlastní exponenty do většiny významných úřadů. Zároveň však, jak se na několika místech ukázalo, dvoj-, či dokonce trojvládí v Českém království pokračovalo dále, mnohdy jeho vlastním přičiněním. Tento stav se pak promítnul např. do toho, že někteří jednotlivci mohli sloužit oběma panovníkům, pokud se

právě v nějakém ohledu protnulý jejich zájmy. Také ale zapříčinil dvojí obsazení některých významných zemských úřadů, a jen tak přiživil chaos, který v zemi nastal.

V kritickou chvíli pak Zikmund odjel ze země, aby dosáhl Václavovy říšské korunovace. Království tak nemohl ovládat ani násilím a podle dochovaných pramenů se je zřejmě na dálku vůbec ovládat nepokoušel (na rozdíl od Uherského království). Náhoda v podobě předčasné smrti Giangaleazza Viscontiho Lucemburky připravila o možnost uskutečnit římskou jízdu, do níž Zikmund investoval značné finance a úsilí, a která by zajisté dodala více legitimacy jeho správcovství. Avšak i podle pozdějších indicií se zdá, že smrt milánského vévody římskou jízdu pouze posunula níže na žebříčku priorit Zikmundovy politiky a že ji stále v dohledné době hodlal uskutečnit. Jinak asi nelze uspokojivě vysvětlit ponechání Václava IV. v rukou Habsburků, které se ukázalo být jednou ze zásadních chyb Zikmundovy politiky.

Zikmund za sebou v Českém království zanechal zástupnou vládu šesti významných pánů a prelátů. Nepodařilo se dohledat příliš důkazů pro to, že se tako skupina Zikmundových straníků vlády dokázala chopit – její vliv rozhodně nelze přeceňovat. Ukázalo se, že v této chvíli se Zikmund mohl spolehnout na podporu pražských měst. Ostatní královská města se proti němu pravděpodobně postavila, dotčena však v této práci byla pouze okrajově a zasloužila by si další pozornost. Na své straně měl Zikmund patrně stále většinu panské jednoty. Nelze bohužel u každého jejího člena prokázat aktivní podporu Zikmundovy vlády v království. Na druhou stranu, pokud u dané osoby aktivní podpora pro Zikmunda doložit lze, zpravidla k jednotě patřila. Stoupence se snažil získat i mezi představiteli církevní hierarchie – do své zástupné vlády včlenil johanitského velkopřevora a litomyšlského biskupa, oba se navíc patrně snažil prosadit proti jejich protikandidátům ve sporech o významná benefícia. Nepodařilo se dohledat mnoho zpráv o nižších šlechticích na Zikmundově straně. Neměli bychom opomenout ani roli královny, která se rozhodla s uherským králem udržovat kontakt a mohla snad vyjednat přijatelnější podmínky pro zajatého manžela.

Když Zikmund ze země v červenci 1402 odjížděl, první šlechtici už odpověděli Novému Městu pražskému a zahájili proti Zikmundovi povstání, které postupně nabylo značného rozsahu. Tímto povstáním začal v září roku 1402

postupný rozklad Zikmundovy strany a také panské jednoty, jejíž členové začali přecházet na druhou stranu konfliktu. Zikmundovi se nepodařilo zachovat spojenectví s ambiciózním markrabětem Joštem ani příslibem zisku celého moravského markrabství na úkor markraběte Prokopa. Jošt proti němu vystoupil a stal jeho předním odpůrcem. České centrum odboje proti Zikmundovi se jednoznačně nacházelo v Kutné Hoře.

Zikmund opět neprojevil příliš trpělivosti. Po chabém pokusu ukončit povstání smírně vytáhl v prosinci 1402 s uherským vojskem do Čech. V tuto chvíli definitivně odhodil masku mírotvůrce. Několikaměsíční působení jeho vojska se zapsalo do paměti současníků a patrně v ní nějakou dobu zůstalo – toto téma by si zasloužilo rozvinout pomocí širšího výběru narativních pramenů. Důkladné využití i těch narativních pramenů shromážděných v úvodní kapitole zůstává jakýmsi dluhem této práce. Lze si např. klást otázku, jak se Zikmundovo působení promítalo do středověkého „veřejného mínění“. To by pomohlo zhodnotit, nakolik se Zikmund svými kroky v českém království do budoucna „diskreditoval“. Takový postup by si však vyžádal rozšíření korpusu pramenů a stanovení vhodné metodologie.

Zikmundovo tažení soustředěné na Kutnou Horu a okolní oblast nebylo zcela neúspěšné. V rychlém sledu padl Kolín, Kutná Hora a patrně také hrad Žleby. Zikmund tedy ovládal dvě nejvýznamnější města v Čechách a dobytím Kutné Hory pravděpodobně přišel k významnému bohatství. Zprávy o dalším průběhu Zikmundova tažení jsou již sporadičtější. Jisté je, že svým vojskem poškodil několik oblastí Čech, a ještě v březnu 1403 úspěšně dobýval královské hrady. Nesoustředil se ale pouze na ovládnutí království, jako český správce ho také ve dvou případech bránil proti expanzi Viléma Míšeňského. V dubnu pak nastalo příměří.

Zikmund v království pobyl několik dalších týdnů, o charakteru jeho vlády zde už se ale příliš nedozvídáme. Jasně je jen to, že se od chvíle, kdy zajal Václava IV., snažil získávat a udržovat přízeň svých straníků předáváním významných úřadů a rozdáváním hmotných darů. Téměř nic nenasvědčuje tomu, že by se snažil své straníky v Čechách zapojovat do vlastních uherských dvorských struktur, a nepodařilo se doložit ani pronikání uherských dvořanů do českých záležitostí (vyjma vojenské služby Zikmundovi). Svým straníkům v Čechách

rozdával jako správce království majetky českého krále a snažil se také proniknout do řízení o odúmrti. Vzniklé pohledávky musel později skutečně vyřizovat Václav IV.

Pro pochopení poměru sil v království a přesvědčivé zhodnocení šancí Zikmunda Lucemburského na úspěšné převzetí moci by bylo zapotřebí vyhledat všechny prokazatelné příslušníky jeho „strany“ a zpracovat k nim obsáhlou prosopografii. Dále by bylo nutné zodpovědět otázky, zda je takový přístup účelný pro stranu, která se mohla naplno projevit pouze ve dvou letech konfliktu, a zda je vůbec dostatek pramenů k získání reprezentativních výsledků. To by si ale vyžádalo vlastní obsáhlou studii. Proto jsem se pokusil alespoň nastínit, jakým způsobem je možné hledání Zikmundovy strany pojmout a předložil několik obecných hypotéz. Zikmundovu stranu pojmám jako neorganizovanou a neformální skupinu osob, která s panovníkem sdílela určitý politický zájem – v tomto případě boj proti českému králi – ač je tento boj jinak motivován (snaha dobýt si otcovské dědictví proti snaze o institucionalizaci předního postavení vyšší šlechty). Díky takto obecnému vymezení lze také prohlásit, že většina jejích členů nebyla užší součástí Zikmundova dvora a sloužila mu jen v konkrétním konfliktu (tedy mezi lety 1394–1405 a s největší intenzitou 1402–1403) k prosazování jeho zájmů. Na oplátku požadovala pomoc v prosazení vlastních zájmů, ať stavovských v případě panské jednoty jako celku, či čistě partikulárních.

Medailonky šesti místodržících Zikmunda Lucemburského představují částečný náhled do skupiny nejvýznamnějších protagonistů jeho strany. Jedná se o poměrně homogenní skupinu v tom ohledu, že každý její člen má díky propůjčenému úřadu dobrý důvod se dočasněmu správce země přidržet. Přesto ukazují odlišné cesty, kterými se jednotlivci stávali součástí Zikmundovy strany, její relativně různorodé složení a různou míru projevené loajality.

Když se Zikmund Lucemburský z Čech v červenci roku 1403 stáhl, aby zachránil vlastní trůn před domácím povstáním, jeho strana v Čechách dostala další velké trhliny. Její významní příslušníci se pokoušeli rychle usmířit s českým králem, který 11. 11. 1403 unikl z vídeňského zajetí, aby zachránili vlastní zisky. Přestože mnoho straníků zůstalo v opozici proti českému králi, byli odstaveni od výkonné moci a většinou už se do konfliktu nepouštěli se zbraní v ruce. Zikmund také nadále nemohl poskytnout účinnou podporu. Pokusil se sice ještě v roce 1404

svou moc prosadit vojenským vpádem, ale epidemie úplavice ho připravila o vojsko, jeho největšího spojence Albrechta IV., a na několik let také o další naděje na ovlivnění poměrů v Českém království. A tak se na konci dlouhého, vyčerpávajícího boje mezi jednotlivými Lucemburky a mezi Václavem a vyšší šlechtou českému králi podařilo obnovit svou vládu, aniž by byl donucen k významnějším ústupkům. Ani během zajetí se Václava IV. nepodařilo definitivně odstavit od moci. Ukázalo se, že Zikmundova autorita v Českém království vykoupená příslibem značných ústupků a rozdáváním majetků nepřevýšila autoritu jeho bratra.

Pro Zikmundovu politiku vůči Českému království není snadné hledat jasnou koncepci. Jeho prioritou bylo pochopitelně uchování Uherského království, a tak se mu Čechy na dlouhá období ztrácely z dohledu. Jeho ambice se také neomezovaly zdaleka jen na ně. Českému království se tedy mohl věnovat jen epizodicky a přirozeně zejména reagoval na nastalé příležitosti. Intenzivně se pak českým, respektive moravským záležitostem věnoval od roku 1399. Po svém krátkém zajetí se chopil velké příležitosti, která se objevila na konci roku 1401. Alespoň ve dvou otázkách vždy zachovával stejný postoj po celé sledované období. Prosazoval římskou jízdu Václava IV. a stavěl se za požadavky českých vyšších šlechticů. Obojí mu pomohlo v jeho pokusu o převzetí Českého království. Římská jízda se však po smrti milánského vévody zastavila na dobu neurčitou, když se ukázalo, jakým způsobem bude zajišťovat mír v zemi, přišel také o podporu české šlechty, jejíž povstání následně posílil ambiciózní markrabě Jošt.

6 Seznam použité literatury:

6.1 Prameny

- ANTL, Theodor. Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae anno MDXLI igne consumptarum. Rejstřík k I. a II. dílu. Praha, 1899.
- ANTON, Christian Gotthelf. Verzeichniss Oberlausizischer Urkunden I. Görlitz, 1799.
- BAK, János M., ed. Online Decreta Regni Mediaevalis Hungariae. The Laws of the Medieval Kingdom of Hungary [online]. Logan, 2019. Dostupné z: https://digitalcommons.usu.edu/lib_mono/4
- BERÁNEK, Karel a Věra BERÁNKOVÁ, eds. Regesta Bohemiae et Moraviae aetatis Venceslai V-I 2. 2007.
- BERÁNEK, Karel et al., eds. Regesta Bohemiae et Moraviae aetatis Venceslai I–IX. 1967.
- BRANDL, Vinzenz, ed. Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae XII (1391–1399). Brno, 1890.
- BRANDL, Vinzenz, ed. Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae XIII (1400–1407). Brno, 1897.
- CLEMENS, Borový, ed. Libri erectionum Archidioecesis Pragensis V. Praha, 1889.
- ČELAKOVSKÝ, Jaromír. Codex iuris municipalis regni Bohemiae II. Praha, 1895.
- DAŇHELKA, Jiří. Husitské skladby budyšínského rukopisu. Praha, 1952.
- DŁUGOSZ, Jan. Roczniki czyli kroniki sławnego królestwa polskiego. Kniha 10 (1370–1405). 2. vyd. Warszawa, 2009.
- EMLER, Josef. Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica pragensem per archidioecesim VI. Praha, 1883.
- EMLER, Josef. Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae anno MDXLI igne consumptarum I. Praha, 1870.
- EMLER, Josef. Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae anno MDXLI igne consumptarum I. Praha, 1872.

- ERMISCH, Hubert, ed. *Codex Diplomaticus Saxoniae Regiae I Band 2. Urkunden der Markgrafen von Meissen und Landgrafen von Thüringen 1396 - 1406.* Leipzig, 1902.
- FRIEDRICH, Gustav. *Archiv český 31. První kniha provolací desk dvorských z let 1380-1394.* Praha, 1921.
- FRIEDRICH, Gustav. *Archiv český 35. Druhá kniha provolací desk dvorských z let 1395–1410.* Praha, 1935.
- FRIEDRICH, Gustav. *Archiv český 36. Třetí kniha provolací desk dvorských z let 1411–1448.* Praha, 1941.
- FRIEDRICH, Gustav. *Desky dvorské království českého VII. První kniha půhonná..* Praha, 1929.
- HAAS, Antonín. *Archiv Koruny české V.* Praha, 1947.
- HLAVÁČEK, Ivan. *Archiv český 39. Codex Přemyslaeus. Regesty z výpisů z dvorských register Václava IV. z doby kolem a po roku 1400.* Praha, 2013.
- JIREČEK, Hermengild. *Codex iuris Bohemici II/3.* Praha, 1889.
- KLETKE, Carl. *Regesta Historiae Neomarchicae I.* Berlin, 1867.
- KOPIČKOVÁ, Božena, ed. *Regesta Bohemiae et Moraviae aetatis Venceslai III.* 1977.
- KRAFL, Pavel, ed. *Regesta Bohemiae et Moraviae aetatis Venceslai VII.* 2010.
- KROFTA, Kamil. *Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustranta V.* Praha, 1903.
- MÁLYUSZ, Elemér. *Zsikmondkori oklevéltár I (1387–1399).* Budapešť, 1951.
- MÁLYUSZ, Elemér. *Zsikmondkori oklevéltár II (1400–1410).* Budapešť, 1956.
- PALACKÝ, František. *Archiv český 1.* Praha, 1840.
- PALACKÝ, František. *Archiv český 2.* Praha, 1842.
- PALACKÝ, František. *Archiv český 3.* Praha, 1844.
- PALACKÝ, František. *Archiv český 4.* Praha, 1846.
- PALACKÝ, František. *Archiv český 6.* Praha, 1872.
- PALACKÝ, František. *Ueber Formelbücher zunächst in Bezug auf böhmische Geschichte. Nebst Beilagen. Ein Quellenbeitrag zur Geschichte Böhmens und der Nachbarländer im XIII, XIV und XV Jahrhunderte I.* Praha, 1842.

- PALACKÝ, František. Ueber Formelbücher zunächst in Bezug auf böhmische Geschichte. Nebst Beilagen. Ein Quellenbeitrag zur Geschichte Böhmens und der Nachbarländer im XIII, XIV und XV Jahrhunderte II. Praha, 1847.
- PELZEL, František Martin. Urkundenbuch zur Lebensgeschichte des Römischen und Böhmisches Königs Wenzeslaus. Zweyter Theil. Praha, 1790.
- VON PETTENEGG, Gaston, ed. Die Urkunden des Deutsch-Ordens-Centralarchives zu Wien, 1. sv. Prag; Leipzig, 1887.
- PICCOLOMINI, Enea Silvio. Historia bohemica. Dana MARTÍNKOVÁ, Alena HADRAVOVÁ a Jiří MATL, eds. Praha, 1998. Clavis monumentorum litterarum (Regnum Bohemiae) 1.
- PSÍK, Richard a Václav BOK, eds. Regesta Bohemiae et Moraviae aetatis Venceslai VIII. 2015.
- SCHMIDT, Ondřej. Briefe vom Kaiserhof: die letzten Luxemburger in der diplomatischen Korrespondenz aus dem Archiv der Gonzaga von Mantua (1380-1436). Brno, 2022.
- ŠIMEK, František, ed. Staré letopisy české z vratslavského rukopisu novočeským pravopisem. Praha, 1937.
- TADRA, Ferdinand. Acta judiciaria consistorii pragensis IV (1401–1404). Praha, 1898.
- TINGL, František Antonín. Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica pragensem per archidioecesim V. Praha, 1865.
- WINDECKE, Eberhard. Eberhart Windeckes Denkwürdigkeiten zur Geschichte des Zeitalters Kaiser Sigmunds. Wilhelm ALTMANN, ed. Berlin, 1893.

6.2 Literatura

- BARTOŠ, František Michálek. *České dějiny II, část 6., Čechy v době Husově (1378-1415)*. Praha, 1947.
- BAUM, Wilhelm. *Císař Zikmund: Kostnice, Hus a války proti Turkům*. Praha, 1996.
- BAUM, Wilhelm. *Kaiser Sigismund: Hus, Konstanz und Türkenkriege*. Graz, 1993.

- BEINHOFF, Gisela. *Die Italiener am Hof Kaiser Sigismunds, 1410-1437*. Frankfurt am Main ; New York, 1995. Europäische Hochschulschriften. Reihe III, Geschichte und ihre Hilfswissenschaften sv. 620.
- BOBKOVÁ, Lenka. Česko-míšeňská hranice na přelomu 14. a 15. stol. aneb Donínská válka. In: *Historik zapomenutých dějin : sborník příspěvků věnovaných prof. dr. Eduardu Maurovi*. Praha, 2003
- BOBKOVÁ, Lenka. *Velké dějiny zemí koruny české, sv. IVb*. Praha; Litomyšl, 2003.
- BOUBÍN, Jaroslav. Vznik panských jednot. *Mediaevalia Historica Bohemica*. 1991, roč. 1, č. 1, s. 217–230.
- ČAPSKÝ, Martin. Briefverkehr Sigismunds von Luxemburg mit Schlesischen Fürsten und Städten. In: *Kaiser Sigismund (1368-1437): zur Herrschaftspraxis eines europäischen Monarchen*. Wien, 2012, s. 255–266.
- ČAPSKÝ, Martin. Cesta vévody Přemka opavského mezi familianty budínského dvora; Příspěvek k vytváření uherské strany v předvečer husitské revoluce. In: *Evropa a Čechy na konci středověku: sborník příspěvků věnovaných Františku Šmahelovi*. Praha, 2004, s. 171–186.
- ČAPSKÝ, Martin. *Vévoda Přemek Opavský (1366-1433): ve službách posledních Lucemburků*. Brno, Opava, 2005. Knižnice Matice Moravské 17.
- ČORNEJ, Petr. Tzv. Kronika Univerzity pražské a její místo v husitské historiografii. *Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis*. 1983, roč. 23, č. 1, s. 7–25.
- ČORNEJ, Petr. *Velké dějiny zemí koruny české, sv. V*. Praha; Litomyšl, 2000.
- ČORNEJ, Petr. Zikmundův boj o otcovu korunu. In: ŠMAHEL, František a Lenka BOBKOVÁ, eds. *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*. Praha, 2012, s. 732–746.
- DOLEŽALOVÁ, Eva et al., eds. *Evropa a Čechy na konci středověku: sborník příspěvků věnovaných Františku Šmahelovi*. Praha, 2004.
- DRŠKA, Václav. *Zikmund Lucemburský: liška na trůně*. Praha, 1996.
- DUNPHY, Graeme a Christian BRATU, eds. *Encyclopedia of the medieval chronicle*. Leiden: Brill, 2010.
- DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana a Jan ZELENKA, eds. *Dvory a rezidence ve středověku*. Praha, 2008. Mediaevalia historica Bohemica 2.

DVOŘÁKOVÁ, Daniela. *Rytier a jeho král: Stibor zo Stiboric a Žigmund Luxemburský: sonda do života stredovekého šľachtica s osobitným na územie Slovenska*. Budmerice, 2003.

ELBEL, Petr. An der Seite König Sigismunds und Herzog Albrechts V. von Österreich : die Herren von Liechtenstein und Nikolsburg im Hussitenkrieg (1419–1436) und die Bedeutung dieser Zeit in der Hausgeschichte. *Studia historica Brunensia*. 2018, č. 1, s. 19–60.

ELBEL, Petr. Olomoucký biskup Jan Železný a Zikmund Lucemburský: Příspěvek k poznání Zikmundovy spojenecké sítě v českých zemích a jeho dvorských struktur. *Studia Mediaevalia Bohemica*. 2014, roč. 6, č. 1, s. 17–68.

ELBEL, Petr. Personenforschung zum Hof Kaiser Sigismunds am Beispiel der böhmischen Höflinge und Parteigänger Sigismunds. In: REINLE, Christine, ed. *Stand und Perspektiven der Sozial- und Verfassungsgeschichte zum römisch-deutschen Reich: der Forschungseinfluss Peter Moraws auf die deutsche Mediävistik*. Affalterbach, 2014, s. 187–208.

ELBEL, Petr. „Scio, quod vos Moravi estis timidi et michi non fideles“ Moravané ve strukturách dvora Zikmunda Lucemburského. *Mediaevalia Historica Bohemica*. 2009, roč. 12, č. 2, s. 43–132.

ELBEL, Petr. Úvaha o stavu bádání o dvoře Zikmunda Lucemburského a prezentace prosopografického výzkumu Zikmundových dvořanů z Českých zemí. In: DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana a Jan ZELEŇKA, eds. *Dvory a rezidence ve středověku*. Praha, 2008, s. 231—244. *Mediaevalia historica Bohemica* 2.

ELBEL, Petr. Ve znamení draka a kříže. Vláda Zikmunda Lucemburského na Moravě (1419–1423). In: *Vládcové Moravy. Kniha statí ze stejnojmenného cyklu přednášek*. Brno, 2007

ELBEL, Petr. Vlašimský epilog dynastie: Markéta z Lucemburku na Úsově. In: ŠMAHEL, František a Lenka BOBKOVÁ, eds. *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*. Praha, 2012, s. 773–776.

ELBEL, Petr a kol. *Zikmundova strana v husitských Čechách*. V tisku.

ELBEL, Petr a János INCZE. *Foreigners in the Services of a “Foreign” King. Czech Courtiers and Officeholders in Hungary during the Reign of King Sigismund of Luxemburg* (v tisku)

- ELBEL, Petr et al., eds. *Historiker zwischen den Zeiten: Festschrift für Karel Hruza zum 60. Geburtstag*. Wien: Böhlau Verlag, 2021.
- ENGEL, Pál a Norbert TÓTH. *Itineraria regum et reginarum (1382-1438)*. Budapest, 2005. *Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam* 1.
- ERŠIL, Jaroslav. Zatížení církevními dávkami v Čechách na počátku 15. století. *Československý časopis historický*. 1962, roč. 10, s. 533–555.
- GRADL, Heinrich. Aus dem Egerer Archive. Beiträge zur Geschichte Böhmens und des Reiches unter Karl, Wenzel und Sigmund. *Mittheilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen*. 1890, roč. 28, č. 2
- HLAVÁČEK, Ivan. *Das Urkunden- und Kanzleiwesen Des Böhmisches und Römischen Königs Wenzel IV, 1376-1419; Ein Beitrag Zur Spätmittelalterlichen Diplomatie*. Stuttgart, 1970.
- HLAVÁČEK, Ivan. Die Wiener Haft Wenzels IV. der Jahre 1402-1403 aus diplomatischer und verfassungsgeschichtlicher Sicht. In: *Husitství - reformace - renaissance : sborník k 60. narozeninám Františka Šmahela, sv. 1*. 1994, s. 225–238.
- HLAVÁČEK, Ivan. König Wenzel (IV.) und seine zwei Gefangennahmen (Spiegel seines Kampfes mit dem Hochadel sowie mit Wenzels Verwandten um die Vorherrschaft in Böhmen und Reich). *Quaestiones Medii Aevi Novae*. 2013, roč. 18, s. 115–149.
- HLAVÁČEK, Ivan. Studie k diplomacie Václava IV. 6, relátoři listin Václava IV. a královská rada. *Československý časopis historický*. 1963, roč. 11, č. 2, s. 198–225.
- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. Litomyšlský biskup Jan IV. a jeho vizitace. *Studie o rukopisech*. 1982, roč. 21, s. 115–140.
- HOENSCH, Jörg K. *Die Luxemburger: eine spätmittelalterliche Dynastie gesamteuropäischer Bedeutung 1308-1437*. Stuttgart, 2000. Kohlhammer Urban-Taschenbücher 407.
- HOENSCH, Jörg K., ed. *Itinerar König und Kaiser Sigismunds von Luxemburg 1368-1437*. Warendorf, 1995. *Studien zu den Luxemburgern und ihrer Zeit* Bd. 6.
- HOENSCH, Jörg K. *Kaiser Sigismund: Herrscher an der Schwelle zur Neuzeit, 1368-1437*. München: Beck, 1996.

- HOENSCH, Jörg K. *Lucemburkové: pozdně středověká dynastie celoevropského významu, 1308-1437*. Praha, 2003.
- HORČIČKA, Adalbert. Eine Handschrift des Klosters Ostrow aus dem Jahre 1403. *MVGDB*. 1899, roč. 37, s. 308–324.
- HRUZA, Karel a Alexandra KAAR. *Kaiser Sigismund (1368-1437): zur Herrschaftspraxis eines europäischen Monarchen*. Wien, 2012.
- JÁNSKÝ, Jiří. *Páni z Rýzmburka, Skály a Švihova*. Domažlice, 2020.
- JÁNSKÝ, Jiří. *Páni ze Švamberka: pětisetletá sága rodu s erbem labutě*. Domažlice, 2006. Průvodce historií západních Čech 13.
- JIRSÍK, Tobiáš. *Páni z Koldic a páni z Bergova na českém královském dvoře v 15. století. Diplomová práce*. FF UK, 2018.
- JUŘÍK, Pavel. *Dominia pánů z Hradce, Slavatů a Czerninů*. Praha, 2010.
- KAVKA, František. *Poslední Lucemburk na českém trůně: králem uprostřed revoluce*. Praha, 1998. Edice Kolumbus sv. 137.
- KAVKA, František. *Strana Zikmundova v husitských Čechách (dizertační práce)*. Praha, 1947.
- KOPIČKOVÁ, Božena. *Česká královna Žofie: ve znamení kalicha a kříže*. Praha, 2018.
- KOPIČKOVÁ, Božena. Královny Johana a Žofie. In: *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*. Praha, 2012
- KRMÍČKOVÁ, Helena. *Edice středověkého diplomatického materiálu*. Brno: Masarykova univerzita, 2014.
- KUBÍKOVÁ, Anna. Jindřich III. a Oldřich II. z Rožmberka. In: MAŠKOVÁ, Věra a Jiří VESELÝ, eds. *Českokrumlovsko 1400–1460*. Český Krumlov, 1997, s. 9–26.
- KUBÍKOVÁ, Anna. *Oldřich II. z Rožmberka*. České Budějovice, 2004. Osobnosti českých a moravských dějin 2.
- KUBÍKOVÁ, Anna. *Rožmberské kroniky: krátký a summovní výtah od Václava Březana*. České Budějovice, 2005.
- LHOTSKY, Alphons. Die oberösterreichische Fassung der sogenannten Wiener Annalen. In: *Mitteulugnen des Oberösterreichsichen Landesarchivs, sv. 2*. Linz, 1952, s. 5–27.

- LINDNER, Theodor. *Das Urkundenwesen Karls IV. und seiner Nachfolger (1346-1437)*. Stuttgart, 1882.
- LINDNER, Theodor. *Geschichte des deutschen Reiches unter König Wenzel sv. 1*. Braunschweig, 1875.
- LINDNER, Theodor. *Geschichte des deutschen Reiches unter König Wenzel sv. 2*. Braunschweig, 1880.
- MACEK, Josef, Ernő MAROSI a Ferdinand SEIBT, eds. *Sigismund von Luxemburg: Kaiser und König in Mitteleuropa 1387-1437 : Beiträge zur Herrschaft Kaiser Sigismunds und der europäischen Geschichte um 1400 : Vorträge der internationalen Tagung in Budapest vom 8.-11 Juli 1987 anlässlich der 600. Wiederkehr seiner Thronbesteigung in Ungarn und seines 550. Todestages*. Warendorf, 1994.
- MÁLYUSZ, Elemér. *Kaiser Sigismund in Ungarn, 1387-1437*. Budapest, 1990.
- MEZNÍK, Jaroslav. Český sněm za Václava IV. In: *Husitství - reformace - renaissance : sborník k 60. narozeninám Františka Šmahela, 1. svazek*. Praha, 2004, s. 201–211.
- MITÁČEK, Jiří. Konflikt a smíření u voleb českých johanitských převorů. Ke vztahům českých Lucemburků, papežské kurie a řádu johanitů. In: NODL, Martin a Martin WIHODA, eds. *Rituál smíření. Konflikt a jeho řešení ve středověku. Sborník příspěvků z konference konané ve dnech 31. května – 1. července 2007 v Brně*. Brno, 2008, s. 305–323.
- NEJEDLÝ, Zdeněk. *Dějiny města Litomyšle a okolí*. Litomyšl, 1903.
- NOVOTNÝ, Robert. Milci a nižší šlechta na dvoře Václava IV. In: *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*. Praha, 2012, s. 432-.
- NOVOTNÝ, Robert. Organizace protestní akce proti Husovu upálení. In: SMRČKA, Jakub a Zdeněk VYBÍRAL, eds. *Jan Hus 1415 a 600 let poté*. Tábor, 2015, s. 153–164. Husitský Tábor Supplementum 4.
- NOVOTNÝ, Robert. Ráj milců? Nižší šlechta na dvoře Václava IV. In: DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana a Jan ZELENKA, eds. *Dvory a rezidence ve středověku*. Praha, 2008. Mediaevalia historica Bohemica 2.
- NOVOTNÝ, Robert. Spor Václava IV s panstvem. In: ŠMAHEL, František a Lenka BOBKOVÁ, eds. *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*. Praha, 2012, s. 664–674.

- PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého II/2*. Praha, 1877.
- PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého III*. Praha, 1853.
- PELZEL, František Martin. *Lebensgeschichte des Römischen und Böhmischen Königs Wenzeslaus. Erster Theyl.*. Praha, 1788.
- PELZEL, František Martin. *Lebensgeschichte des Römischen und Böhmischen Königs Wenzeslaus. Zweyter Theil.*. Praha, 1790.
- PISKOVÁ, Renata a Ivana EBELOVÁ, eds. *Jihlava*. Praha, 2009. Dějiny českých, moravských a slzských měst.
- REINLE, Christine, ed. *Stand und Perspektiven der Sozial- und Verfassungsgeschichte zum römisch-deutschen Reich: der Forschungseinfluss Peter Moraws auf die deutsche Mediävistik*. Affalterbach, 2014. Studien und Texte zur Geistes- und Sozialgeschichte des Mittelalters sv. 10.
- REITINGER, Lukáš. „penes nobilem Vlricum de Rozemberg“. Rožmberští klienti v síti Zikmundovy strany. *Husitský Tábor*. 2018, roč. 22, č. 1, s. 54–89.
- ŘÍCHOVÁ, Blanka. *Rod pánů z Bergova v Čechách v letech 1310-1415*. Diplomová práce. FF UK, 1982.
- SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého I*. Praha, 1882.
- SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého IV*. Praha, 1885.
- SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého IX*. Praha, 1893.
- SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého I-XV*. Praha, 1882.
- SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého VI*. Praha, 1889.
- SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého XI*. Praha, 1897.
- SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého XII*. Praha, 1900.
- SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého XIII*. Praha, 1905.
- SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého XIV*. Praha, 1923.
- SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého XV*. Praha, 1927.
- SCHMIDT, Ondřej. Druhé zjetí Václava IV. z italské perspektivy. *Studia Mediaevalia Bohemica*. 2017, roč. 9, č. 2, s. 163–214. ISSN 1804-0977.
- SCHMIDT, Ondřej. Václav IV., Jošt a Prokop očima italského vyslance: K situaci v lucemburském rodě roku 1390. *Časopis Matice moravské*. 2018, roč. 137, č. 1, s. 3–27.

- SCHMIDT, Ondřej. Vikáři a hejtmani krále Zikmunda na severu Benátska (1411/12-1420). *Studia mediaevalia Bohemica*. 2015, roč. 7, č. 1, s. 81–113.
- SOUKUP, Pavel. Dobývání hradu Skály v roce 1413 a husitská teorie války. Ke spisku Jakoubka ze Stříbra o duchovním boji. *Mediaevalia historica Bohemica*. 2003, roč. 9, č. 9, s. 175–212.
- SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV. (1361-1419), k předpokladům husitské revoluce*. Praha, 1986.
- SVOBODA, Miroslav. Jindřich z Hradce, převor johanitů. In: GRULICH, Petr, ed. *Historie 96. Studentská vědecká konference*. Hradec Králové, 1997, s. 35–58.
- SÝKOROVÁ, Lenka a Vít ASCHENBRENNER, eds. *Klatovy*. Praha, 2010. Dějiny českých, moravských a slezských měst.
- ŠANDERA, Martin. *Páni z Dobrušky a Opočna: kolonizátoři, dvořané, válečníci*. České Budějovice, 2007.
- ŠANDERA, Martin. *Zikmundovi věrní na českém severovýchodě: opočenská strana v husitské revoluci*. České Budějovice, 2005.
- ŠMAHEL, František a Lenka BOBKOVÁ. *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*. Praha, 2012.
- ŠTĚPÁN, Václav. *Moravský markrabě Jošt, 1354-1411*. Brno, 2002. Knižnice Matice moravské sv. 10.
- ŠUSTA, Josef. *Jindřich z Rožmberka*. Praha, 1995.
- THEISEN, Maria. König Wenzels Ritt über den Werd. Die Wiener Zeit Wenzels IV. mit Blick auf seine illuminierten Handschriften. In: *Historiker zwischen den Zeiten: Festschrift für Karel Hruza zum 60. Geburtstag*. Vídeň, 2021
- TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy, sv. 3*. Praha, 1875.
- URBAN, Jan. *Lichtenburkové: vzestupy a pády jednoho panského rodu*. Praha, 2003. Šlechtické rody Čech, Moravy a Slezska 2.
- VELÍMSKÝ, Tomáš. *Hrabišici: páni z Rýzberka*. Praha, 2002. Šlechtické rody Čech, Moravy a Slezska 1.
- VOHRYZEK, Stanislav. *Šlechta na jihozápadní Moravě do husitských válek. Dizertační práce*. FF MUNI, 2017.
- WEISS, Karl. *König Ruprecht und die Luxemburger bis zu seiner Rückkehr aus Italien (dizertační práce)*. Halle, 1905.

ZILYNSKYJ, Bohdan. Zápisy o činnosti nižší šlechty v době druhého zajetí
Václava IV. z novoměstské knihy útrpných vyznání. *Documenta Pragensia*. 1980,
č. 1, s. 126–144.